

Andrej Melicherčík – osobnosť v dobe,
doba v osobnosti

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 53

Publikácia vznikla s podporou projektu VEGA 2/0107/19 Folklór, folkloristika a ideológia.

Táto monografia je Open Access publikáciou, jej používanie sa riadi medzinárodnou licenciou Creative Commons Attribution 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Recenzentky:

doc. PhDr. Jolana Darulová, CSc.

doc. PhDr. Margita Jágerová, PhD.

Autorka:

© doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

© Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, Klemensova 19, Bratislava, 2021

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2021

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Translation © Mgr. Judita Takáčová

Photo © Slovenská národná knižnica, Literárny archív (SNK LA), archív Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV, archív Matice slovenskej, archív autorky

Cover photo © archív Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV

Cover © Marenčin Media, 2021

Design and layout © Marta Blehová, 2021

935. publikácia

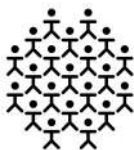
1. slovenské vydanie

ISBN 978-80-569-0917-1 (ePub)

DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788056909171>

Hana Hlôšková

ANDREJ MELICHERČÍK – OSOBNOSŤ V DOBE,
DOBA V OSOBNOSTI

Ústav etnológie
a sociálnej antropológie
Slovenskej akadémie vied

MARENČIN PT

Bratislava 2021

OBSAH

Úvod	8
REFLEXIE VEDECKÉHO A PEDAGOGICKÉHO PÔSOBENIA ANDREJA MELICHERČÍKA	
12	
ŠTÚDIUM, PÔSOBISKÁ A AKTIVITY ANDREJA MELICHERČÍKA	
20	
Biografické údaje	21
Rodná Orava	22
Štúdium	22
Pôsobiská	25
Gymnázia	25
Matica slovenská	25
Národopisný odbor a Národopisný sborník Matice slovenskej	30
Filozofická fakulta Slovenskej univerzity (SU)/ Univerzity Komenského (UK)	33
Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied a umení	57

KONCEPTY, TÉMY A PRÍSTUPY VO VEDECKOM DIELE	
ANDREJA MELICHERČÍKA	67
Dve metodologické koncepcie vo vedeckom diele	
A. Melicherčíka	69
... od funkčného štrukturalizmu	69
... k historickému materializmu.	93
Chrestomatia – konzekventné uplatnenie historizmu	
a tzv. teórie odrazu	98
Odbojové tradície – inštrumentalizácia zbojníckej/	
jánošíkovej tradície a obraz SNP in statu nascendi	108
Peripetie folklorizmu	130
Podiel A. Melicherčíka na vlastivedných syntézach	139
K dejinám folkloristiky a k problematike	
jednotlivých folklórnych žánrov.	159
Záver.	170
Poznámky	175
Personálna bibliografia	
Prof. PhDr. Andrej MELICHERČÍK, CSc. (1917-1966)	194
Edičná poznámka	208
Literatúra.	209
Summary	218
Poďakovanie	224
Obrazová príloha	226

Úvod

Vo vede, tak ako v každej oblasti ľudskej činnosti sú jednotlivci, ktorí medzi svojimi spolupracovníkmi a nasledovníkmi vyvolávajú rešpekt a sú vnímaní ako výrazné osobnosti. V osobnom kontakte a pri riešení spoločných úloh hrajú úlohu, ako vieme, i osobné vlastnosti, po smrti však ostáva iba vedecké dielo v podobe štúdií či rozsiahlejších publikácií a ak sa tie dostávajú do „zlatého fondu“ vednej disciplíny, len potvrdzujú kredit konkrétnej osobnosti. O to viac, ak bádateľ nebol len remeselníkom vedy (i keď i tí sú potrební, lebo v bogatyriovovskom chápaní nositeľa udržujú tradíciu), no pre vývin vedeckého myslenia je zásadné otváranie nových tém, uplatňovanie nových metód a prístupov. Takúto výraznú stopu v dejinách národopisu na Slovensku zanechal prof. PhDr. Andrej Melicherčík, CSc. (1917-1966).

Ako študentku Katedry etnografie a folkloristiky FF UK¹ ma zaujal predovšetkým fakt istej (zdanlivej) ruptúry v jeho metodologickom inštrumentári, z pohľadu študentky aj skutočnosť, že rozsiahlu zásadnú teoretickú prácu napísal ako 27-ročný, no môj záujem o jeho osobnosť umocnil tiež fakt, že som nemala možnosť osobne sa s ním stretnúť ako s pedagógom, keďže zomrel v roku 1966. Aj to boli dôvody, prečo ma lákalo dozvedieť sa viac o jeho osobnosti, no predovšetkým o kontexte doby a okolnostiach, ktoré ho formovali a na ktoré on reagoval či ich spoluvytváral. Od smrti A. Melicherčíka naša spoločnosť a veda prešli ďalšími

politicko-spoločenskými zmenami – tzv. normalizácia po roku 1968, stabilizácia tzv. reálneho socializmu a radikálna politicko-ekonomická zmena po Novembri 1989. Tak sa otvoril priestor na štúdium nových, resp. dovtedy tabuizovaných či marginalizovaných tém, na prehodnocovanie dovtedajších vedeckých prístupov či na „nové čítanie“ vedeckých výstupov.

Osobnostný rozmer do interpretácie diela A. Melicherčíka vnáša M. Leščák, keď poukazuje na potrebu sledovať prepojenosť osobnostnej individuality bádateľa, jeho vedecko-pedagogického diela a dobového kontextu: „Životné osudy Andreja Melicherčíka sú v mnohom odpoveďou na zložité peripetie jeho vedeckej orientácie. Nájdeme v nich to, čo nám neposkytujú texty jeho početných publikácií, ani výpočet jeho vedeckých titulov“ (Leščák, 2003: 69). Ako M. Leščák uvádza, už počas štúdia na univerzite mali k sebe blízko a bol posledný v početnom rade jeho žiakov, ktorým pomohol vstúpiť do vedy. Hlavne v posledných rokoch Melicherčíkovho života viedli spolu viacero otvorených rozhovorov. V nich zazneli mnohé jeho názory, o ktorých so študentmi nechcel diskutovať. Na tomto mieste je potrebné pripomenúť, že M. Leščák bol Melicherčíkovým študentom v rokoch 1958-1963, resp. ako interný aspirant v rokoch 1964-1966 a to už boli v Československu roky politického uvoľnenia... Osobnostný rozmer vzťahu učiteľ – študent približuje s odstupom štyridsiatic rokov Melicherčíkova, od neho o niečo mladšia študentka, neskôr kolegyňa, no predovšetkým, podobne ako on, bádatelka inšpirovaná a uplatňujúca metodológiu funkčného štrukturalizmu – Soňa Kovačevičová (1921-2009). Podnetom na priblíženie pedagogickej kompetentnosti svojho učiteľa bol pre S. Kovačevičovú inšpirujúci a kritický prístup len o niečo staršieho pedagóga (Kovačevičová, 1977: 599). Spomína naňho ako na pracovitého rozhladeného

človeka so systémovým a syntetizujúcim myslením. Usudzuje, že „pravdepodobne práve na základe tejto systémovosti a systematickosti, aj keď osobne nepríjemne, zato však účinne upozorňoval žiakov na slabiny predložených koncepcií. A čo je pre pedagóga dôležité, po prvých skúškach a prácach vedel určiť, na ktorý stupeň vedeckého myslenia sa adept dopracuje. Zrejme pri týchto prognózach nevychádzal len z momentálnych skúškových znalostí žiaka, ale zo širšieho poznania kandidáta ako komplexnej ľudskej bytosti“ (Kovačevičová, 1977: 599-600).

Mojou snahou bolo touto publikáciou čo najkomplexnejšie priblížiť dielo A. Melicherčíka predovšetkým mladším generáciám etnológov, zvlášť súčasným študentom, pre ktorých je obdobie jeho života a práce už veľmi vzdialenou minulosťou. Snažila som sa zhromaždiť a interpretovať čo najviac dát, dokumentov a materiálov z archívov inštitúcií, s ktorými bolo pracovné pôsobenie A. Melicherčíka zviazané. I keď mojím zámerom nebolo podať „životný príbeh“ jednej z najvýznamnejších osobností etnológie 20. storočia na Slovensku, inšpirovali ma aj práce historikov, venujúcich sa biografickému žánru. Tých, ktorí portréty života a diela konkrétnych osobností tvoria na priesečníku osobnosti ako individua a dobového kontextu (Ferenčuhová a kol., 2012). Pre túto prácu som rezignovala na jeden z pôvodných zámerov – spracovať metodológiou oral history spomienky jeho príbuzných, predovšetkým však bývalých študentiek a študentov, neskorších kolegyň a kolegov. Tento zámer sa snáď podarí naplniť v budúcnosti.

Gros publikácie, ktorá je výstupom projektu Folklór, folkloristika a ideológia,² tvoria faktografické údaje o dobových kontextoch a pokus o „nové čítanie“ prác A. Melicherčíka. Keďže však viaceré z jeho príspevkov sú už ťažšie dostupné, uvádzam graficky samostatne zdôraznené aj rozsiahlejšie citácie z nich a odlišným

typom písma zvýrazňujem termíny, ktoré považujem za nosné z hľadiska jeho odborného idiolektu. Snahu o komplexnosť som sledovala tiež publikovaním jeho personálnej bibliografie, keďže taká dodnes nebola spracovaná. Nazdávam sa, že mnohé o dobovej atmosfére pôsobenia A. Melicherčíka môžu dopovedať kópie dokumentov a fotografie, ktoré som do publikácie zaradila tiež.

Verím, že moja snaha čo najkomplexnejšie priblížiť vedca a pedagóga Andreja Melicherčíka – osobnosť v dobe a dobu v osobnosti – bola aspoň sčasti naplnená.

Hana Hlôšková
V Reci, október 2021

REFLEXIE VEDECKÉHO A PEDAGOGICKÉHO PÔSOBENIA ANDREJA MELICHERČÍKA

Vedeckému i pedagogickému dielu A. Melicherčíka bolo venovaných viacero príspevkov,³ ako aj samostatný blok špeciálne zameraných textov jeho žiakov, či kolegýň a kolegov.⁴ Blok príspevkov vzišiel zo seminára venovaného jeho nedožitým šesťdesiatym narodeninám. Usporiadateľmi seminára boli Katedra etnografie a folkloristiky FF UK, Národopisný ústav SAV a Slovenská národopisná spoločnosť – inštitúcie, na ktorých zrode či koncepčnom vedení mal práve A. Melicherčík zásadný podiel. Ako uvádza M. Leščák, príspevok J. Michálka⁵ (Michálek, 1977: 567-578) bol prvým rozsiahlejším hodnotením Melicherčíkovho diela v celej jeho šírke (Leščák, 2003: 67). Práve M. Leščák je autorom ďalšieho rozsiahlejšieho príspevku, pri koncipovaní ktorého mal snahu doplniť „obraz tohto významného vedca“ ...„osobnosti základného významu pre zrod modernej slovenskej etnografie a folkloristiky, ktorá sa funkčno-štrukturálnou metódou zapísala do avantgardného prúdu prinajmenej stredoeurópskej vedy“ (Leščák, 2003: 67).

Ako hodnotí dielo A. Melicherčíka J. Michálek a čím dopĺňa jeho obraz M. Leščák? J. Michálek konštatuje k dejinám slovenskej etnografie a folkloristiky, že „z hľadiska vedeckej reprezentácie dominuje v nej niekoľko generačných skupín a ich úsilí“ (Michálek, 1977: 567). Za dovtedajšiu najvýznamnejšiu z nich považuje

generáciu etnografov a folkloristov, vedecky sa vyhraňujúcou približne od 40. rokov 20. storočia, v ktorej popredné miesto zastával A. Melicherčík. J. Michálek vyzdvihuje vedeckú náročnosť a kriticismus, teoretickú a metodologickú vyspelosť, ktorými A. Melicherčík vnášal do uvažovania o slovenskej ľudovej kultúre tvorivý nepokoj. Východiskami takého osobnostného prístupu boli pre A. Melicherčíka jeho erudícia a inšpirácie vtedajšou teoretickou avantgardou v osobe jeho univerzitného pedagóga P. G. Bogatyriova (1893-1971). O sile inšpirácie Bogatyriovovou funkčno-štruktúrnou metódou svedčí fundamentálna dobová teoretická práca A. Melicherčíka Teória národopisu, ktorú napísal ako 27-ročný⁶ a o autorite učiteľa dedikácia v nej: „Venujem prof. Dr. P. G. Bogatyrevovi v žiackej úcte.“ Melicherčíkova tvorivá aplikácia metódy funkčného štrukturalizmu ho zaradila medzi jej popredných predstaviteľov a stal sa tiež členom Spolku pre vedeckú syntézu.⁷ J. Michálek konštatuje, že v Melicherčíkovom vedeckom diele je možné sledovať tri základné etapy: 1) uplatňovanie funkčno-štruktúrnej metódy, 2) chápanie etnografie ako historickej vedy s uplatňovaním historického materializmu, 3) orientácia na výskum odrazu revolučných tradícií v ústnej tvorbe slovenského ľudu (obraz odboja za SNP, zbojnícka/jánošíkovská tematika). Za samostatnú oblasť vedeckého záujmu A. Melicherčíka, ktorej syntetické publikačné vyústenie prekazila jeho náhla smrť, považuje J. Michálek problematiku dejín ľudovej kultúry na Slovensku (Michálek, 1977: 568-572). Príklon A. Melicherčíka k dôslednému chápaniu etnografie ako historickej vedy a konzekventné prijatie metodológie historického materializmu hodnotí J. Michálek v kontexte povojnovej politickej ruptúry, keď „...[A.M. – vložila autorka] veľmi včas v povojnových rokoch správne postrehol, že v čase ďalekosiahlych revolučných premien v živote našich

národov má národopisná veda väčší význam ako kedykoľvek predtým“ (Michálek, 1977: 569). Ako poukázanie na dobovú politickú inštrumentalizáciu vedeckého bádania možno označiť ďalšie Melicherčíkovo konštatovanie, že národopisná veda ... „musí slúžiť ľudu, podať skutočne vedecký obraz jeho života v historickom vývine a zároveň pomáhať ukazovať cestu, ako jeho doterajší život prebudovať“ (Michálek, 1977: 569). V čase publikovania príspevku však Michálek uplatňuje aj kritické stanovisko, keď píše o istej kontroverznosti prístupu a záverov, ktoré Melicherčík uplatnil a postuloval. Konštatuje to predovšetkým v súvislosti s publikáciou Slovenský folklór – chrestomatia, kde viaceré závery majú skôr charakter hypotéz.⁸ Dobovú podmienenosť niektorých Melicherčíkových odborných stanovísk a potrebu ich kritickej reflexie pregnantne vyjadrila dlhoročná riaditeľka Národopisného ústavu SAV, B. Filová, keď konštatovala, že: „Kritické rozborý vedeckých stanovísk i hypotéz prof. Melicherčíka ukazujú súčasne na vnútorné podmienky utvárania a profilovania koncepcie danej vednej disciplíny. V tom teda i jej omylov a potom opúšťania jej čiastkových záverov a stanovísk.“ Upozorňuje tiež na procesualnosť vedeckého myslenia: „Myšlienkové jadrá toho, čo je potrebné poznávať a skúmať, kvasia dlhšie, mnohokrát sa overujú a dozrievajú, využívajúc pritom pre svoju stavbu názory už skôr pocitované, hodnotenia a čiastkové závery už niekde predtým vypovedané“ (Filová, 1977: 566).

Aj v hodnoteniach iných autorov sa objavujú konštatovania o rozporuplnosti diela A. Melicherčíka – A. Maťovčík poukazuje na konkrétne limity „peripetii“ jeho diela: „Výskumná práca Andreja Melicherčíka v oblasti národopisu má niekoľko vývinových etáp, dokumentujúcich vlniacu sa krivku jeho bádateľských úsilí so všetkými peripetiami, ktoré ovplyvňovali zložité dobové

spoločensko-politické okolnosti povojnových desaťročí, vrátane totalitného dogmatizmu i tzv. dialekticko-marxistickej metodológie“ (Maťovčík, 2007: 49), alebo G. Kiliánová⁹: „Život a dielo prof. PhDr. Andreja Melicherčíka, CSc. priam učebnicovo kopírujú protirečivý až paradoxný vývoj v československom národopise 20. storočia“ (Kiliánová, 2017: 342-344), či K. Žeňuchová, ktorá poukazuje na ideologizáciu v 50. rokoch v súvislosti s prvou monografiou o P. Dobšinskom z pera A. Melicherčíka (Žeňuchová, 2019: 34). Zároveň však nikto nespochybňuje jeho význam a zástoj pri budovaní národopisu, napr. G. Kiliánová: „... Melicherčíka možno právom považovať za významného vedca, ktorého idey i práce v mnohom profilovali metodologické smerovanie národopisu v Československu v 20. storočí“ (Kiliánová, 2017: 342-344).

A. Melicherčík v každej etape svojej vedeckej práce trval na osvojení, rozvinutí teórie a metodológie, ako aj na prehĺbení vedeckého myslenia v národopise na Slovensku. Ako konštatuje M. Leščák: „Toto úsilie presadzuje i v rokoch, keď mení svoju metodologickú orientáciu, hoci sa mu to v konkrétnych prácach nie vždy darí“ (Leščák, 2003: 70). Ako poukazujem na inom mieste práce, je to zjavné v prípade Slovenského folklóru – chrestomatie, keď hypoteticky stavia koncepciu dejín folklórnych žánrov na Slovensku bez dostatočnej argumentačnej opory v prameňoch.

J. Michálek reflektuje aj pedagogické pôsobenie A. Melicherčíka, oceňujúc jeho náročnosť voči študentom (Michálek, 1977: 577) a zároveň vyzdvihuje „... systematické a programové vedenie poslucháčov národopisu od začiatku svojho pôsobenia na fakulte na sovietsku odbornú literatúru ako na základný prameň štúdia, v nej spočívalo celkom jednoznačne ťažisko študijnej literatúry“ (Michálek, 1977: 577). Nasledujúci výpočet mien bádateľov, ako napr. V. J. Propp, V. M. Žirmunskij či P. G. Bogatyriov s ich teo-

retickými prístupmi, však rozkolísava jednoznačnosť tvrdenia o výlučne marxistickej metodológii sovietskej národopisnej/folkloristickej školy.

Druhý z dvoch uvedených komplexnejších príspevkov o A. Melicherčíkovi vznikol a bol publikovaný po roku 1989 v politicko-spoločensky odlišnej situácii, ako bola tá, keď svoj príspevok publikoval J. Michálek. M. Leščák hodnotí dielo svojho učiteľa¹⁰ ako stále aktuálne s mnohými inšpiratívnymi myšlienkami, čakajúcimi na realizáciu (Leščák, 2003: 67). Poukazuje na nedostatočné zhodnotenie funkčného štrukturalizmu v slovenskej vede, čo odôvodňuje dobovým kontextom, keď bol štrukturalizmus po roku 1948 považovaný za antimarxistický vedecký smer a jeho využitie i štúdium dejín neboli žiaduce. O publikácii A. Popoviča¹¹ o slovenskom štrukturalizme píše M. Leščák v tom zmysle, že jej vznik umožnilo politické uvoľnenie konca 60. rokov, no charakterizuje ju skôr ako pokus o antológiu najvýznamnejších prác. Až zmenená politická situácia po roku 1989 umožnila nanovo otvoriť aj túto tému, či už cez komplexné zhodnotenie odborného zamerania a činnosti Spolku pre vedeckú syntézu (Bakoš, 2007) alebo z pohľadu vývinu teoretických konceptov v etnológii (Bužeková, 2019). M. Leščák v súvislosti s jeho aplikáciou v terénnom výskume a metodologickým uplatnením v slovenskej etnografii/folkloristike hovorí o budovaní samostatnej školy na Slovensku s jej vedúcim predstaviteľom P. G. Bogatyriovom (Leščák, 2003: 68). Na základe tejto metodológie a výsledkov jej využitia hodnotí súdoby národopis ako modernú vedu (Leščák, 2003: 67).

Výrazný zástož A. Melicherčíka v aktivitách pri profesionalizácii etnografie na Slovensku oceňuje aj P. Slavkovský (Slavkovský, 2012: 47 an.) v súvislosti s etablovaním samostatného pracoviska v rámci Slovenskej akadémie vied a umení. Národopisný ústav

SAVU od jeho vzniku v 1946 až do roku 1955 totiž podstupoval viaceré organizačné peripetie, keď napríklad v roku 1949 oznámil Správny odbor SAVU A. Melicherčíkovi, vtedajšiemu predsedovi Národopisného ústavu SAVU, „že ústav sa má likvidovať a výskum ľudovej kultúry majú robiť už existujúce inštitúcie. V prípade, že pracovisko ostane, musí dať A. Melicherčík písomné vyhlásenie, že berie zodpovednosť za jeho činnosť a výkonnosť pracovníkov“ (Slavkovský, 2012: 47). Ako konštatuje P. Slavkovský: „Nebolo to jednoduché obdobie, predovšetkým v rokoch 1951-1954, keď bol ústav rušený, pričleňovaný, premenovávaný namiesto toho, aby mu bol vytvorený potrebný priestor na jeho vybudovanie“ (Slavkovský, 2012: 47). A. Melicherčík aj svojím kompetentným zdôvodnením potreby existencie ústavu prispel k jeho zotrvaní a personálnym návrhom na riaditeľa v osobe J. Mjartana k stabilizácii ústavu v systéme akadémie.

Stému výročiu narodenia A. Melicherčíka¹² venovala príspevok G. Kiliánová (Kiliánová, 2017). Autorka z pohľadu uplatňovania snáh o nové metódy a teoretické prístupy v národopise v 30. a 40. rokoch 20. stor. v Československu charakterizuje východiskový stav národopisu – podľa autorky, v tom čase prevažne deskriptívnej vedy. Výskum sa sústreďoval na zber, katalogizáciu a klasifikáciu údajov o tradičnej ľudovej kultúre s pretrvávajúcou spoločenskou objednávkou o jej národnoidentifikačnej funkcii národov Čechov a Slovákov. Tento trend pokračoval aj po druhej svetovej vojne. Do istej miery ako reakcia na takéto zameranie národopisu (etnografie a folkloristiky) sa na Slovensku predovšetkým zásluhou P. G. Bogatyriova a ním inšpirovaného žiaka A. Melicherčíka začali intenzívne rozvíjať snahy o exaktnosť národopisu/folkloristiky vymedzením ich predmetu a metód. Tieto snahy sa týkali aj iných humanitných disciplín – jazykovedy,

literárnej vedy, filozofie a umenovedy a koncepcne i organizačne ich zaštitoval Spolok pre vedeckú syntézu, ktorý v Bratislave vznikol v roku 1937. Čo sa týka etnografie a folkloristiky snahy vyústili do prijatia a rozpracovania metódy funkčného štrukturalizmu, ktorú formuloval P. G. Bogatyriov a A. Melicherčík ju rozpracoval iste aj na základe tvorivých diskusií naprieč disciplínami na pôde Spolku.

Na stránkach Slovenského národopisu venovala stému výročiu narodenia A. Melicherčíka príspevok E. Krekovičová, v ktorom o. i. konštatuje, že Melicherčík „...zaujímal v slovenskej folkloristike, paradoxne však viac v mimofolkloristickej vedeckej komunite, status do istej miery nedotknuteľnej ikony“ (Krekovičová, 2017: 324). Prispela k tomu iste i skutočnosť, že bol autorom syntetickej a, možno povedať, normatívnej publikácie o folklórnych žánroch a dejinách slovesnej folkloristiky (Melicherčík, 1959).¹³

Kratšie príspevky – nekrológy vyšli po predčasnom úmrtí A. Melicherčíka vo vlajkových československých odborných časopisoch Český lid a Slovenský národopis, ktorých autormi boli jeho kolegovia a blízki spolupracovníci J. Jech a J. Mjartan (JJ, 1966; Mjartan, 1966). J. Jech pripomenul, že A. Melicherčík zamýšľal napísať dejiny slovenskej ľudovej kultúry a hodnotí jeho Teóriu národopisu ako dielo, ktoré „nemá v našom národopise obdobu“ (JJ, 1966: 355). Pri tejto príležitosti vyzdvihol aj jeho ďalšie ťažiskové témy – uvažovanie nad genézou a dejinami folklórnych žánrov na Slovensku, zásluhy pri novom vydaní Dobšinského úprav Prostónárodných slovenských povestí a monografie o Dobšinskom. Uvádza, že posmrtné vyjde Melicherčíkova stať v Československej vlastivede, ktorej bol vedeckým redaktorom. Poukázuc aj na jeho pedagogickú činnosť, označil ho za najvýznamnejšieho reprezentanta súdobej slovenskej folkloristickej vedy.

J. Mjartan bol Melicherčíkov blízky kolega z počiatkov koncepcného a personálneho budovania Národopisného ústavu SAVU. Ako uvádza, na jar roku 1949 ho A. Melicherčík vyhľadal v Žiline a vyzval ho k spolupráci na organizovaní Národopisného ústavu SAVU. Melicherčík bol v tom čase vymenovaný za predsedu národopisného odboru SAVU s poverením vybudovať pri Akadémii Národopisný ústav (Mjartan, 1966: 502). V nekrológu (Mjartan, 1966) spomenul rodinné a lokálne ukotvenie A. Melicherčíka späť priam osudovo s jeho rodnou Oravou, keďže sa tam narodil, vyštudoval gymnázium v Dolnom Kubíne, prvú odbornú prácu napísal a publikoval ako 22-ročný k problematike stavitelstva na Orave a aj jeho život sa uzatvára na Orave – ako 49-ročný tam náhle zomiera, keď v máji roku 1966 vycestoval so svojimi študentmi na terénny výskum. Ako konštatuje Mjartan, v tomto zmysle sa tak nestihol naplniť ani jeho „veľký plán vykonať podrobný výskum rodnej Oravy a pripraviť jej národopisnú monografiu“ (Mjartan, 1966: 503).

Mjartan sumarizujúco vyzdvihuje Melicherčíkovo úsilie o rozpracovanie metodológie národopisu, či už v Ústave alebo na pedagogickej pôde Univerzity a skutočnosť, že otváral a rozpracúval nové a aktuálne témy – predovšetkým vo folkloristike.

ŠTÚDIUM, PÔSOBISKÁ A AKTIVITY ANDREJA MELICHERČÍKA

Už zvoleným názvom knihy som naznačila môj náhľad na nevyhnutnú ukotvenosť konania a postojov akéhokoľvek jednotlivca – zvlášť vynikajúceho v akomkoľvek ohľade – v kontextoch doby. V anglosaskej tradícii sa v biografickom písaní používajú dva kľúčové koncepty definujúce úlohu jednotlivca v dejinách: *agency* (ktorý je možné preložiť ako schopnosť jednotlivca konať nezávisle na kontexte) a *self* (ja alebo koncepcia seba). Postava jednotlivca je tu chápaná ako produkt mnohých procesov interakcie, ktoré sa prejavujú na rôznych skupinových úrovniach, v rámci ktorých sa vyvíja. Väzba medzi sociálnymi priestormi a konaním objektu biografie je tak jadrom biografickej analýzy (Marès, 2012: 16).

Zdieľam názor historičky M. Lenderovej a mojou snahou je tiež: „...hledání a postižení interakce veřejného a soukromého, což je – vedle zachycení individua v historicko-sociálním a kulturním kontextu – ostatně smyslem historické biografie“ (Lenderová, 2012: 83).

I keď, ako konštatuje A. Marès: „...spoločnosť má sklon požadovať, aby sa historik premenil na advokáta alebo prokurátora (...) no poslaním historika nie je súdiť. On len objasňuje problém svojimi nástrojmi. Pokúša sa urobiť minulosť zrozumiteľnou“ (Marès,

2012: 19). V týchto intenciách sa snažím v ďalších častiach priblížiť „profesionálny životný príbeh“ Andreja Melicherčíka – „...jedného z hlavných predstaviteľov zakladateľskej generácie národopisu na Slovensku a kľúčovú postavu v dejinách inštitúcie [rozumej akademického ústavu – HH]“ (Zachar Podolinská, 2021: 140). Tak isto aj Národopisnému sborníku MS i jeho nástupcovi – časopisu Slovenský národopis vtlačil A. Melicherčík výraznú koncepčnú pečat' (Uherek, 2004).

Pri hľadaní odpovede na otázku, ktoré činitele formovali záujmy a vedeckú orientáciu A. Melicherčíka,¹⁴ sa opieram o viaceré zdroje informácií. Sú to jednak spomienky jeho samého, publikačne sprostredkované jeho žiakom M. Leščákom (Leščák, 2003: 71), ako aj informácie, ktoré som získala štúdiom jeho pozostalosti uloženej v Slovenskej národnej knižnici¹⁵ a osobných spisov uložených v Matici slovenskej, v Archíve Univerzity Komenského a v Registratúrnom stredisku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

BIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Pre potreby redakcie Slovenského biografického slovníka sa v archíve Národného biografického ústavu SNK nachádza zložka materiálov k osobnosti A. Melicherčíka. Ako je tam zaznamenané, údaje vyplnila vdova Viera, rod. Záturecká dňa 12. 12. 1988. V nich sa uvádza, že A. Melicherčík sa narodil 16. 1. 1917 v Párnici, zomrel 30. 5. 1966 v Ružomberku a pochovaný je na cintoríne v Bratislave – Slávičom údolí. Otčim Ján Hrabuška zomrel v roku 1954, matka Mária, rod. Melicherčíková žila v rokoch 1894 – 1978. A. Melicherčík s manželkou mali štyri deti: Martin, nar. 1946 (historik umenia), Zuzana, nar. 1948 (MUDr.), Juraj, nar. 1952 (MUDr.) a Oleg, nar. 1954 (PhMr.).¹⁶

RODNÁ ORAVA

Vzťah A. Melicherčíka k ľudovej kultúre sa formoval v prostredí rodnej Oravy, kde sa v obci Párnica narodil, vychodil ľudovú školu a kde v Dolnom Kubíne absolvoval gymnaziálne štúdium.¹⁷ Ako uvádza J. Mjartan, „...na toto obdobie svojho života, na starostlivosť matky a nevlastného otca si často a vďačne spomínal“ (Mjartan, 1966: 501).

Z roku 1964 a 1965 sa zachovali Melicherčíkove listy Theovi H. Florinovi (1908-1973), vyzývajúce ho na spoluprácu pri príprave monografie Oravy. Florinov tematický podiel mal byť literárno-historický. Melicherčík sa podujíma na odborné vedenie celého podujatia a byť vedeckým redaktorom diela. V tom čase už mal dohodnutú spoluprácu na monografii napríklad s dialektológom A. Habovštiakom, archeológom P. Čaplovičom a i. Výzvu na spoluprácu, inak motivovanú aj blížiacim sa 700. výročím osídlenia Oravy, uzatvára: „Bol by som rád, keby sa nám toto podujatie podarilo. Cítim to ako oravskú povinnosť a veľmi milú. Dúfam, že nás bude viac.“¹⁸ Predčasná smrť mu však nedovolila tento zámer naplniť.

ŠTÚDIUM

V akademickom roku 1935/1936 nastupuje A. Melicherčík ako študent stredoškolských aprobačných predmetov slovenský jazyk – nemecký jazyk na Filozofickú fakultu Slovenskej univerzity v Bratislave. Vyberá si a navštevuje však aj prednášky z problematiky slovesnosti a estetiky u takých pedagógov, ako P. G. Bogatyriov (1893-1971), F. Wollman (1988-1969), J. Mukařovský (1891-1975)¹⁹ a F. Ryšánek (1877-1969).²⁰ V čase Melicherčíkovho štúdia na fakulte prednáša aj B. Schier (1902-1984).

Zo zoznamov prednášok Univerzity Komenského na príslušný školský rok sa dozvedáme, že P. G. Bogatyriov mal v zimnom semestri školského roku 1936/37 v rámci odboru Slovanské dejiny ohlásenú prednášku Úkoly národopisu Podkarpatské Rusy, pričom však táto informácia je do tlačeneho zoznamu dopísaná rukou.²¹ V letnom semestri školského roku 1936/37 je už uvedený samostatný odbor Národopis, v rámci ktorého Bogatyriov ohlasuje prednášku Ľudové divadlo, obzvlášť východoslovenské; v zimnom semestri školského roku 1937/38 Ľudové rozprávky a v letnom semestri Úkoly a problémy súčasného národopisu, v zimnom semestri školského roku 1938/39 Ľudovú poéziu a literatúru, v zimnom semestri školského roku 1939/40 v Národopisnom seminári kurz Slovenské ľudové divadlo. Na letný semester je v Sozname... pre odbor Národopis pri Bogatyriovovom mene uvedený: neohlásil prednášok a na zimný semester školského roku 1940/41 je síce v Sozname... uvedený P. G. Bogatyriov v zozname pedagógov, ale pre odbor Národopis nie sú uvedené ani mená pedagógov, ani názvy prednášok.²² Na letný semester toho istého školského roku je už ako prednášajúci uvedený dr. Schier²³ s ohlásenými prednáškami z etnografie, pričom sa folkloristické témy v tom čase neprednášajú.

Melicherčík bol odborne publikačne aktívny už ako univerzitný študent.²⁴ V jeho pozostalosti sa nachádza list z 10. 1. 1939, adresovaný redakcii časopisu Elán, ktorým posielal článok Ľudová kultúra ako národná hodnota.

V liste čítame argumentáciu o dôležitosti publikovať národopisné príspevky z hľadiska rozvoja národnej vedy. Elán jeho – pomerne obsiahly – článok publikoval.²⁵ Venuje sa v ňom aj využívaniu javov ľudovej kultúry v iných funkčných a nositeľských väzbách a môžeme ho považovať za jeden z prvých odborne

V Bratislave, 10. januára 1939

Vážený pán redaktor,

pripojene dovoľujem si Vám poslať pre Elán
príspevok "Ľudová kultúra ako národná hodnota". Prezrite
si ho a prosím Vás o jeho uverejnenie. Viete iste dobre
ako sa u nás neprávom venuje národopisu málo pozornosti
a čo i aký malý poukaz na problematiku tejto vednej dis-
ciplíny znamená prínos na rozvoj slovenskej národnej ve-
dy.

so srdečným pozdravom som Vám oddaný

Andr. Melicherčík
PHC Andrej Melicherčík

Bratislava
kolej na Lafranconi.

Sprievodný list redakcii časopisu Elán k článku *Ľudová kultúra ako národná hodnota*, 10. 1. 1939. SNK LA, sign. 181 K 24.

zameraných príspevkov k tzv. výtvarnému folklorizmu. Vzhľadom na dôležitý Melicherčíkov zástoj v neskoršej živej mediálnej diskusii k problematike folklorizmu, bližšie sa k nemu vrátim v stati o tejto téme.

Melicherčík zavŕšil štúdium na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity letným semestrom akademického roka 1938/1939. Na rigorózne pokračovanie²⁶ podal a obhájil práce²⁷ Funkčné premeny v dnešnom ľudovom speve a „národopisnú monografiu, spracovanú vzhľadom na materiál z Párnice.“²⁸

PÔSOBISKÁ

GYMNÁZIÁ

A. Melicherčík pôsobil v rokoch 1939 – 1941, ešte v čase univerzitného štúdia, ako suplujúci profesor na I. Štátnom reálnom gymnáziu v Bratislave,²⁹ na Štátnom reálnom gymnáziu v Žiline³⁰ a na III. Štátnom reálnom gymnáziu v Bratislave.³¹ Vypovedá to o jeho ambicióznosti a určite aj o zodpovednosti voči matke a otčimovi. Takto to interpretuje aj J. Mjartan, keď konštatuje, že ako gymnaziálny pedagóg pôsobil A. Melicherčík z existenčných dôvodov (Mjartan, 1966: 501).

MATICA SLOVENSKÁ

O snahe inštitucionálne ukotviť a profesionalizovať prinajmenšom národopisný výskum, svedčia aktivity na pôde Matice slovenskej (MS). A. Melicherčíkovi, v tom čase tajomníkovi MS,³² píše 4. 12. 1939 R. Bednárík list,³³ kde sa odvoláva na uznesenie z mája 1939 o potrebe „prezrieť a ohodnotiť“ národopisné materiály P. Socháňa a pýta sa na Melicherčíkov názor v tejto veci. Uvádza tiež, že „by bolo potrebné založiť národopisnú spoločnosť alebo rozšíriť národopisný odbor, ktorý by sústavne zbieral národopisný

materiál.“ Za najvhodnejšiu inštitúciu však považuje Maticu slovenskú. Spomína ministerstvo,³⁴ ktoré by „išlo tak ďaleko v ústrety, že by uvoľnilo aj odborníka. Všetky vedy spravili pokrok, len azda dnes už uznávaná veda – národopis nie! Pán tajomník! čo chceme viac – ministerstvo uvoľní človeka odborníka (čo by ten robil, som ochotný aj to povedať, veď to mám vypracované), Matica dá mu malý prídavok a pravda čo je potrebné na výskum. Že by tu bola tiež štátna dotácia, nepochybujem. Predstavme si, čo by tu za rok vzácného materiálu bolo zozbieraného.“ V závere listu otvára nový problém – otázku Národopisného sborníka: „...nie a nie s ním pohnúť, ako by bol zakliaty. Veď materiálu by bolo – peniaze naň sú – nuž neviem, čo chýbuje. Som ochotný i tu pomôcť. Či sa od nás očakávajú zázraky, ale nik si na to nepomyslí, že u susedných národov vychádzal sborník už 50 rokov a to len materiál, ktorý teprve teraz spracúvajú. Prosím ujmite sa celej veci.“

Už v apríli toho istého roku A. Melicherčík v periodiku Slovák publikuje príspevok³⁵ o potrebe zintenzívniť národopisnú zberateľskú prácu. Poukazuje na *úzku previazanosť zberu materiálu a jeho interpretácie* v národopise. Konštatuje dovtedajšiu nesytematickosť spoločného postupu práce. Hovorí o živej kultúre na dedinách, ktorá ako *kultúrny prežitok* začína miznúť a apeluje na *urgentnosť zintenzívnenia zberateľskej práce*. Za metodologické nóvvum v kontexte vtedajšej koncepcie národopisu je možné považovať *rozšírenie záujmu o iné, ako vidiecke/dedinské prostredie*. Z metodického arzenálu vyzdvihuje možnosť pracovať *dotazníkovou metódou*, čo prináša potrebu metodicky vyškoliť spolupracovníkov. Odvoláva sa na Chotkov³⁶ Program slovenského národopisného súpisu (1924), ktorý však považuje za nedostačujúci.

Matica slovenská bola v tom čase inštitúciou, kde sa až do vzniku Slovenskej akadémie vied a umení sústreďovala zbera-

teľská a vedecká práca humanitných, tzv. vlastivedných disciplín v oblasti jazyka, literatúry, histórie a ľudovej kultúry. V národopisnom bádání stavala na tradícii koncepcie z 19. storočia, keď bola ľudová/prostonárodná kultúra považovaná za základ konštruovania národnej kultúry (Urbancová, 1987). V štádiu národno-emancipačných snáh tak národopis (etnografiu a folkloristiku) môžeme označiť ako „národnú vedu par excellence – ako vedu, ktorá je povolaná podieľať sa na riešení špecifických etnoemancipačných úloh a tak prospievať celému etnicky definovanému spoločenstvu“ (Lozoviuk, 2001: 60). Táto koncepcia sa v slovenských podmienkach umocňuje v období po prvej svetovej vojne a súvisí so snahami o štátno-politickú emancipáciu Slovenska. Javy ľudovej kultúry, považované za špecifické a autentické, slúžia ako inštrument argumentácie týchto snáh. Podobnosť nachádzame so situáciou v Čechách, keď P. Lozoviuk pre prvú polovicu 20. storočia konštatuje ako určujúce prepojenie národopisu s jazykovednými disciplínami, slavistikou a do istej miery aj s historiografiou – tento záujem smeroval do autentického terénu, za ktorý boli považované periférne oblasti (Lozoviuk, 2001: 67-68). Na Slovensku takéto smerovanie národopisu umocňovala aj po- ciťovaná a deklarovaná snaha profesionalizovať a v adekvátnych podmienkach inštitucionalizovať národopisné bádanie, hľadajúc podporu v najvyšších štátnych inštitúciách, ako o tom svedčí napríklad vyššie spomenutá iniciatíva R. Bednárika.

V rokoch 1940-1943 prednášal národopis na bratislavskej univerzite český Nemec B. Schier.³⁷ O jeho aktivitách na Slovensku referujú články a správy v dobových periodikách. Noviny Slováč³⁸ medzi rokmi 1940 – 1944³⁹ publikovali temer desať príspevkov o Schierových alebo ním organizovaných podujatiach predovšetkým v Bratislave. V decembri 1940 ohlasujú hostovanie Schie-

ra na Slovenskej univerzite.⁴⁰ V článku sa uvádza, že študoval na univerzitách v Prahe, Mníchove a Lipsku germanistiku, históriu a slavistiku. Habilitoval sa v roku 1931 na Nemeckej univerzite v Prahe, tam pôsobil štyri semestre a prešiel na univerzitu v Lipsku a „jeho práca vedecky pripravovala pripojenie sudetského kraja k Ríši, kde vedecky dokázal, že vplyv nemeckej kultúry na slovanské národy strednej Európy a stredoeurópskeho východu mal hlboké účinky, ktoré vo veľkej miere určoval nielen kultúrny, ale aj hospodársky život týchto národov.“

Autor konštatuje, že Schier precestoval Slovensko v rokoch 1928, 1930, 1932 a „zistil, že slovenská ľudová kultúra je nielen veľmi starodávna, svojrázna a podivuhodne jednotná, ale že môže slúžiť za vzor celej kultúre východnej strednej Európy. Slovenskej ľudovej kultúry sa takmer nedotkli cudzie rušivé vplyvy a preto tu nachodíme organicky vybudovanú ľudovú kultúru.“ Hneď v januári nasledujúceho roku vychádza v periodiku článok Začala sa nová epocha spolupráce medzi Nemectvom a západným Slovanstvom,⁴¹ referujúci o nástupnej prednáške dr. B. Schiera, ktorý na Slovenskú univerzitu prišiel prednášať na základe pozvania rektora Slovenskej univerzity a predsedu vlády V. Tuku. Uvádza sa v ňom, že Schier má precestované celé Slovensko a je očarený prapôvodnou ľudovou kultúrou, nepoznačenou vplyvmi. Citujúc B. Schiera: „V mohutnej reťazi spoločných nemecko-slovenských snáh mojím podielom stala sa veľká úloha vybudovať vedeckú spoluprácu oboch národov na poli bádania a učenia“ uvádza, že predostrel plán na národopisný atlas, pričom „hotové dielo má súvisle vykázať početné spoločné znaky nemeckej a slovenskej národnej kultúry a týmto spôsobom má pripraviť cestu pre žiadúce prehĺbenie vzájomného porozumenia.“

Viacere ďalšie príspevky v nasledujúcich rokoch referujú napr.

o dvojdnovom „vedeckom výlete“ 49 študentov v januári 1941 do Viedne pod vedením hosťujúceho prof. B. Schiera⁴² alebo o návšteve 19 viedenských a lipských študentov v Bratislave v máji toho istého roku, keď je ako bratislavský hosťiteľ uvedený prof. B. Schier.⁴³ Periodikum venovalo B. Schierovi článok aj pri príležitosti jeho odchodu zo Slovenska a to z pera A. Melicherčíka.⁴⁴ Uvádza v ňom, že: „V zmysle kultúrnej dohody slovensko-nemeckej o vzájomnej výmene profesorov a docentov prichádza v decembri 1940 prof. B. Schier ako prvý hosťujúci profesor na Slovensko, kde prednášal a viedol cvičenia z národopisu“ a odchádza po dva a polročné pôsobení na Slovenskej univerzite. Približuje jeho kariéru a vyzdvihuje zvlášť jeho práce o stavitelstve a bývaní, pričom jeho základnou pracovnou metódou je historicko-genetická metóda. Uvádza, že Schier plánoval Atlas slovenského národopisu, no v dôsledku vojnových udalostí sa k prácam neprikročilo. Melicherčík konštatuje, že B. Schier na katedre zaplnil medzeru, ktorá ostala po odchode P. G. Bogatyriova a V. Pražáka (1889-1976).⁴⁵ V rámci jeho pedagogického pôsobenia na katedre ocenil organizovanie exkurzií, terénnych výskumov a založenie archívu diapozitívov.⁴⁶ Vyslovuje presvedčenie o neprerušenom kontakte s B. Schierom aj po jeho odchode zo Slovenska a avizuje jeho prednáškový večer⁴⁷ na tému Výstavba slovenskej ľudovej kultúry.

I keď k tomu nateraz nemáme relevantné dokumenty, je možné predpokladať, že práve B. Schier bol po P. G. Bogatyriovovi ďalší z odboru, kto mladého A. Melicherčíka tiež ovplyvnil a možno mu aj navrhol či sprostredkoval študijný pobyt v Lipsku. Ako sa to zraží v Melicherčíkových odborných i popularizačných textoch, spájala ich prinajmenšom nacionálna rétorika a nemalú úlohu isto zohrala aj Melicherčíkova znalosť kvality a tradície nemeckého národopisu v jeho odnoži Volkskunde.⁴⁸

NÁRODOPISNÝ ODBOR A NÁRODOPISNÝ SBORNÍK MATICE SLOVENSKEJ

Melicherčík sa na matičnej pôde Národopisného sborníka veľmi aktívne zhostil práce redaktora i autora. Len v jednom z čísiel Národopisného sborníka⁴⁹ má šesť príspevkov (dve štúdie, dve správy a dve recenzie). V správe v Národopisnom sborníku MS (-am-, 1945-46 d: 99-100)⁵⁰ je uvedené, že Národopisný odbor MS sa zišiel po oslobodení 23. 9. 1945, aby začal pracovať po schválení zakladajúcich členov NO MS Výborom MS 17. 9. 1945. Zakladajúcimi členmi sa stali: J. Mjartan, R. Mrlian, R. Bednárík, J. Geryk, O. Polonec a A. Melicherčík, za nových členov boli zvolení P. G. Bogatyriov, K. Chotek, V. Pražák, S. Kovačevičová, J. Valaštan a R. Žatko. Po voľbe predniesol A. Melicherčík prednášku Úlohy a metódy súčasnej slovenskej etnografie a folkloristiky. „Prednášateľ naznačil najprv celkovú situáciu dnešného stavu kultúrnych vied, predstavil dôvody krízy pracovnej aparatury systému idealisticko-pozitivistickkej vedy predchádzajúceho obdobia a zdôraznil nevyhnutnosť novej teoretickej a metodologickej orientácie v súčasnej slovenskej vede“ (-am-, 1945-46 d: 99). Hovorí o dôsledkoch tejto krízy, keď *etnografia a folkloristika tzv. nižších vrstiev pracovala z hľadiska meštianskej spoločnosti*. Zdôrazňuje, že bude potrebné urobiť *dôkladnú revíziu doteraz užívaných pojmov a termínov, teórií a metód*. „Ukázalo sa predovšetkým, že tak ako materiál, bytie i celá pojmová sústava nie sú *povahy* statickej, ale *dynamickej*“ (-am-, 1945-46 d: 100). Poukazuje na *znakovosť folklórnych faktov* – „vo vedomí svojho vykonávateľa fungujú nielen ako vec, lež aj ako znak“ ... „etnografiu možno tiež zadeliť medzi dielčie disciplíny všeobecnej vedy o znaku – semiológie“ (-am-, 1945-46 d: 100).⁵¹ Ako jednu zo základných úloh nastoľuje potrebu intenzívnej

zberateľskej práce a to pokračovaním *dotazníkovej akcie*, ako aj organizovaným *kolektívnym výskumom odborníkov a školených zberateľov v teréne*.

Na základe dokumentov v osobnom spise A. Melicherčíka, uloženom v Archíve Matice slovenskej v Martine⁵² vieme, že v MS bol v zamestnaneckom pomere od 1. 9. 1945 do roku 1950.⁵³ Ako súčasť materiálov k žiadosti o prijatie do služieb MS⁵⁴ predseda MNV v Párnici Mlynarčík listom z 19. 7. 1945 osvedčuje jeho „národnú a politickú spoľahlivosť.“ 17. 9. 1945 A. Melicherčíka výbor MS potvrdzuje ako referenta MS. 7. 1. 1947 mu Správa MS udeľuje definitívu a poveruje ho funkciou prednostu Národopisného odboru vedeckého a umeleckého sektoru MS. Na osobnom liste A. Melicherčíka (kmeňové číslo 91) vedenom od 1. 9. 1945 je uvedená znalosť jazykov: nemecký a ruský, vierovyznanie ev. a. v., ako aj meno manželky: Viera, rod. Záthurecká, nar. 6. 3. 1920 v obci Ašakert⁵⁵ a dátum sobáša 19. 11. 1945.

Snahu rozšíriť kontakty slovenského národopisu aj v medzinárodnom rámci dokumentuje odporúčací list⁵⁶ A. Melicherčíka adresovaný W. D. Carterovi⁵⁷ v angličtine zo 4. 10. 1948, ktorým odporúča S. Kovačevičovú na členstvo v UNESCO.

Zachované dokumenty hovoria, že Správa MS sa 20. 11. 1948 uzniesla „exponovať“ A. Melicherčíka „s okamžitou platnosťou do Matice slovenskej v Bratislave a poveruje ho ideovým, organizačným a administratívnym vedením bývalého ústredia Slovenskej ligy ako oblastnej kancelárie MS a celej oblasti“, ostáva však súbežne aj vo funkcii tajomníka MS.

Na dobový politický kontext poukazuje aj žiadosť z 1. 12. 1948 a to „v zmysle obežníka z 21. 4. 1948“ o zarátanie účasti v Slovenskom národnom povstaní (SNP) do služobných rokov. V prílohe „Činnosť za Slovenského národného povstania“ uvádza, že sa

Činnosť za Slov.národného povstania.

Slovenského národného povstania zúčastnil som sa ako propagačný referent pri revolučnom okr.nár.výbore v Dolnom Kubíne po tom ako pos.veliteľstvo v Dol.Kubíne odmietlo ma prezentovať ako nevojaka.V rámci svojej činnosti mal som na starosti u občanom v okrese utužovať povedomie spravodlivej veci povstania.Po obsadení Dol.Kubína Nemcami,stiahli sme sa najprv do Veličnej a potom do Párnice,kde sa naša činnosť podriadila tamojšiemu partizánskemu veliteľstvu.Po prvom októbri,keď sa partizánske a vojenské jednotky stiahly z oblasti Párnice,ukrýval som sa po rozbití spojenia dva týždne v Žeškove a keď sa mi nepodarilo naviazat spojenie s roztatými bojovými jednotkami pre ďalšiu spoluprácu, presťahoval som sa na západné Slovensko z osobne bezpečnostných dôvodov k známym do Aškerce, kde som vyčkal oslobodenie.Tu sa mi po dlhšom čase podarilo nadviazať spojenie s tamojšou ilegálnou skupinou,ktorá sprostredkovala prechod jednotlivcov cez front.Pridelili mi za úlohu privádzať ľudí sem,kde ich preberali ďalší šikovatelia,cez bojové územie.

Pred vypuknutím Slov.národného povstania bol som zapojený čiastočne do jeho príprav v tom,že za pomoci miestnych občanov Párnice a vedúceho kom.ilegálnej buňky Jura Maňka pomáhali sme sov.partizánom zadovážovali sme im úkryt,stravu a ošatenie.

Moju aktívnu činnosť cez trvanie Slov.Národného povstania možno rátať od 25.aug. do 2.okt.1948.

Túto zprávu podávam miestoprášne.

A. Kelibet

v SNP zúčastnil ako propagačný referent pri revolučnom okresnom národnom výbore v Dolnom Kubíne po tom, ako ho posádkové veliteľstvo v Dolnom Kubíne odmietlo prezentovať ako nevojak.⁵⁸

„V snahe zintenzívniť kultúrno-osvetovú prácu na južnom Slovensku“ 10. 1. 1949 Správa MS poveruje Melicherčíka patronátom nad okresmi Nitra a Šamorín.

A. Melicherčík listom⁵⁹ Správe MS k 1. 1. 1950 dáva „praktikálnu“ výpoveď. V liste ďalej uvádza: „Pri tejto príležitosti čo najúctivejšie ďakujem Matici slovenskej, že mi vo svojom milom pracovnom prostredí umožnila ako referentovi a neskôršie ako tajomníkovi MS rozvinúť sa vedecky, že mi v každej veci vychádzala ochotne v ústrety. Za päť rokov svojho účinkovania v Matici slovenskej poznal som jej vznešené poslanie a preto ju budem vždy podľa svojich skromných síl a schopností podporovať.“

FILOZOFICKÁ FAKULTA SLOVENSKEJ UNIVERZITY (SU)/ UNIVERZITY KOMENSKÉHO (UK)

Andrej Melicherčík študoval na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity/Univerzity Komenského v rokoch 1935 – 1940⁶⁰ a ako som už uviedla, k záveru štúdia tiež pracoval ako suplujúci stredoškolský profesor.

Do pracovného pomeru na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity nastúpil na pozíciu asistenta v roku 1941 a na fakulte pôsobil do roku 1945, keď odišiel za referenta a tajomníka do Matice slovenskej v Martine.⁶¹ Na fakultu sa vrátil v roku 1952 ako odborný asistent⁶² a ako docent, neskôr profesor tam pôsobil až do svojej predčasnej smrti v roku 1966.

V osobnom spise A. Melicherčíka⁶³ sa nachádza predložená žiadosť dekana (bez mena a podpisu) z 21. 3. 1946, adresovaná

Osvedčenie o zápise na Filozofickú fakultu Slovenskej univerzity/Univerzity Komenského. SNK LA, sign. 61 V 1.

Poverenictvu pre školstvo a osvetu, o udelenie veniae docendi. 21. 5. 1947 dekan Filozofickej fakulty SU E. Perfeckij oznamuje rektóratu SU, že 14. 5. 1947 profesorský zbor po vykonaní habilitačného pokračovania a po habilitačnej prednáške Národopis ako veda udelil Melicherčíkovi veniam docendi – „vo vlastnosti súkromného docenta pre odbor národopis.“⁶⁴ Od 2. 2. 1949 sa Melicherčík stáva zástupcom docentov za fakultu v Akademickom senáte SU. 26. 2. 1949 sa „fakultný sbor väčšinou hlasov uzniesol navrhnuť doc. A. Melicherčíka za mimoriadneho profesora všeobecného národopisu.“

Obdobie po Februári 1948, keď sa vedúcou politickou silou v Československu stala Komunistická strana Československa, predovšetkým začiatok 50. rokov⁶⁵ sa vo vedeckých i pedagogických kruhoch nesie v duchu silnej politizácie a ideologizácie, označovaných aj ako sovietyzácia. Naplno sa začala táto koncepcia

uplatňovať po IX. zjazde Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska.⁶⁶ Stalinom sformulovaná doktrína marxizmu – leninizmu „...mala byť systematizáciou názorov Karla Marxa a Vladimíra I. Lenina“, ktorá však, ako konštatuje T. Bužeková, „... mala značne problematický vzťah so svojimi ideovými zdrojmi... marxizmus-leninizmus nebol teóriou, ale ideológiou...“ (Bužeková, 2019: 13). Socializmus je možné považovať za pokus o istý typ modernizácie spoločnosti, ktorej základom bola zmena vlastníckych vzťahov a vízia komunistickej beztriednej spoločnosti. Rozvoj vedy hral v tejto vízii úlohu nástroja úspešnej modernizácie a tak bola vede deklarovaná zo strany decíznych orgánov podpora.⁶⁷ V konkrétnych podmienkach na Slovensku sa to prejavilo v inštitucionalizácii vedy, kultúry, vzdelávania a osvet. Tieto oblasti však boli z hľadiska ich koncepcií inštrumentalizované v duchu marxizmu-leninizmu, resp. do smrti J. V. Stalina v roku 1953 v duchu stalinskej interpretácie marxizmu-leninizmu.

Ako konštatuje F. Bahenský: „Zejména míra sovětizace disciplíny v poúnorových letech se jeví klíčovou v inkriminovaném období.“ Zároveň však upozorňuje: „Na národopis/etnografii je ovšem nutné v inkriminovaném období nahlížet jako na mnohaúrovňovou disciplínu, kde ideologické průsaky nebyly zdaleka rovnoměrné“ (Bahenský, 2016: 148). Čo sa týka situácie na Slovensku, viacerí autori uvádzajú, že: „...marxistická veda pred rokom 1948 na Slovensku prakticky neexistovala“ (Kováč a kol., 2014: 80). Vládna moc prijala stratégiu presvedčovania vedeckej obce, aby akceptovala princípy marxizmu-leninizmu. V novembri 1949 vzniká Vedecká rada KSS, ktorej cieľom bolo: „...stranícky ovplyvňovať vedeckú prácu“ (Kováč a kol., 2014: 80, pozn. 92). Sovietizácia vo sfére vedy a školstva spočívala aj v uplatňovaní nových metód práce – kolektivismu a plánovania, v dobovom národopise je výrazne viditeľný

príklon k teoreticko-metodologickým východiskám sovietskej národopisnej školy (V. J. Bromlej, V. I. Kozlov, N. N. Čeboksarov, I. A. Čeboksarova, L. P. Potapov ai.). Tá pracovala s konceptmi štádiálnosti vývinu ľudskej spoločnosti, etnicity ako kľúčovej ľudskej skupinovej identity a zmesou primordialisticko-konstruktivisticko-vedeckej vízie národa (Bahenský, 2016: 150 an.). Či a ako sa tieto tendencie prejavili v diele A. Melicherčíka rozoberiem ďalej, tu uvediem doklad ne/dobrovoľnej politickej indoktrinácie týmto novým metodologickým rámcom, limitovaným mimovedeckými cieľmi (Rychlík, 2020: 99-111).

Na IX. zjazde KSČ bola prijatá v desiatich bodoch tzv. generálna línia budovania socializmu. Šiesty bod formuloval nevyhnutnosť výchovy vlastnej inteligencie, triedne a ideologicky späté s ľudom a vychovanej v duchu marxizmu-leninizmu, dialektického a historického materializmu. Jedným z nástrojov uplatňovania týchto zámerov bola sebakritika vedeckých a pedagogických pracovníkov – od roku 1950 povinná (Kováč a kol., 2014: 82). Uvedený šiesty bod sa premietol aj do snahy o posilnenie výučbovo-výchovnej práce na vysokých školách, keď v 50. rokoch mali vysokoškolskí pedagógovia neúmerne vysoké pedagogické úväzky, vykonávali aj administratívnu prácu, mali povinnosť zúčastňovať sa na propagandistických a ideologických akciách, no podceňovaná bola potreba ich výskumnej práce (Kováč a kol., 2014: 84-85).

V osobnom spise A. Melicherčíka⁶⁸ sa nachádza jeden a pol stranový text Doc. A. Melicherčík: samokritika vedeckej a pedagogickej činnosti. I keď nie je explicitne datovaný, podľa časového údaja, ktorý autor uvádza na začiatku textu a podľa informácie, že na prednášky dochádza z Martina, ho môžeme datovať pravdepodobne k roku 1951. A. Melicherčík v ňom hodnotí svoju pedagogickú a bádateľskú prácu a v závere formuluje štyri záväz-

ky, ktorými sumarizuje predchádzajúci text: „1/ zaväzujem sa od budúceho zimného semestra zaviesť dôsledne kolektívne formy práce s poslucháčmi, zvýšiť starostlivosť o krúžky a STM⁶⁹; 2/ cez budúci školský rok podrobiť dôslednej kritike svoju prácu Teória národopisu a ako výsledok tejto práce pripraviť skriptá Úvodu do štúdia národopisu, čím nahradím uvádzanú, na mnohých miestach už nevyhovujúcu prácu; 3/ zaväzujem sa podrobne sa zoznamovať s celou súčasnou sov. etnografickou literatúrou; 4/ znovu dôkladne preštudujem Engelsov Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu, Stalinov Marxizmus a koloniálna otázka ako základ pre úspešné rozvíjanie zvýšenej samokritiky svojej vedeckej práce. Budem sa zoznamovať s ďalšou novou marxistickou literatúrou.“⁷⁰

Z dnešného pohľadu takýto dokument vyvoláva rozporuplné pocity, no musíme jeho obsah i formu chápať v dobovom kontexte. Môžeme tiež len opatrne špekulovať aj o prípadnej Melicherčíkovej priam existenčnej obave v súvislosti s možným „biľagom“ kvôli jeho študijnému pobytu v nacistickom Nemecku,⁷¹ ako aj straníckemu trestu.⁷²

V periodiku Národná obroda M. Bakoš, ktorý bol 9. 5. 1945 poverený dočasným vedením SAVU,⁷³ predstavuje plány Slovenskej akadémie vied a umení v období tesne po druhej svetovej vojne (Bakoš, 1946). Deklaruje princípy štátnej politiky vo vzťahu k vede: „...štát preberá na seba starostlivosť a vedenie v najrozmanitejších životných oblastiach... vedecký výskum: [štát- doplnila H.H.] má interest na tom, aby jeho smer neprotirečil základným princípom štátnej idey, ale predovšetkým preto, aby vedeckému skúmaniu mohol prideliť celkom určité a presné úlohy, najaktuálnejšie a najpotrebnejšie pre rozvoj štátneho života.“ Píše o prechode do štádia organizovanej sústavnej a cieľavedomej vedeckej tvorby,

Doc.A. Melicherčík:samokritika vedeckej a pedagogickej činnosti.

Moja činnosť ako docenta všeobecného národopisu na tejto fakulte začala pred dva a pol rokmi na stoličici,ktorá na našej fakulte nemala tradície. Mój príchod na fakultu zastihol ma v hlbokom osobnom prerode a zápase s metodológiou štrukturalizmu,z ktorého som osobne vyšiel uvedomujúc si stále viac a viac,že s touto metodológiou musím osobne vo svojej vedeckej práci zúčtovať,ak sa mám kladne zúčastniť na rozvoji slovenskej vedy.Odrez tohto prejavil sa i v mojich počiatočných prednáškach.Mojou úlohou bolo vysvetľovať ľudovú kultúru,v podstate kultúru v minulosti vykorisťovaných tried,no v počiatkoch svojich prednášok sotrvával som na tom omyle,že som si neuvedomoval dost triednu povahu bádaného materiálu a potom to,že som v mnohých prípadoch sotrvával na formalistickom omyle a neuvádzal ľudovú kultúru vždy do správneho súvisu s jej nositeľom a jeho životom a tým nie vždy som sa dostával k správne marxistickému chápaniu vzniku a rozvoja ľudovej kultúry a historického rozvitia jej tvorcov a nositeľa.Takto vyzerala moja počiatočná činnosť na tejto fakulte.

Budovateľské úsilie a nadšenie pracujúceho ľudu a jeho rozhodný nástup na cestu výstavby socializmu pod vedením našej slávnej KSČ boly mi neustálym popudom k ďalšiemu prebudovávaniu i svojej učiteľskej i zlepšeniu a zvedčeniu svojej práce bádateľskej a myslím,že práve v uplynulom roku urobil som krok k zlepšeniu prednáškami z dejín prvotne spoločnej spoločnosti,ktoré boly výsledkom podrobného štúdia základných diel marxizmu-leninizmu a patriešnej sovietskej literatúry,bez čoho by som si celý svoj ďalší rast nevedel dobre ani predstaviť.Odráža sa to i na vedení cvičení,ktoré spočívaly na kolektívnom rozbere a soznamovaní sa s prácou Engelsa Pôvod rodiny a s analýzou pokrokových tradícií v našej ľudovej kultúre.Tento mój dôsledný príchod k metodológii marxizmu-leninizmu a dôsledné kritické potieranie zvyškov buržoáznej vedy v doterajšej mojej práci myslím aktívne ukáže sa už v mojich nových prácach o slov.ľudovom umení a v práci z dejín slov.folkloru.

V tomto mojom konkrétnom úsilí prestavby noetickej základne mojej doterajšej vedeckej práce zasiahol ma jednak IX.sjazd KSČ a potom predovšetkým IX.sjz KSČ,keď som si ešte výraznejšie uvedomil prestavbu našej vedy na marx-leninskom základe,aby sa ona stala skutočnou súčasťou výstavby socializmu v našej vlasti,uvedomil som si ešte výraznejšie ako kedkoľvek predtým potrebu vyrovnat sa so zvyškami buržoáznej ideológie a myslenia a ešte pevnejšie sa prichytnúť k našej víťaznej robotníckej triede,k jej cieľom a snaham a toto uvedomelé prichytnutie prejavil i vo svojej vedeckej a pedagogickej činnosti a dokázal tak spojenie riešenia vedeckých otázok s konkrétnymi potrebami nášho pracujúceho ľudu.

Teraz k organizačnej stránke svojej práce. Samokriticky uznávam, že nie je na takej výške, na akej by mala byť. Nevenoval som sa poslucháčom, ako by si to bola vec vyžadovala, nevenoval som dost starostlivosti krúžkom, ani STM. Priznávam si tento nedostatok, no do veľkej miery zapríčinený bol tým, že na prednášky dochádzam z Martina a čas na dochádzanie mám len krátko vymedzený. No i tak zavazujem sa tento nedostatok nahradiť v budúcnosti racionálnejším využitím času, stráveného v Bratislave na čas prednášok.

Závazky:

1. Zaväzujem sa od budúceho zimného semestra zaviesť dôsledne kol. formy práce s poslucháčmi, zvýšiť starostlivosť o krúžky a STM.
- 2/ Cez budúci školský rok podrobiť dôslednej kritiku svoju prácu Teória národopisu a ako výsledok tejto práce pripraviť skripta úvodu do štúdia národopisu, čím nahradím uvádzanú, na mnohých miestach už nevyhovujúcu prácu.
- 3/ Zaväzujem sa podrobne sa soznámať s celou súčasťou sov. etnografickou literatúrou.
- 4/ Znovu dôkladne preštudujem Engelsov Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu, Šteľtinovu Marxizmus a národnostná a koloniálna otázka ako základ pre úspešné rozvíjanie zvýšenej samokritiky svojej vedeckej práce. Budem sa soznámať s ďalšou novou marxistickou literatúrou.

keď bol na 4. pracovnej konferencii vedeckých ústavov SAVU prijatý plán na jeden rok, nesúci sa v znamení štúrovského výročia, keďže v tom čase boli funkčné len ústavy humanitných vedných odborov. Píše o novozriadennom Národopisnom ústave SAVU a menuje jeho pracovníkov: R. Žatko, A. Melicherčík, R. Mrlian, M. Kolečányi, P. Ratkoš, ktorí sa mali na plánovanej práci podieľať príspevkami o folklórnych prvkoch v tvorbe štúrovcov. Zásadnými úlohami Ústavu mali byť tiež zbieranie ústnej slovesnosti a výskum v teréne, ako aj spracúvanie bibliografie slovenského národopisu.

Od novembra roku 1949 pôsobí teda A. Melicherčík paralelne ako asistent Národopisného ústavu SAVU,⁷⁴ čomu sa podrobnejšie venujem ďalej. Od 1. 11. 1952 bol A. Melicherčík menovaný za odborného asistenta FF SU na Katedre všeobecného dejepisu,

archeológie a národopisu FF SU.⁷⁵ Proces jeho menovania za štátneho docenta mal dlhšie trvanie – 21. 11. 1952⁷⁶ je datovaný návrh za štátneho docenta, no ten sa prejednával ešte i v nasledujúcich rokoch. 18. 4. 1955 je Ministerstvu školstva v Prahe, Povereníctvu školstva – Hlavnej správe vysokých škôl adresovaný návrh na menovanie za štátneho docenta,⁷⁷ no až 30. 10. 1956 prichádza z Ministerstva školstva a kultúry v Prahe menovanie A. Melicherčíka za docenta „FF Komenského univerzity“ pre odbor národopis, podpísané ministrom dr. Kahudom⁷⁸ a to s platnosťou od 1. 9. 1956 [sic!-HH].

V materiáloch k Návrhu na menovanie a ustanovenie profesorom pre odbor národopis na FF UK⁷⁹ sa uvádza, že A. Melicherčík v roku 1941 zložil II. štátnu skúšku a získal doktorát filozofie, kandidátom filologických vied bol od 3. 7. 1958. Uvedený je tam aj jeho pobyt v Lipsku a v Berlíne v rokoch 1941, 1942 (spolu 4 mesiace), kde „robil štúdium k práci Teória národopisu.“ Na tento pobyt Melicherčík dostal štipendium, ktoré však, podľa jeho slov, „bude sotva na živobytie.“ Píše to v liste z 5. 9. 1941, ktorým sa obracia na poslanca Slovenského snemu F. Hrušovského (1903-1956), ktorý bol v tom čase tajomníkom vedeckých odborov Matice slovenskej. Ako ciele svojho študijného pobytu A. Melicherčík uvádza: „...podrobne sa zoznámiť s národopisnou prácou v Nemecku a čo dobrého vyťažiť pre prácu našu. Najmä organizačnú prácu zberateľskú a potom kultúrne geografickú, spôsob mapovania a vôbec všetko, v čom by účelne spracovaný národopisný materiál poslúžil veci národnej. V tom oni vykonali veľa osožného. Treba sa to naučiť.“ Na F. Hrušovského sa obracia s prosbou o možnosť štipendijnej podpory, ktorú mienil použiť na nákup literatúry a na návštevu múzeí. Uvádza, že je členom Národopisného odboru MS a „veď čo tam získam, to sa zas vráti cez Maticu národu.“⁸⁰

Pri profesionálnom kariérnom postupe v období socializmu vážnu úlohu zohrávala politická spoľahlivosť a lojalita s režimom. Vážny kádrový nedostatok s prípadným pracovno-kariérnym obmedzením či priam postihom mohla hrať aj miera angažovanosti v „minulom režime“ – rozumej v období vojnovjej Slovenskej republiky. V rámci 2./ bodu Politický a charakterový profil sa uvádza: „s. Melicherčík už od mladosti patrí k pokrokovu a socialisticky orientovaným pracovníkom. Počas štúdia za I. ČSR bol členom Klubu socialistických akademikov a toto zmyšľanie si zachoval i počas tzv. slovenského štátu, hoci r. 1942 sa pod nátlakom zúčastnil na zjazde tzv. Európskej mládeže prednáškou o slovenskom národopise.“⁸¹ Od roku 1945 bol členom KSS a osvedčil sa ako veľmi aktívny a dobrý politický pracovník najmä vo februárových udalostiach r. 1948 v Martine.“⁸² V dobovej tlači z toho obdobia sa dozvedáme, že A. Melicherčík, ako referent MS v Turč. sv. Martine, podpísal manifest pracovníkov kultúry za zjednotenú volebnú kandidátku Národného frontu, v ktorom sa uvádza: „Februárovým víťazstvom vyslovil český a slovenský ľud skalopevné odhodlanie zachovať výdobytky národnej revolúcie a zabezpečiť ľudovodemokratické zriadenie nášho štátu ako pokojnú cestu k socializmu.“⁸³

K pedagogickému pôsobeniu A. Melicherčíka som vyššie uviedla vyjadrenia S. Kovačevičovej, isto by mnohé spomienkami doplnili jeho bývalí – poslucháči a poslucháčky, z ktorých sa mnohí významným spôsobom tvorivo pričínili o rozvoj etnografie a folkloristiky aj v duchu jeho odkazu. Na tomto mieste uvádzam informácie, získané štúdiom materiálov uložených v jeho pozostalosti. Melicherčíkov osobný plán práce na letný semester školského roku 1950/1951 uvádza štúdium marxisticko-leninskej literatúry na prvom mieste úloh, v rámci vlastnej vedeckej činnosti je uvedená plánovaná práca k problematike jánošíkovej tradície.⁸⁴

Mešičević, Andrey

Pratibor 5. Sept. 1941

Velavápený pár portance,

Vše píše, že sa obraciam
na Vás s touto žiadosťou. Toľko to.
Začiatkom novembra voláte sľam
na istu dižni cestu do Lis. Praga.
Chcem to tam podrobne rozprávať
a na čo do prvého prísu v Bernack
a čo do druhého vyššie. Vše píše
naše. Najmä organizáciu prísu
štetitku a potom knihačské
geografické, ktoré sa zaoberá
a čím všetko, v čom by nič
spracovávať nášho najmä mate-
riál podľa jej vci nášho. Vše
mi vyjde ali vci ovisť. Treba
sa to naučiť. Dostanem sa tu
ciť štípanie, ale to bude
všetko na štípanie. Nemôže by
mi Matka Slovenská poskyt-
niť najmä istu dižni štípanie,
ktoré by mi poskytol niekam v
progr. nášho zboru a istu najmä
literatúru, aby sme si mohli nájsť
a podrobne. Vše ill. vci nášho

Namího odloží MS a veďeť sa tam
písať, čo sa za ten rok má
robiť nášmu.

Prošiem Vás o laskavosť, pán
profesor, odpísať mi, či by to bolo
možné, o čom píšete. Veď nebudete
byť toľko veľká. Ak áno, či si budete
písať, aby to do konca ohotovať
bolo zbytočné. Od píše mi ľahšie
ako o veci mi dote.

Vopred Vám ďakujem za
laskavosť Vám oddaný

Na štúdiu!

Melicherčík

Dr. Melicherčík
asistent Národop. sem.

Matičková
Stv. univerzita.

Žiadosť o štipendium v liste poslancovi Slovenského snemu F. Hrušovskému.
(5. 9. 1941) SKN LA, sign. 102 C 3.

7

Doc. Dr. Andrej Melicherčík - Pracovný
plán na letný semester 1950/51.

1. štádium marx-leninskej literatúry

- a/ Zopakujem Engels: Pôvod rodiny, súkromia a štátu
- b/ Preštudujem Lenin: Vývin kapitalizmu v zemdelstve
- c/ Sústavnne budem sledovať časopisy : Tvorba, Nové slovo,
Nová mysl, Za trvalý mier, za ľud. demokraciu.

2. štádium odbornej literatúry

- a/ Venediktov: Štátni socialistické vlastníci. I. časť
- b/ Sovietska etnografia 1950
- c/ Janák: Slovensko v dobe uhorského feudalizmu

3. pedagogická činnosť

- a/ týždenne budem dopĺňať látku k jednotlivým prednáškam
a cvičeniam
- b/ týždenne budem prednášať a viesť cvičenia podľa vypracovaného plánu na letný semester
- c/ týždenne budem robiť individuálne i kolektívne konzultácie so študentami a to :
streda 11 - 12 hod.
piatok 11 - 12 hod.
- d/ navštívim raz v mesiaci marci národopisný krdžek 8.11.
a krdžek 8.26.

4. vlastná vedecká práca

- a/ do konca júna napíšem historicko-folkloristickú prácu/
monografiu : Jánošíkovská tradícia v slovenskom folklóre,
a v tomto mesiaci vypracujem z nej kapitolu : Historická
pomôcka vzniku jánošíkovskej tradície, ktorú prednesiem
na zasadnutí katedry.
- b/ v rámci Národopisného ústavu SAVU podľa pracovného plánu
zúčastním sa na zostavení dotazníka pre výskum veľkoročím
na Slovensku.

5. výchova vedeckého dorastu

- a/ týždenne budem robiť konzultácie s asistentmi a ich
prácu budem kontrolovať
- b/ asistentom budem od prípadu na prípad dávať inštrukcie
o odbornom vedení krdžkov.

61 V 12

c/dvojtýždne budem robiť konzultácie so študentami o postupe na disertačných prácach a so študentami, ktorí sa učastnia AŠT.

6. styk s praxou

neustále bude vyplývať z toho, že som zamestnancom Národopisného ústavu SAVU a z jeho dloch /poradné sbory pre umeleckú tvorivosť, príprava výstavy ľudovej umeleckej tvorivosti/

7. Z poverenia PŠVU budem pokračovať v revízií stavu národopisných zbierok jednotlivých múzeí na Slovensku, po dohovore s PŠVU.

A p r í l 1. štúdium marx-leninskej literatúry

- a/Zopakujem Stalin:Marxizmus, národnosť a kolon.otázka
- b/Morgan: Prapôvodná rodina
- c/edstavne budem sledovať časopisy : Tvorba, Nové slovo, Nová mysl, Za trvalý mier, za ľud.demokr.

2. štúdium odbornej literatúry

- a/Venediktov: Státní socialist.vlastnic.II.časť
- b/Sovietska etnografia 1950
- c/Raudonikas:Istoriija pervobytnogo obščestva I.časť
- d/pramene k štúdiu o jánošíkovej tradícii

3. pedagogická činnosť

- a/týždenne budem dopĺňať látku k jednotlivým prednáškam a cvičeniam
- b/týždenne budem prednášať a viesť cvičenia podľa vypracovaného plánu na letný semester
- c/týždenne budem robiť individuálne i kolektívne konzultácie so študentami a to: streda 11-12
piatok 11-12
- d/navštvím ras v mesiaci apríli národopisný krúžok 8.11 a 8.26.

4. vlastná vedecká práca

- a/do konca apríla s práce o jánošíkovej tradícii napíše kapitulu : Jánošík v svetle historických prameňov.
- b/do zborníka Slovenská folkloristika a jej dlohy v súčasnosti napíšem štúdiu : Čo je folkloristika a aké sú hlavné dlohy folkloristiky v súčasnosti.

5. výchova vedeckého dorastu

- a/týždenne budem robiť konsultácie s asistentmi a ich prácu budem kontrolovať
- b/asistentom budem od prípadu na prípad dávať inštrukcie o odbornom vedení krúžkov
- c/dvojtýždenne budem robiť konsultácie so študentmi o ich postupe na disertačných prácach

6. styk a praxou

neustále bude vyplývať z toho, že som zamestnancom Národop. ústavu SAVU a z jeho úloh / poradné sbory pre umeleckú tvorivosť, príprava výstavy umeleckej ľudovej tvorivosti, /

- 7. Z poverenia FSVU budem pokračovať v revízií stavu národopisných zbierok jednotlivých miest na Slovensku.

N a j: 1. štúdium marx-leninskej literatúry

- a/Ulrych: Základy politickej ekonomie
- b/Angelsove state vzťahujúce sa k otázkam veľkoročiny
- c/Stať budem sledovať časopisy : Tvorba ,Nové slovo, Nový mysl, Za trvalý mier na Zú.dem.

2. štúdium odbornej literatúry

- a/Venediktov: Státni social. vlastníctví III.časť
- b/štúdium prameňov a literatúry k práci o jánokškovskej tradícii
- c/Mikolaj: Pôvod náboženství

3. pedagogická činnosť

- a/týždenne budem dopĺňať látku k jednotlivým prednáškam a cvičeniam
- b/týždenne budem prednášať a viesť cvičenia podľa vypracovaného plánu na letný semester
- c/týždenne budem robiť individuálne i kolektívne konsultácie so študentmi a to: streda 11-12 hod.
piatok 11-12 hod.
- d/navštvím raz v mesiaci máji národop.krúžok 8,11 a 8.26.

4. vlastná vedecká práca.

- a/ukončím kapitolu Jánokškovská tradícia v slovenskom folklóre
- b/vykonám ~~časť~~ študijný výskum veľkoročiny v Novohrade

5. výchova vedeckého človeka

- a) týždenné budem robiť konzultácie s asistentmi a ich prácu budem kontrolovať
- b) asistentom budem od prípadu na prípad dávať inštrukcie o odbornom vedení krúžkov
- c) týždenné budem robiť konzultácie so študentami o ich postupe na disertačných prácach a so študentami ST.

6. otv. a vzhľad

vplyv a toho, že som samostatným národopisným učiteľom SAVU /poradne sbory pre umelckú tvorivosť, výstava ľudovej umelckej tvorivosti/

7. Z poverenia SAVU budem pokračovať v tvorbe otv. národopisných odborov jednotlivých miest na Slovensku.

8. štúdium marx-leninskej literatúry

- a) štúdium národopisnej otázky a leninizmu
- b) budem sledovať časopisy Tvorba, Nové slovo, Nový mysl, Za trvalý mier, za ľud. demokraciu.

9. štúdium odbornej literatúry

- a) štúdium novej odbornej knižnice i časopiseckej literatúry národopisnej
- b) budem pokračovať v štúdiu odbornej literatúry knižnej i časopiseckej k štúdiu o Jánčíkovej tradícii.

10. pedagogická činnosť

- a) týždenné budem dopĺňať látku k jednotlivým prednáškam a cvičeniam
- b) týždenné budem prednášať a viesť cvičenia podľa vypracovaného plánu na letný semester
- c) týždenné budem robiť individuálne i kolektívne konzultácie so študentmi a to : stredu: 11-12 hod.
piatok 11-12, hod.
- d) navštevovať raz v mesiaci júní národopisný krúžok 8.11 a 8.2

11. vlastná vedecká práca

- a) ukončiť štúdiu o Jánčíkovej tradícii v slovenskej folklorne kapitole : Jánčíkova tradícia v slovenskej literatúre

64 V 12

5. výchova vedeckého dorastu

a/tyždenne budem robiť konzultácie a asistentmi a ich prácu budem kontrolovať

b/asistentom budem od prípadu na prípad dávať inštrukcie o odbornom vedení krúžkov

c/dvojtýždenne budem robiť konzultácie so študentmi o ich postupe na špecializačných prácach a so študentmi 57.

6. štvrť ročník

vychádza z toho, že som nemocnancem špeciálneho štátu SAVU a z jeho dlech, /porozná obory pre umeloctví tvorivosť príprava výstavy ľudovej umeloctví tvorivosti/

7. Z poverenia RSVU budem pokračovať v revízii stavu národopisných zbierok jednotlivých múzeí na Slovensku.

Dr. P. Melicherčík
vedúci odboru národopisu

I keď zoznam literatúry k predmetu prvého ročníka štúdia národopisu Obecný úvod do štúdia etnografie nemá uvedený dátum, s veľkou pravdepodobnosťou ho môžeme datovať do začiatku 50. rokov. Literatúra v ňom uvedená vypovedá o dobovom jasnom zameraní na sovietske, respektíve nimi ovplyvnené publikácie.

O metodologickom smerovaní a školení poslucháčov národopisu v 50. rokoch hovoria aj sylaby metodologických seminárov v jednotlivých ročníkoch štúdia národopisu.

Počas univerzitného pedagogického pôsobenia A. Melicherčíka okrem obligatórnych prednášok a seminárov pracovali študenti aj v krúžkoch, špeciálnejšie zameraných na prehlbovanie vedomostí a získavanie odborných zručností. Dekanstvu FF UK A. Melicherčík adresoval 15. 12. 1954 list⁸⁵ – správu o činnosti Vedeckého študijného krúžku folkloristiky pri katedre národopisu, ktorý vznikol v uvedenom roku na jeho podnet. A. Melicherčík referuje o práci študentov, ktorí vy excerpovali päť zväzkov Zbraných spisov M. Gorkého. Pracovali v spolupráci s krúžkom folkloristiky na Vysokej škole ruského jazyka v Prahe a, ako uvádza A. Melicherčík, výsledkom by mala byť publikácia Názory M. Gorkého na folklór. Druhou témou, ktorej sa v krúžku folkloristiky venovali, bol bannický folklór. Študenti vykonali na Gemeri (štítnická a slanecká dolina) štvortýždňový výskum v dvadsiatich obciach v rámci plánu Národopisného kabinetu SAV, čo ako výskumnú úlohu akademického pracoviska uvádzam na inom mieste tejto práce. Úloha bola plánovaná na štyri roky a výsledkom práce členov krúžku mala byť kolektívna knižná publikácia.

Prof. Rudolf Bednárík, vtedajší vedúci Katedry, 3. 4. 1964 adresoval Dekanstvu FF UK „pracovno-politické vyhodnotenie prof. dr. A. Melicherčíka za rok 1963.“⁸⁶ Uvádza v ňom o.i.: „Profesor dr. Andrej Melicherčík bol menovaný dňom 1. augusta 1963 profeso-

Literatúra k dielovej skúške z prednášky

Obecný úvod do štúdia etnografie, pre I.roč.národopisu:

Základná literatúra:

- J.V.Stalin, Marxizmus a národnoštná a koloniálna otázka
J.V.Stalin, Národnoštná otázka a leninizmus
J.V.Stalin, Za marxizmus v jazykovede

Doplnková literatúra:

- S.P.Tolstov, Sovětska škola v národopise
Angloamerická etnografia v službách imperialismu
O.Nahedil, Sovětský národopis a jeho pokroková úloha
Kramářik-Nahedil, J.V.Stalin a národopisná veda
Národopisný sborník IX,
Národopisný sborník X, 5-24, 25-52, 89-112, 261-264, 295-350.
Národopisný sborník XI, 5-58.
Československá etnografia I.

Literatúra k dielovej skúške z prednášky

Prvebytná spoločnosť a ich kultúry, pre I.roč.nár.a archeol:

Základná literatúra:

- Fr.Engels, Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu

Doplnková literatúra:

- Nikolajskij, Dejiny prvotno-pospelnej spoločnosti
Redová spoločnosť, 7-226, 259-305.
M.Kosven, Očerki ~~xxxxxxx~~ istoriji pervobyt. obščestva
Jefimenko, Pervobyt. obščestvo
M.Kosven, Matriarchát
O.Nahedil, O puvedu náboženství
Bachofen, O materskom práve
Národopisný sborník X, 53-88, 113-120.
Národopisný sborník XI, 59-100.

Melicherčík, v.r.

Zoznam literatúry k predmetu *Obecný úvod do štúdia etnografie*.
(začiatok 50. rokov) SNK LA, sign. 61 X 4.

Sylaby metodologických seminárov pre jednotlivé ročníky štúdia národopisu.
SNK LA, sign. 61 X 4.

rom národopisu na FF UK. Patrí medzi popredných folkloristov vôbec v ČSSR. Menovaný sleduje s veľkou pozornosťou najnovšiu odbornú literatúru, ktorej výdobytky prenáša do prednášok a do svojej publikačnej činnosti. V jeho uspokojivej pedagogickej činnosti úväzok hodín vždy presahuje 100%. V pedagogickej činnosti poslucháčov vedie ku samostatnému vedeckému bádaniu. Treba konštatovať, že s. Melicherčík od tej doby, čo bol menovaný za profesora sa neobyčajne intenzívne rozvíja jeho pedagogická činnosť a povahove sa stáva družným.“ Ďalej vymenúva Melicherčíkove mimopedagogické odborné aktivity, vyzdvihujúc jeho úzku spoluprácu medzi Katedrou a Ústavom, ako „zjav obojstranne želateľný.“ Melicherčíkovu publikačnú činnosť hodnotí ako „...veľmi rozsiahlu, donášajúcu nový materiál a poznatky. Jeho publikácie sú po stránke vedeckej a ideologickej na osobitnej výške, zodpovedajúcej vysokoškolskému profesorovi.“ Záverečný odsek hodnotenia je venovaný zástoji A. Melicherčíka v tzv. masovo-politickej práci, kde R. Bednárik o. i. uvádza, že hodnotený „...od októbra 1963 navštevuje večernú univerzitu marxizmu-leninizmu. Sústavne sleduje stranícku tlač z odboru marxizmu-leninizmu. Svojou ideologickou vyspelosťou kladne vplýva na poslucháčov, ba aj na mladších spolupracovníkov. Svojimi diskusnými príspevkami na schôdzkach snaží sa vylepšiť odborne-výchovnú a masovo-politickú výchovu na katedre. Tu prejavuje iniciatívnosť.“

Nateraz nie je k dispozícii relevantný zoznam diplomových prác, ktorých školiteľom bol A. Melicherčík. V oficiálnom, verejne prístupnom, katalógu sú uvedené školiteľstvá iba troch prác – dvoch diplomových a jednej kandidátskej dizertačnej práce.⁸⁷ Doplnenie týchto informácií je podnetom pri precizovaní dejín Katedry.

Materiál Dekanstva FF UK k profesúre uvádza aj údaje o Melicherčíkových ostatných aktivitách – pôsobil ako redaktor Ná-

rodopisného zborníka MS, člen Vedeckej rady Národopisného ústavu SAV, člen redakčných rád časopisov Slovenský národopis a Československá etnografia, vedúci Komisie pre výskum ukrajinského etnika na Slovensku pri Československo-ukrajinskej komisii ČSI SAV, člen Predsedníctva slovenskej slavistickej komisie, člen Rady pre ateizmus pri Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov. J. Mjartan uvádza tiež Melicherčíkovo členstvo v Odborovej komisii pre etnografiu a folkloristiku pri SAV a tiež pri ČSAV, v Kolégiu histórie SAV, ako aj vo funkcii podpredsedu Slovenskej národopisnej spoločnosti (SNS) pri SAV (Mjartan, 1966: 502). Melicherčík patrila k zakladajúcim členom Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV, ktorej I. valné zhromaždenie sa konalo 6. 5. 1958 v SNM v Bratislave. Vo funkčnom období 1963-1966 pracoval vo funkcii podpredsedu SNS pri SAV a zároveň bol spolu s E. Horváthovou a E. Kahounovou delegovaný ako člen Výboru Národopisnej spoločnosti československej.⁸⁸ Hneď v prvom polroku pôsobenia SNS pri SAV v rámci prednáškovej činnosti A. Melicherčík referoval o priebehu a výsledkoch IV. Medzinárodného zjazdu slavistov v Moskve, na ktorom sa zúčastnil. Hovoril o pracovných zasadnutiach folkloristov, o organizácii zjazdu, o náplni budúceho zjazdu v Sofii, priblížil históriu predchádzajúcich slavistických zjazdov a podal stručné charakteristiky slovesných folkloristov, ktorí sa na zjazde zúčastnili (Michálek, 1959: 323).⁸⁹

Na zjazde sa stretol aj so svojím voľakedajším učiteľom, P. G. Bogatyriovom. Svedčí o tom Bogatyriovov list Melicherčíkovi.⁹⁰ Prosí ho o materiály k ľudovému divadlu a o publikáciu o dialektológii. Píše tiež, že ohlásená téma Melicherčíkovho referátu zaujala ruských folkloristov, no české a slovenské príspevky zatiaľ do Moskvy nedošli.⁹¹

IV. Medzinárodný zjazd slavistov v Moskve. (1958) SNK LA, sign. 61 V1.

Melicherčík tiež krátko hosťoval ako externý prednášajúci na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove, kde v letnom semestri akademického roka 1959/1960 blokovo prednášal na Katedre slovenského jazyka a literatúry o problematike slovenského folklóru.⁹²

Dobový kontext permanentného priebežného hodnotenia pracovníkov a vyžadovaných odporúčaní, napríklad pri vycestovaní na pracovnú cestu do zahraničia, dokladá aj posudok Závodnej rady ROH⁹³ adresovaný Kádrovému oddeleniu FF UK. A. Melicherčíka hodnotí ako dlhoročného pracovníka fakulty, ktorý sa „na svoju pedagogickú a vedeckú prácu pripravuje veľmi svedomite, hodne študuje a svoje teoretické uzávery overuje v diskusiách na katedre. Mnoho publikuje a jeho práce svedčia o jeho odbornej vyspelosti. Za svojho účinkovania na fakulte odchoval

Д-ру А. Меличерскому,

Москва В-180
ул. Димитрова, д. 22/2 кв. 87
телеф. В-1-64-53.

17.VII.58.

Дорогой друг!

Мой брат Дмитрий Григорьевич говорил мне, что у Вас есть новые материалы по народному словацкому театру. Буду Вам очень благодарен, если Вы их привезете с собой на Между-народный съезд в Москве.

Вторая просьба — привезти с собой книжку, изданную Словацкой академией наук: *Jazykovedné štúdie. II. Dialektológia. Zredigoval Prof. Dr. Jozef Stole. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied. Bratislava, 1957.*

Мне нужна статья о языке фольклора и диалекта. Тема Вашего доклада, который Вы будете читать на съезде, заинтересовал наших фольклористов. К сожалению, чешские и словацкие доклады еще в Москву не прибыли.

Жду с нетерпением встречи с Вами.

Ваш

П. Богатырьев
Когда приедете, позвоните мне
по телефону В-1-64-53.

61. A 4

značný počet pracovníkov v národopise.“ Z pozície odborového hnutia konštatuje, že „A. Melicherčík v minulosti pracoval ako člen kultúrnej komisie ZR⁹⁴ a pre svoju aktivitu bol menovaný aj predsedom ZR ROH, kde sa dobre osvedčil. ZR ROH pri Filozofickej fakulte UK v Bratislave doporučuje menovaného vyslať na študijnú cestu do Poľskej ľudovodemokratickej republiky.“⁹⁵ Dôraz na politickú spoľahlivosť, taký výrazný práve začiatkom 50. rokov, je čitateľný aj z kádrového posudku, ktorý pre Závodnú radu ROH Slovenského národného múzea v Martine vypracovali v roku 1952 na fakulte, keď mal A. Melicherčík pôsobiť v martinskom múzeu ako externý odborný spolupracovník. Záver posudku znel: „Súdruh Melicherčík má za sebou širokú publicistickú činnosť v odbore národopisu a vo svojej vedeckej práci sa úspešne prepracováva na marxistické pozície. Ideologicky je na úrovni. Ku strane má tak ako aj k nášmu zriadeniu kladný vzťah.“⁹⁶

Ako je už z doterajších dát zrejmé, A. Melicherčík na pôde fakulty aktívne pôsobil v mnohých smeroch. Preto je pochopiteľné, že figuroval i v aktivitách pre zahraničných záujemcov o slovenský jazyk a kultúru Slovenska. *Studia Academica Slovaca* – letná škola slovenského jazyka a kultúry, tiež však jej publikačné výstupy – zborníky *Studia Academica Slovaca* sú neodmysliteľne a veľmi úzko zviazané s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave – koncepcne, organizačne i personálne. Témy o folklóre či z dejín folkloristiky sú komplementárnou súčasťou všetkých doteraz vydaných ročníkov Zborníka.⁹⁷ Som presvedčená, že to súvisí i so zástojom národopisu – etnografie a folkloristiky v dejinách univerzitnej výučby na Slovensku, keď až do začiatku 90. rokov 20. storočia bolo možné tento odbor študovať iba na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Národopis – etnografia a folkloristika okrem prednášok aj prostredníctvom tematických

exkurzií prinášali početným zahraničným účastníkom poznatky o prejavoch a vývine tradičnej ľudovej kultúry Slovenska, ako na to poukazuje aj zakladateľ SAS J. Mistrík: „Na všetkých známejších univerzitách vo svete sa konajú letné semináre a kurzy, cieľom ktorých je rozširovať a pestovať jazyk príslušného národa a prehľbovať vedomosti z histórie, národopisu a kultúry krajiny“ (Mistrík, 1990: 7). SAS je tiež dokladom česko-slovenskej spolupráce, keďže Letná škola slovanských štúdií vznikla na Karlovej univerzite v Prahe v roku 1957 a od počiatku sa na jej programe podieľali aj lektori a organizátori zo Slovenska, počas tzv. slovenského týždňa, ktorý sa neskôr konal v Banskej Bystrici, od 1963 v Bratislave a od roku 1972 už ako samostatné podujatie pod názvom *Studia Academica Slovaca*. V rámci prvého celého mesiaca na Slovensku sa k roku 1965 spomína aj A. Melicherčík. Hoci jeho meno nenachádzame medzi autormi príspevkov, keďže Zborník začal vychádzať až po jeho smrti, v doteraz vydaných 49 ročníkoch Zborníka SAS sa však na Melicherčíkove práce odvolávajú viacerí autori a to v súvislosti s problematikou paremiológie (J. Mlacek), dejín folkloristiky (J. Michálek, M. Leščák), dejín filmu (P. Mihálik), čarovnej rozprávky (J. Pácalová, A. Habovštiak), folklórnych žánrov (E. Droppová) i sumarizujúcim príspevkom (H. Hlôšková).

NÁRODOPISNÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED A UMENÍ

Národopisný ústav pri SAVU (NÚ SAVU)⁹⁸ bol založený na základe uznesenia vyššie spomínanej IV. konferencie vedeckých ústavov SAVU dňa 20. decembra 1945. Za jeho predsedu bol zvolený univerzitný profesor P. G. Bogatyriov,⁹⁹ ktorý bol v tom čase v Moskve a funkciou riaditeľa bol poverený R. Žatko, zamestnanec SAVU od 1. 2. 1946. Pri vzniku si NÚ SAVU ako hlavné úlohy stanovil: „1/ zostaviť bibliografiu prác o slovenskom národopise, 2/

systematicky zbierať a opisovať všetky výtvy slovenskej ľudovej kultúry, 3/ zozbieraný materiál odborne spracúvať a publikovať, 4/ vytvoriť syntézu slovenskej ľudovej kultúry, 5/ Pripraviť materiál pre atlas slovenskej ľudovej kultúry.“¹⁰⁰ Podľa správy o činnosti ústavu z roku 1947 „nový ústav si predsavzal spolupracovať s doteraz existujúcimi slovenskými národopisnými ustanovizňami a podľa svojich možností a prostriedkov venovať sa skúmaniu kultúry slovenského ľudu vo všetkých jej prejavoch.“¹⁰¹

29. – 30. 1. 1949 sa v Prahe na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej konal I. zjazd národopisných pracovníkov z celej republiky (sl.- 1949: 44-45). Z rokovania vzišiel o. i. návrh na založenie Československého národopisného zväzu. O jasnom ideovom či ideologickom smerovaní národopisu v Československu hovorí rezolúcia deklarujúca snahu postaviť národopisnú vedu i prax na ideovú základňu, zodpovedajúcu ľudovo-demokratickému zriadeniu a slúžiacu tvoriacej sa socialistickej spoločnosti. Ideovou základňou mal byť marxizmus-leninizmus. Predostretý bol tiež plán intenzívnej spolupráce so spoločenskou praxou. Znamenalo to výrazne sa angažovať v poradných zboroch pri krajských národných výboroch a Ministerstve informácií a osvety i Povereníctve informácií a osvety, ako aj pri koncepcnej príprave národopisných slávností a festivalov, konkrétne Slávností ľudového zpevu a tance v Strážnici a slávností na Devíne. Dokladá to, okrem iného, celostnú politickú víziu bezproblémovej cesty k socializmu premietnutú do oblasti vedy, umenia i osvety, v realizácii však neraz poznačenú dobovým revolučným romantizmom.

Melicherčíkov zásadný zástož pri začleňovaní vedeckého národopisného pracoviska do inštitúcie Akadémie dokumentuje aj jeho autorstvo organizačného poriadku ústavu, ktorý vypracoval a ktorý prijal Správny sbor SAVU. Ten na zasadnutí 28. 3. 1949

rozhodol, že Národopisný ústav „zostane súčiastkou SAVU ako ostatné ústavy.“¹⁰² V apríli 1949 sa stal predsedom NÚ SAVU a od 1. septembra toho istého roku nastúpil do ústavu na funkciu riaditeľa J. Mjartan.¹⁰³ A. Melicherčík sa 1. 4. 1950 stal interným pracovníkom ústavu.¹⁰⁴ Postupne do ústavu prichádzali pracovať M. Kosová (Kolečányi), S. Kovačevičová, A. Polonec, E. Plicková, V. Brychtová, E. Čajánková.¹⁰⁵

V nadväznosti na závery pražskej konferencie národopiscov v roku 1949 sa aj bratislavské akademické pracovisko prihlásilo k novej koncepcii národopisu. Na podnet vedenia SAVU tiež k politickej angažovanosti v duchu marxizmu-leninizmu (Zachar-Podolinská, 2021: 142). Tým sa naplňali zámery „prevýchovy na zvýšenie počtu socialistických vedeckých pracovníkov,“ ktoré prijalo vedenie Akadémie (Zajonc, 2016: 25).

Na koncepčných materiáloch ústavu – krátkodobých i ročných sa okrem J. Mjartana podieľal i A. Melicherčík. T. Zachar Podolinská ho radí do „generácie zakladateľov“ Ústavu (Zachar-Podolinská, 2021: 140 an.). Niesol však na pleciach aj veľkú zodpovednosť voči kolegom a kolegyniam, keďže ako predseda Základnej organizácie KSS pri NÚ SAVU bol Správnym sborom SAVU poverený viesť sebakritiku pracovníkov Ústavu (Klačka, 1994: 44).¹⁰⁶

V roku 1950 mal ústav dve sekcie: etnografickú s vedúcim J. Mjartanom a folkloristickú, ktorú viedol, zároveň s oddelením pre výskum ľudového tanca a divadla, A. Melicherčík, keď oddelenie pre výskum ústnej prozaickej slovesnosti viedla M. Kosová.¹⁰⁷ A. Melicherčík prepájal Ústav a Katedru, kde boli poslucháči združení v Kolektíve mladých etnografov,¹⁰⁸ ktorý pre ústav predstavoval zdroj budúcich pracovníkov.¹⁰⁹

Muzeálna komisia, utvorená 19. 5. 1950, mala spolupracovať s národopisnými oddeleniami múzeí na Slovensku pri reinštalácii

národopisných expozícií a v tomto smere spolupracovala s múzeami v Piešťanoch, Trenčíne, Žiline, Ružomberku, Nitre, Banskej Bystrici, Košiciach, Rimavskej Sobote, Bojniciach, Trenčíne a Martine.¹¹⁰ Na týchto prácach sa podieľali J. Mjartan a A. Melicherčík na základe dohovoru SAVU s Poverením školstva, vedy a umenia.¹¹¹ V rámci terénneho výskumu v ústave, jednu z troch výskumných skupín viedol A. Melicherčík na výskume ľudovej architektúry na horných Kysuciach v júli 1951.

V roku 1950 bol v pláne vedeckých úloh ústavu jednou z tém celoslovenský výskum jánošíkovskej tradície, ktorý pokračoval popri ďalších dvoch témach: výskume veľkorodiny ako kolektívnej hospodársko-sociálnej formy a banického folklóru – ako tretia z hlavných vedecko-výskumných úloh aj v roku 1951. V roku 1951 ústav „za generálnu líniu svojho pracovného programu [...] pokladá *sústavný boj proti zvyškom buržoáznej ideológie* vo vedeckej práci a v súvislosti s tým *vybudovanie slovenskej etnografie na základoch marx-leninskej ideológie*“ [sic!-HH].¹¹² Začiatok 50. rokov je v Akadémii charakteristický aj turbulentným procesom vzniku Československej akadémie vied a transformácie SAVU na Slovenskú akadémiu vied (SAV) (Kováč a kol., 2014: 89-107). Od novembra 1952 bol Národopisný kabinet v SAV súčasťou I. sekcie – spoločenských vied.¹¹³ V roku 1952 bol NÚ SAV začlenený do Historického ústavu SAV¹¹⁴ a pokračovalo „*odborné a politické školenie Národopisnej sekcie*“ na témy *o úchyľkách v národnostnej otázke, buržoáznom nacionalizme či o výskume kolchoznej ľudovej kultúry v SSSR*.¹¹⁵

6. – 7. 4. 1952 sa konala II. Celoštátna národopisná konferencia, ktorej účastníci diskutovali o úlohách národopisu v rámci budúcej Československej akadémie vied. Konferencia potvrdila aj nastúpený ideový trend: „Tohoročná konferencia konštatovala

značný pokrok ako v štúdiu klasikov marxizmu-leninizmu, ktoré je nutným predpokladom úspešnej práce, tak zodpovednosť národopisných pracovníkov, ktorí sú si vedomí závažnosti svojich pracovných úloh“ (Skalníková, 1952: 1). Hneď po informácii o úvodnom referáte O. Nahodila referuje O. Skalníková o príspevku A. Melicherčíka: „Jeho obsiahly referát ukázal, že je nutné *skoncovať s buržoáznym poňatím folkloristiky*. Tvorbu nie je možné odtrhávať od tvorcu a nositeľa folklóru – ľudu. Je treba obrátiť sa ku skutočne *pokrokovým tradíciám* v našej folkloristike, k našim klasikom a k tvorbe Zd. Nejedlého. Musíme využiť skúsenosti sovietskych folkloristov a podrobne študovať geniálne dielo Maxima Gorkého. Naša folkloristika má pred sebou veľkú úlohu dať do rúk ľudu všetky doklady o tvorivej sile ľudu, bojové doklady jeho zápasu s vládnucimi triedami“ (Skalníková, 1952: 1). Na konferencii odznelo 32 diskusných príspevkov (napr. aj o štúdiu spôsobu života robotníckej triedy). Za slovenskú stranu vystúpili aj J. Mjartan s referátom „o úlohách československej etnografie pri výskume ľudovej kultúry za prechodu dediny k socializmu (výskum družstevnej dediny),“¹¹⁶ a B. Barabášová s diskusným príspevkom „o otázke starostlivosti našej folkloristiky o súčasný folklór.“¹¹⁷

Súdobé teoretické problémy, ku ktorým sa mala seba/kriticky postaviť etnografia, boli kozmopolitizmus a nacionalizmus. Inštitucionálne forsírovanie novej „metodológie“ preukazujú recenzie a preklady prác predovšetkým sovietskych autorov, resp. klasikov marxizmu-leninizmu, čo dokladajú bibliografické zápisy a dobové dokumenty, ako sú správy o činnosti či individuálne plány a výkazy (mesačné) práce jednotlivých pracovníkov ústavu.

Požadovaným znakom vedeckej práce malo byť uplatňovanie kolektívnych foriem práce, ktoré NÚ „uplatňoval od samého začiatku.“¹¹⁸ A to ako vo výskumnej práci, tak aj pri príprave pra-

covných plánov. I tu sa – v duchu sebakritiky – deklarovalo, že „NÚ úspešne – i keď nie ešte celkom – prekonával staré spôsoby individualizmu a separatizmu vedeckých pracovníkov.“¹¹⁹ Z Ústavu vyšla aj požiadavka, aby sa *kolektívna forma práce* rozšírila do viacerých ústavov „pri riešení spoločných problémov, ktoré by stanovilo vedenia SAVU po dohode s Vedeckou radou ÚV KSS a ktorých riešenie je naliehavé pre zavádzanie kolektívnych foriem hospodárstva a pri budovaní socializmu vôbec.“¹²⁰ Dobe príznačný princíp kolektivismu sa prejavoval aj tak, že „závažnejšie štúdie prediskutovali sa vždy aj kolektívne.“¹²¹ Ideologická indoktrinácia prebiehala formou „základného politického školenia“ všetkých zamestnancov SAVU,¹²² ktoré bolo často uprednostnené pred vedeckou prácou.¹²³ O neľahkom prijímaní nových ideologických konceptov a tiež pri výskume a interpretácii zistených dát svedčí informácia v Správe o činnosti NÚ za rok 1950, že „ide len o prvé pokusy, niekedy s menším úspechom, pretože interní spolupracovníci NÚ sú odchovancami starších etnografických škôl a nemôžu sa razom zbaviť ideového zaťaženia pri vedeckej práci a buržoáznych pracovných metód“. Preto na podnet NÚ navrhla základná organizácie KSS pri NÚ zvolať poradu všetkých ústavov SAVU, na ktorej bola prijatá zásada kritiky a sebakritiky.¹²⁴ *Sebakritika* bola jedným zo stanovených bodov správy každého pracovníka SAV za rok 1950. „Správne ideové zameranie práce v ústave“ i zavedeniu „rozhodnutia IX. sjazdu strany o úlohách našej vedy“ sa v NÚ venoval A. Melicherčík.¹²⁵

V roku 1951 si Ústav „vychádzajúc z rozhodnutí [sic! – H.H.] IX. zjazdu KSS, stanovil ako generálnu líniu pracovného plánu na rok 1951 predovšetkým „boj proti zvyškom buržoáznej ideológie v našom národopise ako predpoklad výstavby pokrokovej, na metodológii marxizmu-leninizmu stojacej národopisnej vedy.“¹²⁶ A.

Melicherčík zároveň ako odborný cieľ aktuálneho národopisného výskumu uviedol „*systematické spracovanie slovenského národopisu*. Už na začiatku výskumu sa ukážu hlavné problémy a to špecifické pre každý kraj... Druhým dôležitým problémom ... je *sledovanie rastu ľudovej kultúry*.“¹²⁷

V roku 1951 pracovníci etnografickej sekcie Ústavu študovali práce sovietskych autorov k problematike výskumu veľkorodiny, folkloristickej sekcie „práce, ktoré jej pomáhali rozvíjať si *správny marxistický názor na folklór* a na úlohy našej súčasnej folkloristiky“ a diskusie „proti zvyškom kozmopolitizmu v sovietskej folkloristike.“ Niektorým pracovníkom robila ťažkosti nedostatočná znalosť ruského jazyka a preto si všetci pracovníci Ústavu dali v 1. polovici roku 1951 záväzok, že do konca roku ju budú ovládať aspoň pasívne.¹²⁸ Na diskusiách „o zbytkoch buržoáznych teórií v našom národopise,“ ktoré sa v Ústave konali každý mesiac, sa zúčastňovali aj externí spolupracovníci a študenti národopisu. Archívne materiály uvádzajú, že jedna z diskusií – k prednáške Súčasná sovietska etnografia a naše úlohy ukázala, že „*sovietska etnografia ako najpokrokovejšia národopisná veda na svete* je mohutným zdrojom poznania pre nás, súčasne veľkým vzorom a pomocníkom pri budovaní našej vedy u nás.“¹²⁹ Formulácie výskumných tém tiež odrážajú dobové konceptuálne rámce etnografie a folkloristiky. Hlavnou úlohou etnografickej sekcie Ústavu bol v roku 1951 výskum veľkorodiny na Slovensku a „osudy tejto hospodársko-sociálnej formy za feudalizmu, kapitalizmu a v súčasnosti,“¹³⁰ vo folkloristickej sekcii to bol „výskum ľudovej umeleckej tvorby, folklóru odrážajúceho feudálny a kapitalistický útlak,“ pokračujúc vo výskume jánošíkovej tradícii skúmali sa historické podmienky jej vzniku a „prevádzala sa *kritika materiálu z hľadiska triedneho pôvodu*“¹³¹ a A. Melicherčík pracoval na

monografii o jánošíkovskej tradícii.¹³² Pripravoval a konal sa aj „výskum podmienok vzniku novej folklórnej tvorby v období prechodu k socializmu“ na materiáli banického folklóru. V spolupráci s historikmi sa konalo „školenie o otázkach výskumu baníctva na Slovensku.“¹³³ Podľa plánu školenia bolo jedným z cieľov výskumu „podporiť, upevniť a dokumentovať *progresívne tradície* nášho slovenského baníctva.“¹³⁴

Na rok 1952 výskumné úlohy plánovali etnografi a folkloristi Akadémie ako pracovníci Národopisnej sekcie Historického ústavu SAVU (Zachar-Podolinská, 2020: 143). Bol to výskum „ľudovej kultúry na družstevnej dedine,“ súčasťou ktorého bol výskum nového folklóru (častušky). Tému sa venovala B. Barabášová výskumom i prípravou štúdie do Národopisného zborníka SAVU.¹³⁵ V príspevku (Barabášová, 1952) vychádzajúcom z prác sovietskych autorov, považuje folkloristiku za angažovanú vedu a „*folklór za prejav ideológie, ktorá má formu umeleckej tvorby.*“¹³⁶ Ako konštatuje G. Kiliánová: „Prínosom štúdie je upozornenie na novovznikajúce piesne a ústne prejavy, zozbieraný materiál i otázky, čo z novej tvorby je napojené na staršie vrstvy folklóru a aké sú formy šírenia nových prejavov“ (Kiliánová, 2017b: 29). B. Barabášová v tom istom roku organizovala tiež prepis rozprávok s plánom publikovať ich (Gašparíková, 1993; 2001; 2004).¹³⁷ Išlo o prepis textov Wollmanovskej zberateľskej akcie, prerušenej okolnosťami druhej svetovej vojny v roku 1942, ktorej pokračovanie v roku 1947 mala v Ústave na starosti M. Kolečáni.

Prepojenie Ústavu a Katedry v osobe A. Melicherčíka naznačuje informácia, že v roku 1951 štyria poslucháči vypracovali dizertačné práce v spolupráci s Ústavom.¹³⁸

Ďalšou z foriem „rozvoja iniciatívy pracujúcich za socializmu“ boli *pracovné záväzky*. Záväzky k IX. Zjazdu KSS schvaľoval ÚV

KSS na porade 15. marca 1950. Práve pri príležitosti IX. Zjazdu KSČ „sa rozvinulo mohutné údernické hnutie, ktoré v celonárodnom rozsahu podnecovalo jednotlivcov i celé kolektívy urobiť pre spoločnosť viac, ako je ich povinnosťou.“¹³⁹ Ústav si dal záväzok v podobe mesačného terénneho výskumu šestnástimi vedeckými pracovníkmi (zjavne aj externými) v obciach okresu Modrý Kameň. Za splnenie záväzku ručili A. Melicherčík, ako predseda ústavu a J. Mjartan, ako jeho administratívny riaditeľ a vedúci výskumu.¹⁴⁰ A. Melicherčík v roku 1949 navrhol vytvoriť kartotéku skúmaných obcí so záznamami „čo [sa] v danej obci skúmalo.“¹⁴¹

A. Melicherčík sa výrazne podieľal na koncepcii a editorskej práci národopisného publikačného orgánu – Národopisného zborníka,¹⁴² ktorý vychádzal na pôde Matice slovenskej a ktorý G. Kiliánová označila za bezprostredného predchodcu časopisu Slovenský národopis (Kiliánová, 2013: 11). Časopis v roku 1948 prešiel s hlavným redaktorom A. Melicherčíkom do novovzniknutého Národopisného ústavu SAVU, kde v rokoch 1950 – 1952 vychádzal pod názvom Národopisný zborník SAVU. Naň nadviazal prvým ročníkom v roku 1953 Slovenský národopis.¹⁴³

Ešte v roku 1949 A. Melicherčík navrhol Správne mu sboru SAVU nový časopis – ročenku, ktorý by pod názvom Slovenská etnografia vydával Národopisný ústav SAVU a podľa Melicherčíka mala v časopise dominovať „jeho kultúrno-politická línia.“¹⁴⁴ Nový časopis mal byť „odrazom požiadavkov novej spoločnosti na vedecké bádanie a kolektívneho plánovania práce. Preto mal mať aj nový názov Slovenská etnografia.“¹⁴⁵ Návrh bol prijatý a redaktorom mal byť A. Melicherčík, tajomníkom redakcie J. Mjartan, no po viacerých zmenách koncepcie a názvu zo strany Správneho sboru SAVU sa nakoniec tento zámer nenaplnil.

A. Melicherčík sa po výzve Povereníctva informácií a osvet,

ešte z pôdy Ústavu pred odchodom na Katedru, podieľal na príprave libreta slovenskej časti československej expozície Sovietske poľnohospodárstvo vzorom a učiteľom československého poľnohospodárstva pre pripravovanú Všeľvázovú poľnohospodársku výstavu v Moskve v roku 1951. Expozícia bola zamýšľaná ako porovnanie tradičných a súčasných foriem spôsobu života na vidieku, dokumentované predmetmi, ako napr. črpáky, výšivky, hrnčiarske výrobky, fotografie pracovných postupov a v súčasnosti (napr. kultúrna izba na súčasnej dedine, nová folklórna tvorba, výrobky ÚEUV-u aj s použitím obrazového a zvukového materiálu.¹⁴⁶ O rok neskôr bol zámer zmenený na výstavu,¹⁴⁷ „ktorá mala na dokumentoch ľudovej tvorby, rozdelených do jednotlivých historických epoch *ukázať aktivnosť a progresivnosť ľudových síl v snahe po spravodlivom živote*. Vyvrcholiť má zobrazením rozvinutia ľudovej tvorivosti v období budovania socializmu u nás a ukázaním na *perspektívy našej národnej kultúry, ktoré stavia na všetkých zdravých a pokrokových prvkoch ľudovej kultúry*.“¹⁴⁸ Za Ústav sa na príprave podkladov podieľal J. Podolák (historický syllabus),¹⁴⁹ návrh libreta spracovali A. Melicherčík, J. Mjartan, M. Kosová, B. Barabášová, S. Kovačevičová.¹⁵⁰

KONCEPTY, TÉMY A PRÍSTUPY VO VEDECKOM DIELE ANDREJA MELICHERČÍKA

Aj táto publikácia, venovaná osobnosti a dielu A. Melicherčíka, zatiaľ len dopĺňa mozaiku dejín etnológie – etnografie, predovšetkým však folkloristiky 20. storočia na Slovensku, ktoré stále čakajú na komplexné zhodnotenie. Pokus o „nové čítanie“ jeho prác má byť príspevkom k dejinám vedeckého myslenia v etnológii/folkloristike na Slovensku s ambíciou kritického zhodnotenia, tak ako túto požiadavku formuloval pred časom J. Podoba (Podoba, 2006). Pokúšam sa pracovať s jeho argumentom o replikácii vedeckého myslenia a konceptov, ktoré sa z nemeckej tradície Volkskunde dostali na Slovensko.¹⁵¹ Podoba síce priznáva inšpirácie novými teóriami de Saussure, Trubeckého, Jakobsona a Bogatyrioiva – čo v prípade folkloristiky je už aj čiastočne preukázané – no až podrobná komplexná analýza dobovej odbornej literatúry potvrdí alebo vyvráti Podobovo konštatovanie o „dominujúcej teoretickej pozícii deskriptívneho pozitivizmu s vlastivdným zameraním, spojeného so záchranným výskumom – selektívnym zberom archaických kultúrnych fenoménov, pomocou ktorých národopisári konštruovali obraz „ľudovej kultúry““ (Podoba, 2006: 273).

M. Ferencová poukazuje na „limity vedeckého poznania a závislosť vedeckej produkcie od sociálneho prostredia, v ktorom

vzniká“, a konštatuje, že „tento vplyv je asi najvýraznejší v sociálnych a humanitných vedách“, čo neobmedzuje len na vedu v nedemokratických spoločnostiach, keď ďalej konštatuje, že „absencia sociálnych limitov v demokratickej spoločnosti je iba ilúziou“ (Ferencová, 2006: 104-105). Na nevyhnutnú požiadavku kontextualizovať dejiny disciplíny upozorňuje J. Woitsch: „Etnologii a etnology nemůžeme zkoumat „an sich“ bez zohlednění důležitých společenských, politických a kulturních změn, kterými Československo ve sledovaném období prošlo...“ (Woitsch, 2016: 17). Ferencovej analýza etnografickej spisby obdobia socializmu v Československu a v Maďarsku, keď „myslenie v etnických kategóriách [...] bolo najviditeľnejším rámcom myslenia“ (Ferencová, 2006: 105), bola pre mňa inšpiráciou uvažovania o vedeckom diele Andreja Melicherčíka. Autorka analyzovala argumentáciu socialistickej etnografie so špeciálnym zameraním na etnizáciu a nacionalizáciu konceptu kultúra a vytváraní predstáv o národe (Ferencová, 2006: 106). Tu považujem za dôležité nadviazať na autorku a spolu s ňou pripomenúť, že v rámci socialistickeho Československa sa na Slovensku skúmala „slovenská ľudová kultúra“ ako samostatný predmet výskumu. Podobne ako M. Ferencová, analyzovala som predovšetkým tie pasáže prác A. Melicherčíka, kde autor vymedzuje predmet svojho výskumu, ciele a metódy bádania, ako aj koncepty, ktorými narába. Jeho dielo je lákavým, a ťažkým orieškom na rozlúsknutie – je totiž zasadené na „rozhraní epoch“ z hľadiska ekonomicko-politického, ideologického, inštitucionálneho, ako aj z hľadiska vývinu vedeckého myslenia v etnológii/folkloristike na Slovensku.

J. Podoba v roku 2006 vyslovil názor o sporadických a nedostatočne reflexívnych príspevkoch k novším dejinám odboru (Podoba, 2006: 269-271). Od času publikovania jeho príspevku

vyšlo k nedávnym dejinám odboru viacero kvalitných a hĺbkových príspevkov – z nich je za taký možné považovať monografiu o histórii akademického pracoviska (Kiliánová – Zajonc, 2016). Čo sa týka folkloristiky, viaceré koncepčné podnety priniesol už pred časom Leščákov návrh periodizácie dejín slovenskej folkloristiky, kde autor zaradil práce A. Melicherčíka do V. c/ etapy: Medzivojnové obdobie – Funkčný štrukturalizmus v slovenskej vede a do VI. etapy: Nástup dogmatického marxizmu (päťdesiate roky) (Leščák (ed.), 1996: 9-11).

Podoba kladie viacero otázok, na ktoré by sa mali zamerať bádatelia, reflektujúci dejiny národopisu/etnografie/folkloristiky 20. stor. na Slovensku, o. i.: „nakolko bol slovenský národopis ovplyvnený sovietskou etnografiou, nakolko sa na rozvoji národopisného bádania podpísala ideológia marxizmu-leninizmu? Resp. išlo o ideológiu alebo sa v podmienkach ideologického nátlaku sformovala slovenská marxistická národopisná škola, pre ktorú nebol marxizmus ideologickým plášťom či kariérnym nástrojom, ale skutočnou vedeckou metódou?“ (Podoba, 2006: 271). Táto práca je pokusom o odpoveď na tieto otázky prostredníctvom koncentrovaného priblíženia vedeckého diela konkrétnej osobnosti, ktorá nepochybne zohrala významnú úlohu v koncepčnom zameraní a organizačnej stratégii scientifikácie národopisu – etnografie a folkloristiky – na Slovensku.

DVE METODOLOGICKÉ KONCEPCIE VO VEDECKOM DIELE A. MELICHERČÍKA

... OD FUNKČNÉHO ŠTRUKTURALIZMU

Pri charakteristike slovenského národopisu v medzivojnovom období M. Ducháček poukazuje na možnosť nadviazania hlbšieho slovensko-nemeckého dialógu na poli štrukturalizmom formo-

vanej etnografie prostredníctvom osobnosti B. Schiera. Hovorí o výraznom ohlase nemeckého bádania v národopise na Slovensku, konkrétne menujúc A. Melicherčíka. O jeho práci Teória národopisu konštatuje, že „...podobná práca v česko-moravskom prostredí chýbala“ (Ducháček, 2016: 44, pozn. 30). Túto skutočnosť ostatne vyzdvihla aj M. Kolečáni hneď po vyjdení Melicherčíkovej práce, na čo poukážem ďalej. T. Bužeková pri charakteristike národopisného bádania v medzivojnovom období na Slovensku uvádza Melicherčíkovu publikáciu¹⁵² ako príklad inšpirácie ideami širšieho štrukturalistického prúdu, keď „v polovici 40. rokov nastala zmena teoretickej orientácie slovenského národopisu v súlade s teoretickou platformou funkčného štrukturalizmu“ (Bužeková, 2019: 8). E. Krekovičová o metodologických východiskách jeho prác konštatuje, že: „počiatky Melicherčíkovej vedeckej činnosti sa spájajú s rozvojom funkčno-štrukturálnej metódy“ (Krekovičová, 2017: 321) a vyzdvihuje ho ako autora prvej metodologickej monografie na Slovensku. Podľa J. Michálka prácu Teória národopisu autor koncipoval tak, aby splnila najmä dve úlohy: byť analytickým pohľadom na vývin európskeho národopisu a formulovať vlastnú teoretickú koncepciu. „A. Melicherčík bol presvedčený, že je to možné iba na základe dobrej zorientovanosti vo vtedajšej zložitej národopisnej teórii a v kontexte s inými vednými disciplínami (najmä sociológiou a psychológiou) (Michálek, 1980: 210-211).

Melicherčíkova publikácia Teória národopisu mala už v dobovom kontexte v širších odborných kruhoch pozitívny ohlas. Periodikum Národná obroda v roku 1946 usporiadalo anketu o knihách, ktoré považujú anketovaní za hodnotné a obľúbené. Tretia otázka ankety znela: Ktoré pôvodné slovenské dielo vydané po oslobodení je najhodnotnejšie? 8. 12. 1946 boli vyjadrenia

osobností z kultúry a vedy v periodiku uverejnené. Medzi nimi A. Isačenko¹⁵³ uvádza Teóriu národopisu s charakteristikou, že ide o základnú teoretickú prácu pre národopiscov. Prácu Teória národopisu, ako krok k scientifikácii národopisnej vedy, dobove recenzie hodnotia pozitívne. V. Kochol, Melicherčíkov generačný spolupútnik z čias univerzitného štúdia,¹⁵⁴ v recenzii oceňuje, že okrem odbornej stránky má aktuálny dosah pre širšiu kultúrnu verejnosť. Melicherčíka označuje za predstaviteľa funkčne štruktúralného národopisu, inšpirovaného P. G. Bogatyriovom. Ak bádatelia podstatu kultúry v minulosti intenzívne hľadali u primitívov, Kochol konštatuje, že moderné smery opúšťajú teórie „národného ducha“ a ako ukazuje Melicherčíkova koncepcia, folklórnosť a národná kultúra sa nekryjú. Zo sociologického hľadiska poukazuje na synchronický aspekt a uplatňovanie funkčného zreteľa pri štúdiu systému dobovej kultúry. Melicherčíkovo zameranie sa na folklórnosť ako takú rozlišuje tzv. spodnú vrstvu kultúry, pre ktorú je charakteristická tradičnosť a na tzv. hornú vrstvu kultúry, pre ktorú je charakteristické neustále narušovanie tradície. Etnografka S. Kovačevičová-Žuffová (1921-2009) reagovala na Melicherčíkovu publikáciu recenziou, ktorej koncept sa zachoval.¹⁵⁵ Uvádza v nej, že jeho príspevky k problematike spoločenského spevu, semiológie a metodiky folklóru či zvykoslovia, ktoré publikoval začiatkom 40. rokov boli prípravnými prácami, ktorými si overoval teórie zhrnuté v práci Teória národopisu. Oceňuje „dokonalý obraz teoretického bádania v národopise,“ ktorý Melicherčík podáva v prevej časti knihy. Za hlavný prínos však považuje autorovo vymedzenie „vlastnej problematiky a rozhraničenie od susedných vedných disciplín, položiace pevný základ národopisu, ako samostatnej vednej disciplíny.“ Dielo hodnotí ako prvé teoretické dielo, ktoré problematiku nielen „nadhodí, ale aj pozitívne rieši, čím

nadobúda medzinárodného významu.“ Vyslovuje tiež očakávanie, že teoretické koncepty uvedené v práci, Melicherčík rozpracuje a aplikuje v budúcich príspevkoch a to predovšetkým vzhľadom na problematiku tzv. ľudového umenia. S. Kovačevičová-Žuffová konštatuje, že Melicherčíkom jasne a vedecky fundovaným spôsobom „vymedzený predmet a metóda národopisu vymanili ho zo služobného postavenia sociológie, psychológie, etnológie a má všetky predpoklady na vybudovanie pevnej vedeckej disciplíny, ktorá by prekročila svoje priemerné hranice.“ Tieto slová nepriamo vyjadrujú názor nastupujúcej, už univerzitným štúdiom školenej, generácie na dovedajší stav národopisného bádania a ambície zmeniť ho. Apeluje tiež na kompetentné miesta, že „je bezpodmienečne potrebné, aby vydobyté pozície na poli teoretickom sa upevňovali na poli systematického výskumu“ ... a „zriadením štátneho národopisného ústavu umožnia spoločnú prácu všetkých národopisných pracovníkov, aby títo v inštitúcii hmotne zabezpečenej a systematicky vedenej zreorganizovali národopisný výskum Slovenska.“ Apelácia reaguje na iniciačné obdobie adekvátneho inštitucionálneho ukotvenia národopisu ako vedy. Autorka sa s razantnosťou mladého človeka¹⁵⁶ obracia kriticky aj na nakladateľstvo kvitujúc, že vydalo vedeckú publikáciu, no ako uvádza, je nutné venovať sa aj jej adekvátnej distribúcii,¹⁵⁷ keďže „Melicherčíkova kniha si zaslúži, aby sa rozšírila medzi všetkých tých, čo o slovenský národopis majú seriózny záujem.“

M. Kolečáni, neskoršia popredná slovenská folkloristka M. Kosová, uvádza, že Melicherčíkova práca vyšla vo vydavateľstve Tranoscus v rámci národopisných spisov ako tretia v poradí.¹⁵⁸ Po stručnom historickom prehľade vývoja teoretického národopisu v Bednáríkovej publikácii hodnotí Melicherčíkovu publikáciu ako prvú rozsiahlu prácu o teórii národopisu. Uvádza členenie

publikácie z dvoch hľadísk – „teoretického a systematického.“ K prehľadu o teoretických prístupoch v európskom národopise oceňuje jeho reflexie vývinu národopisu na Slovensku, pričom autorka uvádza k reflexiám aj svoje hodnotiace komentáre, napr. o tzv. mýtomanstve Dobšinského generácie, keď kritizuje Melicherčíkovo opomenutie vplyvu nemeckej folkloristiky, konkrétne Grimmovcov či J. B. Musaeusa.¹⁵⁹ Autorka uvádza, čo a prečo z preberaných teoretických prístupov Melicherčík akcentuje a čo považuje za inšpiratívne aj pre súdobé bádanie v čase publikovania práce. Kolečáni uvádza koncepty, ktoré Melicherčík rozpracúva v druhej časti práce Problematika súčasného národopisu (s. 87-142). Plodnosť jeho prístupu vidí v sústredení sa na kritérium nositeľa kultúry, predovšetkým však na fenomén folklórnosti, keď sa isté kultúrne javy dostávajú aj mimo dedinského prostredia. Ako autorka konštatuje: „Terénny výskum dokázal, že výsostnou doménou určitých folklórnych druhov nie je práve dedina.“ V tejto súvislosti uvádza pripomienku, že toto zistenie mal Melicherčík okrem Schwieteringa výrazne ilustrovať na súčasných prácach ruských folkloristov, „ktoré jasne dokazujú podmienky a spojitost folklórneho faktu s určitými formami sociálneho bytia. Bohužiaľ, táto časť prác u Melicherčíka, okrem diel Bogatyrevových¹⁶⁰ zastúpená nie je vôbec“ (Kolečáni, 1946: 243). Zároveň však osobitne vyzdvihuje závažnosť autorových metodologických konštatovaní, čím Melicherčík dôrazne vyvrátil v tom čase rozšírený názor, podľa ktorého bola spochybňovaná vedeckosť národopisu kvôli absencii vlastnej metódy. Uvádza inšpiráciu lingvistikou, z ktorej prevzali koncept štruktúry okrem národopisu aj iné vedné odbory. M. Kolečáni sumárne hodnotí Melicherčíkovu prácu ako priekopnícku nielen v kontexte „skromnej národopisej spisby slovenskej, ale i rozsiahlej spisby českej“ (Kolečáni, 1946: 244).

Komplexne Melicherčíkovu prácu – zásadnú v kontexte jeho diela i dobového národopisu na Slovensku – zhodnotil M. Leščák koncom 70. rokov (Leščák, 1977). Autor vníma Melicherčíkovu Teóriu národopisu ako akýsi súhrn otázok, ktoré sebe i vede postavil mladý autor (Leščák, 1977: 579). Odpoveď o motívoch ambicióznejšej snahy možno hľadať v kontexte dobového vedeckého myslenia na Slovensku, v národopise zvlášť. V úvode práce¹⁶¹ Melicherčík píše: „Bolo už viac ráz poukázané, že slovenský národopis v porovnaní so všeobecným stavom tejto vedy v Európe zaostáva. Príčiny tohto stavu sú predovšetkým v samom slovenskom národopise, a to najmä v tom smere, že sa doteraz nevenovala náležitá pozornosť jeho pevnému teoretickému a metodologickému fundovaniu. Slovensko patrí bezpochyby medzi najzaujímavejšie oblasti národopisného bádania a dalo by sa predpokladať, že sa mu predovšetkým z našej strany bude venovať patričná pozornosť. Sledujúc však národopisné bádania u nás od začiatkov až podnes vidíme, že okrem malých výnimiek redukovaná je vedecká práca na zberateľskú. Pri vysvetľovaní národopisného materiálu prevláda z väčšej časti diletantizmus a metodický eklekticizmus, ktorý nemôže súťažiť s vážnou vedeckou prácou mnohých iných národov v Európe“ (Melicherčík, 1945: 9). Aj z týchto slov je možné čítať Melicherčíkovu ambicióznosť podopretú poznatkami o súčasnom stave európskych, predovšetkým germanofónnych, národopisných škôl a smerov, ktoré získal na študijnom pobyte v Nemecku. Súdobý stav národopisu, na ktorý Melicherčík reagoval a od ktorého sa svojou prácou do istej miery dištancoval, môžeme vysvetliť aj jeho slabým inštitucionálnym ukotvením, keď: „Sociálne podmienky povojnového [po prvej svetovej vojne-H.H.] Slovenska sa síce javili pre rozvíjanie odboru v tylorovskom duchu (teda skúmanie kultúrnych survivalov) podnetnejšie, obmedzené inštitucionálne

zázemie a s tým aj kariérne výhľady však bránili výchove početnejšieho odborného dorastu“ (Ducháček, 2016: 51). Melicherčík však tiež reflektoval zmeny v sociálnej štruktúre na Slovensku i prejavy relatívne rýchlo postupujúcej modernizácie vidieckeho života, čo na jednej strane podčiarkovalo „urgentnosť“ priam záchranných výskumov a „...obava z vyprázdňovania samého predmetu bádania bola jedným z podnetov snahy o systematickú deskripciu a encyklopedickú dokumentáciu charakteristík jednotlivých národopisných oblastí“ (Ducháček, 2016: 60). Melicherčík svojím uvažovaním v statiach druhej časti publikácie obrátil pozornosť k predmetu národopisu „súčasnosti“ – synchrónnemu národopisu.¹⁶²

Teória národopisu je členená na dve časti podľa cieľov, ktoré autor sledoval. Prvá časť podáva prehľad dovtedajšieho teoretického myslenia v etnografii, pričom však Melicherčík jednotlivé prístupy a smery podrobuje kritike. Pri charakteristike teórie kultúrnych okruhov sa vyjadruje kriticky: „... náuka o kultúrnych okruhoch hierarchizovaním jednotlivých okruhov postavila sa do služieb ideológie buržoázneho imperializmu“ (Melicherčík, 1945: 77) – tu sa odvoláva na príspevok A. M. Zolotareva v časopise Sovjetskaja etnografija z roku 1936. M. Leščák vyčíta koncepcii prvej časti práce, že „...do popredia sa v práci dostávala nemecká (v širšom zmysle) orientácia a zanedbali sa niektoré výraznejšie teoretické koncepcie (ruská historická škola, fínska škola, funkcionálna škola, no najmä domáca marxistická veda (napr. B. Václavek) i zahraničná“ (Leščák, 1977: 580). Bez ohľadu na tieto výhrady však Leščák pozitívne oceňuje Melicherčíkov inštruktívny pohľad na vývin národopisného myslenia: „Ukazuje zložitost národopisnej teórie i jej prednosti a súvislosti s inými vednými disciplínami (sociológie, psychológie, kultúrnych dejín)“ (Leščák, 1977: 580).

Melicherčík ako zásadný problém súdobého slovenského národopisu vidí jeho vymedzenie: „... čo *národopis* je, aké sú jeho ciele a úlohy...“ (Melicherčík, 1945: 9). Podľa jeho mienky sa „... ukázalo *formálne skúmanie národopisných javov nedostatočné, metodicky rovnako dôležitým javí sa skúmanie ich funkcií*. Konečne s poznaním, že *jednotlivé národopisné javy treba chápať ako štruktúru a predovšetkým z nej vysvetľovať dané zmeny*, otvorili sa súčasnému národopisu nové možnosti opravdivo vedecky zvládnuť svoj materiál“ (Melicherčík, 1945: 10). Uplatňujúc hľadisko sociálneho rozvrstvenia konkrétneho národného celku, Melicherčík hovorí o dileme, „*či môže ľud a jeho kultúrne prejavy reprezentovať zvrchované prejavy národnej kultúry vždy a všade*“ (Melicherčík, 1945: 11). Súčasťou prvej časti práce Vývin teoretického myslenia (s. 15-84) v kritickej reflexii dejín národopisu o generácii P. Dobšinského (1828-1885) vyjadril, že „... na základe slovenského národopisného materiálu, predovšetkým folklóru, chceli vybudovať samostatnú slovenskú mytológiu“ (Melicherčík, 1945: 20). Namiesto termínu vybudovať by bolo adekvátnejšie použitie termínu rekonštruovať. Vyplýva to aj z jeho argumentácie o zbieraní a odbornom interpretovaní problematiky piesní. V romantizme je ľudová poézia kladená na roveň individuálnej poézii: „Táto zmena v prevrstvení duchovných štruktúr, spadajúcich do národnej kultúry, doniesla so sebou pochopiteľný zjav, že folklórne hodnoty stali sa u nás predmetom štúdia literárnych pracovníkov, jazykovedcov i národopiscov spoločne“ (Melicherčík, 1945: 20). Tieto aktivity viedla snaha o konštantnosť a pôvodnosť piesňových foriem – z čoho vyplývalo, že na základe variantov niektorej piesne zostrojovali jej pôvodné znenie, pričom historické zameranie národopisného bádania nevenovalo náležitú pozornosť súčasným formám (Melicherčík, 1945: 40). Z hľadiska dejín národopisu/etnológie na Slovensku je dôležité Melicherčíkovo konštatovanie, že v poštúrovskej generácii bá-

dateľov, z ktorých ako reprezentanta uvádza kritického pozitivistu K. Chorváta (1872-1897): „Národopis prestal byť cieľom na dosiahnutie „niečoho vyššieho“ (Melicherčík, 1945: 45). Tendencia inštrumentalizovať národopis sa však naplno vracia po roku 1948, pohltiac aj samého Melicherčíka, keď ideu národnej emancipácie vystriedala idea pokroku spejúceho k beztriednej spoločnosti bez sociálnych a kultúrnych antagonizmov.

V podkapitole: Súčasné obdobie (s. 78-84) uvádza ako najdôležitejšiu úlohu národopisu *vymedzenie predmetu bádania* (Melicherčík, 1945: 78): 1/ „súčasný európsky národopis nepopiera dôležitosť národopisného bádania na dedine, ale ho ani nesankcionuje ako jediné možné“ (Melicherčík, 1945: 80); 2/ zameranie na súčasnosť, ide o tzv. synchronický národopis (Melicherčík, 1945: 80). Tu uvádza inšpirácie lingvistikou F. de Saussure.

Melicherčík poukazoval na nedostatočnosť prístupu, keď sa skúma iba forma národopisných javov a ako produktívnu vidí „metódu funkčno-štruktúrálnu, ktorá zdôrazňuje, že si pri národopisných javoch treba všímať práve tak ich funkciu ako formu v rámci danej štruktúry systému, ktorý príslušný národopisný jav vytvára. Určitou *funkciou príslušného národopisného javu rozumíme výraz snáh jeho nositeľa*“ (Melicherčík, 1945: 83). V poznámke uvádza, že ako prvý upozornil na nedostatočnosť skúmania zvykov iba z hľadiska formy a poukázal na dôležitosť skúmať ich funkcie D. Zelenin (Melicherčík, 1945: 83, pozn. 132). Autor definuje štruktúru systému a štruktúru funkcií a ich dynamickosť.

Zastáva stanovisko, že funkčno-štruktúrálna metóda vhodne dopĺňa všetky dovtedy používané metódy – historickú, sociologickú, psychologickú a geografickú, čo umožňuje „pochopiť všetky premeny v kultúrnom bytí na dedine... či prechod jednotlivých kultúrnych hodnôt medzi rozličnými prostrediami“ (Melicherčík, 1945: 82-84).

s cesty správne ich chápať i vo vývine i v statickom priereze. Nedostatočnosť skúmať iba formu národopisných javov ukázala sa najmä vtedy, keď súčasný národopis začal priznukovať potrebu sledovať jednotlivé javy vo všetkých vrstvách národa, v ktorých sa dajú konštatovať. V tomto smere ku kladným výsledkom pomáha dôjsť metóda funkčno-štruktúrálna, ktorá zdôrazňuje, že si pri národopisných javoch treba všimáť práve tak ich funkciu ako formu v rámci danej štruktúry systému, ktorý príslušný národopisný jav vytvára.¹³² Určitou funkciou príslušného národopisného javu rozumieme výraz snáh jeho nositeľa.¹³³ Pod štruktúrou určitého systému rozumieme súhrn takých homogenných prvkov, ktoré sa vzájomne určujú a tvoria tak spoločne čosi viac, ako predstavuje ich súčet. Každý národopisný jav je okrem svojej formy nositeľom jednej alebo viacerých funkcií, ktoré sú v rámci danej štruktúry navzájom na sebe viazané. Pritom forma národopisného javu a jeho funkcie stoja navzájom v protikladnom pomere a obe sú od seba závislé. Ak nastane zmena v nejakom národopisnom jave, táto zmena je „čiasťou zmeny celej štruktúry bytia, ktorá od neho nepožaduje všetky staré funkcie a požaduje funkcie nové“.¹³⁴ Štruktúra funkcií príslušného národopisného javu chápe sa dynamicky a popretie jednej funkcie nemusí znamenať zánik celej štruktúry, ako je to pri systémoch, ktoré nepredstavujú štruktúrnu väzbu homogenných prvkov navzájom.

Funkčno-štruktúrálna metóda v národopise v takomto svojom pracovnom zameraní nevylučuje doteraz používané metódy a teórie, ale ich vhodne dopĺňa. Umožňuje nám „s novej strany osvetliť materiál, ale i rozširuje materiál, patriaci pod výskum etnografie“.¹³⁵ Zotrvávajúc na doterajších teóriách a metódach v národopise a pridŕžiavajúc sa výlučne iba tradičného folkloru, nebudeme mať možnosti pochopiť všetky premeny v kultúrnom bytí na dedine, ktorých je dnešný národopisec s otvorenými očami svedkom. Tak pre národopisca, pracujúceho výlučne iba historickou metódou v oblasti ľudovej piesne, budú nefolklorne piesne v dnešnom spevnom repertoári na dedine bezvýznamné. Rovnako však nepochopí zánik starých piesňových foriem a vznik nových, ak si nebude všimáť ich funkcie.

¹³² V súčasnom národopise prvý upozornil na nedostatočnosť skúmania zvykov iba s hľadiska formy a poukázal na dôležitosť skúmať ich funkcie D. Zelenin.

¹³³ P. Bogatyrev, *Funkcia kroja na Moravskom Slovensku*, Turč. Sv. Martin 1937, 56.

¹³⁴ Bogatyrev, *ibidem*, 57.

¹³⁵ Bogatyrev, *ibidem*, 63.

S tejto stránky zvlášť plodnou ukázala sa funkčno-štruktúrálna metóda v teórii preberania jednotlivých kultúrnych hodnôt medzi rozličnými prostrediami. Na to, aby sme správne pochopili fakt prevzatia nejakého kultúrneho javu dedinou, musíme správne poznať jeho funkciu v pôvodnom prostredí i jeho funkciu, ktorej sa stane nositeľom v novom prostredí. Toto sa týka zjavov pri prechode niektorej hodnoty z mesta do dediny a opačne. Práve také dôležité je poznanie funkcií pri preberaní v oblasti folklornej z rozličných geografických oblastí, kde o formálnych zmenách dá sa zriedkakedy hovoriť. Takýmto skúmaním ukáže sa nám jasnou potreba preberania.¹⁹⁸ Podobne je to aj s teóriou samovzniku jednotlivých národopisných javov. Pomocou tejto metódy budeme môcť riešiť ďalej, prečo príslušný jav v niektorej oblasti existuje, v inej nie, prečo v jednej oblasti folklór vymizol a hneď v susednej uchoval sa v plnom životnom rozvíaní. Otázky, ktoré sme čiastočne uviedli v súvisi s národopisnou geografiou.

Funkčno-štruktúrálna metóda v národopise svojím novým náhľadom na ľudovú kultúru neobyčajne plodne rozširuje a dopĺňa jeho problematiku. Jej použitie popri ostatných uvádzaných metódach a teóriách pomôže korigovať doterajšie výsledky a dôjsť tak k novým uspokojivejším poznatkom.

¹⁹⁸ P. Bogatyrev, Funkčno-štruktúrálna metóda a iné metódy etnografie a folkloristiky. Slovenské pohľady, 51, 1935, 554.

Podkapitolu Problematika súčasného národopisu (s. 87-141) uvádza konštatovaním: „Revízia principiálnych predpokladov samostatnej národopisnej vedy musí mať eminentný dosah predovšetkým v oblasti metodologickej“ a poukazuje na neplodnosť „synkretizmu, ktorý ľahko zvádza k eklekticismu, donáša snahu vysvetľovať jednotlivé zjavy a ich zmeny priamo zo štruktúry, ktorej je súčasťou“ (Melicherčík, 1945: 89). Jednu z inšpirácií vidí v teórii H. Naumanna o „*spoluúčasti hornej a spodnej vrstvy na utváraní národopisných javov*“ a uzatvára postulovaním folklórnosti, ako základného dištinktívneho kritéria: „... predmetom národopisného bádania nie je folklór, ľudová kultúra, ale to, čo jednotlivé národopisné javy určuje ako také a zároveň ich od všetkých iných javov odlišuje, *predmetom národopisného bádania môže byť iba folklórnosť ako taká* [zdôraznil A.M.]“ (Melicherčík, 1945: 90). Predmet národopisu tak nie je, podľa Melicherčíka, vymedzený kategóriou ľud/ľudovosť, ale práve kvalitou javu, ktorou je spomenutá folklórnosť. Tá sa viaže na *kolektívnosť*, teda na akúkoľvek kolektívnu *nositeľskú skupinu zdieľajúcu spoločné hodnoty a normy*. „Musí sa preto národopis vo svojom pracovnom zameraní a v zberateľskej praxi obrátiť predovšetkým k človeku a nazhromaždiť čo najviac poznatkov o národopisnom materiáli v tom smere, aby bolo jasné, aký pomer má k nemu jeho nositeľ. Vedľa formy národopisných javov musí nás rovnako zaujímať ich funkcia, akú vykonávajú v celej šírke svojho výskytu“ (Melicherčík, 1945: 133). Tu okrem iného vlastne Melicherčík novátorsky nabáda uplatňovať v národopisnom výskume emic prístup.

Folklórnosť kultúrneho faktu vymedzuje v rámci synchronickej štruktúry systému – napr. kroja, piesne, ktorých funkcie môžeme správne chápať iba v rámci takto vymedzeného systé-

mu. Princíp kolektívnosti sa uplatňuje aj pri prijatí nového alebo „nepôvodného“ javu nositeľským kolektívom (Melicherčík, 1945: 102), pričom kolektívnosť spočíva v tom, že sa „na folklórnej tvorbe môže zúčastniť ktorýkoľvek príslušník daného kolektívu“ (Melicherčík, 1945: 104). *Kolektívnosť však nie je podmienkou autorstva, je podmienkou jeho akceptácie a tvorí podstatu tradície.* Pri definícii *tradície* Melicherčík vychádza z K. Stavenhagena¹⁶³ a definuje ju ako: „(viac alebo menej) slepú vieru v správnosť zachovaných etických a právnych noriem, hodnotení a technicko-civilizačných pravidiel“... „ale ich správnosť je vždy viazaná na určitú konkrétnu situáciu (Melicherčík, 1945: 94). Vo svojom uvažovaní uplatňuje sociálny aspekt, keď berie do úvahy *sociálnu diferenciáciu spoločenstva* a z toho vyplývajúcu podmienenosť protikladnosti v štruktúre príslušných kultúrnych celkov, z čoho vyplýva protikladnosť hornej a spodnej vrstvy a ich vzájomný tlak. Tu sa odvoláva na metaforickú koncepciu Bogatyriova: *langue* – kolektív ako nositeľ celkového systému noriem a *parol* – individuálne užitie tohto systému (Melicherčík, 1945: 104). I keď sa nezmieňuje o technicky nesprostredkovanej komunikácii pri tradovaní javov, ktoré skúma národopis, variačný proces považuje za dôležitú a charakteristickú sociálnu funkciu folklóru, pričom v statickom priereze poznávame iba konkrétny variant folklórneho faktu – ako obmenu „toho istého“ (Melicherčík, 1945: 105).

V prípade folklóru hovorí o kontaminácii funkcií alebo o *polyfunkčnosti folklóru*, na rozdiel od vysokého umenia, kde je zjavná hierarchizácia funkcií (Melicherčík, 1945: 108).

Hľadisko funkcie považuje za dominantné aj v uvažovaní o inováciách v štruktúre kultúrneho systému: „Uspôsobenie štruktúry pre prijatie nových faktov je motivované dvojako: 1/

skladateľa. V hudobnej notácii vidíme teda zčiasťky prostriedkov zaisťujúcich existenciu a trvanie, a zčiasťky prostriedkov, zabráňujúcich variabilitu hudobnej skladby. Ľudový spev si proti tomu takehoto prostriedku nevytvoril. Ľudová pieseň je hudobný útvar, ktorý koluje v ľudovom prostredí ústnym podaním ako osamotená kultúrna hodnota a je typickou složkou kultúrnej vrstvy, ktorej súvislosť sa udržuje pri stálom zanikani a vznikaní jednotlivých individuálnych nositeľov tejto kultúry. Ako rovnako podstatná črta ľudovej piesne padá na váhu konečne, že ľudový spev vinou toho, že nemá notácie ani iných prostriedkov tej istej funkcie, nevytvára útvary nepremennivé, ustálujúce sa na jednotnom, definitívnom a trvalom znení; jej piesňový majetok podlieha, naopak, trvalej formálnej i obsahovej variabilite." Citované Smetanove vývody sú veľmi podnetné a správne poukazujú na jednu z dôležitých funkcií samobytnosti folkloru.

Variačný proces vo svojej podstate nesmeruje k aktualizácii štruktúrnych prvkov. I keď variáciou vznikajú stále nové podoby, nie sú to zmeny, lež nové obmeny „toho istého“, ktoré vznikajú na podklade aktuálnej osnovy folklornej tradície. Variácii samej osebe nemožno prisúdiť moment vývinu štruktúry folklorného systému, pretože variačná schopnosť obmeny vyplýva zo sociálnej funkcie folkloru. Za príklad poslužia nám, povedzme, kraslice. Z tisícich kraslic sotva nájdeme dve, ktoré by si boli navlas podobné. Každá je iná, no v podstate je to iba obmena toho istého ornamentálneho plánu v rámci jedného systému. Takýmto obmenám nemožno prisúdiť povahu zmien vývinu, pretože hlavným pojmom vývinu je zamieňanie systémov. Za vývinovú zmenu vo výzdobe kraslic, prípadne v ornamentálnosti daného folklorného prostredia, označili by sme skutočnosť, keby napr. miesto tradičného maľovania kraslic nastúpilo dekoratívne obkladanie, povedzme, voskom, alebo keby sa tradičná ornamentálnosť kraslic posunula na iný objekt. Podrobnejšie sa tým budeme zaoberať pri otázkach vývinu. Z tejto skutočnosti vyplýva hodne funkcií, špeciálnych folklorným faktom. Ako príklad uveďme len rozličnú funkciu rytmu verša folklorného a verša umelej poézie. Kým rytmus umelej poézie spočíva na neustálom porušovaní rytmu prozaického, smeruje k ustavičnej aktualizácii a jednou z jeho dôležitých funkcií je zabraňovať automatizácii a stávať sa tak prvkom služobným, rytmus, povedzme, pracovnej piesne, alebo piesne pochodovej funkčne napomáha, aby príslušný akt práce, prípadne chôdze mizol z nášho vedomia a potom aby ich rytmus nahrádzal povely

pri práci, alebo udržiaval rovnaký krok.¹⁷³ Vidíme, že rytmus folklorného verša nesmeruje k aktualizácii, lež k automatizácii. Vyplyva to, pravdaže, znova zo sociálnej funkcie folkloru, aby sa na realizácii folklornej hodnoty mohlo zúčastniť čo najviac vykonávateľov. Touto automatizačnou tendenciou zaistuje si folklorná hodnota svoje existénčné rozpätie.

Pristúpme okrem toho k otázke existencie určitého faktu ako folklorného. Ako sme už povedali, závisí ona výlučne od jeho funkcií, t. j. od diferenciálnych vlastností, lepšie povedané, od jeho vzťahov k iným prvkom toho istého systému a potom od vzťahov podobných prvkov mimo systému. Nijaké folklorné dielo nie je objektivizované, jeho existencia je potenciálna, neosobná. Kým ktorékoľvek dielo oblasti vysokej kultúry možnosťou fixovania svojej podoby je objektivizované a literárne dielo napríklad po svojom vyjdení tlačou existuje konkrétne mimo čitateľa, existencia folklornej piesne, povedzme, viaže sa predovšetkým na pamäť speváka. Folklorné dielo existuje výlučne vo vzťahu k jeho nositeľovi. Toto konštatovanie vzťahuje sa na ktorúkoľvek oblasť folklornej tvorby. Vo vzťahu k uvedenému ustaľuje veľmi správne P. Bogatyrev, keď tvrdí, „ak všetci nositelia tej istej folklornej tradície vymreli, vzkriesenie tejto tradície nie je už možné“, ¹⁷⁴ pretože porušenie nevyhnutnej kontinuity od jedného vykonávateľa k druhému má za následok zánik folklornej hodnoty.

Vztyčné body kontinuity realizácie folklorného diela v rámci daného kolektíva vykonáva individuum, stojace ako tvorivý konštruktívny činiteľ v ustavičnom protikladnom pomere k cenzúre a k normám, platným v danom kolektíve. Jednotlivec v rade tejto kontinuity ako vykonávateľ normovanej tradície je účastníkom variácie príslušného diela; jeho individuálny zásah do platných noriem nemôže však smerovať k rozrušeniu kolektívnej cenzúry. Vidíme tak, ako na jednej strane jednotlivec svojim konštruktívnym zásahom vykonávateľa aktuálnej tradície stále naráža na kolektívum ako na nositeľa platných noriem a cenzúry a stojí s ním v protikladnom pomere, na druhej strane kolektívum určuje mu možnosti individuálneho uplatnenia a vytvára tak z účastníkov folklornej tvorby samostatný typ. Rozhodujúcim činiteľom ostáva sama štruktúra folklorného diela.

Určitý fakt, vstupujúci do folkloru, stáva sa súčasťou danej štruktúry a dostáva svoju folklornú funkciu obyčajne prostrední-

¹⁷³ Karl Bücher, *Arbeit und Rythmus*, 249 nsl.

¹⁷⁴ Bogatyrev, *Folklore*, 906.

príslušná štruktúra nemá takých prvkov, ktoré by vyjadrovali novú funkciu daného prostredia, 2/ príslušná štruktúra má síce také prvky, ale objavila sa potreba doplniť ich novými. Samostatnú skupinu tvoria zjavy,¹⁶⁴ kde pre vytvorenie novej funkcie pretvorí sa fakt s inou funkciou tak, aby mohol vykonávať aj novú funkciu“ (Melicherčík, 1945: 110). Problematiku vývinových zmien „vo folklórnej oblasti“ považuje za „vonkoncom nepreskúmanú“ (Melicherčík, 1945: 114). Ľudová kultúra bola totiž vnímaná ako petrifikovaná a práve funkčno-štruktúralnu metódu považuje za plodnú pri riešení tejto otázky: „*Vývin v štruktúre daného systému je treba chápať ako zmeny vzájomných vzťahov medzi jednotlivými zložkami systému. Zmeny vzťahov funkcií a formálnych prvkov v rámci štruktúry systému určitého národopisného javu umožňuje dynamický charakter jednotlivých systémov. Zdôrazňuje, že „...všetky zmeny v oblasti ľudovej kultúry treba vysvetľovať predovšetkým priamo zo zmien vzájomných vzťahov funkcií a formálnych prvkov štruktúry systému*“ (Melicherčík, 1945: 114-115), pričom sa zmeny dejú na princípe protikladu napr. medzi kolektívom a jednotlivcom, protikladu dvoch odlišných systémov, napr. literatúra vs. ľudová slovesnosť. Pri uvažovaní uplatňuje aj semiotický prístup: „*Folklór a ľudová kultúra súvisí so sociálnym bytím predovšetkým svojou významovou a znakovou stránkou*“ (Melicherčík, 1945: 118) a funkcie sa na akýkoľvek národopisný jav viažu ako na vec, aj ako na znak. Normatívnosť kolektivity vidí Melicherčík aj vo vzťahu k znakom javov, keď sú všetky znaky arbitérne a kolektívne záväzné. Za výraznú označuje regionálnu funkciu, no „...jeden znak sa viaže mnoho ráz na niekoľko rozličných funkcií navzájom“ (Melicherčík, 1945: 119-120). Z kategoriálnej vlastnosti folklóru – synkretickosti – a to aj funkcií a teda z nedostatku autonómnosti estetickej funkcie

vyplýva, že: „Metafory, symboly folklórnej poézie nie sú iba významom a znakom folklórneho diela ako takého, lež poukazujú vždy na určitú konkrétnu skutočnosť, ktorej sú „básnickým“ vyjadrením. ... Folklórna tvorba a jej tvárne prostriedky nie sú tak uvoľnené z kontextu sociálnych vzťahov, ako to vidíme v umení vysokom, a tým je brzdená jej voľná premenlivosť a sémantická mnohosť“ (Melicherčík, 1945: 119-121). Toto konštatovanie, hovoriace o obmedzenom počte schém, danému kolektívu prístupných, dokladá celá oblasť folkloristiky venovaná motivickému a látkoslovnému štúdiu, ktoré malo a doteraz má vyústenie v motivických katalógoch.

Melicherčík venuje špeciálnu pozornosť objektu/prostrediu bádania, ktoré on nazýva *oblasť bádania*. Pri koncepcii idey národného ducha – za nositeľa bol považovaný národ (ľud) ako homogénna kmeňová jednotka. V tradičnom národopise to bola dedina a predmetom bádania bol dedinský folklór. Požaduje „...rozšíriť oblasť bádania na všetky sféry, v ktorých sa teoreticky zdôrazňuje potreba všímať si folklór“ (Melicherčík, 1945: 123). Autor od uvažovania nad otázkou, čo je ľud, kto je tvorcom folklórnej tvorby datuje počiatky vedeckého národopisu (Melicherčík, 1945: 123). Kriticky sa vyjadruje k snahám „historicko-genetickej skupiny národopisných pracovníkov“ (má na mysli predstaviteľov európskeho národopisu) „... aká veľká námaha sa vynaložila na zistenie a upevnenie akéhokoľvek náhľadu na genézu jednotlivých národopisných javov a pri tejto všetkej námahe ako málo objektívne platných výsledkov sa podarilo dosiahnuť“ (Melicherčík, 1945: 125). Od tohto vyhraneneného postoja však ustúpil vo svojej ďalšej zásadnej publikácii,¹⁶⁵ čomu sa budem venovať ďalej. *Kritérium ethnicity* vo vzťahu ku „kvalite“ folklóru Melicherčík uplatnil na priesečníku konceptov centrum

a kontaktná zóna, keď konštatuje: „... folklór v oblastiach veľmi vystavených viacetnickému kontaktu, formoval sa oveľa výraznejšie ako v prostrediach, kde tento kontakt chýbal. Centrálné oblasti etnických celkov nikdy nepredstavujú folklór taký vyspelý, ako oblasti okrajové“ (Melicherčík, 1945: 130).

Kvalitatívne novú etapu národopisu na Slovensku vidí A. Melicherčík v *potrebe prekonať koncepciu „záchrannej“ práce a zbierania reliktov*, teda jedinečných javov pod zorným uhlom mestskej spoločnosti, keď sa „na svetlo vynášajú kurióza z dedinského života (sviatočnosť, nedeľnosť)“ ... „ako by sa zabúdalo, že i na dedine je šesť dní robotných, pre dedinského človeka práve takých dôležitých a pre národopisca rovnako zaujímavých ako nedeľa“ (Melicherčík, 1945: 133). Tu nadväzuje na pozitivistické tradície národopisu na Slovensku. Predpokladanú inšpiráciu príspevkom P. G. Bogatyriova¹⁶⁶ čítame, keď hovorí o životnosti povier prostredníctvom funkcie, i keď zmenenej formy a nositeľa.

Melicherčík sa touto prácou pokúsil emancipovať národopis ako spoločenskovednú disciplínu. V dobovom stave národopisného bádania na Slovensku, predovšetkým však absencie syntetizujúcich prác o jednotlivých oblastiach/ javoch tradičnej kultúry to narážalo na potrebu „nepreskočiť“ vlastivedné etnocentrické historizujúce poslanie národopisu.

Ak by sme mohli vysloviť výhradu, že A. Melicherčík svoje konštatovania postuluje opretý predovšetkým o jednu oblasť ľudovej kultúry – o folklór a zapochybovať, či platia pre jej všetky ostatné prejavy, musíme konštatovať, že aplikoval – „overil“ ich sám autor na svadobnom obrade, S. Kovačevičová na ľudovom odeve a až s odstupom „metodologických rokov“ M. Kosová.¹⁶⁷

V štúdií o svadobnom obrade (Melicherčík, 1945-46g) Melicherčík stručne uvádza filozofické a teoretické východiská vzniku semiologie/sematologie a sémantiky (od Heglovej dialektiky, cez Husserla, de Saussure, Mukařovského, Jakobsona, Bogatyriova, Mathesiusa ai.). *Systém znakov* chápe ako „navigáciu“ jednotlivca, ako člena určitého spoločenstva, pri pochopení a adekvátnom reagovaní v určitých konkrétnych situáciách: „... jednotlivec ako príslušník určitého sociálneho útvaru, obkolesený je systémom znakov, pomocou ktorých daná mu je možnosť vyznať sa vo viacvýznamovosti situácií, do ktorých ho sociálny kontakt neustále uvádza“ (Melicherčík, 1945-46g: 28).¹⁶⁸ Poukazuje na špecifické postavenie znaku v umení, kde je dominantná estetická funkcia, ktorej je jazyk sprostredkovateľom. Na príklade jednotlivých prvkov svadobného obradu demonštruje ich znakovosť i sémantiku a zovšeobecňuje: „Vo folklórnej oblasti ktorýkoľvek jav materiálnej skutočnosti vchádza ako nositeľ určitého významu do sémantickej funkcie danej štruktúry systému a funguje ako znak iba vo vzťahu ku danej konkrétnej situácii, ktorej je vyjadrením ... čo platí v konkrétnom kolektíve“ (Melicherčík, 1945-46g: 31). Príkladom bryndze – veci, ktorú si ako znak súhlasu so svadbou, berie otec-gazda na jarmok s vierou, že mu má priniesť šťastie, Melicherčík dokladá konštatovanie o vzájomnej previazanosti funkcií: „*Prostredníctvom jednej funkcie realizuje sa iná, v štruktúre znakového systému sprievodná*“ (Melicherčík, 1945-46g: 38).

Podľa Melicherčíka etnografický jav môže byť vecou i znakom súčasne a zároveň je nositeľom nielen jedného znaku, ale celej štruktúry znakov, pričom kvôli komunikatívnosti pre kolektív musí byť vzťah medzi vecou a znakom konštantne ustálený a čo

najmenej premenlivý. Aj vo folklórnom prostredí však existuje *napätie medzi vecou a znakom*. Bez napätia by nebola mysliteľná zmena vecného vzťahu. „Vnútoraná stránka znaku – sémantická stránka veci a vonkajšia stránka znaku – materiálna stránka veci tvoria dialektickú antinómiu, ktorú rátame medzi najdôležitejšie semiologické antinómie“ (Melicherčík, 1945-46g: 38). Možnosti zvýšenej premenlivosti napomáha aj uvoľnenie z kontextu sociálnych vzťahov.

Melicherčík používa koncepty aktívne kolektívneho a pasívne kolektívneho folklórneho faktu – tu sa priamo odoláva na Bogatyriova. Na základe týchto svojich uvažovaní volá po prehodnotení a precizovaní termínov, používaných v súdobom národopise: „Práve tá skutočnosť, že znakový systém etnografických štruktúr nemá obecnej platnosti, ale je vymedzený určitým kolektívom, u javov aktívne kolektívnych najviac na jednu dedinu, žiadajú si v súčasnej etnografii revízie bežne zaužívané pojmy, ako *slovenská ľudová kultúra, slovenské ľudové umenie* a podobne“ (Melicherčík, 1945-46g: 33).

Funkčno-štrukturalistický prístup uplatnil A. Melicherčík aj pri fenoméne povera v recenzii práce¹⁶⁹ A. Spesza (1889-1907).¹⁷⁰ Konštatuje, že problematika povery patrí výlučne do bádateľskej kompetencie národopisu pri štúdiu jej podstaty, formy a funkcie (am, 1945-46 e: 102). Staví sa kriticky k charakteristike povery výlučne z pohľadu kresťanskej vierouky: „Na jej [povery – H.H.] vysvetlenie však nemožno vychádzať z náhľadu, ktorý si o povere vybudovala cirkev, lež výlučne z povery samej a z jej nositeľa“ – aj povera, aj náboženstvo sú založené na viere – oba fenomény paralelne fungujú vo vedomí napr. roľníka/kresťana, poveru nemožno považovať za survival, a ani nie za výlučne „dedinskú“ záležitosť (am, 1945-46 e: 103). Na poveru odporúča hľadiť

z pohľadu semiológie, čo demonštruje na príklade povrazu, keď povraz z obesenca – vec získava ideologickú povahu v povere, že prináša šťastie a tak sa stáva znakom. Zásadne kriticky hodnotí Speszov psychologický prístup, „keď neodborník bez náležitej vedeckej prípravy používa materiál výlučne národopisnej povahy pre svoje vlastné ciele“ (am, 1945-46 e: 108).

Metodologický odkaz A. Melicherčíka tak, ako ho čítame v Teórii národopisu, videl M. Leščák aj v potrebe odpovedať na ním nastolené otázky a systematickejšie rozvíjať teoretické myslenie v etnografii/folkloristike (Leščák, 1977). Bol to práve Leščák, ktorý požiadavku svojho učiteľa svojimi príspevkami z veľkej časti naplnil.¹⁷¹

Paralelne s publikovaním Teórie národopisu, vychádza v Národopisnom zborníku MS Melicherčíkov príspevok Etnografia ako veda. Text je v podstate prehľadovou esenciou Teórie národopisu. V odkazoch sa odvoláva na práce Hoffmanna-Krayera, Chorváta, Bogatyriova, Niederleho, Hirta, Schredera, de Saussure, Tyňanova, Jakobsona, Stalina.¹⁷² Melicherčík sa tak odkazom na Stalinovu prácu hlási k inšpirácii historickým materializmom už v prvej polovici 40. rokov, teda ešte pred pofebruárovou inštitucionálne riadenou metodologickou „konverziou.“¹⁷³

Melicherčík poukazuje na krízu „idealisticko – pozitivistického systému pracovnej aparatúry“ ... „staré, bežne zaužívané teórie bolo treba pozmeniť, vytvoriť nové, aby sa umožnil adekvátnejší pohľad na materiál, ktorý je podkladom bádania tej-ktorej vednej disciplíny“ (Melicherčík, 1945-46f: 1). Krízu idealisticko-pozitivistickej etnografie vidí v teórii národného ducha, v predmete záujmu, ktorým bol ľud (*vulgus in populo*) a odvoláva sa na K. Chorváta, ktorý toto obdobie charakterizuje zberateľstvom a systematizáciou, čo považuje za „vedecké mas-

tičkárstvo.“ Podľa neho interpretáciu materiálu v tomto štádiu určovali politicko-filozofické tendencie: historizmus mladého k moci sa prebíjajúceho meštianstva a predstava o panenskosti vidieckeho ľudu, čo vyústilo do stotožňovania kultúry národnej a ľudovej. Tu Melicherčíkom kritizovaná dominancia mimovedeckých motívov a limitov v národopise/folkloristike sa ako porná rieka stratila v období uplatňovania pozitivizmu a funkčného štrukturalizmu, aby v plnej sile vytryskla v období tesne po politicko-ekonomickej zmene vo februári 1948.

Z hľadiska folkloristiky synkretizmom piesňového materiálu poukazuje na to, že *predmet bádania sa nekryje výlučne s bádateľskou kompetenciou jediného vedného odboru*. Od textologicky orientovaných piesňových zbierok šafárikovsko-kollárovského poňatia sa táto Melicherčíkova téza uplatnila už naplno v teoretickom rozpracovaní S. Burlasovej (1927-2021),¹⁷⁴ v ňou pripravených piesňových zbierkach,¹⁷⁵ pokračujúc súčasnými prácami H. Urbancovej.¹⁷⁶

Melicherčík hovorí o „teoretickom a metodologickom omladení duchovedných disciplín“ a to inšpiráciami lingvistikou.

Predmetom etnografie, podľa Melicherčíka, nemá byť materiál ako taký, ale: „iba folklórnosť jednotlivých javov ako taká“ (Melicherčík, 1945-46f: 7). V takto paradigmaticky zmenenom koncepte predmetu národopisu/etnografie/folkloristiky Melicherčík vidí „historický význam funkčno-štrukturálnej vedy, ktorej predovšetkým patrí zásluha o to, že sa etnografia stáva vedou konkrétnou“ (Melicherčík, 1945-46f: 7). Z komunikačného hľadiska, neskôr rozpracovaného napríklad K. V. Čistovom,¹⁷⁷ je významné i Melicherčíkovo konštatovanie, že „*nijaké folklórne dielo nie je objektivizované, jeho existencia je potenciálna, neosobná ... folklórne dielo existuje výlučne vo vzťahu k jeho nositeľovi...*, čo

čo ich ako také určuje a od všetkých javov ostatných sfér prí-
buzných odlišuje. Predmetom bádania etnografie môže byť iba
folklornosť jednotlivých javov ako taká.

Z tohto zásadne zmeneného stanoviska, oddelenia materiá-
lu od predmetu bádania, vyplynuly pre súčasnú modernú etno-
grafiu ďalekosiahle dôsledky. Bolo však treba pokračovať ďa-
lej. Treba prikrčiť k revízii celej pojmovej a metodologickej sú-
stavy. Ukázalo sa predovšetkým, že pojmová sústava vedy nie je
povahy statickej, lež dynamickej. Všetko je v pohybe, v stálej
premene. Tento pohyb sa však neuskutočňuje v jednotlivostiach
a náhodne, lež celistvo a zákonite. Medzi prvoradé úkoly treba
postaviť objavenie systémovosti v materiáli a podstatu zákoni-
tosti diania. Kde sa to ešte nepodarilo, to neznamená, že ich
nie, ale že ich treba objaviť. V etnografii sa takto vytvorily
predpoklady pre skutočnú vedeckú prácu, pre opravdivo vedecké
zvládnutie skutočností, a zdôrazňujeme, iba v tomto spočíva
vedeckosť etnografie. Iné stanovisko zaostáva za všeobecným
pokrokom súčasnej vedy a treba ho označiť za nevedecké.

Tu vo vývine moderných duchovedných disciplín spočíva
historický význam funkčno-štrukturálnej vedy, ktorej predovše-

MELICHERČÍK, A. (1945-46 f). Etnografia ako veda. In: *Národopisný sborník MS*,
VI.-VII., 1945-46, č. 1, s. 7.

MELICHERČÍK, A. (1945-46 f). Etnografia ako veda. In: *Národopisný sborník MS*,
VI.-VII., 1945-46, č. 1, s. 2.

hých prípadoch právom upierala mnohým etnografickým prá-
cam v porovnaní s vedeckou úrovňou prác iných vedných dis-
ciplin.

Všimnime si najprv, v čom sa prejavila kríza idealisticko-
pozitivistickej etnografie. Počiatočné obdobie etnografickej
práce, charakterizované teóriou „národného ducha“, ktoré
folklor a ľudovú kultúru vôbec ponímalo ako produkt národa
v smysle homogennej kmeňovej jednotky, vystriedalo dlhotrvajúce
obdobie etnografie tzv. „nižších vrstiev“ národa, obdobie,
v ktorom sa rozvily a uplatnily predovšetkým dva smery pra-
covnej orientácie: etnografia idealisticko-pozitivistická a etno-
grafia historicko-etnologická. Počiatočná, rozptýlená etnogra-
fická problematika sa vedecky konkretizovala vystúpením švaj-
čiarskeho bádateľa E. Hoffmanna-Krayera. Jeho označenie, že
predmetom záujmu národopisného bádania je ľud (vulgus in
populo), po prvý raz v dejinách etnografie vedecky konreti-
zovalo oblasť etnografického bádania. Od tých čias v podstate
začína sa v niekoľkých obmenách tradovaná etnografia vidiec-
keho ľudu, siahajúca prevažne ako vedecký postulát v etno-
grafii až dodnes.

Celé toto obdobie charakterizuje predovšetkým veľké úsi-
lie sberateľské. Sbíralo sa, ukládalo do múzeí a do archívov
v pravom slova smysle všetko, čo sa na dedine našlo. Múzeá

je individuum, stojace ako tvorivý konštruktívny činiteľ v ustavičnom protikladnom pomere k cenzúre a k normám, platným v danom kolektíve,“ a zároveň: „Existencia určitého faktu ako folklórneho závisí výlučne od jeho funkcií“ (Melicherčík, 1945-46f: 8). Dynamika javov sa dá postihnúť kombináciou synchronickej etnografie a historickej etnografie, keď „synchronická etnografia má odhaliť základné princípy všetkých synchronických systémov a konštruktívnych faktorov, zúčastnených na konštituovaní stavu ľudovej kultúry“ (Melicherčík, 1945-46f: 9). Za najdôležitejších považuje nositeľov, v jeho terminológii subjektov, realizujúcich aktuálny plán folklórnej tradície. Ako podmienku tzv. historickej etnografie formuluje cieľ sledovať každý jav vo vzťahu k danému etnografickému systému a vo vzťahu k oblasti sociálneho bytia, ako aj každý jav skúmať z hľadiska jeho dynamiky. Stálu *dynamickosť vývinového procesu*, podľa Melicherčíka, *zaručuje vnútorná dialektická protikladnosť jednotlivých javov a systémov – vývin je stály boj protikladov* (Melicherčík, 1945-46f: 10-11). Tu autor uvažuje v koncepcii dialektického materializmu, ktorého zákon jednoty a boja protikladov je základný zákon materialistickej dialektiky, pričom niet protikladov bez jednoty, ani jednoty bez protikladov. Zároveň, za vedecky plodný považuje autor aj semiotický prístup, ktorý umožňuje vysvetliť prechod vecí k znaku, teda jej ideologizáciu – pripísanie významu. Práve svojou významovou a znakovou stránkou folklór a ľudová kultúra súvisia s oblasťou sociálneho bytia (Melicherčík, 1945-46f: 12). „Zanikanie a vznikanie nových etnografických faktov mnoho ráz celkom nejasné, stáva sa nám v rámci semiologického bádania zrejším,“ keď vykonávateľom aktuálnej folklórnej tradície je nositeľ záväzne platných noriem daného kolektívu (Melicherčík, 1945-46f: 13).

... K HISTORICKÉMU MATERIALIZMU

Ako som ukázala vyššie, uplatňovanie historického prístupu a poukazovanie na sociálne determinácie ľudovej kultúry v duchu dialektického materializmu sa objavujú už v Melicherčíkových prácach poňatých v rámci bogatyriovovského modelu funkčného štrukturalizmu. Čo však znamenala pofebruárová štartovacia čiara pre koncepciu slovenského národopisu/etnografie a folkloristiky a v akej role na štarte stál A. Melicherčík? Ako uvádzam na inom mieste práce, inštitucionálne na/riadené zoznamovanie sa so sovietskym variantom marxistickej metodológie s cieľom uplatniť ich aj v podmienkach Československa, bolo frontálne. Je to zjavné z recenzií, referátov, či samostatných pokusov o jej implementáciu do vedeckej práce už len na stránkach Národopisného sborníka MS/SAVU na prelome 40. a 50. rokov.¹⁷⁸ Stalinom sformulovaná doktrína marxizmu – leninizmu „...mala byť systematizáciou názorov K. Marxa a V. I. Lenina“, ktorá však, ako konštatuje T. Bužeková, „... mala značne problematický vzťah so svojimi ideovými zdrojmi... marxizmus-leninizmus nebol teóriou, ale ideológiou...“ (Bužeková, 2019: 13).

Uvedenú frontálnosť možno označiť za jednu z črt uplatňovania sovietskeho modelu v pofebruárovom politicko-ekonomickom systéme v Československu, keď v totalitárnom systéme, aforisticky povedané, čo nie je zakázané, je povinné a vládna moc sa pokúša mobilizovať všetky materiálne, a aj duchovné zdroje na dosiahnutie jediného – všetkému nadradeného cieľa – vybudovanie socializmu/komunizmu (Deutch, 2012).

Sústredím sa na programový príspevok¹⁷⁹ A. Melicherčíka Československá etnografia a niektoré jej úlohy pri výstavbe socializmu.¹⁸⁰ V odkazoch na literatúru sa odvoláva na práce J.

V. Stalina, F. Engelsa, z etnografov na L. H. Morgana či S. P. Tolstova.

Etnografii pripisuje významnú úlohu: „Socialistická výstavba našej vlasti stavia československú etnografiu pred ďalekosiahle úlohy prestavby našej spoločnosti“ (Melicherčík, 1950: 25). I používaný slovník vyjadruje priam propagandistickú inštrumentalizáciu vedy – v našom prípade etnografie: “[Etnografia] musí *slúžiť ľudu*, musí sa zúčastniť na výstavbe socializmu. Od nej sa predovšetkým očakáva, že dá nášmu ľudu skutočne vedecký obraz jeho života v historickom vývine“ (Melicherčík, 1950: 25). Na splnenie týchto úloh považuje za potrebné zhodnotiť doterajšie výsledky etnografie v domácom i širšom európskom kontexte a konštatuje, že „*etnografia od samého svojho začiatku je neoddeliteľne spojená s národnostnou otázkou* a možno hneď aj dodať, že i ďalší rozvoj etnografie je nedeliteľne spätý s celkovým rozvojom národnostnej otázky“ (Melicherčík, 1950: 26). Problematika národnej špecificity kultúry z predchádzajúcich bádateľských etáp národopisu sa tu rozširuje o národnostnú problematiku v duchu dobového internacionalizmu. I keď uznáva, že československá etnografia zaujímala v minulosti pokrokovejšie pozície (menuje P. J. Šafárika a B. Němcovú), celkovo ju hodnotí kriticky na základe marxistického konceptu tzv. triedneho boja: „stála a stojí i dnes na základoch buržoázneho nacionalizmu, metodológie a teórií z neho vyplývajúcich“... „výsledky svojho bádania nepostavila do služieb oslobodenia utláčaných tried, ale sa uzavrela do kabinetného akademizmu a objektivismu“ (Melicherčík, 1950: 28).

Kriticky hodnotí teoretické prístupy národopisu v 40. rokoch, keď sa: „...prejavil u nás v etnografii formalizmus a štrukturalizmus so svojím dôsledným antihistorizmom. I keď sa svojím dôsledným synchronizmom v svojom jadre postavili proti idea-

listickému evolucionizmu a miesto predchádzajúceho atomizmu nastoľovali hľadisko celostné, jednako len svojou teóriou nešli v ústrety ľudovým masám ako bojový pomocník a tak v dôsledku svojho nadtriedneho objektivizmu a exkluzívnosti i formalizmus i štrukturalizmus musia ustúpiť v našej etnografii pred etnografiou dôsledne triednou a marxistickou, pred etnografiou bojujúcou za ideály pracujúceho ľudu“ (Melicherčík, 1950: 29). V súvislosti s *požiadavkou dôsledného historického prístupu* Melicherčík kritizuje aj koncepciu tzv. kultúrnych okruhov za nevedecký antihistorizmus.

V rámci kritiky vtedajších metodologických prístupov čítame aj stručnú sebakritiku: „V tomto zmysle zavrhujem aj svoj predošlý náhľad, vzťahujúci sa k tejto časti etnografickej problematiky, ktorý som rozpracoval vo svojej práci Teória národopisu a ku ktorému som došiel z neznalosti základov marxistickej vedy“ (Melicherčík, 1950: 31). O jeho obsahu i rozsahom rozsiahlejším texte sa zmieňujem na inom mieste práce.

Koncepty národných špecifík a genézy i vývinu sa ako spomenutá ponorná rieka znova objavujú v stanovení úloh etnografie: „Úloha etnografického bádania spočíva v štúdiu života a kultúry ľudu, nech sa nachodí na akomkoľvek štádiu svojho vývinu, a to *v ich národnom špecifiku a v ich historickom vzniku a vývine*“ (Melicherčík, 1950: 29). Za nevyhnutné považuje ukotvenie predmetu bádania v konkrétnych historických podmienkach, chápať *národ* či *národnosť ako tvorivý subjekt dejín*, skoncovať s reakčným triedením národov na národy kultúrne – historické a na národy nekultúrne – primitívne, v spolupráci s archeológmi a historikmi sa zaoberať dejinami osídlenia územia nášho štátu, otázkami spojenými s rastom národov v období rodiaceho sa kapitalizmu, ako aj nánosy jednotlivých historických období. Z formulácie: „... česko-

slovenský pracujúci ľud očakáva od etnografie, že mu ukáže cestu, ako prebudovať jeho doterajší život“ (Melicherčík, 1950: 35) sa zračí politická inštrumentalizácia etnografie. A. Melicherčík uplatňuje hodnotiaci prístup z triedneho hľadiska pri klasifikovaní tradícií, keď hovorí o potrebe rozlíšiť progresívne zložky tradície cez prísne stranícke a triedne priblíženie sa k nášmu kultúrnemu dedičstvu, „...no musíme si uvedomiť, že *nie všetko, čo si ľud uchoval vo svojej tvorbe po dnešné dni, už tým faktom, že je to ľudové, musí byť i demokratické i pokrokové*“ (Melicherčík, 1950: 36). V duchu dobovej rétoriky charakterizuje aj „nový typ československého etnografa“ – má to byť uvedomelý vlastenec, bojovník za socializmus, hlásateľ pevnej družby medzi našimi národmi, medzi národmi ľudových demokracií.

Politickým kontextom šírenia myšlienok zo sovietskej etnografie do krajín tzv. sovietskeho bloku bola sovietska dominancia v tejto časti Európy po druhej svetovej vojne. Krajiny tzv. sovietskeho mali ľudovodemokratické zriadenie smerujúce k socializmu, intenzívne napodobňujúce sovietsky vzor vo všetkých oblastiach života spoločnosti. Ch. Hann, P. Skalník a M. Sárkány uvádzajú viaceré úrovne recepcie týchto myšlienok: prerušené či obmedzené kontakty počas tzv. studenej vojny, rôzna miera politickej kontroly a miera zasahovania štátostrany do koncepcií a organizácie vedy v jednotlivých štátoch (Hann – Sárkány – Skalník, 2005: 9-12). Konštatujú, že veľmi málo antropológov bolo pred nástupom socializmu ľavicovo orientovaných, čo možno do istej miery vzťahnúť na A. Melicherčíka, ktorý svoju ideovú inklináciu deklaroval vstupom do Komunistickej strany Československa v roku 1945- teda pred Februárom 1948. Uvádzajú Melicherčíkovu Teóriu národopisu, ktorá rozpracúva metodológiu funkčného štrukturalizmu, v kontexte konštatovania: „Pred druhou svetovou

vojnou ťažko si nejakí antropológovia v stredovýchodnej Európe boli vedomí prác ich sovietskych kolegov alebo čo môže znamenať implementácia marxizmu pre ich disciplínu“ (Hann – Sárkány – Skalník, 2005: 12). Po roku 1945, v Československu predovšetkým však po roku 1948 vychádzajú preklady prác K. Marxa, F. Engelsa, V. I. Lenina či J. V. Stalina. V roku 1949 vyšiel Melicherčíkov preklad Engelsovej práce.¹⁸¹

Pohybovala by som sa na rovine nenáležitého hodnotenia motivácie A. Melicherčíka uvažovať a písať v tomto duchu. V kontexte dobových faktov, keď „stalinské roky boli utláčajúce všade“¹⁸² (Hann – Sárkány – Skalník, 2005: 16), môžeme o jeho motivácii špekulovať: či reagoval na odbornú-kariérne ohrozenie seba ako jednotlivca a adekvátneho inštitucionálneho zaštitenia národopisu/etnografie a folkloristiky ako samostatnej vedeckej disciplíny, no tiež mohol byť vnútorne stotožnený s konceptmi tzv. marxistickej metodológie, respektíve to mohla byť kombinácia oboch faktorov.

J. Michálek v roku 1980¹⁸³ pri hodnotení Melicherčíkovho diela oceňuje jeho zásadný zástoj pri formovaní marxistickej etnografie a folkloristiky: „V povojnových rokoch veľmi skoro reagoval na nové skutočnosti v živote našej spoločnosti. Správne postrehol, že v čase ďalekosiahlych premien v živote našich národov má národopisná veda väčší význam ako kedykoľvek predtým“..., dokázal sformulovať v hlavných líniách ucelenú koncepciu a program národopisnej vedy u nás pre nastávajúce obdobie výstavby socializmu a prispieť i k jej realizácii takým rozhodným spôsobom, že ho dnes opodstatnene môžeme charakterizovať ako zakladateľa súčasnej marxistickej etnografie a folkloristiky na Slovensku. Národopis sa stal významnou spoločenskovednou disciplínou, stal sa vedou súčasťou i o súčasnosti. Cesta k tejto jej pozícii bola dlhá

a nie ľahká, jej poznanie je súčasťou obrazu vývinu slovenskej vedy“ (Michálek, 1980: 210-211).

CHRESTOMATIA – KONZEKVENTNÉ UPLATNENIE HISTORIZMU A TZV. TEÓRIE ODRAZU

„Marxistická etnografie se měla nově soustředit na dialektický materialismus a třídní pojetí. Aplikace marxismu-leninismu se odrazila v národopisné vědě právě důrazem na historismus, který předpokládal studium předmětů, událostí a jevů v jejich vzniku, vývoji a zániku v souvislosti s konkrétními historickými podmínkami“ (Bahenský, 2016: 152). Tieto konštatovania pre súdobú slovenskú folkloristiku potvrdzuje Melicherčíkovo druhé opus magnum – chrestomatia Slovenský folklór z roku 1959 (Melicherčík, 1959). Od vydania tohto špeciálneho typu syntetickej práce nevyšla na Slovensku moderná práca s podobnou koncepciou. Okrem teoretického výkladu problematiky je jej súčasťou práve chrestomatia – teda čítanka reprezentatívnych ukážok textov jednotlivých folklórnych žánrov, ktoré autor v samostatných častiach charakterizuje. Publikácia tak až do začiatku 80. rokov, keď M. Leščák a O. Sirovátka vydali kompendium o folklóre a folkloristike (Leščák – Sirovátka, 1982) plnila okrem odbornej aj popularizačnú a pedagogickú funkciu.¹⁸⁴

Chrestomatiu, ako prácu poznačenú dobou vzniku, hodnotí E. Krekovičová. Poukazuje na ideologizáciu v nej použitého jazyka (napr. zdôrazňovaním „sociálneho obrazu folklóru“, jeho „realizmu“, „umelecky hodnotným a pravdivým zobrazovaním skutočností“), čo sa objavovalo aj v iných dobových prácach, no čo sa už koncom 60. rokov veľmi „nenosilo“ (Krekovičová, 2017: 323). M. Leščák v spomenutej chronologizácii dejín slovesnej folkloristiky v samostatnom bode uvádza: „A. Melicherčík a zvýraznenie tried-

neho prístupu, revolučné tradície, pokus o vývinový aspekt, vplyv sovietskej folkloristiky (pozri A. Melicherčík: Slovenský folklór)“ (Leščák, 1996: 11).

Prvú časť publikácie Slovenský folklór a jeho dejiny (s. 15 – 43) tvorí výklad o terminológii, vymedzení folklóru, o jeho špecifickosti a stručný náčrt dejín folklóru. Melicherčík v tejto syntetickej práci uplatnil prístup z pozícií historického materializmu v jeho rýdzej podobe. Dôsledne uplatnil princíp historizmu a žánre slovesného folklóru zostavil do hypotetického vývinového radu. Konceptuálnym východiskom bol preňho vývin sebauvedomovania sa nositeľského spoločenstva – ľudových más. Pod folklórom rozumie slovesnú umeleckú tvorbu ľudových más (ľudovú slovesnosť). V tomto chápaní sa okrem tradície domácej vedy prihlasuje k skúsenostiam a výsledkom sovietskej vedy (Melicherčík, 1959: 16).

Nástrojom folklóru je predovšetkým slovo/slovesnosť, čo ho – podľa Melicherčíka – spája s literatúrou a tak folkloristiku chápe ako samostatnú vednú disciplínu, no zároveň, „ako to vyplýva z povahy predmetu jej bádania, ako zvláštnu časť literárnej vedy“ [sic!] (Melicherčík, 1959: 16). Ako dištinktívne črty ústnej slovesnosti v porovnaní s literatúrou na prvom mieste uvádza ústnosť, ďalej z nej vyplývajúcu variatívnosť, kolektívnosť, keď „sám vznik folklórneho diela nie je rozhodujúci, rozhodujúce je jeho prijatie kolektívom“ (Melicherčík, 1959: 17). Ústnosťou vysvetľuje aj zmeny sémantiky jednotlivých folklórnych žánrov v čase, kompozičné a štylistické zvláštnosti folklóru (loci communes, limitovaný počet sujetov, epitetá constans, kanonizované formuly). Ústnosť a kolektívnosť ľudovej slovesnosti považuje za jej najcharakteristickejšie črty. V súlade s koncepciou historického materializmu formuluje tézu o *ľudovej slovesnosti ako o umeleckom odraze skutočnosti*,

podmienenej stavom výrobných síl (Melicherčík, 1959: 20). Tu sa odvoláva na M. Gorkého.

Koncept umeleckého odrazu skutočnosti limitovaného spätosťou s výrobným procesom a výrobnými vzťahmi uplatňuje A. Melicherčík aj pri charakteristike dejín ľudovej slovesnosti. Melicherčík postavil vývin slovenského folklóru „na koncepcii diferenciácie jednotlivých druhov a žánrov folklóru a *osamostatňovania umeleckých postupov zobrazenia skutočnosti*“, čo duplikuje aj v článku z roku 1966 (Melicherčík, 1966: 474). Postupnému rozvoju výrobných síl zodpovedajú zložitejšie výrobné vzťahy, spôsobujúci triedny boj ako vyššiu formu pracovného procesu. Ľudová slovesnosť umelecky tento triedny boj odráža, zároveň však aktívne pôsobí na vedomie ľudí. Ľudovosť folklóru je určovaná predovšetkým hĺbkou jeho sociálneho obsahu – *folklór skutočnosť nielen zobrazuje, ale aj hodnotí a vyjadruje kolektívny ideál a keďže sú hrdinovia folklóru nositeľmi najtypickejších a najlepších vlastností ľudu, je ľudovosť folklóru spätá s jeho národnou špecifickosťou*. Ľudovosť folklóru sa – podľa Melicherčíka – prejavuje v realistickej metóde umeleckého zobrazenia skutočnosti prostredníctvom typizácie umeleckých obrazov (Melicherčík, 1959: 20-21). V prípade súčasného, *novo sa tvoriaceho, folklóru* za prevládajúcu metódu umeleckého zobrazenia skutočnosti označuje „*socialistický realizmus, najmä v spôsobe progresívneho videnia budúcnosti*“ (Melicherčík, 1959: 21).

Dejinám slovenského folklóru A. Melicherčík v chrestomatii venuje samostatnú kapitolu (s. 24-43). Závery a konštatovania opiera o koncepty genetického prvenstva folklóru pred literatúrou, základnej praktickej funkčnosti folklóru, spätosti s pracovným procesom, ktorý má kolektívny charakter. Dokladá ich príkladmi „folklóru u rôznych zaostalých kmeňov a národností, ako aj zachovaných historických písomných dokladov o živote našich

predkov“ (Melicherčík, 1959: 25). V tomto duchu je koncipovaná aj druhá – „čítanková“ časť práce (s. 49-762). Autor charakterizuje jednotlivé „žánre ústnej slovesnosti“ na Slovensku v ich hypotetickom¹⁸⁵ historickom vývine, pričom za esenciálne kritérium považuje emancipáciu sebauvedomenia ich nositeľov/kolektívu, ktorý sa z objektu dejín stáva ich subjektom. V argumentácii o vzniku a špecifikách tradičných folklórnych žánrov uvádza zdroje folklórnych materiálov prevažne z 19. storočia, čím pre staršie obdobia dejín folklóru paradoxne nadväzuje na rekonštruktivistický prístup mytologickej školy, ktorú kritizuje (Melicherčík, 1945). Zároveň aj o tomto diele môžeme konštatovať, že nadväzuje na etnocentrické chápanie národopisu/etnografie a folkloristiky 19. storočia, čo je v prípade folkloristiky vysvetliteľné jedným z esencialisticky chápaných etnoidentifikačných znakov – jazykom (v ústnej slovesnosti jeho dialektovými variantmi), zdôvodňujúcim etnickú špecifickosť danej kultúry.

Vývinovú líniu folklórnych žánrov slovenskej ľudovej slovesnosti Melicherčík začína zaklínaniami a zariekaniami, ktoré radí z hľadiska vzniku medzi najstaršie žánre. Spája ich s vierou ľudí v magickú silu slova, praktík a úkonov. Odvoláva sa na M. Gorkého, vysvetľujúceho silu slova viditeľnou a celkom reálnou užitočnosťou reči, ktorá organizuje pracovné procesy a spoločenské vzťahy ľudí. Melicherčík spája vznik a existenciu týchto žánrov „s podmienkami rodovo-kmeňovej predtriednej spoločnosti v úzkom súvisi so životom dávneho pracujúceho človeka, s jeho bojom s prírodou“ (Melicherčík, 1959: 49). Zaklínania a zariekania ako žánre tradičného folklóru považuje za vymreté žánre (Melicherčík, 1959: 52). Poverové predstavy a s nimi spojené praktiky a slovesné prejavy, ako ukazovali a ukazujú terénne výskumy, však žijú aj v súčasnosti (Bužeková, 2019).

Peně

Kukku čka

Ket' vñ jñ dñb' kukku čka kukku čka plizñ:
- Kukku čka, kakku čka mi kotlo rokur
bratru jít! "kotlo inž žakka,
vñb' rokur vñb' jít!"
(Hra)

Ryba Kellä Eriin, 7. 11.

Pekky

Pravě Loutorický

Uto vñb' pravě Loutorický na jñ mñ 8. 11.
lat:
"Loutorický hore
moje bely dolo."

(Ste g' tñng to volia g' stñg
g' ucladñt.)

Ryba Kellä Eriin, 11.

Piesne robotníckej triedy A. Melicherčík uvádza ako posledné vo vývinovej línii folklórnych žánrov slovenskej ľudovej slovesnosti. Ako konštatuje: „Ak sa na vývoj slovenského folklóru dívame skutočne historicky, vidíme, že sa v ňom okrem toho v 19. storočí spolu so vznikom a postupným rozvojom robotníckej triedy utvára nový typ slovesnej ľudovej poetickej tvorby, ktorú označujeme celkove termínom robotnícky folklór“ (Melicherčík, 1959: 701). Východisko tradície tohto typu tvorby nachádza v baníckej a hutníckej práci s mnohostoročnou tradíciou. „Vlastné jadro robotníckeho folklóru však tvorí revolučná pieseň, ako svojrázna tvorba bojujúceho proletariátu a robotníckej triedy, v ktorej je zobrazený ich život, myslenie a názory“ (Melicherčík, 1959: 701). *Revolučné piesne* považuje za kvalitatívne nový druh ľudovej piesňovej tvorby, ktorej špecifickosť spočíva predovšetkým v tematickej zložke, pričom má veľký žánrový rozptyl. Zdôrazňuje tiež špecifickú funkčnosť týchto piesní – stali sa „*dôležitým ideologickým nástrojom robotníckej triedy v boji za nový a lepší život pracujúceho človeka*“ (Melicherčík, 1959: 704). Ideologický konštrukt vrcholného štádia procesov triedneho uvedomenia pri vzniku žánrov folklóru sa zraží aj z autorovho konštatovania: „Robotnícka pieseň ukazuje nám súčasne, po akých stupňoch rástlo revolučné vedomie našej robotníckej triedy, ako v zápase starého s novým víťazila a udomácňovala sa ideológia marxizmu-leninizmu vo vedomí našej robotníckej triedy“ (Melicherčík, 1959: 704).

Na margo folkloristickej terminológie je potrebné uviesť, že Melicherčík v chrestomatii používa pre prozaické žánre strešné pomenovanie ľudová rozprávka, čím nadväzuje na terminológiu J. Polívku (1858-1933), ktorý ju v takejto podobe zaviedol publikáciou *Súpis slovenských rozprávok* (Polívka, 1923-1931). Melicherčík potom jednotlivé žánre ľudovej prózy špecifikuje zväčša

adjektívom: I. rozprávky demonologické, II. rozprávky fantastické, III. rozprávky o zvieratách, IV. rozprávky – legendy, V. historické rozprávky, VI. rozprávky realistické, VII. humoristické, satirické rozprávky a ľudové anekdoty. V zmysle istej normatívnosti môžeme túto terminológiu sledovať aj o vyše tridsať rokov neskôr pri publikačnom sprístupnení reprezentatívneho výberu textov Wollmanovskej zberateľskej akcie medzi rokmi 1993 – 2004 pod názvom Slovenské ľudové rozprávky I. – III.¹⁸⁶

Melicherčíkom postavená charakteristika vývinu slovenskej ľudovej slovesnosti má však výrazne špekulatívny charakter, z povahy folklórneho materiálu argumentačne nepodložiteľný až do počiatkov systematickejšieho zapisovania folklórnych textov, čo v prípade Slovenska znamená prvú polovicu 19. storočia. Tu sa stotožňujem s názorom M. Leščáka, že „...autor prílišne konštruje vzťahy vývinových fáz folklórnej tradície, pričom fakty, ktorými tieto vzťahy dokladá, sú zväčša povytŕhované z kontextu, v ktorom spĺňali svoju funkciu v štruktúre folklóru a už vôbec sa neprihliada k ich pramennej hodnote“ (Leščák, 1975: 532).

Je však potrebné zároveň vysoko vyzdvihnúť, že Melicherčíkova chrestomatia bola a je predovšetkým kvalitnou zbierkou folklórnych textov, opatrených údajmi o zdrojoch a vysvetľujúcimi poznámkami, obsahujúca aj obsiahly zoznam základných zbierok a štúdií o slovenskom folklóre (Melicherčík, 1959: 763-770).¹⁸⁷

Posledný Melicherčíkov článok k problematike slovenskej folkloristiky (Melicherčík, 1966), publikovaný v Slovenskom národopise v roku jeho úmrtia, je reakciou na príspevok¹⁸⁸ M. Dzúbákovej (1931-2000).¹⁸⁹ Tento článok považujem za dôležitý, lebo podáva obraz – a do istej miery sebareflexívny – o dobovom teoretickom rámci a dosiahnutých výsledkoch slovenskej slovesnej folkloristiky.

M. Dzubáková sa začiatkom 60. rokov na stránkach časopisu Slovenská literatúra venovala teoretickým problémom slovenskej folkloristiky viacerými predchádzajúcimi príspevkami.¹⁹⁰ Melicherčík stavia svoju reakciu na porovnaní Dzubákovej publikovaných názorov a uplatnenia jej modelu folkloristickej práce. M. Dzubáková o situácii v slovenskej folkloristike za ostatných dvadsať rokov konštatuje, že je vo vleku etnografie, literárnej vedy a histórie. Uvádza aj návrh inštitucionálneho riešenia tohto stavu v zriadení samostatného ústavu folkloristiky a tiež „pamätníkov ľudovej slovesnosti“ na spôsob historických a literárnych múzeí.¹⁹¹ Melicherčík na tento návrh reaguje argumentujúc domácou tradíciou spolupráce etnografie a folkloristiky „pod jednou inštitucionálnou strechou“ – vedeckou i pedagogickou. Na margo Dzubákovej konštatovania prevahy príspevkov o materiálnej kultúre aj v časopise Slovenský národopis píše: „Pracujem už skoro tri desaťročia na úseku folkloristiky a nevznikol vo mne dojem invázie materiálnej kultúry dokonca v takom rozsahu, že by bola odsunula slovesnú ľudovú kultúru na vedľajšiu koľaj“ (Melicherčík, 1966: 472). Reaguje aj na Dzubákovej konštatovanie o teoretickom zaostávaní za európskym priemerom, pričom však – podľa neho – neurobila čo i len pokus o dôkaz konkrétnym rozborom niektorej práce alebo výskumnej úlohy.

V podstatnej časti príspevku autor vymenúva *úlohy*, ktoré stoja pred slovenskou etnografiou a folkloristikou, z ktorých za naliehavú považuje *vypracovanie dejín slovenskej ľudovej kultúry*, kde práve spoluprácu s etnografiou považuje za nutnú, aby poskytla poznatky, v akej konkrétnej historickej podobe sa vyvíjala ekonomika, materiálna, spoločenská a duchovná kultúra a to spoločným metodologickým prístupom. Za folkloristiku menuje cieľavedomé historické štúdium jednotlivých folklórnych druhov a žánrov. Ako

príklad uvádza vlastné práce s jánošíkovskou tematikou, kde ako zdôrazňuje: „Zbojníctvom sa zaoberali potiaľ, pokiaľ potrebovali reálnu historickú bázu pre analýzu folklórneho materiálu, napríklad pre riešenie otázky odrazu historického vedomia ľudu vo svojej tvorbe, otázky vzťahu historickej skutočnosti k ľudovej tvorbe a jeho poetického zobrazenia [zdôraznila H.H.]“ (Melicherčík, 1966: 473). Jeho historický prístup sa zračí aj vo vyjadrení o skúmaní tradície o zbojníkoch/Jánošíkovi, pričom túto slovesnú tradíciu chápe komplexne ako ústnu, tak aj literárnu a to v ich vzájomných vzťahoch. Poukazuje na potrebu problematiku rozšíriť do širších interetnických súvislostí. Táto jeho požiadavka sa naplnila v roku 2002, keď vyšla publikácia *Geroj ili zbojnik? – Heroes or Bandits?*¹⁹² Melicherčík polemizuje s Dzubákovou o obraze zbojníka M. Vdovca, ktorého ona vidí ako násilníka, no Melicherčík pozitívne hodnotí závery V. Gašparíkovej.¹⁹³ Podľa neho zachytila a správne charakterizovala folklórny obraz Vdovca ako predstaviť sťa súmraku zbojníctva ako sociálno-odbojového javu.

Vo vzťahu k literárnej teórii a histórii postuluje *úlohu analyzovať vzťahy a podoby včleňovania folklóru do literárneho kontextu*. Hovorí o autonómnom vývine poetiky folklóru, ovplyvňovanie literatúrou vidí nanajvýš v rovine témy. Melicherčík polemizuje s Dzubákovou nejasným používaním termínu folklorizmus – ako produktívny ho vidí v použití podľa M. Azadovského,¹⁹⁴ resp. vo význame Mináčovej „ťarchy folklóru“, „hoci išlo v podstate o terminologickú nepresnosť“¹⁹⁵ (Melicherčík, 1966: 474).

Ako potrebnú riešiť vidí tiež problematiku miesta ľudovej kultúry pri formovaní základov slovenskej národnej kultúry, tiež štúdiá etnického profilu slovenského folklóru – to znamená zasadiť folklórny materiál do medzinárodných súvislostí, čo má nesmierne význam pre štúdium etnického profilu slovenského folklóru.

Ako príklad tu uvádza index látok a sujetov zbierky Slovenské ľudové rozprávky, na ktorom pracuje V. Gašparíková (Gašparíková, 1991, 1992).¹⁹⁶ Pripravované dielo považuje za predpoklad komparatívneho prístupu (Melicherčík, 1966: 475). Takto formulovaná úloha zotrúva v koncepte etnických charakteristík ľudovej kultúry – v tomto prípade slovesného folklóru.

Melicherčík na Dzubákovej výhradu, že slovenská folkloristika nemá vypracovanú estetiku folklóru, hovorí: „Základné otázky poetiky folklóru spočívajú v štúdiu histórie folklórnych druhov a žánrov a zvláštnostiach ich umeleckého zobrazenia skutočnosti“ (Melicherčík, 1966: 476). Ďalej zdôrazňuje terénnu prácu, čo M. Dzubáková úplne opomenula, pritom prozaický i piesňový materiál – živý tradičný i súčasný folklórny materiál sa zbiera cielene a systematicky, no tiež publikuje. Súčasťou polemiky bola aj problematika dejín slovesného folklóru, čo rozoberám v súvislosti s prácou Slovenský folklór. Melicherčíkov pevný postoj vo vyššie rozvedených aktuálnych otázkach a úlohách folkloristiky sa zraší aj zo záverečných slov článku: „Bol by som nerád, keby sa tento môj príspevok chápал ako obrana. Nemal som to v úmysle, ale nechcem, aby sa mlčanie chápalo ako súhlas. Šlo mi len o to, aby sa uviedli veci na pravú mieru bez akejkoľvek ďalšej ambície na pokračovanie v diskusii“ (Melicherčík, 1966: 476).

Posledný Melicherčíkov článok v Slovenskom národopise, venovaný aktuálnym problémom výskumu súčasnosti, mal diskusný charakter (Melicherčík, 1966b). Reagoval na súdobé otázky výskumu ľudovej kultúry a jej zmien v súčasnosti, o ktorých sa referovalo a diskutovalo na konferencii k problematike vplyvu industrializácie na súčasnú kultúru v marci 1966 v Smoleniciach. Predmetom výskumu etnografie a folkloristiky mal byť, podľa A. Melicherčíka, *stav ľudovej kultúry v súčasnosti*. V rámci

jeho charakteristiky je potrebné zamerať sa na sledovanie zmien v systéme kultúry a to *prostredníctvom konceptov tradičné vs. ne-tradičné*.

ODBOJOVÉ TRADÍCIE – INŠTRUMENTALIZÁCIA ZBOJNÍCKEJ/ JÁNOŠÍKOVSKÉJ TRADÍCIE A OBRAZ SNP IN STATU NASCENDI¹⁹⁷

Výskum zbojníckej/jánošíkovskej tradície bol jednou z línií otvárajúcich nový program pofebruárovej folkloristiky na Slovensku a táto tradícia bola jednou z dominantných tém Melicherčíkovho bádateľského programu. Nebol v tomto úsilí sám – v tom čase vznikli početné práce okrem folkloristov tiež historikov a umenovedcov venované zbojníckej/jánošíkovskej tradícii, no „Melicherčíkovi nemožno nepriznať filozofickú a metodologickú prioritu osnovania pohľadu na problematiku a možno povedať „odfolklorizovania“ života hrdinu, poznaného skôr skrze folklórnu tradíciu, literárnu a ústnu legendu, ako z objektívnych historických prameňov. Melicherčík prvý marxisticky zhodnotil a vysvetlil príčiny a podmienky vzniku zbojníctva a jeho špecifického odrazu v tradícii na analýze sociálnopolitickej skutočnosti“ (Švehlák, 1977: 591). J. Mjartan v nekrológu vyzdvihuje Melicherčíkovo sústredené úsilie a široko koncipovaný výskum zbojníckej/jánošíkovskej tradície, ktorú považoval za „veľmi živú a na celom Slovensku rozšírenú“ (Mjartan, 1966: 502). Zdôraznil tiež, už vyššie spomenutý, podiel Národopisného ústavu SAVU a študentov FF SU na terénnom výskume tejto témy.

Pokúsila som sa charakterizovať, do akých konceptuálnych rámcov A. Melicherčík túto tému zasadzuje a aké metodologické nástroje na to používa. Sám A. Melicherčík v reakcii na vyššie spomenutý príspevok M. Dzubákovej poukazuje na svoje práce o zbojníckej/jánošíkovskej tradícii a objasňuje ich prepojenosť

s historiografiou. Historické dáta považoval za bázu pre analýzu folklórneho materiálu „...napríklad pre riešenie otázky odrazu historického vedomia ľudu vo svojej tvorbe, otázky vzťahu historickej skutočnosti k ľudovej tvorbe a jeho poetického zobrazenia...“ (Melicherčík, 1966: 473). „Mňa v bádateľských dôsledkoch zaujímal Juraj Jánošík v tradícii, pomer jeho života a činov k tradícii a v tradícii folklórna a literárna tvorba v ich vzájomných vzťahoch“ (Melicherčík, 1966: 473).

Ako uvádza M. Leščák: „Melicherčík si vytýčil cieľ poukázať na príčiny a korene vzniku zbojníckej tradície vo folklóre na základe analýzy sociálnych podmienok vtedajšej feudálnej spoločnosti“ (Leščák, 1975: 519). Výskumná akcia a následné publikované príspevky „vzdvihli vážnosť tejto problematiky a čiastočne dokazujú i jej vtedajší vedecký a kultúrno-spoločenský význam“ (Leščák, 1975: 519). Pri hodnotení koncepcie a zástoja odborného periodika Slovenský národopis v prezentácii výsledkov folkloristiky na Slovensku konštatuje M. Šrámková: „Pokud jde o tematické zaměření slovenské slovesné folkloristiky, záhy se rýsují některé hlavní body. Byly formulovány v článcích A. Melicherčíka jako aktuální úkoly výzkumu horníků (SN 1955), zbojnické kultury v karpatské oblasti (SN 1956) a boje proti fašismu, zvláště za Slovenského národního povstání (SN 1961)“ (Šrámková, 2003: 216), keď práve A. Melicherčík vyzdvihuje zbojnícku tematiku ako jednu z hlavných úloh slovenskej folkloristiky. V roku 1950 sa rozbehol na jeho podnet výskum jánošíkovskej tradície ako letný prázdninový výskum poslucháčov Slovenskej univerzity. Úlohou študentov bolo vo vybraných lokalitách na celom území Slovenska „sbierať folklórny materiál, ktorý sa tematicky viaže na odboj proti feudálnej sústave (motívy zbojnícke a jánošícke).“ Akcia pokračovala i v roku 1951 a mala byť rozšírená o štúdium

„odrazu poddanského a kapitalistického útlaku v ľudovej tradícii.“ Aj na základe jej výsledkov vznikla publikácia Jánošíkovská tradícia na Slovensku (Kiliánová – Zajonc 2016: 49, pozn. 194, 195, 196). Téma sa potom priebežne v ďalších desaťročiach prelína v publikačných výstupoch mnohými číslami časopisu Slovenský národopis, charakterizujúc regionálne, národné či interetnické špecifiká tejto problematiky. Od počiatku 80. rokov 20. storočia sa zbojnícke tradície v slovesnom folklóre stávajú medzinárodným výskumným projektom, organizovaným Komisiou pre výskum ľudovej kultúry Karpát a Balkánu. Cieľom projektu bola medzinárodná syntéza. Výsledky základného i komparatívneho výskumu priebežne počas 80. rokov publikoval práve Slovenský národopis.¹⁹⁸ M. Šrámková konštatuje: „Studie, které byly v souvislosti s mezinárodním projektem o zbojnictví v SN publikovány, měly pro formování teoretických i metodologických názorů slovenské, české i slavistické folkloristiky velký význam. Badatelé z jednotlivých národů ukázali totiž na společné i odlišné jevy a vlastnosti slovesného zbojnického folklóru a tím potvrdili, že nezbytnou podmínkou pro studium zbojnické problematiky (a tedy jakékoli problematiky jiných druhů slovesného folklóru) je uplatnění interetnické srovnávací metody“ (Šrámková, 2003: 217-218). Najkomplexnejšie spracovanú zbojnícku tradíciu z pohľadu jej miesta v kultúre a v kolektívnej historickej pamäti v Čechách, na Morave a na Slovensku predstavuje súbor štúdií v časopise Slovenský národopis v roku 1988¹⁹⁹ a nateraz najnovšie práce J. Goszczyńskiej (Goszczyńska, 2001) či kolektívna medzinárodná syntéza Geroi ili zbojnik?/Heroes or Bandits? (Gašparíková – Putilov, 2002). Pokus o charakteristiku novších, aj mimofolklorných, interpretácií jánošíkovskej tradície predstavuje stať autorky tejto publikácie (Hlôšková, 2005).

Problematika zbojníckej/jánošíkovej tradície sa prelína celým vývinom Melicherčíkovej vedeckej²⁰⁰ a vedecko-popularizačnej práce, a aj z kvantitatívneho hľadiska tvorí početnú súčasť jeho prác, z toho deväť samostatných publikácií.²⁰¹ Pri charakteristike Melicherčíkových prác, v ktorých sa venuje zbojníckej/jánošíkovej tradícii postupujem chronologicky – so snahou poukázať na ne/prienik dobového politicko-ideového kontextu a týchto prác. Okrem jeho prác o sledovanej problematike jedným zo zdrojov informácií bola pre mňa jeho pozostalosť, ktorá je uložená v Slovenskej národnej knižnici v Martine.²⁰² Pozostalosť obsahuje 2517 jednotiek rôzneho charakteru: korešpondenciu, práce vlastné i cudzie, prednášky a ich koncepty, posudky, poznámky a excerptá, početné sú odpisy záznamov ľudovej prózy ai. V pozostalosti sa k zbojníckej/jánošíkovej problematike nachádza 195 jednotiek. Ide o kratšie či rozsiahlejšie Melicherčíkove odborné a popularizačné práce k téme zbojníctva, jej súčasťou sú však i práce iných bádateľov (napr. V. Gašparíkovej).

V malých sondážnych anketách z rokov 1993 a 1996, ktoré som vykonala so žiakmi končiacimi základnú školu (vtedy 8. ročník) v Bratislave a v Senci a s maturantmi na jednom z bratislavských gymnázií, zaradili mladí respondenti do panteónu hrdinov našich dejín vedľa Cyrila a Metoda, Ľudovíta Štúra, ale i Gustáva Husáka a Petra Bondru aj Juraja Jánošíka.²⁰³ Otázky boli koncipované širšie – na etnické stereotypy, poznatky o kultúrnych regiónoch Slovenska a i. Historické povedomie sa reflektovalo v odpovediach maturantov cez rôzne osobnosti, témy a symboly minulosti. Varieta odpovedí na otázku: Na ktoré osobnosti z našich dejín môžeme byť podľa teba hrdí? bola nasledovná: Cyril a Metod, Svätopluk, Ján Jesenius, J. A. Komenský, Juraj Jánošík, Mária Terezia, Ľ. Štúr, M. R. Štefánik, T. G. Masaryk, J. Murgaš, A. Hlinka,

J. Tiso, A. Dubček, ale i G. Husák, V. Havel, V. Dzurilla, P. Šťastný, P. Bondra (Hlôšková, 2005). V panteóne hrdinov J. Jánošík figuruje sám za všetkých zbojníkov. A nebolo ich na Slovensku málo. V písomných prameňoch sa už od 11. storočia sporadicky objavujú zmienky o zbojníkoch. Najpočetnejšie však pôsobili v 17. a 18. storočí, a to predovšetkým v horských oblastiach od Bielych Karpát a Javorníkov až po Nízke Beskydy. Záznamy z terénnych výskumov zo 70. rokov 20. storočia pri príprave Etnografického atlasu Slovenska uvádzajú okrem postavy Juraja Jánošíka celkovo 34 mien iných zbojníkov.

Práve zbojnícka tradícia po politicko-ekonomickej ruptúre v roku 1948 nadobudla aj oficiálny status jedného z národných symbolov. Dvaja poprední slovenskí intelektuáli L. Lipták a V. Mináč sa dokonca v 60. rokoch vo svojich kritických reflexiách zamýšľali nad fenoménom zbojníctva ako nad akousi črtou slovenskej mentality, užívajúc „terminus technicus“ – „jánošíčenie“ (Pichler, 2000). „Posvätnosť“ tradície sa zavŕšila v 20. storočí polyžánrovou a multimediálnou mýtizáciou postavy Juraja Jánošíka, ako predstaviteľa „kladného“ pólu zbojníckej tradície. Ideologickej doktríny budujúceho sa komunistického spoločenského systému sa sémantika tejto tradície totiž priam núkala. Znázorňovanie výrobných prostriedkov bolo v súlade s tézou o nastolení spravodlivosti vládou ľudu – tvorcu hodnôt. Zbojnícka tradícia ako taká bola navyše živá v ľudovom prostredí, ale aj živená už od 18. storočia a potom naplno v 19. storočí slovenskou vzdelaneckou elitou.²⁰⁴ Ak aj dovtedy tradícia vykresľovala postavu zbojníka nejednoznačne, dokonca protirečivo ako porušovateľa zákona – krutého či ľstivého, na druhej strane tiež ako spravodlivého, odvážneho a hrdého človeka z ľudu, jej „zoficiálnením“ na tzv. progresívnu tradíciu sa jánošíkovská tradícia vlastne sakrali-

zovala a stala sa „jednostrunnou.“ Nazdávam sa, že aj jej dobová odborná interpretácia po roku 1948 mala na tom nemalý podiel, ako na to poukážem v chronologickom prehľade Melicherčíkovho prístupu a interpretácie tejto problematiky. Zamerala som sa len na knižné publikácie – tematické monografie venované problematike jánošíkovskej/zbojníckej tradície a na práce syntetického charakteru. Predstavujú totiž syntetizujúci, a teda do istej miery normatívny, výstup smerom dovnútra disciplíny – folkloristiky. Nazdávam sa zároveň, že takto boli chápané a využívané aj z pohľadu iných vedných disciplín či v kultúrnej a umeleckej sfére.

Melicherčíkove práce o jánošíkovskej/zbojníckej tradícii boli i materiálom a teoretickým východiskom publikácie jeho univerzitného pedagóga P. G. Bogatyriova Slovackej epičskej rasskazy i liroepičskej pesni – zbojnickij cikl, v ktorej, ako konštatuje S. Švehlák: „...autor bohato čerpá z materiálov, ale aj z vedeckých záverov svojho žiaka prof. A. Melicherčíka“ (Švehlák 1977: 592). V uvedenej publikácii sa Bogatyriov odvoláva temer sedemdesiatimi citáciami na Melicherčíkove štúdie, či na samostatné publikácie o zbojníckej/jánošíkovskej tradícii.²⁰⁵

V Slovenskej vlastivede z roku 1943 Melicherčík sa v tematicko-žánrovej charakteristike slovenského piesňového fondu špeciálne venuje aj *zbojníckym piesňam*, ktorým pripisuje „špecificky domáci pôvod“ (Melicherčík, 1943: 278) a ako konštatuje: „Základné popudy na vytvorenie tohto druhu slovenských ľudových piesní nachodíme v spoločenskom zriadení XVII. – XVIII. storočia. Sedliacky ľud tlačilo čím ďalej tým viac jarmo poddanstva, domáci nepokoj zvyšovali stále vojny, lapačky, i nebol div, že v hornatých krajoch tatranských a karpatských spolčoval sa odbojný živel proti poriadkom, vládnucim v krajine, a proti krutým zemepánom. Ujarmený ľud videl v týchto zbojníkoch – hôrnych

chlapcov bojovníkov za vlastné práva, za lepší zajtrajšok. Hôrni chlapci stali sa symbolom slobody, hrdinstva – dedinský ľud nevidel v nich zbojníkov, ale osloboditeľov“ (Melicherčík, 1943: 278). Melicherčík charakterizuje folklórny obraz ústrednej postavy zbojníckej tradície ako „ideálneho predstaviteľa zbojníctva a sociálneho osloboditeľa. V neskorších časoch národného útlaku stal sa Jánošík symbolom bojovníka nielen za vymanenie z poddanstva, ale i bojovníkom za práva národné, symbolom národnej pravdy a národného víťazstva“ [...] „Takto do *Jánošíkovej postavy slovenský ľud nevrožil len svoje túžby, ale i základné črty vlastnej národnej povahy*“ (Melicherčík, 1943: 278). Autor uvádza, že aj okolité susedné národy (vymenúva ich) majú piesne o odbojnických hrdinoch, no uzatvára: „V slovenskej ľudovej piesni však zbojnícke piesne tvoria podstatnú slovenskú zložku národnej tvorby ľudu, v ktorých sa odzrkadľuje slovenský kraj, slovenský um a v týchto piesňach uchované sú nejedny prvky slovenskej národnej povahy“ (Melicherčík, 1943: 279). Stať Slovenské ľudové rozprávky (Melicherčík, 1943: 291-299) je koncipovaná s takou istou koncepciou, ako stať o ľudových piesňach. Na tomto mieste sa nebudem zaoberať genologickou terminológiou – len na ilustráciu uvediem, že Melicherčík používa pre ústne naratívy polívkovský strešný termín *rozprávka*. Pri členení na druhy/žánre naratívov Melicherčík vychádza z koncepcie, tak ako ju J. Polívka uplatnil v Súpise slovenských rozprávok (Polívka, 1923-1932) a tak člení naratívy do skupín podľa „látky a jednotlivých vedúcich motívov“ (Melicherčík, 1943: 297). Látky a motívy *rozprávok* o zbojníkoch radí do dvoch skupín – aj medzi *rozprávky z obecného života*, ako aj do skupiny *povesti s najrozličnejšími látkami*, a zároveň uvádza, že „mnohé rozprávky presahujú rámec niektorej z uvedených skupín, vo variantoch voľne prechádzajú...“ (Melicherčík, 1943: 299).

V publikácii Jánošíkovská tradícia na Slovensku z roku 1952 už A. Melicherčík uplatnil marxistický prístup a bol to prvý náčrt štúdia protifeudálneho odboja, i keď, ako konštatuje M. Leščák, „...knížka mala neujasnenú koncepciu pri zbere folklórneho materiálu“ (Leščák, 1975: 519). V Úvode (Melicherčík, 1952: 6-19) cituje z prác dobových ideologických a politických autorít V. I. Lenina, V. Kopeckého, V. M. Molotova, K. Gottwalda, V. Širokého, J. V. Stalina, M. Gorkého, K. Marxa a i. Odvoláva sa na vyjadrenia Lenina o národnej hrdosti Veľkorusov a o revolučných tradíciách odboja proti cárovi a šľachte – od Radiščeva, dekabristov. „Na príklade Veľkorusov učí nás V. I. Lenin národnej hrdosti predovšetkým tým, že nás odkazuje na slávnu minulosť nášho ľudu v jeho boji za slobodu a že nám dáva i vodidlo, ako oceniť poklady našej národnej kultúry“ [...] „*no náš ľud má nielen krásne revolučné dejiny, má aj svoju vyspelú starobylú kultúru*“ (Melicherčík, 1952: 6). Melicherčík zaraďuje zbojnícku tradíciu medzi pokrokové tradície a v duchu dobovej ideológie o pozitívnom smerovaní nového politického systému hodnotí ich priam propagandistickou rétorikou: „*Slovenský ľud má svoje bojové revolučné tradície*“ [...] „Sila a význam týchto tradícií spočíva práve v tom, že ony ako v minulosti, tak aj v súčasnosti sú neobyčajne významným organizátorom kolektívnej energie, usmernenej na prekonávanie včerajška a súčasne na výstavbu šťastného a radostného zajtrajška“ (Melicherčík, 1952: 7). Robí to aj vymedzením sa voči „buržoáznemu“ chápaniu dejín Slovenska, keď historiografia „vedome zamlčovala bojové revolučné tradície nášho ľudu“ [...] „nainfikovala nášmu ľudu, že jeho základnými povahovými črtami je pokora, skromnosť, poddajnosť a odovzdanosť do vôle božej...“ (Melicherčík, 1952: 8-9). Melicherčík charakterizuje jánošíkovskú tradíciu „ako časť revolučnej ideológie poddanských más“ a za-

raduje ju medzi historické fakty, konštatujúc, že „pochopteľne podliehala zmenám. Tieto zmeny vyvolávali predovšetkým základné premeny v ekonomicko-spoločenských pomeroch nášho národného života. Do jánošíkovskej tradície prenikajú prvky, cudzie ľudu, nánosy buržoáznej falzifikácie jánošíkovskej tradície. Ale jánošíkovská tradícia si zachováva v ľudových masách v období kapitalizmu svoje revolučné jadro, bojovú náplň proti vykorisťovaniu triednej spoločnosti“ (Melicherčík, 1952: 17). A. Melicherčík uvádza, že Milan Hodža na prvom zasadnutí Učenej spoločnosti Šafárikovej k zmyslu slovenských dejín hovorí: nikdy sme nevíťazili, a preto v povahe slovenskej prevláda trpnosť a pasivita. Melicherčík reaguje vyhranene: „Ťažko si možno predstaviť väčšiu urážku nášho ľudu, ako ju vyriekol tento oficiálny predstaviteľ slovenskej agrárnej buržoázie“, a argumentuje: „Celé obdobie feudalizmu je u nás obdobím neúprosneho triedneho boja“ (Melicherčík, 1952: 9) a má podľa neho najrôznejšie formy, keď zbojníctvo je jedna z nich. Argumentuje v duchu sociálneho determinizmu: „Zboj i zbojníka vytvára spoločenská nevyhnutnosť, ich korene sú v zločinnej sústave feudalizmu“ [...] „Takto sa potom Jánošík, ako revolučný roľnícky hrdina stáva tlmočníkom masových túžob a ideálov poddanského ľudu“ [...] „Jánošík bol zbojník, ale u neho, ako aj u mnohých iných, je zboj aktom spoločenskej vzbury“ (Melicherčík, 1952: 12-13). Pri charakteristike Jánošíka, ako folklórneho hrdinu Melicherčík konštatuje: „...náš ľud vo svojej umeleckej tvorbe vytvára z neho [Juraja Jánošíka] jeden z najkrajších typov hrdinu, akého vôbec v minulosti vytvoril“ [...] „[jánošíkovská tradícia] stáva sa cez svojho hrdinu nositeľom revolučnej kolektívnej energie ľudových más a ako súčasť ich ideológie, vyjadrujúc ich túžby, stáva sa organizátorom kolektívneho konania ľudových más. Jánošíkovská tradícia nie je len odrazom

minulosti, je súčasne i mohutným videním ľudu do budúcnosti a sohráva tak vo vedomí širokých pracujúcich más jednoznačne progresívnu úlohu“ (Melicherčík, 1952: 14). Jánošíkovskú tematiku považuje A. Melicherčík vo vývine slovenského folklóru za kvalitatívne nový stupeň: „Analýza folklórneho materiálu, podľa mojej mienky, v tejto práci dostatočne potvrdí tú skutočnosť, že *jánošíkovská tematika v našom folklóre značí z hľadiska dejín nášho folklóru novú etapu jeho vývoja*“ (Melicherčík, 1952: 18).

Ako som uviedla vyššie, v syntetickej práci Slovenský folklór – chrestomatia A. Melicherčík uplatňuje konzekventne historický prístup a fenomény folklóru posudzuje pod zorným uhlom sociálneho determinizmu limitujúceho historické vedomie: „V dejinách slovenského folklóru nastáva približne počnúc druhou polovicou 15. storočia prenikavý zlom. Toto obdobie charakterizuje u nás predovšetkým to, že dozrievali dobové podmienky pre likvidáciu predchádzajúcej feudálnej rozdrobenosti“... „vytvárali sa podmienky pre formovanie novej náplne historického vedomia roľníkeho ľudu“ (Melicherčík, 1959: 523). Zbojnícku tematiku uvádza ako jednu z tém tzv. historických piesní, pričom „pod historickou piesňou rozumieme žánrovo mnohotvárnny piesňový výtvor ľudu, v ktorom sa zobrazujú určité významné udalosti národných dejín alebo určité historické postavy, ktoré zohrali dôležitú úlohu v dejinách nášho ľudu“ (Melicherčík, 1959: 523). „Významnú skupinu historických piesní tvoria piesne zbojnícke, ktoré najprimeranejšie zobrazili sociálnu stránku života slovenského ľudu v období pozdneho feudalizmu. Zbojnícka tematika v slovenskom folklóre vzniká, ideove a umelecky sa dotvára v samostatný jeho tematický celok, v zložitých podmienkach triedneho boja slovenského ľudu proti feudálnym vykorisťovateľom“ [...] „Základnou témou zbojníckych piesní je sociálny kontrast, ktorý

je zobrazený v bojovej akcii, v dynamike veľkosti hrdinstva prostého človeka a v hĺbke ľudskej tragiky súčasne. Slovenská ľudová zbojnícka poézia sa vyvíjala s tendenciou k tematickej cyklizácii. Ústrednú postavu tejto poézie tvorí postava Juraja Jánošíka. Jeho osoba koncentrovala okolo seba jednak typičnosť zbojníckych činov rôznych období a rôznych častí Slovenska a na druhej strane rôzne zbojnícke postavy v legendárnu jánošíkovskú družinu hôrných chlapcov. Okrem Jánošíka ospieval slovenský ľud vo svojich zbojníckych piesňach celý rad iných zbojníkov, ako napr. Surovca, Ilčíka, Šinku, Vdovčíka a iných lokálnych hrdinov ľudového protifeudálneho odboja“ (Melicherčík, 1959: 525).

Melicherčík v publikácii Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu²⁰⁶ uvádza, že v prvej práci „sústredil pozornosť na objasnenie *jánošíkovskej tradície, vo svojom vzniku svojrázneho prejavu revolučnej a bojovej ideológie slovenských poddanských roľníckych más*, ktorá sa formovala u nás vo svojej počiatkovej podobe v období pozdňého feudalizmu a primerane odrazila myslenie a názory slovenského ľudu na všetky podstatné a pálčivé otázky vtedajšej spoločnosti“ (Melicherčík, 1963: 3). Za nezanedbateľnú skutočnosť možno považovať fakt, že práca Juraj Jánošík, hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu vyšla vo vydavateľstve Naše vojsko – Praha ako 21. zväzok v slovenskom a ako 23. zväzok v českom preklade v edícii Hrdinovia vojen a revolúcií, pričom toto vydanie pripravil k 250. výročiu popravy Juraja Jánošíka. A. Melicherčík mal v tejto práci ambíciu „rozšíriť o nové poznatky k širším súvislostiam slovenského zbojníctva so zbojníctvom celej karpatskej oblasti (Melicherčík, 1963: 7), a vrátil sa aj „k samotnému významu jánošíkovskej tradície v našich národných dejinách a národnej kultúre a to s osobitným zreteľom k nášmu dňu“ (Melicherčík, 1963: 7). Zaraďeniu do edície,

v ktorej publikácia vyšla, zodpovedá aj autorovo deklaratívne vyjadrenie o význame ideovej výšky a umeleckého majstrovstva v „ľudovom“ stvárnení zbojníka: „Podal som v tejto práci jej obraz [bohatej ľudovej poetickej a umeleckej tvorby nielen na Slovensku, ale v celej širokej oblasti Karpát], aby sa čitateľ presvedčil, ako si pracujúci ľud váži a miluje svojich revolučných hrdinov minulosti, a aby som ukázal, akú ideovú výšku a umelecké majstrovstvo dosiahol v ľudovej poetickej tvorbe a v ľudovom umení zobrazenie hôrneho chlapca, legendárneho zbojníka, ktorý bojoval za práva, spravodlivosť a krajší život pracujúceho človeka“ (Melicherčík, 1963: 6). Hovorí o mobilizačnom potenciáli a vysokom morálnom étose tejto tradície pre dobovú spoločnosť a v tomto zmysle je potrebné uviesť aj, nazdávam sa, nie nepodstatný fakt, že publikácia vyšla v náklade 2000 výtlačkov. Ako konštatuje A. Melicherčík: „Jánošíkov zboj sa skončil tragicky, ale myšlienka boja proti vykorisťovateľom za pravdu, spravodlivosť a krajší život простého pracujúceho človeka zasvietila vo vedomí nášho ľudu ako jasná hviezda na večernej oblohe“ [...] „Náplň jánošíkovskej tradície našla svoje splnenie v našej slobodnej súčasnosti. Všetličo z nej stalo sa už dobovým anachronizmom v detailoch. Jej základný tón ostáva však trvale živý: každý pokrok vyžaduje si bojové vypätie a nadšenie a ak treba, aj obeť toho najcennejšieho, čo predstavovala a vždy bude predstavovať – ľudský život“ (Melicherčík, 1963: 7).

Melicherčík predložil ako kandidátske dizertačné práce publikácie *Jánošíkovská tradícia na Slovensku* a *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Jeden z posudzovateľov, F. Wollman, v závere desať stranového posudku konštatuje: „Pokládám jeho práce za výborný podklad pro dosažení hodnosti kandidáta věd.“²⁰⁷ V detailoch však hovorí o istých Melicherčíkových

zjednodušeníach a nedostatočne argumentačne podložených deklaratívnych vyjadreniach. Posudok sám dokladá dobové limity uvažovania a hodnotenia, keď F. Wollman porovnáva situáciu začiatku a konca 50. rokov: „Omezení výzkumu jánošíkovské tradice na slovenskou oblast je jistě správné, nikoli jen pro nebezpečí „formální komparatistiky“ (s. 17) – víme, že se nyní (r. 1958) už zase nepokládá za tak hrozné, jako roku 1952, kdy byla tištěna kniha Melicherčíkova, ale prostě pro nedostatek monografického zpracování také ze strany polské, ukrajinské.“ Špecifický typ „diskusie“, presnejšie však pravdepodobne prípravu na obhajobu predstavuje Melicherčíkova rukopisná marginália perom: „nebol!“ k odstavcu posudku o zbojníckych predchodcoch Jánošíka: „Zbojníci byly už před dobou povstání Rákocziho, byly i pověsti a písně o nich, Jánošík byl jen jeden z mnohých zbojníků své doby.“ F. Wollman pozitívne oceňuje rozpracovanie problematiky na základe aktuálnej dobovej historickej literatúry v druhej predloženej publikácii. Kritické Wollmanove poznámky smerujú k nedostatočnej pasportizácii zápisov a teda časovej, sociálnej i lokálnej ukotvenosti narátorov. Podľa jeho názoru by totiž tieto absentujúce údaje dovoľovali formulovať závery o zdrojoch a šírení jednotlivých motívov, látok. Wollman uzatvára posudok konštatovaním: „Marxistická metoda a znalost nejnovějších folkloristických postupů sovětských hlásí se v jeho [Melicherčíkových – doplnila H.H.] pracích naléhavě.“

V kolektívnej syntéze Československá vlastivěda – zv. III Lido-vá kultura²⁰⁸ sa A. Melicherčík autorsky spolupodieľal na kapitole Folklór. V časti o ľudovej próze ako jednu z podskupín uvádza podskupinu *historické povesti* a ďalej v rámci nich vymedzuje samostatný cyklus povestí o zbojníkoch, v ktorých „ideovo prevláda tematika sociálna, založená kompozične na triednom kontraste

[...] historické povesti riešia tento konflikt v prospech utláčaných, v čom je vyjadrená sila presvedčenia ľudu, že pravda a spravodlivosť budú raz na jeho strane“ (Melicherčík, 1968: 620).

Na postavách zbojníkov Juraja Jánošíka a Michala Vdovčíka (Gašparíková, 1964) demonštruje názor o historickej podmienosti umeleckého/folklórneho spracovania témy, keď konštatuje, že Michal Vdovčík žil a pôsobil v 1. tretine 19. storočia, „v dobe, ktorú možno označiť za súmrak nielen slovenského, ale karpatského zbojníctva vôbec“ (Melicherčík, 1968: 620), čo nachádza výraz v obsahu vdovčíkovského cyklu, keď „hrdinská tematika ustupuje, do popredia sa dostávajú prvky šibalské, žartovné a dobrodružné“. Sociálny kontrast označuje A. Melicherčík ako „základný námet zbojníckych piesní“ (Melicherčík, 1968: 624), ktoré podľa neho tvoria významnú skupinu slovenských ľudových piesní. Aj tu uplatňuje jednu z téz historického materializmu o formatívnej funkcii spoločenského bytia na spoločenské vedomie.

Odborný záujem A. Melicherčíka o zbojnícku/jánošíkovskú tradíciu sa prelína celým vývinom jeho bádateľskej kariéry s publikačnými výstupmi v samostatných knižných prácach, ako aj staťami v syntetických národopisných/folkloristických publikáciách. Nemalý vplyv na „etatizáciu“ zbojníckej/jánošíkovskej tradície v období socializmu mali pravdepodobne aj Melicherčíkove popularizačné práce. V deklarovaných východiskách, tiež však pri interpretácii folklórneho materiálu a historiografických dát k téme zbojníctva, A. Melicherčík uplatňoval historický a sociálno-deterministický prístup. Fenomén zbojníctva považoval za výraz uvedomelého aktu odboja proti súdobému spoločenskému poriadku a jeho stvárnenie vo folklórnej tradícii Slovenska za kvalitatívne novú etapu zobrazovania folklórneho hrdinu. Jeho práce boli východiskom pre aplikáciu historického prístupu

v precizovaní obrazu zbojníctva v novšom štádiu vývinu tohto fenoménu, ako to ukazuje práca V. Gašparíkovej o zbojníkovi Michalovi Vdovcovi. Zbojnícka tradícia s jánošíkovským cyklom bola vhodným folklórnym materiálom na kultúrohistorickú interpretáciu v duchu nastupujúcej marxistickej metodológie – ukázať triednu podmienenosť sociálnych procesov, ľudové masy ako aktéra a subjekt dejinného procesu nás, obraz antifeudálneho odboja ako progresívnu tradíciu. Analyzovaný materiál preukázal, že A. Melicherčík pri interpretácii zbojníckej/jánošíkovskej tradície uplatnil v podstate jednotné metodologické rámce bez ohľadu na politicko-ideologické kontexty. Melicherčíkove práce o fenoméne zbojníckej tradície boli vzorovým východiskom folkloristického štúdia štádiálnosti fenoménu zbojníctva, ako aj tzv. revolučných/odbojových tradícií. V naratívnych podobách to v kontexte dejín Slovenska predstavoval záujem o miesto a podoby obrazu Slovenského národného povstania v kolektívnej historickej pamäti. V období po Februári 1948 A. Melicherčík, jeden z hlavných tvorcov „novej“ koncepcie národopisného/folkloristického bádania, práve intenzívnym a dlhodobým interpretovaním zbojníckej/jánošíkovskej tradície túto koncepciu sám konzekventne naplňoval.

J. Goszczyńska zásadný podiel na petrifikácii mytologizácie jánošíkovskej tradície od 50. rokov 20. stor. pripisuje prácam A. Melicherčíka: „Hodnotenia, ktoré sú v nich obsiahnuté, získali štatút pravdy, ktorá je všeobecne akceptovaná, a štatút trvalého „znehynenia“ vo svojej deformácii“ (Goszczyńska, 2003: 8). Dôvodí to dobovou dominujúcou marxistickou ideológiou, keď „dôsledkom podriaďovania sa vyššej moci bolo, že bádatelia volili zjednodušenú optiku a hodnotenia jánošíkovskej tradície z hľadiska triedneho boja“ (Goszczyńska, 2003: 8).

Odhlídnuc od terminológie, ktorú J. Goszczyńska používa,²⁰⁹ prijíma skutočnosť, že: „Mýtus o Jánošíkovi, spravodlivom zbojníkovi, ktorý „naprával svet“, sa zrodil v ľudovej literatúre živelným spôsobom, a teda uspokojoval túžby, očakávania a želania členov kolektívu, ktorý mu dal život“ (Goszczyńska, 2003: 173). V podstate nespochybňuje ani Melicherčíkovu koncepciu „naštepovania“ obrazu hrdinu – Jánošíka na hrdinu čarovnej rozprávky (v slovenskom folklóre typu Popolvár), ktorý sa zo zápecníka mení na nebojácneho hrdinu/zbojníka „plného fantázie, ktorý za pomoci čarov a magických atribútov alebo v dôsledku vlastných možností „napráva svet“ a je nástrojom spravodlivosti“ (Goszczyńska, 2003: 173). Sústredene sa venuje funkcii jánošíkovského mýtu v jednotlivých etapách vývinu slovenskej literatúry 19. storočia. „Záber významov zapojených do obrazu postavy Jánošíka sa neustále mení, tak ako sa menia v 19. storočí kultúrne a politické procesy. Jeden aspekt mýtu je však ustálený a stály. Postava legendárneho zbojníka je odzrkadlením národných cieľov a snáží“ (Goszczyńska, 2003: 175).

Môže byť už len predmetom špekulácie, ako by asi A. Melicherčík reagoval na slová V. Mináča, vzhľadom na dobu vzniku, provokatívne: „Zbojníčenie, jánošíčenie sa zďaleka neskončilo v 18. storočí, ale trvá v nás ako náklonnosť k individuálnej vzbure, ako chuť zmeniť údel cápaním po papuli, ako viera, že možno zmeniť svetské poriadky na náš vlastný poriadok jediným úderom alebo pichnutím noža. Aj v ľudovej poézii a povestiach, aj v modernej národnej literatúre sa násilie otroka nielen ospravedlňuje, ale aj ospevuje: je to prirodzená a temer aj jedine mysliteľná cesta za spravodlivosťou“ (Mináč, 1970: 18).

V duchu svojej koncepcie folklóru, ako dynamického systému s úzkou väzbou na sociálne prostredie, A. Melicherčík uchoпил aj

folklórnu reflexiu Slovenského národného povstania (SNP). Už necelé dva roky po tejto historickej udalosti konštatuje: „Dalo sa právom očakávať, že slávne obdobie odboja slovenského ľudu proti germánskym utlačovateľom, ktoré vyvrcholilo v Slovenskom národnom povstaní a najmä časy po ňom, do príchodu oslobodzovacích vojsk Červenej armády, budú mať bohatý ohlas nielen v literárnej tvorbe, ale aj v tvorbe slovenského ľudu“ ... „tradičný piesňový a rozprávkový repertoár folklórny začína sa obohacovať novými prvkami“ (Melicherčík, 1945-46 b, s. 200).

Zistenia z terénu časovo a miestne pasportizuje: „na jeseň minulého roku“ v Čiernom Balogu a okolí. Uvádza, že pieseň Po krátkich dňoch slobodienki podľa informátorov vznikla v zime 1944/45 v horách nad Dobročou a zložili ju v bunkroch tamojší partizáni (na nápev partizánskej ukrajinskej piesne). Charakterizuje aj jej fungovanie v spevnom repertoári a nositeľskú skupinu, keď konštatuje, že v tom čase bola známa v celom okolí Čierneho Balogu a spievala ju mládež.

Hľadá priamu nadväznosť na „tematiku hôrných chlapcov“ a na jánošíkovskú tradíciu: „...je mnoho spoločného s podmienkami vzniku toho okruhu tematiky v našej folklórnej tvorbe s dnešným vníkaním partizánskych a vôbec odbojových prvkov a motívov do ústneho podania“ (Melicherčík, 1945-46 b, s. 201).

Bádanie o novej téme považuje za podnetné pre folkloristiku, keď je možné sledovať formálne kanonizovanie tohto typu tvorby a nakoľko ono bude závislé na bežnom pláne folklórnej tvorby a na ktorých jeho zložkách. Považuje za potrebné získať čo najviac variačných jednotiek a údajov o ich vzniku, „nakoľko sa uplatňuje individuálnosť tvorby nových hodnôt a nakoľko je závislá na tvorbe staršej“ a vice versa: „Osvetlenie vzniku a socializovania dnešnej partizánskej tradície po mnohej stránke pomôže nám

Pieseň „Po krátkých dňoch slobodienki“. Archív MS, sign. S 6 M-I-18

s novej a reálnejšej stránky osvetliť napr. vznik folklórnej tradície jánošíkovskej“ (Melicherčík, 1945-46 b, s. 201).

S. Burlasová, ktorá publikovala obsiahlu štúdiu s početnými ukážkami, venovanú partizánskym a odbojovým piesňam (Burlasová, 1974: 151-224), vyzdvihuje vyššie uvedený iniciátorský Melicherčíkov príspevok. Obrátil tak pozornosť k tzv. novej folklórnej tvorbe, reagujúcej na dobové aktuálne historické či politické udalosti. Takejto tvorbe neskôr práve S. Burlasová venovala sústredenú výskumnú i publikačnú pozornosť prostredníctvom piesní s tematikou jednotných roľníckych družstiev (Burlasová, 1980).

Ako isté limitujúce politické a propagandistické zacielenie pri koncepcii a organizovaní výskumnej práce uvádza S. Burlasová 15. výročie oslobodenia Československa sovietskou armádou (Burlasová, 1974: 156). Pri tej príležitosti sa A. Melicherčík podujal na výskum folklóru o SNP a odborné ciele projektu predstavil

v časopise Slovenský národopis (Melicherčík, 1961b). Pod jeho koncepčným i pedagogickým vedením, sa s podporou Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV, rozbehol v roku 1960 terénny výskum študentov národopisu, ktorý pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. V roku 1960 sa konal výskum v okolí Banskej Bystrice, v roku 1961 v okolí Prievidze a Bánoviec nad Bebravou. Od roku 1963 výskum začatý A. Melicherčíkom ďalej organizoval a viedol J. Michálek. Výskum sa konal vo viacerých lokalitách postupne na viacerých miestach západného Slovenska, čiastočne na východnej Morave, v Liptove, Turci, na Horehroní, na východnom Slovensku v obciach Šariša a Zemplína a celkovo trval desať rokov (Michálek 1974: 88). Ako konštatovala S. Burlasová: „Jeho výsledky sú obdivuhodné – okolo tri a pol tisíc prozaických záznamov, piesňový repertoár zostal však zastúpený nepatrne“ (Burlasová, 1974: 157). Budoval sa tak Textový archív SNS pri SAV a okrem témy partizánskeho folklóru i študentské výskumné materiály k iným témam prispeli k tomu, že už v roku 1965 dosiahol počet archívnych jednotiek sumu 330 (Godálová, 2006: 55). Tému partizánskeho a odbojového folklóru, ktorej výskum inicioval A. Melicherčík, rozvíjali i po jeho smrti výskumne a publikačne jeho niekdajší študenti (J. Michálek, S. Švehlák, L. Droppová). Novým zisteniam z terénu a ich interpretáciám dával priestor časopis Slovenský národopis, ktorý téme odbojových tradícií venoval aj samostatné tematické čísla – pri okrúhlych výročiach Slovenského národného povstania.²¹⁰ Aj príspevky v ďalšom tematickom čísle Slovenského národopisu²¹¹ priniesli poznatky, ktoré ukázali, že štúdium špecifickej problematiky pomáha preniknúť hlbšie k otázkam folklórnej tvorby ako takej. Folklórny materiál z tzv. súčasnosti „pomáha odhaľovať zákonitosti tvorivého procesu vo všeobecnosti, a naopak, tradičný materiál ukazuje cestu, k akým

rozličným výsledkom tento proces môže dospieť“ (Burlasová, 1974: 158).

Prvým vedeckým publikačným výstupom k problematike naratívizácie témy SNP v ústnom podaní bola Melicherčíkova štúdia *Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu*.²¹² Vychádzal v nej z materiálov získaných na prvej výskumnej ceste v okolí Banskej Bystrice a čiastočne z oblasti Bánoviec nad Bebravou. J. Michálek už mohol na základe rozsiahleho materiálu zaznamenaného v teréne formulovať isté zovšeobecňujúce závery: „Ak hovoríme, že jednou z funkcií tohto materiálu bolo vždy predovšetkým informovať, podať a šíriť správu, tak musíme dodať, že medzi prvotným obdobím ich šírenia – v čase Slovenského národného povstania, keď sa činy rodili – a ich neskoršími verziami bol v tomto zmysle značný rozdiel. Vtedy šlo viacej o bezprostredný psychologický, etický a koniec-koncov praktický úžitok; bola to teda primárne funkcia agitky. Čas a slovesné dotváranie posúvalo ich základný zmysel do polohy formulovania odkazu povstania, jeho ľudového domýšľania a dotvárania, a to zovšeobecnením a typizáciou javov“ (Michálek 1974: 91). Na Melicherčíka nadväzuje aj konceptmi folklorizácie, obrazu hrdinu, cyklizácie a ich dôsledkov na formu a posolstvo textu (Michálek 1974: 92-97).

Nazdávam sa, že práve vo východisku o dynamike folklórnych procesov sa pri tejto téme zračí Melicherčíkovo bogatyriovovské školenie, i keď v interpretácii jej obsahu a funkcií stojí na marxistickom stanovisku historického materializmu. Melicherčíkove inšpirácie o procesualnosti folklórnych javov, ale tiež doterajšie poznatky orálnej histórie nabádajú k novým výskumom obrazu SNP v kolektívnej historickej pamäti na Slovensku v súčasnosti. Folkloristika by sa mohla vrátiť do archívov terénnych materiálov

Smernice pre výskum partizánskeho folklóru

Pri výskume partizánskeho folklóru zamerajte sa na tento materiál:

1. piesne   2. ústne prozaické podanie.

I. Piesne

Snažte sa zapísať také piesne, ktoré vznikli v období SNP v partizánskych oddieloch, na dedinách a v mestách. Ide o nové piesne, ktoré vyjadrujú tematiku boja proti fašizmu a najmä širšom slova zmysle.

Zisťujte a zapíšte aj ostatné piesne, ktoré sa v období boja proti fašizmu spievali: aký typ piesní to bol z plení tradičných/zbojnícke, revolučné, paródie na známe piesne a pod./či sa tieto piesne menili a ako. Zapíšte aj varianty.

Zisťujte, aké inonárodné piesne sa v tomto období spievali/ukrajinské, ruské a pod./, či sa spievali vo vlastnom jazyku a či si ich prekladali, dotvárali, menili a pod.

Zisťujte, akú úlohu zohrávala poetická a literárna tvorba v živote partizánskych skupín. Akí poéziu najradšej recitovali, čítali, čo čítali. Napr. básne Chalupku a iné.

Materiál starostlivo zapíšte s udaním od koho ste ho zapísali, kto je informátor, aký má vek a kde ste ho zapísali.

II. Ústne prozaické podanie

V tomto smere venujte pozornosť spomienkam na SNP, rozprávaniu príhod - bojových, zo života a udalostí, spojených s bojom proti fašizmu. Materiál zbierajte v tomto sled: organizácia boja proti fašizmu v ilegálite, úloha KSČ v organizovaní boja proti fašizmu, život ilegálnych pracovníkov a ich osudy, vypuknutie SNP, boje, udalosti a príhody zo života s nimi spojené, život slovenského ľudu cez SNP a po jeho dočasnom potlačení.

Smernica pre výskum partizánskeho folklóru, ktorú pre študentský výskum vypracoval A. Melicherčík, (1. strana). SNK LA, sign. 61 S 4.

Seni do hŕ, život v hŕdch, boj s Nemcami, oslobodenie, zvíťazenie sa so Sovietskou armádou, radost z oslobodenia.

Venujte pozornosť družbe národov v boji proti fašizmu na SNP, účasti zahraničných partizánov, najmä puským a iným. Zapíšte príhody a ich stretnutí s našim ľudom, o ich boji proti fašizmu.

Zvláštnu pozornosť venujte význačným postavám boja proti fašizmu.

Zapíšte rozprávania o správaní sa fašistov, o ich brutálnosti a zverstvách, o pálení, o odvikľaní ľudí, o zabíjaní, mučení a pod., o živote v koncentračných táboroch.

Materiál zbierajte jednak u ľudí, ktorí sa aktívne zúčastnili SNP a potom aj od ľudí, ktorí boli jeho svedkami, prežili ho.

Nakoniec venujte pozornosť spojeniu nášho ľudu a partizánmi, o vzájomnej pomoci v boji proti fašizmu.

Nezabúdajte na výskum, že ide o výskum folklórny, snažte sa získať do brách rozprávačov, ktorí vám podávajú dobre vyrozprávané príhody, zážitky a spomienky. Vyhýbajte sa podaniu regent pokiaľ je to možné. Nezabúdajte na dôkladnú parportičiu materiálu. Pri výskume vyčerpajte materiál, aby ste dostali pokiaľ možno úplný obraz o príhodách a udalostiach, o postavách a ich činoch.

Ponaučte aj rozprávačov, o ktorými ste sa nestretli, ale bude možno ich navštíviť neskôr.

Smernica pre výskum partizánskeho folklóru, ktorú pre študentský výskum vypracoval A. Melicherčík, (2. strana). SNK LA, sign. 61 S 4.

a pokúsiť sa zistiť, či dobové ideologické paradigmy ovplyvnili vtedajších zberateľov, a predovšetkým rozprávačov/spevákov. Nabáda k tomu aj zachovaná Smernica pre výskum partizánskeho folklóru, ktorú pre študentský výskum vypracoval A. Melicherčík.²¹³

Nielen folkloristiku by tiež mohlo zaujímať, či a aký obraz SNP sa nesie generáciami, kto a ako na jeho súčasnú sémantiku vplýva.

PERIPETIE FOLKLORIZMU

Cielene sa javy tradičnej ľudovej kultúry dostávali do nových funkčných a komunikačných súvislostí v našom kultúrnom kontexte až v 19. storočí v rámci literárneho folklorizmu (Pácalová, 2010), v prvej polovici 20. storočia predovšetkým v rámci slovenskej výtvarnej a hudobnej moderny (Švehlák, 1982; Plicková, 1985), masovo však v druhej polovici 20. storočia v rámci tzv. folklórneho hnutia (Zálešák, 1982).

Ako som uviedla vyššie, A. Melicherčík sa už koncom 30. rokov vyjadril v časopise *Elán*²¹⁴ k *problematike ľudovej kultúry a jej vzťahu k národnej kultúre* (Melicherčík, 1939: 7). Článok, ktorý je dnes už zabudnutý, môžeme považovať za jeden z prvých príspevkov k teórii folklorizmu na Slovensku, i keď sám autor tento termín ešte nepoužil. Považujem za dôležité podčiarknuť možný dosah príspevku práve prostredníctvom časopisu *Elán* na vtedajšiu širšiu kultúrnu a vedeckú obec. Cenný je aj tým, že A. Melicherčík v ňom uplatnil optiku funkčného štrukturalizmu. Poukázal aj na módnosť v prejavoch folklorizmu, ktorá ako jeden zo znakov folklorizmu dodnes nie je adekvátne vedecky spracovaná, keď konštatoval, že „...Detva, Važec, Heľpa, Čičmany, Ždiar forsírujú sa na úkor ostatných krajov s ešte zachovalou ľudovou kultúrou.“ Autor

na príklade ľudových výšiviek a kroja konštatuje, že sa z ľudového prostredia dostávajú do iného prostredia a stávajú sa *národnou hodnotou*, pričom „...fluktuácia folklórnych hodnôt z jednej sociálnej štruktúry do inej je veľmi dôležitým faktom pre poznanie zákonitostí a svojrázu folklóru.“ Za medzník považuje obdobie po prvej svetovej vojne, keď sa ľudový kroj dostáva napr. do filmu a hovorí, že práve „umelá rezervácia kroja“ - jeho regionálna funkcia zachránila ľudový kroj pred úpadkom. Hovorí o typizácii národného kroja v zmysle „povýšenia“ konkrétneho lokálneho/regionálneho kroja na funkciu národnú. Uplatniac hľadiska nositeľa hovorí, že ľudové výrobky dostali nového konzumenta. Z odborného hľadiska „...pôjde nám tu práve o zmeny, ktoré prekonáva folklórna hodnota do inej sociálnej štruktúry“ (Melicherčík, 1939: 7). S „oddvojením výrobcu výrobcu a konzumenta“ nastáva súčasne často úplná zmena funkcií a „estetická funkcia sa stáva zvrchovane dominantnou.“ Tu jasne čítame odkaz na spomínanú Mukařovského štúdiu. Pracuje tiež s konceptom spoločenských tried: „V spoločnosti triedne rozlíšenej tento zjav bude sa nám javiť odlišne. Ľudová kultúra i tam vo svojom prostredí prežíva imanentné zmeny a tie sú najdôležitejšie. Nedošli by sme k uspokojúcim výsledkom, keby sme si nevšímali ľudovú oblasť v pomere s oblasťami mimo nej. Problém takto postavený prinesie nám veľa svetla do osudov a problematiky dnešnej folkloristiky a etnografie“ (Melicherčík, 1939: 12).

Jednou zo špecifických etáp dejín folklorizmu na Slovensku je obdobie, ktoré možno vymedziť približne rokmi od konca 40. rokov až do začiatku 60. rokov 20. storočia. Po radikálnej zmene politického systému v roku 1948 vo vtedajšom Československu sa súčasťou štátnej kultúrnej politiky stala i záujmová umelecká činnosť (ZUČ) – vo vtedajšej dobovej terminológii ľudová ume-

lecká tvorivosť (LUT). Za tézou o demokratizácii kultúry stálo ideologické východisko nového spoločenského systému – všetka moc pochádza z ľudu a tak sa i kultúra, považovaná za ľudovú stala objektom sústredeného záujmu. Folkloru, ako súčasti ľudovej kultúry sa venovala veda (napr. odbojovej, partizánskej a zbojníckej tematike), umelecká prax (vznikli profesionálne súbory piesní a tancov SEUK, PUES i poloprofesionálna Lúčnica a mnohé amatérske súbory), ľudová hudba a pieseň získali pevné miesto vo vysielacej štruktúre rozhlasu (Demo, 1995) a neskôr i televízie.

V rámci štátnych inštitúcií, odborov, školstva bolo vytvorené mohutné personálne, finančné i organizačné zázemie na podporu predovšetkým tzv. súborového hnutia či scénického folklorizmu. Vo väčšine prípadov amatérska členská základňa so spontánnym záujmom o tento typ kultúry pracovala v systéme, ktorého koncepciu vytvárali odborne školení profesionálni pracovníci hierarchickej štruktúry osvetových zariadení. Zdokonaľovanie, odborný i umelecký rast členov folklórnych skupín a súborov, ako aj ich umeleckých vedúcich mali podporovať semináre, sústredenia, školenia, festivaly, súťaže, prehliadky či kategorizácie. Jednou z najstarších inštitúcií, ktoré sa tejto činnosti venovali, bola Matica slovenská. Problematiku súborového folklorizmu mal v Národopisnom odbore MS zastrešovať C. Zálešák (1920-2013). Ako uviedla K. Babčáková v príspevku „Profil – Stanislav Dúžek a Cyril Zálešák“ na Tanečnom kongrese 2015, práve A. Melicherčík ponúkol C. Zálešákovi miesto v oddelení LUT Národopisného odboru MS. M. Minárik upresňuje: „... o Zálešákovej folkloristickej činnosti sa dozvedel Andrej Melicherčík. Pozval ho pracovať do Matice slovenskej v Martine, kde sa zakladalo Ústredie národopisných a tanečných ochotníckych súborov (ÚNTOS). Z listu podpísaného správcom Matice slovenskej J. Martákom a tajom-

níkom A. Melicherčíkom vieme, že C. Zálešák sa 1. 2. 1949 stal referentom Národopisného odboru Matice slovenskej. Mal teda rovnakú funkciu, ako mal pred vojnou Karol Plicka“ (Minárik, 2018: 23).

Analýza kladov a záporov tohto systému by si vyžadovala samostatnú komplexnú prácu, ktorá by vzala do úvahy aspekty filozofické (kategória ľud a ľudová kultúra), politické (nositelia moci a politická symbolizácia kultúry), psychologické (vyjadrovanie osobných a kolektívnych emócií a motivácií), kulturologické (vytváranie špecifického typu kultúry v rámci folklorizmu). História každej folklórnej skupiny a folklórneho súboru by poukázala na všeobecné znaky doby a systému, v ktorom pôsobili, ukázala by však tiež špecifické črty práce a dosiahnutých výsledkov. Špecifický spôsob práce, „štýl“ konkrétnej skupiny či súboru určovali, nazdávam sa, miera osobnostnej tvorivosti a znalostí členov vedenia a radových členov.

Proces prudkého nárastu zoskupení i jednotlivcov,²¹⁵ venujúcich sa scénickej prezentácii folklóru, keď chuť a zápal pre vec nezriedka prevyšovali znalosť reálií tradičnej ľudovej kultúry a umelecký talent tvorcov a interpretov, vyvrcholili koncom 50. rokov v tvrdej kritike zástupcov intelektuálnych a umeleckých elít, známej ako kritika „ťarchy folklóru“, keď sa do diskusie zapojil aj A. Melicherčík. Melicherčíkov kritický vzťah k prejavom folklorizmu sa formoval už počas pôsobenia v Matici slovenskej. Získaval tam „negatívny vzťah k pseudoromantickému národovectvu vtedajšej meštiackej spoločnosti“ (Leščák, 2003: 72) a tento kritický postoj a odstup si zachoval aj v neskorších rokoch. Ozval sa znova rázne koncom 50. rokov, aby prispel do diskusie o „presile folklóru“. Diskusiu rozprúdil V. Mináč príspevkom o „ťarche“ folklóru v českých Literárních novinách (Mináč, 1958).

V pozostalosti A. Melicherčíka sa nachádzajú tri listy Vladimíra Boháča (podpísaného ako moravský Slovák),²¹⁶ ako reakcia na Mináčov článok v Literárnych novinách a na následnú diskusiu v periodiku Kultúrny život. Ako odpoveď na Mináčov „hanopis“ navrhuje Melicherčíkovi „stretnutie pražskej a bratislavskej akadémie vied s cieľom spísania životopisov popredných hudcov a nahrávok na magnetofónové pásy a gramoplatne.“ V jednom z listov píše: „Bžoch s Mináčem ať si zametají hlavně před svým práhem a Folkloru dají pokoj. S tím si poradí lid a jeho příznivci, budeme li držet pohromadě.“

Autormi série spomenutých príspevkov v Kultúrnom živote boli J. Bžoch, Š. Šimut, L. Čečetka, S. Švehlák, K. Slivka, L. Mináčová, M. Krno, E. Horanská, P. Števček, V. Kochol, R. Kaliský, V. Mináč a A. Melicherčík. Už názvy príspevkov svedčia o pálčivosti témy: Utrpenie folklóru a utrpenie z folklóru, Niekoľko vysvetlení k článku A. Melicherčíka Presýtenosti z folklóru, Proti zatemňovaniu diskusie, Ruky preč od folklóru!, Dosť už vulgarizovania atď. Melicherčíkov článok Presýtenosti z folklóru²¹⁷ uvádza vstupné slovo redakcie, kde sa konštatuje: „...problém folklóru v súčasnej slovenskej kultúre a umení je tu, citeľný a otvorený“ a redakcia predpokladá, že príspevkov do diskusie bude viac. Ako som uviedla, podnetom pre Melicherčíkov článok a následné ďalšie reakcie bol príspevok V. Mináča v Literárnych novinách. Už sám názov článku Tíha folkloru bol mätúci a z hľadiska dnes používanej terminológie by mal znieť Tíha folklorizmu. Termín folklorizmus na pomenovanie tých javov, ktorých nadužívanie Mináč v článku kritizoval, sa však začal u nás používať na prelome 60. a 70. rokov. V. Mináč v článku reagoval na vystúpenie súboru SEUK v Prahe a podľa neho tvorba tohto umeleckého telesa živí stereotyp slovenského národa, ako národa pastierov. S týmto jeho názorom,

i s názorom o potrebe zúčtovať s „neznesiteľne príjemnou ťažobou folklóru v našom umení a literatúre“ Melicherčík tvrdo polemizuje. Vyčíta mu zjednodušovanie, nedostatočnú znalosť faktov slovenskej literárnej histórie, keď sa inšpirovali ľudovou slovesnosťou nielen štúrovci, ale aj prozaici realizmu. Odvoláva sa aj na článok J. Bžocha v Slovenských pohľadoch, ladený v mináčovskom duchu, a - odborne adekvátne - dáva na uváženie problém narábania s folklórom, zúženia jeho funkčnosti len na zábavnú funkciu. Naznačuje potrebu kritickej reflexie rôznych spôsobov zmocňovania sa folklóru, manipulácie s folklórom, čo Mináč stotožňuje s folklórom a považuje ho za symbol staromilstva a zaostalosti. Melicherčík nabáda k hlbokému poznávaniu všetkých prejavov a funkcií ľudovej kultúry, „k čomu netreba napokon nosiť ani krpce, ba ani sa oháňať valaškou. Stačilo by len viac zodpovednosti.“

J. Bžoch v príspevku Utrpenie folklóru a utrpenie z folklóru²¹⁸ hneď v nasledujúcom čísle Kultúrneho života polemicky reaguje na Melicherčíkov článok, no pri pozornom a nezaujatom pohľade môžeme konštatovať, že sa obaja autori v mnohom zhodujú. Bžoch konštatuje, že „sme presýtení z faktu, že celým našim kultúrnym životom sa tiahne folklór alebo to, čo sa zaň vydáva, ako príznak a príznak provincionalizmu, ktorý v skutočnosti prekonávame či usilujeme sa prekonať.“ Uvádza aj konkrétne príklady a na ich základe konštatuje: „...ľudovosť sa získava za veľmi nízku folklórnú cenu cestou najmenšieho odporu profanizovaním a primitívnym štylizovaním toho, čo už v čistej podobe neexistuje, alebo ak existuje, tak je to tisíc ráz spontánnejšie a pravdivejšie.“ I keď uznáva, že súbory, ktoré nás reprezentujú v zahraničí, robia dobré meno, vidí to ako jednostrunne zameranú prezentáciu súdobej slovenskej kultúry na vysokom stupni štylizácie. Diskusia pokračovala v nasledujúcom čísle Kultúrneho života príspevkom samého V.

Mináča Niekoľko vysvetlení k článku A. Melicherčíka Presýtenosti z folklóru.²¹⁹ Upresňuje v ňom svoje konštatovania o „folklórnom rentiérstve“ niektorých slovenských literátov, v nadväznosti na vyjadrenia M. Gorkého o význame a hodnote folklóru hovorí o nejednoznačnosti pokrokovosti, ako deklarovanej jednej z vlastností folklóru. V závere článku píše: „A. Melicherčík má pravdu v tom, že ma nemrzí ani tak samotný folklór, ako jeho súčasná veľkovýroba a splytčenie.“

S odstupom času a pri pohľade na doterajšie poznatky a teoretické závery o folklorizme na Slovensku predovšetkým z pera folkloristov, ako M. Leščák či S. Švehlák, ktorí sa fenoménom folklorizmu zapodievali systematicky a dlhodobo, môžeme konštatovať, že uvedené postoje dokladajú dobovú terminologickú a metodologickú nerozvinutosť bádania v tejto oblasti, umocnenú dobovým ideologicko-propagandistickým diskurzom.

Napokon, takáto situácia v praxi i teórii folklorizmu bola aj v iných krajinách tzv. sovietskeho bloku, pričom obe tieto oblasti boli silne zideologizované a politicky inštrumentalizované. G. Šmidchens sa pokúsil o charakteristiku doterajších konceptov folklorizmu v „západnej“ a „východnej“ vede. Vymedzuje chápanie folklorizmu v politicko-ekonomických rámcoch jednotlivých krajín, pričom v trhovom ekonomickom systéme „západnej“ kultúry folklór vstupuje do procesov folklorizmu v kontexte kultúrneho priemyslu. Na druhej strane v kontexte vládnej podpory kultúrnych programov na „východe“ sa folklór využíval vo folklorizme ako súčasť kultúrnych programov naviazaných na politické aktivity (Šmidchens, 1999: 53). Na rôzne, často bizarné, podoby politicky motivovanej manipulácie s folklórom v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu poukazujú A. Kunanbaeva a I. J. Zemcovskij (Zemcovskij – Kunanbaeva, 1997).

V pozostalosti A. Melicherčíka sa nachádza ním podpísaný text Spoločenská funkcia folklóru pri ďalšom rozvíjaní práce EUT.²²⁰ V úvode sa odvoláva na závery XI. Zjazdu KSČ o úlohe zavŕšiť kultúrnu revolúciu.²²¹ V rámci kultúrno-osvetovej práce sa to týka jednej z jej zložiek – EUT. Melicherčík považuje za zásadnú otázku rozvoja EUT vyriešenie „*otázky vzťahu k folklórnej, či tradičnej umeleckej tvorbe.*“ Hovorí o nejasnosti funkcií inscenovania tradičného folklóru, a tiež o problematických novátorských aktualizáciách. Vysvetľuje termíny folklór, ľudové umenie a navrhuje používať termín tradičné ľudové umenie na odlíšenie od tvorby súčasnej. Stručne charakterizuje jeho základné črty, odvolávajúc sa na názory M. Gorkého a výsledky sovietskej folkloristiky a konštatuje, že „ľudové umenie je v najširšom slova zmysle umeleckým obrazom života pracujúcich mäs.“ Zároveň však nepovažuje za správne chápať ľudové umenie ako celok, ktorý tým, že je ľudový, nevyhnutne vyjadruje ideológiu blízku ľudu. Uplatňuje triedny a historický prístup – hovorí o historicky vzájomnom ovplyvňovaní sa ľudového umenia a umeleckej tvorby vládnuvich tried, takže apeluje na potrebu kritického prístupu hlavne z ideového hľadiska. Tradičné ľudové umenie spája s roľníckymi vrstvami a prisudzuje tejto tvorbe ideovú ohraničenosť a to v protiklade s tvorbou robotníckej triedy. K životnosti ľudovej kultúry v budúcnosti sa vyjadruje: „... náš ľud, zbavený triednych protikladov bude tvorcom jedinej národnej kultúry, preniknutej ideami socializmu a komunizmu.“ Pred EUT vidí dve hlavné smerovania vo vzťahu k ľudovej kultúre: predstavovanie prejavov „ľudovej klenotnice“ ako umelecký obraz minulého života ľudu. Pri zostavovaní tohto obrazu vyžaduje spoluprácu s odborníkmi – vedcami s cieľom vybrať prejavy najhodnotnejšie a najtypickejšie pre našu národnú kultúru. V rámci

druhého smerovania LUT vo vzťahu k ľudovej kultúre ju vidí ako inšpiratívny zdroj umeleckej tvorby a nabáda oprieť sa o skúsenosť z minulosti, keď sa v období romantizmu tvorivo autorsky a umelecky pretvárali prvky folklóru do národnej umeleckej kultúry. Obracia pozornosť aj na umelecké prejavy robotníckej triedy, konkrétne na revolučné piesne, ktoré považuje za kvalitatívne nový prínos do tradičnej tvorby nášho ľudu v minulosti – i po stránke ideovej i po stránke umeleckej. A. Melicherčík tak uplatňuje vývinové a axiologické hľadisko. V závere referátu upriamuje zvláštnu pozornosť na tvorcu ľudového umenia – na ľudového umelca. Uvádza skúsenosť zo IV. Medzinárodného zjazdu slavistov v Moskve,²²² na ktorom sa zúčastnil a kde v rámci kultúrneho programu vystúpil ukrajinský kobzar. „Takému typu ľudových umelcov – teda nositeľov folklóru so skutočným umeleckým talentom – by sa v rámci LUT mal dávať priestor, a nie Ujovi z Detvy alebo Strýcovi z Majcíchova, ktorí vystupujú v silvestrovskej estráde už pár rokov ako humoristi.“²²³ V závere referátu sa A. Melicherčík vyznáva: „Ľudové umenie mám rád, stalo sa oblasťou môjho odborného záujmu, ale narábať s ním tvorivo predsa len presahuje moje schopnosti“ ... „tradičné ľudové umenie je i dnes živou bázou, na ktorej nielen možno, ale aj treba stavať prácu súborov ľudových piesní a tancov, dnes práve tak, ako aj v budúcnosti. Považujem však za potrebné zdôrazniť, že túto prácu nemožno v žiadnom prípade oddelovať od živnej miazgy dnešných dní, od úloh výstavby socializmu v našej vlasti“ a s otvorenou otázkou o možnosti naplňať tradičné formy aktuálnym obsahom sa obracia na účastníkov porady – aktérov súdobého scénického folklorizmu: „Vaše skúsenosti najskôr ukážu, *pokiaľ možno spájať nový obsah s tradičnou formou a pokiaľ nový obsah znesie tradičnú formu.*“

Dobové prejavy folklorizmu – predovšetkým scénického a uvedené názory naň, odrážajúce terminologickú neujasnenosť, hlavne však absentujúce teoretické rozpracovanie problematiky boli plodné v tom, že pre slovenskú folkloristiku otvorili novú tému – folklorizmus. Kompetentne tento odborný odkaz A. Melicherčíka naplnili v nasledujúcich rokoch predovšetkým jeho žiaci – S. Švehlák a M. Leščák.

PODIEL A. MELICHERČÍKA NA VLASTIVEDNÝCH SYNTÉZACH

Andrej Melicherčík sa podieľal na dvoch syntetických vlastivedných prácach – na Slovenskej vlastivede z roku 1943 ako autor a na Československej vlastivede z roku 1968 ako autor, no tiež ako zodpovedný redaktor.

Melicherčík sa autorsky podieľal na druhom zväzku diela Slovenská vlastiveda spolu s R. Bednárikom. State oboch autorov sú považované za „prvý pokus slovenských autorov vytvoriť vedeckú syntézu o slovenskej ľudovej kultúre“ (Zajonc, 2016: 22, pozn. 6) a jeden z dobových recenzentov o druhom zväzku konštatuje: „Dielo ako celok možno prijať s najväčším uspokojením“ (Hirner, 1946 b: 100).

Za iniciatívou pripraviť a vydať šesťzväzkové syntetické encyklopedické dielo stál E. Novák, vtedajší generálny tajomník SAVU, ktorý v Slovenskej učenej spoločnosti organizoval vydanie tohto diela už od roku 1940. Po vzniku Slovenskej akadémie vied a umení v roku 1942 sa táto syntéza stala jedným z prvých vydavateľských projektov (Kováč (ed.), 2014: 65; Hudek, 2011). Konceptiu uvedeného zväzku za národopis naplňali príspevky, sumarizujúce poznatky o špecifickosti a rozmanitosti prejavov slovenskej tradičnej kultúry a do dobového diskurzu nacionálnej ideológie zapadala aj stať A. Jurovského o slovenskej národnej po-

vahe. Je potrebné uviesť, že v oblasti humanitných vied sa výskum v SAVU koncentroval predovšetkým na jazykovedu, keďže „...pre slovenských nacionalistov bol práve slovenský jazyk dôkazom existencie národa, jeho samostatnosti a vyspelosti“ ... „a ľudácky režim očakával, že jazykovedci „opravia“ deformácie spôsobené prvorepublikovou „bohemizovanou verziou slovenského pravopisu (Kováč (ed.), 2014: 65).

A. Hirner v recenzii druhého zväzku publikácie oceňuje toto dielo „aj ako znak vedeckej vyspelosti najpovolanejších strážcov a usmerňovateľov nášho života“ (Hirner, 1946b: 97). Hirner sa sústreďuje na príspevky z hľadiska použitej metódy (Hirner, 1946 b: 97). U Bednárika (Duchovná kultúra slovenského ľudu, Hmotná kultúra slovenského ľudu) oceňuje množstvo uvedených faktov, no za menej šťastnú považuje použitú metódu, keď chýbajú údaje kde, ako a kedy boli dáta zaznamenané. Vyčíta autorovi tiež konštatovania (napr. o duchovnom živote vidieckeho človeka) bez dôkazov a argumentov. K Melicherčíkovej kapitole (Slovenský folklór) sa vyjadruje pomerne stručne (15 riadkov), no v podstate kladne hodnotí fakt, že autor predostrel vývin záujmu o folklór vo svete i u nás, folklórny materiál „systemizuje a podľa jednotlivých skupín charakterizuje a to na funkcionálnej a štrukturálnej základni.“ Považuje však takéto systemizovanie len za formálne, „lebo funkcie sociálnych javov a aj javov etnografických sú veličiny premenné, takže ani pojem dominantnej funkcie určitého javu nie je vždy spoľahlivý pri systemizácii, ak len nezáleží iba na tom, aby vynikli funkcie, a nie javy samy“ (Hirner, 1946 b: 99). A. Hirner hodnotenie uzatvára konštatovaním: „Melicherčíkova práca robí dojem práce ucelenej a dobre stavanej. Chýba len – čo však je u mladého vedeckého pracovníka²²⁴ pochopiteľné – opieranie sa o vlastné terénne skúsenosti“ (Hirner, 1946 b: 99). Re-

cenzen sa vyjadruje aj ku kapitolám A. Jurovského o slovenskej národnej povahe, kde oceňuje napr., že Jurovský robí závery na základe empirických a do veľkej miery aj kvantitatívne zistiteľných znakov, i to, že v Záveroch a výhladoch Jurovský nabáda: „je potrebné zvyšovať svoju hodnotu zo stanoviska národno-slovenského a tým zároveň aj všeobecne ľudského“ (Hirner, 1946 b: 100). Ako konštatuje Z. Beňušková: „Slovenský katolícky pozitivizmus sa nevyhol vplyvu nacistických teórií rasizmu, čo vidieť aj v posledných kapitolách syntézy Slovenská vlastiveda z roku 1943, venovaných antropológii Slovákov. Vo vedeckej spisbe príbuznej etnológii v tej dobe neboli výnimočné úvahy o národnej povahe a rasových znakoch“ (Beňušková – Jágerová – Nádaská, 2013: 33).

Melicherčík kapitolu o folklóre²²⁵ člení na podkapitoly: Slovenská ľudová pieseň, Slovenské ľudové rozprávky, Slovenské ľudové hry a Príslovia, porekadlá, hádanky. Text uvádza historickým vstupom o počiatkoch folkloristického bádania v európskom kontexte, špeciálnejšie u Slovanov a na Slovensku od sporadických zbierok – Anny Szirmay Keczerovej z prvej pol. 17. stor. označujúc ju „ako jedinečný dokument svojho druhu v Európe vôbec“ a po charakteristike ďalších zbierok (Melicherčík, 1943: 259-260) konštatuje: „Z uvedeného vidíme, že prvopočiatkový záujem o slovenskú ľudovú pieseň vychádzal u nás z radov šľachtických a duchovenských vrstiev, vtedy kultúrne vedúcich. Sledovali sa týmto predovšetkým ciele vychovávateľské, poznávacie a isteže i ciele zábavné“ (Melicherčík, 1943: 260). Uvádza funkcie záujmu P. J. Šafárika a J. Kollára o ľudovú pieseň: estetická, jazyková, národnostná, mytologická, etnografická, *tzv. staré piesne odrážajú pôvodný charakter národa a jeho duše* (Melicherčík, 1943: 261).²²⁶ Podrobnejšie charakterizuje Kollárovu koncepciu Národ-

ných spievaniak, no poukazuje na absenciu notácie. Píše o zbierke Slovacija pesni Izmaila I. Srezněvského z roku 1832, ktoré boli zapísané od slovenských olejkárov a o niektorých z nich uvažoval P. G. Bogatyriov, ako o predlohách básnickej tvorby A. S. Puškina. Do obdobia romantizmu kladie „základy existencie slovenskej folkloristiky ako samostatnej vlastivednej disciplíny ... pričom postoj k ľudovej piesni určovali ciele nefolklorne“ (Melicherčík, 1943: 263). Poukazuje aj na dobové „zostrojovanie“ pôvodného znenia piesne podľa zapísaných variantov.

Melicherčík charakterizuje na základe práce O národných piesňach a povestiach plemien slovanských²²⁷ Štúrov prístup: „V duchu Heglovej estetiky naznačil genézu objektívneho ducha v umení vekov... došiel k poznaniu, že národným umením Slovanov je pieseň a kult slova vôbec. Štúr skonštruoval tri vývinové stupne slovenskej poézie a na základe toho sleduje v nej tri rozličné vzťahy, a to: k prírode, k spoločnosti a k náboženstvu“ (Melicherčík, 1943: 264-265), pričom Štúr „Veril v spásanosné poslanie slovanskej poézie, ktorá obrodí upadajúcu poéziu západnú“ (Melicherčík, 1943: 265).

Za dôležitý medzník v dejinách slovenskej folkloristiky považuje založenie Matice slovenskej, na pôde ktorej pokračuje literárny postoj k piesňovému materiálu, keďže boli publikované piesne zväčša bez notových zápisov. Vyzdvihuje edíciu Slovenské spevy, a už aj teoretické uvažovanie o ľudových piesňach v prácach J. L. Bellu či Š. Fajnora. Z hľadiska zberateľstva a publikovania folklórneho materiálu po zrušení Matice slovenskej vyzdvihuje činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS) s jej publikačnými orgánmi – Zborníkom MSS a Časopisom MSS. Zberateľom halašovského obdobia vyčíta: „A môžeme len ľutovať, že týmto horlivým ochotníkom chýbalo náležité školenie národopisné a hudobné, že

nezachytili slovenskú ľudovú pieseň v jej žiaducej podobe i s melódiami a neopatrili svoju prácu všetkými tými dokladmi, aké sa pri zbieraní ľudovej piesne požadovali“ (Melicherčík, 1943: 267). Upozorňuje na zborníčky a spevníky piesní, ktoré vznikali v rámci rozvoja tzv. spoločenského spevu,²²⁸ tiež na monografie, ako napr. Detva z roku 1905. Uvádza aj záujem o českých a maďarských bádateľov o slovenskú ľudovú pieseň (J. Horák, B. Bartók) a spoločensko-politickými podmienkami odôvodňuje nedostatočnú teoretickú rozvinutosť súdobého bádania o ľudovej piesni na Slovensku. V súvislosti s obnovenou Maticou slovenskou v roku 1919 pripomína zberateľský zástoj K. Plicku. Pri poukazovaní na potrebu vymedziť koncept ľudovej piesne sa odvoláva na J. Meiera, A. Göetzea a O. Hostinského.

Odvoláva sa na Bartókove konštatovania o kultúrnych vplyvoch Slovákov na Maďarov – o pravdepodobnom dosť intenzívnom preberaní folklóru (ľud. piesní), čo podopiera aj konštatovaniami maďarského etnografa J. Ernyeiho o preberaní betlehemských hier Maďarmi od Slovákov: „... v dobe pred zjavením sa národného uvedomenia v Európe, kultúrne hodnoty slovenského ľudu prenikali na juh viac než opačne“ (Melicherčík, 1943: 270).

Melicherčík však na základe súdobého stavu poznania problematiky vzájomných kultúrnych vplyvov konštatuje, že nie je možné robiť definitívne závery, no nazdáva sa, že určite nemohlo ísť len o jednostranné preberanie. Uvádza názory o genéze slovenských ľudových piesní, no nabáda k opatrnosti pri formulovaní záverov kvôli nedostatku záznamov zo starších historických období. Aj ľudové piesne považuje za špecifický znak národnej povahy „Sociálna krivda, ktorá sa po stáročia vznášala nad slovenskou dedinou, bola mohutným zdrojom pre piesňovú tvorbu najmä so stránky tematickej. *Ľudová pieseň javí sa nám takto najintímnejším*

ších časoch konštatuje Bartók, že Maďari preberali od Slovákov viac, než im so stránky hudobnej dali. Tu charakterizuje aj tretiu skupinu ľudových piesní. Sem zaraďuje tie maďarské ľudové piesne, ktoré vznikli pod vplyvom slovenským, potom spomínané už počestné nemecké melódie a samostatnú skupinu melódií, ktorú Bartók označuje ako východo-stredoeurópskú, ktorú nachodí predovšetkým u Slovákov, ako aj u Poliakov, Chorvátov a Rusínov. Spomínané melódie konštatuje v celom spomínanom východo-stredoeurópskom priestore a dôvodí, že veľmi ťažko zistiť, u ktorého zo spomínaných národov sa po prvý raz zjavily. Dochádzaly však zväčša od severu, teda zo Slovenska. Nadhodený Bartókov problém ostáva i naďalej otvorený, ale ak v podstate ide o spomenutý úkaz, je dosť ľahko možné, že taký vplyv vychádzal predovšetkým zo Slovenska. Dokázať sa to presne nedá, lebo z tých čias nemáme zachované nijaké melodické zápisy, ale máme poruke niektoré analógie o kultúrnom prúde folklórnych hodnôt vo východnej stredoeurópskej oblasti. J. Horák v štúdiu *Zo štúdií o ľudových piesňach slovenských* (SMS 1923, 69—74) konštatuje a materiálom dokladá, že „slovenský ľud — ako kultúrne vyspelejší — prenikavo účinkoval na susedov poľských i ukrajinských“. Naproti tomu nachodí i doklady opačné. Iný doklad, ako prechádzaly folklórne hodnoty zo Slovenska na juh k Maďarom, je konštatovanie maďarského etnografa Jozefa Ernyeyho²³, ktorý tvrdí, že ľudové hry betlehenské dostaly sa k Maďarom zo Slovenska. Podobných dokladov z oblasti folklóru by sa podrobným rozborom spoločných látok našlo viac, ktoré by dokázali, ako v dávnejších časoch, v dobe pred zjavením sa národného uvedomenia v strednej Európe, kultúrne hodnoty slovenského ľudu prenikali zo Slovenska na juh a na východ v miere väčšej než opačne. V novších časoch, najmä v posledných desaťročiach XIX. storočia, keď sa v Maďarsku utvorila nová hudba, ktorá do úzadia zatlačila predovšetkým staré pôvodné pentatóny, konštatuje Bartók vplyv tejto hudby na všetky okolité národy, žijúce vtedy v Uhorsku. U Slovákov vplyv tejto novej hudby konštatuje i v tlačенých zbierkach. Tak v Slovenských spevoch z asi 2.000 tam uvedených piesní určuje na 80, pri ktorých sa prejavuje vplyv tejto novej maďarskej ľudovej hudby. Toto Bartókovo konštatovanie o pomere a vplyvoch maďarskej ľudovej hudby na slovenskú vyplýva z faktu, že sa opierať o materiál, vytlačený v zbierke, ktorá nemá eminentný charakter výberu piesní folklórneho prostredia. Pri porovnávaní Slovenských spevov s vtedajšími zbierkami spoločenského spevu a predovšetkým *Škultétyho Venca slovenských národných piesní* poznáme najlepšie, do akej miery pri redakcii Slovenských spevov išlo o spev spoločenský, a nie ľudový. Vzhľadom na celkový stav vtedajšieho slovenského meštianstva

²³ A szláv karácsonyi játékok főbb típusai, v prílohe k časopisu Etnographia V, 1904, 28—41.

a jeho spevného repertoáru konštatovanie Bartókovo by bolo odôvodnené v smysle pomeru maďarskej ľudovej hudby k spevu spoločenskému, ale nie k spevu výrazne folklornému, ak nejde o zjavy na rozhraní etnika maďarského a slovenského, ale i tak nemôže tu ísť o tendenciu jednosmernú, lež obojstrannú. Pri takom dlhom spoložití Maďarov na jednej strane a Slovákov, Poliakov, Rusínov, Srbov, Chorvátov, Rumunov a Nemcov na strane druhej v spoločnom štáte je však problém oveľa složitejší a na dnešné dni ani v otázke ľudovej piesne ani v iných kultúrnych oblastiach nie riešený.

V krátkom historickom prehľade naznačili sme, akým smerom sa vyvíjala u nás práca v odbore slovenskej ľudovej piesne, a to i so stránky teoretickej i sberateľskej. Videli sme, že predovšetkým nedostačujúce teoretické školenie zavinilo taký rozbeh slovenského národopisu, ako ho poznáme u iných európskych národov. Najmenej pozornosti venovalo sa otázkam samej podstaty ľudovej piesne a jej základným znakom vo folklornom prostredí. Príčin týchto nedostatkov však bolo toľko, že kto pozná našu národnú minulosť za posledných sto rokov a povahu práce ktoréhokoľvek z tu uvedených pracovníkov v odbore slovenskej ľudovej piesne a uvedomí si, ako u nás bolo dosť nemožné špecializovať sa výhradne na jednu prácu, toho neprekvapí stav práce v slovenskom národopise a nebude sa diviť, že i pri toľkých pracovníkoch vykonalo sa pomerne málo. Všimnime si tu, ako pokročila európska folkloristika v práci o ľudovej piesni a stanovme tak jej základné znaky.

Vedecké úsilie smerovalo predovšetkým k tomu, aby sa určila uspokojivo definícia ľudovej piesne, ktorá by zahrnula v sebe podľa možnosti všetky znaky ľudovej piesne. Nemecký folklorista John Meier²⁴ definuje pojem ľudovej piesne takto: „Za ľudovú pieseň pokladáme ten druh ľudovej poézie, ktorá žije v ústnom podaní ľudu, pri nej však sám ľud nič nevie o individuálnych nárokoch na ňu a ku ktorej každý jednotlivec zaujíma pomer autoritatívny a imperatívny.“ Meierova definícia ukázala však čoskoro niekoľko nedostatkov. Predovšetkým neurčil presne, čo myslí pod pojmom ľud, nerozlíšil od seba pojmy ľudová poézia a ľudová pieseň. Nesúhlas s Meierovou definíciou vyskytol sa potom aj v tom, že pripísoval imperatívny a autoritatívny pomer speváka k piesni.²⁵ Meierovu definíciu ľudovej piesne zrevidoval A. Göetze²⁶ takto: „Len to je ľudová pieseň, čo žije, alebo žilo v ústnom podaní nižších vrstiev kultúrneho národa dlhší čas, tu sa vžila tak, že jej spevák necíti nijaké individuálne nároky na text alebo melódiu príslušnej ľudovej piesne.“ Podobne s niektorými doplnkami určil pojem ľudovej piesne v tie časy aj O. Hostin-

²⁴ *Kunstlied und Volkslied in Deutschland.*

²⁵ B. Václavěk, l. c. 35.

²⁶ *Das deutsche Volkslied.*

výronom znakov národnej povahy a všetkého toho, čo ju formovalo a s čím prišla do styku“ (Melicherčík, 1943: 276). K vzniku piesní sa vyjadruje aj v duchu polygenézy: „V určitom časovom úseku prežívali viaceré národy tie isté sociálne a kultúrne podmienky, boli svedkami tých istých udalostí. Piesne, ktoré takto vznikali, sú odlišné len formou a akousi *vnútornou farbou, ktorú udáva sám národ*. Medzi tieto spoločné látky a prvky ľudových piesní patria i ľudové piesne s tematikou rodinnou a intímnu“ a „Ak by sme chceli užiť termín romantického národopisu, do týchto piesní vložil ľud celú hĺbku svojho citného srdca a svojho života“ (Melicherčík, 1943: 277-278).

Koncept autenticity viaže k zbojníckym piesňam, ktoré považuje za „pôvodné slovenské (Melicherčík, 1943: 278).²²⁹ Vyjadruje sa aj k ekológii folklóru – kto a ako prednášal napr. jarmočné piesne, šírenie piesní slovenskými olejkármi apod. Z hľadiska vývinu repertoáru poukazuje na tzv. spoločenský spev (v prvej fáze ide o zľudovelé umelé piesne) a na vzájomné prieniky ľudovej a umelej piesňovej tvorby. Sociálne ukotvuje tieto procesy v 19. stor.: „Šľachtu z čias feudálnych vytlačila u nás kultúrne vedúca skupina duchovenstva a inteligencie, žijúca po slovenskom vidieku a po slovenských mestečkách. Oni sa stali nositeľmi prebúdajúceho sa národného života, kým predstaviteľom slovenského národa bol v tých časoch dedinský ľud“ (Melicherčík, 1943: 281). Národnostným útlakom na konci 19. storočia Melicherčík vysvetľuje vznik a šírenie tzv. spoločenského spevu a zastáva koncepciu ľudových vrstiev ako nositeľa etnicity, čím vysvetľuje aj veľký podiel ľudových piesní v dobových spoločenských spevníkoch.

Pri klasifikácii piesní uplatňuje hľadisko funkcie a nositeľa: „Štruktúrne usporiadanie v akejkoľvek piesni i druhu piesní vzhľadom na celkový život na dedine prejavuje sa smerom k do-

minante funkcie, javiacej sa v ľudovej piesni. Nie menej dôležitý je tu sám nositeľ piesne, ktorý určuje nielen jej určitú podobu vo variačnom procese, ale prednesom piesne situačne udáva jej okamžitú funkciu v živote prostredia prednesu patriacej piesne“ (Melicherčík, 1943: 283) – tu sa priamo odvoláva na práce P. G. Bogatyrioiva.²³⁰

Bogatyriovom inšpirovaný uvádza funkčnosť nefolklornej piesne v spevnom repertoári na dedine (šlágre – odrhovačky), kam sa dostáva ako pieseň tanečná. Rozvádza problematiku tanečného repertoáru a tanečných príležitostí na dedine a tak postihuje dynamiku vývinu folklórnej štruktúry a funkčnú previazanosť tanečného a spevného repertoáru. Podrobnejšie sa venuje nositeľovi spevného repertoáru (Melicherčík, 1943: 289-291) – tzv. dobrí speváci, generačné a rodové repertoáre, otázka pamäti. Hovorí o „*prirodzenom postupe individualizácie dnešnej slovenskej dediny*“ (Melicherčík, 1943: 291).

V časti Slovenské ľudové rozprávky (s. 291-299) konštatuje skorší záujem o ľudovú pieseň, ako o rozprávku: „...ľudové piesne v koncepcii prvých teoretikov národopisných a literárnych predstavovali najzvrchovanejší výron národného ducha, v nich videla sa záchrana európskej poézie pred úpadkom, základy novej hudby, ony boli najpriamejším žriedlom poznania pospolitej reči národnej“ (Melicherčík, 1943: 291). Uvádza zbierky a ich iniciátorov (A. Medňanský, A. H. Škultéty, J. Francisci, Reussovi synovia, P. Dobšínský, Š. M. Daxner, J. Čipka, A. Caban, J. Botto, A. Sirotková), Samuela Reussa radiac medzi „najprvších teoretikov ľudovej rozprávky.“ Konštatuje, že Francisci „traduje“ Reussove názory: „...najväčšie duchovné poklady národa, odraz života a názorov dávneho diania“ (Melicherčík, 1943: 294). K teoretickým prácam radí Štúrovu prácu O národných písniach a povestech plemen

slovanských, kde Štúr považuje ľudové rozprávky za starobylejšie a rýdzejšie, ako piesne. Dobšinský, ktorý na Štúra nadviazal, v práci Úvahy o slovenských povestiach²³¹ rozvíja mytologickú teóriu a „... na mnohých miestach zastávala sa autochtonnosc slovenských rozprávok, čoho príčinou bolo predovšetkým slabé zapojenie slovenského národopisu do európskych bádateľských prúdov“ (Melicherčík, 1943: 295). Ako prívržencov mytologickej bádateľskej skupiny menuje L. Reussa a P. Kellnera-Hostinského a konštatuje, že im „chýbal vedecký rozhľad a vedecká príprava“, ... „vychádzali z vrúcnej lásky k slovenskému národu a jeho hodnotám“ (Melicherčík, 1943: 296). Za pracovníkov so širším rozhľadom a väčšou kritickosťou Melicherčík považuje J. L. Holubyho, K. A. Medveckého, Š. Mišíka, S. Czambela, P. Socháňa a A. Halašu. Vyzdvihuje Maticu slovenskú, ktorá s podporou Českej akadémie vied a umení vydala Súpis slovenských rozprávok (Polívka, 1923-1931), ako aj za podnety na zberateľskú prácu, prípravu smerníc pre zberateľov“ a uvádza, že „v zbieraní slovenských ľudových rozprávok pokračuje samostatný ústav pre ľudové tradície na Slovenskej univerzite“²³² (Melicherčík, 1943: 297).

Pri členení prozaického materiálu vychádza z princípu Polívkovho triedenia, keď kritériom je látka a jednotlivé vedúce motívy. Konštatuje: „Len málo rozprávok je číro slovenských, takých, ktoré neboli zapísané vo variantoch nikde inde v Európe. Vidíme z toho, že rozprávky sú materiálom medzinárodným. Jednotlivé varianty, ktoré sú u rozličných národov, zachovávajú svoju národnú povahu predovšetkým vo forme, akou sa zachovávajú a rozprávajú. Výnimku tvoria len rozprávky historické. Tie sú autochtonné, viažu sa na históriu príslušného národa, ale i tak nájdú sa medzi nimi látky mnohým národom spoločné a podobné“ (Melicherčík, 1943: 297). Z hľadiska terminológie Melicherčík strieda pomeno-

vania rozprávka/povešť, keď neskôr v chrestomatii používa už iba termín rozprávka. Pri folklórnych dramatických prejavoch – „slovenské ľudové hry“ – uplatňuje semiotický prístup: „Ľudová hra ako samostatná folklórna hodnota vyznačuje sa vlastnou znakovou šírkou“, pričom ľudová hra osciluje v štruktúrach zvykoslovných (Melicherčík, 1943: 299). Samostatne sa venuje prísloviám, porekadlám a hádankám, charakterizujúc šírenie prísloví v čase a kultúrnom priestore. Podáva históriu zbierok prísloví z územia Slovenska od D. Sinapia-Horčíčku (1678) až po, v tom čase najnovšie, príspevky L. Žibritu a zbierku Š. Hanigovského. Pri vymedzení paremiologických žánrov vychádza zo klasifikácie A. P. Záturského (príslovie, porekadlo, pranostika). Pri prísloviach rozlišuje gnómickú a metaforickú formu, pričom „príslovia metaforickej podoby sú vo väčšej miere pôvodu ľudového ako príslovia gnómické“ (Melicherčík, 1943: 323).

Vyslovuje sa aj k pojmu národná povaha, keď konštatuje: „*Národná povaha* je výsledkom kolektívnych znakov určitého etnického celku“... „základným znakom národovosti je jazykový prejav“ (Melicherčík, 1943: 323). „Vo folklóre a predovšetkým v prísloviach prejavuje sa národná povaha len určitým spôsobom. Musíme však vziať do úvahy fakt, že v prísloví vyjadrený určitý názor nemusí mať bezpodmienečne akútny vzťah k národnej povahe, nemusí sa teda s ňou identifikovať. Ak sú v slovenských prísloviach vyjadrené napríklad určité vlastnosti, ako pravdivosť, úprimnosť, skromnosť a podobne, vyznačujú sa ako všeobecný kolektívny fakt, ale nemožno z toho usudzovať na prvky národnej povahy“ (Melicherčík, 1943: 324), no zároveň hovorí: „Ako iné folklórne hodnoty i ľudové príslovia považujeme za znak určitej *kmeňovej svojráznosti*“ (Melicherčík, 1943: 323).

Upozorňuje, že ani taká monumentálna zbierka, ako je Zátu-

reckého zbierka, „nevystihuje skutočný stav slovenskej príslovnej látky“ (Melicherčík, 1943: 324) – tu by sa mal brať do úvahy i príslovný fond v jednotlivých typoch literatúry.²³³ Vec by sme mohli rozšíriť aj z hľadiska zberu, no predovšetkým publikovania paremiologického materiálu, a to bez ohľadu na jeho veľký rozsah – tematický a kvantitatívny. Mám tu na mysli prípadný výber v zmysle auto/cenzúry nositeľov, zberateľov či zostavovateľa zbierky.

Melicherčík charakterizuje prevažujúce tematické skupiny prísloví (o Bohu, o etických hodnotách): „Všeobecne hodnotiac etickú stránku slovenských prísloví, poznávame v nich hlboké presvedčenie nášho ľudu o nevyhnutnosti konať skutky dobré a vyhýbať činom zlým, ktoré by sa stavali do protivy s vlastným svedomím a s náboženským presvedčením“ (Melicherčík, 1943: 326). Uvažuje o bezprostrednej skúsenosti nositeľa a konštatuje: „K vyšším spoločenským útvarom je pomer človeka v slovenských prísloviach vyjadrený veľmi kuso. Zato tým podrobnejšie je pomer človeka k útvarom spoločensky základným, a to predovšetkým k rodine a k rodinnému životu vôbec“ (Melicherčík, 1943: 327). Príslovia považuje za vyjadrenie „svetonáhľadu slovenského ľudu“, „...náboženský princíp, vyslovený v prísloviach, poukazuje jednak na závislosť ľudového múdroslovia z Biblie, z náboženskej a mravoučnej spisby, jednak na prirodzený zmysel slovenského človeka pre najzákladnejšie metafyzické princípy“ (Melicherčík, 1943: 328). Melicherčík tu z hľadiska genézy uplatňuje aj hľadisko vplyvov a preberania a autentickosť chápe v prijímaní a tradovaní v paremiologickom repertoári daného spoločenstva. Zvlášť sa venuje hádankám, poukazujúc na metaforickosť, ako na základný princíp ich poetiky. Ich životnosť dokladá medzižánrovými súvislosťami (s rozprávkou, hrou, svadobným zvykoslovím), keď sa uplatňuje

ich výrazná zábavná funkcia, taká zjavná v súvislosti s anekdotou. Konštatujú: „Hádanky javia sa nám takto ako materiál pre folkloristiku závažný, i keď sa mu nevenovala náležitá pozornosť a vyzýva, že je kvôli celkovej charakteristike slovenského folklóru potrebné sa hádankám „venovať práve s takou starostlivosťou, ako ktorýmkoľvek iným druhom.

V Melicherčíkových charakteristikách jednotlivých žánrov čítame v Slovenskej vlastivede prepojenie herderovských a bogatyriovovských inšpirácií. Ohlas na dedičstvo vplyvu Herderových konceptov, keď kľúčovou jednotkou Herderovej filozofie dejín je Volk alebo Nation spočíva v priznaní priznaním unikátnej špecifickosti spoločenstva v národnoemancipačnom úsilí. Kultúra bola považovaná za ich špecifické vyjadrenie „ducha národa“ (Hann – Sárkány – Skalník, 2005: 7). Tento model sa aj v Melicherčíkových interpretáciách replikuje vo vzpínajúcej sa vlne inštitucionalizovaného slovenského nacionalizmu od polovice 30. až do polovice 40. rokov 20. stor., tematizujúc v argumentácii tiež motív sociálnej krivdy. Bogatyriovovský ohlas a vlastný funkčno-štrukturalistický prístup sa zračí v charakteristike funkcií v ich hierarchii pri jednotlivých žánroch folklóru. V prípade piesní tiež znalosť synchrónneho stavu piesňového repertoáru, jeho dynamiky a procesov kultúrneho transferu (Krekovičová, 2017: 324 an.).

Popularizácii vedeckých poznatkov mala slúžiť Československá vlastiveda, ktorá by nadviazala na dielo toho istého názvu (1929-1936), pričom v prípade novšej by išlo o „redefiníciu hlavných 'vlastivedných' východísk z pohľadu marxistického poňatia československých dejín“ (Olšáková, 2016: 135). Medzi rokmi 1963-1970 vyšli štyri tematické diely, z toho v roku 1968 zväzok Lidová kultura. V kolektívnej syntéze Lidová kultura edície Českosloven-

ská vlastivěda zv. III. sa A. Melicherčík autorsky spolupodílel na kapitole Folklór.²³⁴

Na tomto mieste sa sústredím na koncepčno-organizačné „zákulisie“ tohto projektu, ktoré zjavne A. Melicherčíkovi odobralo veľa síl. Zväzok sa totiž z organizačného hľadiska nerodil ľahko. Zo zachovanej korešpondencie A. Melicherčíka s B. Filovou²³⁵ sa dozvedáme, že rukopisy slovenskej časti publikácie mali byť odovzdané do 1. 11. 1964, no viaceré časti boli ešte v roku 1965 len rozpracované, resp. ani nenapísané.²³⁶ Nedoriešená bola tiež pozícia A. Melicherčíka, ktorý sa podujal byť redaktorom slovenskej časti, keď práca na jednotlivých tematických častiach Vlastivedy, ktoré mali na starosti pracovníci Národopisného ústavu SAV, viazla.²³⁷ A. Melicherčík podrobne charakterizuje stav rozpracovanosti jednotlivých tematických častí a za kvalitne spracovanú považuje iba stať o ľudovej piesni. Záver päťstranového listu žiada riešenie situácie, ktorá NÚ SAV stavia do nepriaznivého svetla a predkladá návrh zvážiť osobu nového redaktora. Emotívne ladený list končí vyjadrením: „Doterajšia práca zbavila ma viery, že vec dovediete úspešne do konca a ja by som nerád zohral úlohu hrobára celého tohto podujatia.“

O organizačných peripetiách vzniku diela svedčí aj list J. Horáka, vtedajšieho riaditeľa Ústavu pro etnografiu a folkloristiku AV ČR, z 15. 6. 1963, v ktorom A. Melicherčíka žiada „o dokončenie a zaslanie všetkých statí pre Vlastivedu.“²³⁸ List má naliehavý charakter, Horák argumentuje potrebou porovnať príspevky s českými a ich koordináciou. Podobne naliehavý je aj list vedúceho redaktora Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí z 23. 10. 1965,²³⁹ ktorý žiada, aby A. Melicherčík poslal rukopisy dr. Jecha a dr. Sirovátku a vyjadrenie k nim. Termín 10. 11. 1965 uvádza ako konečný na dodanie kapitol o slo-

venskom folklóre a úvodnej štúdie tak, aby rukopis mohol ísť do tlače v decembri 1965.

V pozostalosti A. Melicherčíka je uložený sylabus state Ľudová próza do diela Československá vlastiveda, oddiel: Národopis, podpísaný A. Melicherčíkom.

V kapitole Folklor v odseku Funkce ústního podání (Melicherčík, 1968: 592) uvádza a charakterizuje „osobitosti ľudovej prozaickej tradície“ – ústnosť, kolektívnosť, variatívnosť, vyzdvihujúc kolektívnosť jednak v tvorivom procese, predovšetkým však „v ideologickej sfére – rozprávky a povesti vyjadrujú skutočnosť, názory, túžby a prania nie jednotlivca, ale ľudu ako celku. V obrazoch jednotlivých postáv zovšeobecňujú predstavy ľudu o živote, práci, hrdinstve, kráse, morálke apod.“ V samostatnej pasáži sa vyjadruje aj k „etnicite slovenskej ľudovej prózy“, ktorú viaže na fenomén kolektívnosti: „Ako kolektívne hodnoty, ktoré sa vytvárali v ústnom podaní ľudu po stáročia, sú *rozprávky a povesti výraznými nositeľmi etnických rysov národnej kultúry*. To sa prejavuje v rade príznakov, vlastných slovenskému ľudu, jeho dejinám, životným podmienkam, názorom, zmýšľaniu apod.“ (Melicherčík, 1968: 593).

Z folkloristického genologického hľadiska len upozorňujem, že tu už Melicherčík rozlišuje termíny pohádka a povest,²⁴⁰ v rámci ktorej ako jednu z podskupín uvádza podskupinu historické povesti. Ďalej v rámci nich vymedzuje samostatný cyklus povestí o zbojníkoch, v ktorých „ideovo prevláda tematika sociálna, založená kompozične na triednom kontraste [...] historické povesti riešia tento konflikt v prospech utláčaných, v čom je vyjadrená sila presvedčenia ľudu, že pravda a spravodlivosť budú raz na jeho strane“ (Melicherčík, 1968: 620). Tu zotrváva na prístupe z hľadiska triednych kontrastov a uvedomení ľudu.

Československá vlastivěda
Oddiel : Národopis

Ľudová próza
/Sylabus/

Vymedzenie pojmu Ľudová próza.

a/Počiatky záujmu o slovenskú Ľudovú rozprávku. Prvé zbierky slovenských Ľudových rozprávok a ich charakter / Mečňanský, Škultéty, Francisci, S. Reusz, I. Reusz, Ormiz, Daxner, Čipka, Dobšinský, Čaban, Bette, Širotková, Kcluby, Czambel, Mišik, Medvecký, Halaša a i./ Slovenské povesti. Súpis, slovenských rozprávok. Hodnotenie a ich význam.

Rozvoj bádateľskej práce na Slovensku v oblasti Ľudovej rozprávky a teoretický prínos jednotlivých bádateľov a smerov /I. Štúr, Reusz, Dobšinský, Hostinský, Tóth a i./

b/Ľudoví rozprávači, individuálnosť a kolektívnosť ich tvorby, prostredie kultúrne a sociálne.

c/Vývojové tendencie a dnešný stav slovenskej Ľudovej rozprávky.

d/Jednotlivé žánre Ľudovej rozprávky.

Spomína : A. Melichardík

1. Fantastická rozprávka

Vymedzenie pojmu fantastická rozprávka. Jej špecifickosť.

Výmysel a realita fantastického rozprávky ; ich funkcie. Ľalšie špecifické črty fantastického rozprávky.

Hrdina fantastického rozprávky. Ľalšie postavy. Pomoc ľudí, zvierat a čarovných predmetov.

Počiatky fantastického rozprávky ; jej súvis s inými prejavmi Ľudovej slovesnosti /ročné mýty/, oblasťou prvotnej ideológie /magické úkony, totemizmus, animizmus / a spôsobom života /matriarchát, kult predkov/atď. Prvky živelného materialistického myslenia.

Ľalšia životosť a vývoj fantastického rozprávky. Zastieranie pôvodného myslenia ročných mýtov ; tvorivý výmysel.

Obdobie feudalizmu. Odraz feudálnych vzťahov vo fantastickom rozprávke. Dotvorenie fantastického rozprávky. Sociálna tematika. Životnosť fantastického rozprávky v prvej polovici 19. storočia.

Zastavenie tvorivého vývoja fantastickkej rozprávky /2.pol.19. st./ Dnešný stav fantastickkej rozprávky.
Miesto fantastickkej rozprávky v celkovom bohatstve slovenských ľudových rozprávok. Najznámejšie sužety fantastickkej rozprávky.
Hlavné tematické skupiny.
Ideová náplň fantastickkej rozprávky a jej funkcia.
Umelecké stránka fantastickkej rozprávky.
Kompozícia. Štýl.
Charakteristika slovenskej fantastickkej rozprávky ako celku.
Súvis fantastickkých rozprávok s rozprávkami susedných národov a zvláštnosti slovenského materiálu. V čom tieto zvláštnosti spočívajú.

2. Rozprávka o zvieratách

Vymedzenie pojmu rozprávky o zvieratách. Jej špecifickosť.
Počiatky rozprávky o zvieratách ; jej súvis s magickými praktikami, ohlasť totemizmu.
Ďalší vývin rozprávky o zvieratách. Jej zmeny v období feudalizmu. Zbliženie rozprávky o zvieratách s kresťanskou mravoučnou spisbou a zvieracím eposom. Alégorická náplň rozprávky o zvieratách. Typizácia postáv.
Výchovné zameranie rozprávky o zvieratách.
Dnešný stav rozprávky o zvieratách.
Najznámejšie sužety slovenských rozprávok o zvieratách. Hlavné tematické skupiny.
Umelecké stránka rozprávky.
Kompozícia. Špecifickosť štýlu.
Charakteristika slovenskej rozprávky o zvieratách ako celku.
Súvis rozprávky o zvieratách s rozprávkou susedných národov a zvláštnosti slovenského materiálu.

3. Legenda

Vymedzenie pojmu ľudová legenda. Legenda veršovaná, legenda prozaická.

a/ Legendy v širšom slova zmysle :

- 1 rozprávky - legendy o pôvode,
- 2 starozákonné biblické látky známe medzi ľuďmi,
- 3 veršované skladby legendickej náplne zo života Krista ap.

b/ Prozaické legendy v užšom slova zmysle :

- 1 legendické rozprávania o hriešnikoch a pokání,
- 2 legendické rozprávania o putovaní Krista s Petrom,
- 3 legendické látky o ľudskom konaní, vlastnostiach, ap.

Najčastejšie cykly slovenských prozaických legiend :

a/ Cyklus etiológických legiend. Vznik etiológickej legiendy a jej súvis s pôvodnou etiológickou rozprávkou. Vývoj za feudalizmu. Vplyv cirkvi pri vzniku etiológickej legiendy. Charakteristické črty.

b/ Cyklus o Matajovi. Charakteristické črty.

c/ Cyklus o putovaní Krista s Petrom. Ich pôvod. Charakteristické črty.

Dnešný stav ľudovej prozaickej legiendy.

Umelecká stránka slovenskej ľudovej prozaickej legiendy.

Kompozícia, štýl.

Súvis legiendy s ľudovou legendou susedných národov a zvláštnosti slovenského materiálu.

Spracuje : V. Gašparíková

4. Realistická, novelistická rozprávka

Charakteristika žánru, jeho zvláštnosti vo vzťahu k iným rozprávkovým žánrom. Žánrová svojráznosť v tematike a umeleckej forme. Geneza žánru, úbytok fantastického vŕajasu. Historické podmienky genezy žánru.

Vzťah rozprávky k stredovekej novele, facciam.

Úloha žánru pri rozvoji novely a jej spätné pôsobenie. Tlačené zbierky a ich vzťah k novelistickým rozprávkam.

Tematika novelistických rozprávok. Hlavné tematické skupiny. Rozbor jednotlivých tematických skupín.

Problém realizmu novelistických rozprávok.

Ideový rozbor novelistických rozprávok.

Humor a satira novelistických rozprávok.

Umelecká stránka novelistických rozprávok.

Kompozícia, štýl.

Súvis novelistických rozprávok s rozprávkami susedných národov a zvláštnosti slovenského materiálu. V čom tieto zvláštnosti spočívajú.

5. Anekdota

Charakteristika.

Tematické skupiny ľudovej anekdoty.

Zvláštnosti jej kompozície.

Celková charakteristika.

6. Povest'

Charakteristika povesti vo vzťahu k rozprávke.

konkrétnosť povesti, stupeň vieryhodnosti vo vzťahu k téme povesti / rozprávania o nadprirodzených bytostiach/.

Tažkosť charakteristiky povesti ako celku.

a/ Povesti demonologické. Ich charakteristika. Tematické skupiny.

b/ Povesti miestne. Časť chotára. Budovy, hrady, zámky, opustené miesta, miesta zločinov, osamelé miesta, hory, lúky, rieky, skaly.

c/ Povesti historické. Povesti veľkomoravské. Boj proti Tatarom. Rozprávky o kráľovi Matejovi. Boj proti Turkom. Zbojnícke povesti. O Sitne.

Svojráznosť slovenských povestí v porovnaní s českými.

7. Rozprávania zo života

Charakteristika rozprávania zo života ako typu ľudovej prózy a jeho miesto v ústnom prozaickom folklóre.

Rozprávania zo života a historická pravda. Účasť výmyslu v rozprávaniach zo života. Účasť tradičného prozaického folklóru na formovaní rozprávania zo života.

Tematické oblasti rozprávania zo života. Charakteristika tematiky, jej výber a vzťah k životu. Spoločenská funkcia rozprávania zo života.

Rozprávania zo života - pramen folklóru.

Úpadok žánru - rozprávania zo života.

Rozprávači. Pomer repertoáru k tradičným rozprávkam. Rozprávačské príležitosti. Vzťah publika k rozprávaniu zo života.

Ich hodnota, ideová, dokumentárna. Umelecká hodnota rozprávania zo života. Fabulačná schopnosť.

Spracuje : A.Melicherčík

Príslovia, porekadlá, pranostiky, hádanky

1. Príslovia a porekadlá

Základná charakteristika príslovia a porekadla.

Príslovie : krátky poetický útvar tvoriaci súčasť ľudovej reči, v ktorom ľud po dlhého stáročia zovšeobecnil svoje spoločensko-historické skúsenosti.

Porekadla: rozšírený obrazný výraz, vzťahujúci sa na určitý životný jav.

Pomer medzi prísloviami a porekadlami.

Obecný charakter prísloví, ľudové príslovia, príslovia náu-

dového prostredia.

Historia príslovej tvorby. Vznik prísloví. Najstaršie príslovia zachované. Príslovia antického sveta. Príslovia v stredoveku. Príslovia epochy kapitalizmu. Príslovia v súčasnosti. Funkcia prísloví v hovorovej reči. Ich využitie v literárnej tvorbe.

Tematické oblasti prísloví.

Ideový rozbor prísloví. Ich spojenie so životom.

Príslovia ako prejav ľudovej filozofie.

Umelecké prostriedky prísloví.

Staré doklady prísloví v literatúre. Zbierky prísloví. Štúdium prísloví na Slovensku.

2. P r a n o s t i k y

Čo je pranostika.

V čom súvisí a v čom sa odlišuje od príslovia.

Tematický okruh pranostík.

Ich spojenie so životom.

Zvláštnosti poetického výrazu pranostík.

Pranostiky a povary.

3. Ľ u d o v á h á d a n k a

Charakteristika hádanky.

Hádanka spočíva v tom, že odкрýva v nej zahádané predmety, zobrazované prostredníctvom druhých, ktoré majú vzdialené zhody s tými, ktoré sa zamlčujú.

Hádanka odкрýva akoby poetickú stránku v prózaických veciach, predmetoch a javoch.

Vznik hádanky. Jej súvis s alegorickou rečou.

Hádanky a ľudový obrad.

Hádanky v rozprávkach.

Formovanie hádanky v zvláštny folklórny žáner.

Typy hádaniek.

Výchovná stránka hádaniek.

Tematické oblasti slovenských ľudových hádaniek. Ich rozbor.

Umelecké prostriedky ľudových hádaniek.

Vydávanie a štúdium slovenských ľudových hádaniek.

Spracuje : A. Melicherčík

K DEJINÁM FOLKLORISTIKY A K PROBLEMATIKE JEDNOTLIVÝCH FOLKLÓRNYCH ŽÁNROV

Ako som už uviedla, doteraz nie je k dispozícii komplexná práca o dejinách folkloristiky na Slovensku a to isto intenzívne vnímal aj A. Melicherčík – zvlášť v pozícii univerzitného pedagóga. V súvislosti s aktuálnymi dobovými výskumnými úlohami folkloristiky sa, aj v duchu ním uplatňovaného historizmu, venoval čiastkovými prácami tiež vývinu folkloristiky. Na jeho snahy a výsledky neskôr nadviazali hlavne J. Michálek (Michálek, 1990), M. Dzubáková (Dzubáková, 1976) a M. Leščák (Leščák (ed.), 1996).

O zámere napísať dejiny folkloristiky na Slovensku, no v širšom medzislovanskom kontexte, svedčí aj strojopisný rukopis, uložený v Melicherčíkovej pozostalosti v SNK.²⁴¹ Na okraji sú na viacerých stranách vpísané ceruzkou jeho dopĺňujúce poznámky a na s. 23 je uvedený dátum 20. X. 1952. Autor postupuje vo výklade chronologicky, po metódach a školách folkloristiky slovenskej i slovanských. Predpokladám, že z textu a. Melicherčík vychádzal pri prednáškach. Poznatky k dejinám folkloristiky uvádzal v štúdiách a publikáciách k jednotlivým témam a folklórnym žánrom – tak to bolo pri zbojníckej/jánošíkovej tradícii, ľudovej próze či parmiologických žánroch. I keď sa Melicherčík zástoju štúrovskej generácie v dejinách slovenskej folkloristiky nevenoval komplexne, cenné sú jeho príspevky o dvoch najvýznamnejších osobnostiach obdobia národného obrodzenia – L. Štúra (1815-1856) a P. Dobšinského (1828-1885). Štúrovo dielo z pohľadu folkloristiky charakterizoval z troch tematických hľadísk: Štúrovo ponímanie ľudovej slovesnosti, ľudovej slovesnosti Slovanov a jeho názory na vzťah ľudovej slovesnosti a literatúry (Melicherčík, 1956). A. Melicherčík považuje L. Štúra za iniciátorskú osobnosť v zberateľských, upra-

vovateľských a vydavateľských aktivitách jeho mladších nasledovníkov na poli folklóru. Štúrovo pôsobenie i uvedené aktivity jeho študentov zasadzuje do dobového spoločensko-politického kontextu, v ktorom folklór ako inštrument plnil špecifickú kultúrno-politickú funkciu.

V samostatnej publikácii, venovanej P. Dobšinskému (Melicherčík, 1959), charakterizuje jeho vynikajúce editorské počiny v publikačnom sprístupňovaní ľudovej prózy. Dobšinský, síce odborne neškolený folklorista, kompetentne vnímal jednu z kategoriálnych vlastností folklóru – variatívnosť, vyplývajúcu z ústneho charakteru jeho šírenia. Práve vynikajúca znalosť početných folklórnych naratívov a rešpektovanie uvedenej zákonitosti folklórnej komunikácie ho viedli k citlivým upravovateľským editorským zásahom, výsledky ktorých v 80. rokoch 20. storočia M. Leščák a V. Marčok pomenovali ako národnoreprezentatívne varianty. A. Melicherčík považoval edície Prostonárodných slovenských povestí (Štefánik, 1975), na ktorých sa okrem P. Dobšinského podieľal tiež A. H. Škultéty (1819-1892)²⁴², za „čin s významnou spoločenskou a kultúrnou funkciou“ (Luther, 1975: 595). Melicherčík pripomenul aj Dobšinského uvažovanie o prozaickej slovesnosti uplatniac mytologický prístup jej interpretácie, no ako konštatujú T. Bužeková a E. Krekovičová: „...Melicherčíkova práca bola silne poznačená dobovým kliše a ideologizáciou vedy v 50. rokoch 20. storočia“ (Bužeková – Krekovičová, 2008: 19). Autorky sa pokúsili o „nové čítanie“ Dobšinského práce Úvahy o slovenských povestiach (Dobšinský, 1872) v kontexte súčasnej slovenskej etnolingvistiky, keď ich spája cieľ – rekonštrukcia minulosti (slovenskej/slovanskej).

K dejinám záujmu o prozaickú slovesnosť sa A. Melicherčík vyjadril aj v prácach so širším čitateľským dosahom. Mám tu na

mysli reprezentatívne vydania Dobšinského Prostonárodných slovenských povestí s úvodnou štúdiou A. Melicherčíka. Prvýkrát vyšla táto trojdielna publikácia s 975 ilustráciami M. Benku v roku 1958 v náklade 13 400 výtlačkov.²⁴³ Melicherčík v štúdií predstavil zberateľský záujem o prozaickú slovesnosť, špeciálne o rozprávku na Slovensku, pričom vychádzal z poznatkov formulovaných J. Polívkom v Súpise slovenských rozprávok. Uvádza významnejších gemerských predstaviteľov zberateľskej práce, začínajúc Samuelom Reussom ako osobnosťou zakladateľského významu. Samotnú editorskú prácu Dobšinského charakterizuje ako autorské úpravy, čím sa rozprávky stali čitateľsky príťažlivé. V tejto súvislosti Melicherčík zdôrazňuje, že zbierku nemožno považovať za zbierku ľudových rozprávok vo vedeckom zmysle, ale chápať ich ako zbierku vydavateľom upravených. Melicherčíkove odborné poznatky a hľadiská sa tak v tejto edícii, no tiež v ďalších reedíciách²⁴⁴ mali možnosť dostať k mnohým čitateľom aj z radov laickej verejnosti.

Príspevok k dejinám folkloristiky predstavuje tiež Melicherčíkova úvodná štúdia k vydaniu zbierky A. P. Záturského (1837-1904) Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Štúdia približuje dejiny záujmu o paremiologický materiál z územia Slovenska, no problematiku uvádza v širších geograficko-kultúrnych kontextoch. Melicherčík vyzdvihuje koncepčný zástoj Záturského pri zostavení štruktúry zbierky, ktorá vznikala v zložitých podmienkach súdobého Slovenska a ako výsledok intenzívnej odbornej spolupráce s českým jazykovedcom a slavistom F. Pastrňkom (1853-1940) vyšla nakoniec v Prahe v roku 1897. Autor hodnotí Záturského zbierku vo svojej dobe ako „...významný kultúrny čin. Jeho dosah prerástol ďaleko hranice Slovenska. Nielen v našej, ale aj v celoslovenskej paremiológii znamenajú trvalú hodnotu a zaujali v nej popredné miesto“ (Záturský, 1974: 28). Melicherčík pri cha-

rakteristike paremiologického fondu uplatňuje koncepty triednej diferenciacie príslovných látok, ľudovosť chápe v prelínaní parémii vzniknutých v ľudovom prostredí s tými, ktoré vznikli a šírili sa v neľudových vrstvách – hovorí však o vzájomnom preberaní, poukazujúc aj na „cenzúrny“ vplyv cirkvi (Záturecký, 1974: 31).

Melicherčíkove výklady o jednotlivých folklórnych žánroch sa dostávali k širšej verejnosti aj v samostatných knižných čitateľských vydaniach. Jednou z tém, ktorej sa venoval z rozličných aspektov od začiatku až do konca jeho vedeckej činnosti, bola problematika piesní (Droppová-Markovičová, 1977: 583). Vyjadril sa ku klasifikácii piesní, k ich poetike, k skladbe aktuálneho spevného repertoáru, ktorý sledoval prostredníctvom konceptu spevnosť, sledujúc funkcie tzv. nefolklórnych piesní v pôvodnom i preberajúcom prostredí. Už recenziu publikácie J. Horáka (1884-1975) z roku 1946,²⁴⁵ uvádza konštatovaniami o zástoji ľudovej piesne v národných kultúrach, keď bola inšpiráciou pre umeleckú tvorbu – literatúru. Tak sa vlastne metodologicky orientoval aj neskorší vedecký záujem: „Ľudová pieseň chápaná v širšom rámci ako súčasť literatúry bola interpretovaná poväčšine metódami, bežnými pri skúmaní poetickej tvorby umelej“ (Melicherčík, 1945-46 c: 210). Stotožňuje sa s názorom o vývine ľudovej piesne všeobecne a špeciálne českej vo väzbe na funkcie piesne a na nositeľské prostredie, pripomínajúc vplyv kresťanskej liturgie, no poukazuje na kusé záznamy a správy zo stredoveku. V tomto smere vyzdvihuje Horákovu heuristickú prácu. Oceňuje širšie chápanie piesní zachytených v ľudovom prostredí, teda napr. aj jarmočné, znárodnené apod., no nabáda k opatrnosti pri formulovaní záverov len na základe textu, neberúc do úvahy sociálny a historický kontext, zdôrazňujúc potrebu sledovať repertoár piesní aj z hľadiska funkcií: „...ľudová pieseň nie je iba hodnotou umeleckou, musí-

me sa na ňu dívať aj z hľadiska jej sociálneho vzťahu k spoločnosti, ktorá ju spieva,“ no nabáda k opatrnosti pri formulovaní záverov len na základe textu, neberúc do úvahy sociálny a historický kontext (Melicherčík, 1945-46 c: 213).

Z hľadiska dejín folkloristiky na Slovensku, ako na svoju dobu veľmi podnetné, hodnotí Ľ. Droppová-Markovičová Melicherčíkovo uvedenie problematiky väzby piesní na nositeľa či na nositeľské skupiny do bádateľskej agendy folkloristiky (Droppová-Markovičová, 1977: 584). Tejto problematike sa neskôr v 80. rokoch sústredene venoval projekt, ktorý v Národopisnom ústave SAV viedla S. Burlasová (Krekovičová – Potančok (ed.), 2013: 46). Aj ďalšie podnety, ktoré svojimi vedeckými prácami a isto aj ako pedagóg, A. Melicherčík prinášal, neskôr rozpracovali jeho žiačky a žiaci – v prípade piesní to bola práve Ľ. Droppová, ktorá svoju vedeckú kariéru začala i ukončila prácami o jarmočných piesňach (Droppová-Markovičová, 1960; Droppová – Krekovičová, 2010).

Ako príklad Melicherčíkovej popularizačnej publikácie uvádzam zbierku V šírom poli studienečka s ilustráciami J. Vodrážku (Melicherčík, 1961), ktorá vyšla v náklade 60 000 výtlačkov. Výber zo slovenskej ľúbostnej a sociálnej ľudovej lyriky uvádza Melicherčíkov text, ktorý má výkladový charakter (Melicherčík, 1961: 9-29). Lyrické piesne považuje za bytostne najbližšie spevnému charakteru piesňovej tvorby slovenského ľudu – „vyjadrujú city, zážitky, myšlienkové bohatstvo, nadobudnuté po stáročia v bojoch a úsiliach o krajší a ľudsky spravodlivý život pracujúceho človeka.“ Ľudová epika sa na Slovensku viaže na prozaické podania a tu Melicherčík uvádza porovnanie s veršovanou epikou východných a južných Slovanov. Špecifikum slovenských ľudových piesní vidí v rozvinutej melodike, keď je text podmienený piesňovou formou, členenou prísne stroficky – dej akoby skákal od strofy na strofu

a často sa dejové prvky striedajú s lyrickými – dej i zážitok sa v piesni stretávajú súčasne. Venuje sa dejinám slovesnej poetickej tvorby: „Pieseň, recitatívom prednášané určité syntaktické celky i rozprávky – mýty súviseli v ich pôvodnej realizácii úzko so životnými podmienkami dávnych našich predkov v ich boji s prírodou za uchovanie vlastných existenčných podmienok života... snažili sa pôsobiť na prírodu. Predovšetkým tomuto cieľu slúžila poetická tvorba ako celok v spoločnosti ešte nerozdelennej na triedy“ (Melicherčík, 1961: 12). Pri vysvetľovaní dejín ústnej ľudovej slovesnosti uplatňuje marxistické triedne hľadisko a koncept vývinu historického vedomia ľudu: „Vznik a rozvoj triednej spoločnosti nielen že rozdelil pôvodný ľudský kolektív na dve proti sebe stojace skupiny ľudí, ale aj od základu premenil spoločenský dosah slovesnej umeleckej tvorby. *Slovesná umelecká tvorba sa stáva postupne stále viac odrazom triednych protirečení* a v ľudovom prostredí nositeľom ideí pracujúceho ľudu“ (Melicherčík, 1961: 12). Tak vysvetľuje aj počiatky lyrizmu v období raného feudalizmu, ktoré nachádza v ľudovej obradnej piesňovej tvorbe: „Táto tvorba, spĺňajúc oddávna veľmi dôležité hospodárske a spoločenské funkcie v živote našich predkov, neodrážala len samotný pracovný proces a šírku životných skúseností, ale z prípadu na prípad vyjadrovala tiež emocionálnu zainteresovanosť ľudí na ich život podmieňujúcim pracovnom procese“ (Melicherčík, 1961: 13). Nehovorí síce priamo o zmene funkcií, ale rozvoj lyrických piesní zdôvodňuje „zbavovaním sa pôvodnej závislosti od ľudového obradu“ (Melicherčík, 1961: 13). Podrobnejšie sa venuje zbojníckym, vojenským a pastierskym piesňam – pri týchto tematických skupinách hovorí o rôznych žánrových odtieňoch. Ľudová poézia v lyrických motívoch „...sa stala protiváhou života,“ vyjadrujúc, podľa Melicherčíka, dvojité útlak: feudálno – nevoľnícke posta-

venie nášho ľudu a putá a bezcitnosť patriarchálnej rodiny – tieto piesne, ako aj sociálne a rodinné piesne tak zobrazujú ideál ako nádej do budúcnosti, čo dokladá ukážkami textov jednotlivých druhov piesní (Melicherčík, 1961: 17). Výklad uzatvára: „Nežičlivý osobný údel, ospievaný v lyrických piesňach má spoločenský dosah i význam. V piesni sa spieva o zlom živote dievčiny, ľud v ňom však vidí svoj spoločný údel v podmienkach triednej spoločnosti“ (Melicherčík 1961: 28) a hovorí aj o inšpiratívnosti ľudovej lyriky pre dobovú literatúru, keď „pomohla vytvoriť veršovú osnovu štúrovskej poézie a jej obrazy a bohatstvo jazykových prostriedkov podstatne zvýšili krásu a štýl našej národnej poézie“ (Melicherčík, 1961: 28).

K teórii naratívnych prozaických žánrov sa A. Melicherčík vyslovil v samostatnej zásadnej štúdii v Národopisnom zborníku MS,²⁴⁶ uvádzajúc ukážky textov zväčša z rodnej Párnice. Aj tu, ako pri štúdiu tzv. spoločenských piesní, uplatnil Melicherčík hľadisko sociálneho ukotvenia folklórneho faktu: „Ľudové rozprávanie ako určitými normami konštituovaný tvorivý akt je predovšetkým usúvzťažnené so svojím prostredím existencie. Na ľudovú rozprávku sa treba dívať predovšetkým ako na sociálny fakt“ (Melicherčík, 1945-46a: 117). Odvoláva sa na vlastné terénne výskumné skúsenosti, keď zapisoval v opakovaných rozprávačských situáciách a zaznamenal verzie naratívov, ktoré sa líšili v závislosti od momentálneho stavu/nálady rozprávača či od zloženia poslucháčskeho kolektívu.

Pre ústne naratívne žánre používa zastrešujúci termín políkovskej tradície rozprávka. Za základný prvok štruktúry rozprávkového/naratívneho textu považuje motív: „Hotových rozprávok v podstate niet. Fakticky existuje rad motívov, ktoré vytvárajú špecifický rad rozprávkových sujetov, existuje určitá

s rozpráváním ako samotnú knihu s rozprávkou. A pri tom všetkom je jasný zjav, že sa rozprávky rozprávajú dnes menej ako v minulosti. Všade badať rozpad tradičných rozprávkových foriem. Niektoré typy rozprávok miznú bez náhrady.

Ak sa zamyslíme nad touto skutočnosťou, bez romantických horekovaní nad úpadkom tradičnej ľudovej kultúry, vidíme predovšetkým, že je rozprávka vytláčaná zo svojich pozícií predovšetkým rozvojom obecnej vzdelanosti, kde donedávna vykonávala rad praktických funkcií a na ich miesto rozvojom vzdelanosti a progresívneho civilizačného procesu nastúpily iné fakty, ktoré sú dnes súčasťou tieto funkcie novou formou substituovať a vykonávať. Pre dedinského človeka sústava rozprávkových hodnôt znamenala sumu hodnôt etických, výchovných, estetických, regionálnych, mnohých praktických a podobne. Dnes na ich miesto nastupujú jednak praktické dôsledky poznania a rad nových hodnôt, ktoré vytvára a šíri spoločnosť. Vyrovnáva sa predovšetkým pomer medzi vlastnou domácou tradíciou a tlačným slovom, vyrovnáva sa na dedine pomer medzi rozprávkovou tradíciou a knihou. Kniha sa stáva mocným zdrojom nového poznania, ktoré je potrebné k rovnováhe s celkovým rozvojom životných podmienok a na druhej strane stáva sa mocným zdrojom na obohacovanie rozprávkového repertoáru. Možno smelo hovoriť o protiklade: čítanie-rozprávania, no neslobodno zabúdať na folklórny prostredie špecifický plán, podľa ktorého z reprodukcie čítaného vzniká samostatný tvorčí akt rozprávača.

Toto väčšie ex tempore pokladal som za potrebné uviesť na to, aby sme mohli pristúpiť priamo k rozboru funkcií dnešnej ľudovej rozprávky a aby sme mohli zaujať stanovisko k problémom, ktoré sme si postavili hneď v prvých vetách tejto štúdie.

Povedali sme na začiatku, že sa na ľudovú rozprávku treba dívať predovšetkým ako sociálny fakt. Celé bohatstvo repertoáru ľudového rozprávania neexistuje bez vzťahu k určitému sociálnemu kontextu. Tento vzťah nie je jednoznačný. Existenciu ľudovej rozprávky chápeme výlučne na úzadí tejto súvislosti k rozprávačskému kolektívu. Ľudová rozprávka ako určitými normami viazaný útvar neexistuje ako taká. Bez uvedenia si tejto skutočnosti nevedeli by sme pochopiť, prečo sa ten a ten typ rozprávky uchoval a prečo zas onen zaniká. A ďalej, prečo jedna a tá samá rozprávka v tomto kontexte má takú podobu, v inom zmenenú. Výstavba sujetu sa mení. Sú to vše-

následnosť motívov a doteraz neobjavený skladobný princíp sujetovej výstavby, podľa ktorého sa rozprávky formujú“ (Melicherčík, 1945-46a: 117). Snaží sa nájsť princíp, podľa ktorého sa rozprávky „skladajú“ – ako plodné sa mu v tomto prípade javí štúdium funkcií ľudovej rozprávky a ľudového rozprávania vôbec (Melicherčík, 1945-46a: 118). A. Melicherčík sa v príspevku neodvoláva na zásadnú publikáciu o rozprávke z pera V. J. Proppa (1895-1970),²⁴⁷ no koncept funkcie, ktorý Propp uplatnil vo väzbe na účinkujúce postavy rozprávok, ich v uvažovaní o štruktúre textu zblízuje.

Tvorbu textu chápe situačne ako akt rozprávania: „ľudová rozprávka ako určitý normami viazaný útvar neexistuje ako taká“, jej podoba závisí od kontextu – výstavba sujetu sa mení – tu uvádza profesionálnych rozprávačov na šľachtických či panovníckych dvoroch, resp. žobráci (za zárobok), vandrovní remeselníci si rozprávaním získavali zákazníkov a privyrábali si, tiež podomoví sklári a drotári, pri práci (pradenie, driapanie peria), v rodinách – s funkciou vzdelávania, výchovy, z čoho vyvodzuje: „*rozprávanie v minulosti zaujímalo oveľa širší rozsah praktických a iných funkcií ako dnes*“ (Melicherčík, 1945-46a: 119-120).

Na jednotlivé zložky rozprávky sa Melicherčík pozerá ako na „sústavu sémantických a semiologických zložiek, ktorých funkčné vzťahy sú podľa všetkého prvoradým riadiacim faktorom pri výstavbe sujetu a okamžitej tej – ktorej funkčnej podoby rozprávky“ (Melicherčíka, 1945-46a: 121), zároveň vychádza z dvoch zistení: v porovnaní so sujetovou mnohotvárnosťou literatúry je pre folklór charakteristický obmedzený rad rozprávkových sujetov; obmedzený počet motívov (uvádza dovedy zistených cca 10 000) a sú, čo sa týka polohy v sujete voľné, kombinovateľné a v rôznych funkčných variantoch sémanticky zdôraznené, či posunuté na sémanticky vedľajšie miesto.

Vymenúva a podrobnejšie charakterizuje funkcie a ich vzájomné vzťahy: „...estetická, regionálna, triedna, magická, stavovská, obradová a rad funkcií praktických ako u detskej rozprávky funkcia uspokojiť, alebo učičkať dieťa, zabaviť spoločnosť, funkcia náučná a podobne“ (Melicherčík, 1945-46a: 121). Estetickú funkciu považuje za tú, ktorá podporuje a umocňuje dominantnú funkciu: „*Postavenie estetickej funkcie u ľudovej rozprávky je postavenie sprievodné... cieľavedomo sa používa na zdôraznenie iných špeciálnych funkcií...*“ (Melicherčík, 1945-46a: 122). Triedna funkcia „prejavuje sa predovšetkým vo vysmievaní a karikovaní panských typov alebo ich niektorých príznakov a veľmi často býva spojená s niektorými funkciami sprievodnými a to predovšetkým s religiózne – magickou a obradovou“ (Melicherčík, 1945-46a: 122), čo ilustruje na príklade asociácie „pána“ a toho, čo roľníkom prináša „zlo“ – nečas, búrku a to znamená škodu pre dedinského človeka: „Tento vzťah je vo folklórnom prostredí motivovaný magicky.“ Funkciu magickej rozprávky – vidí v podopretí platnosti tabu zákazov a zabezpečenia kontinuity magických úkonov a povier vo vedomí dedinského kolektívu a poukazuje tiež na fenomén „hlbky“ viery. Funkciu stavovskej rozprávky vymedzuje oproti triednej funkcii rozprávky a konštatuje, že stavovská funkcia nie je spojená s magickou funkciou rozprávky. Je zameraná na podčiarknutie stavovských predností a odlišností – v širšom rámci všetkých stavovských typov. A. Melicherčík vidí funkciu regionálnej rozprávky v zdôrazňovaní bežných regionálnych rysov zosmiešňovaním vlastností občanov susedných dedín formou generalizácie „na rovnomernej sociálnej platforme“ – teda recipročne. Praktické funkcie pripisuje detskej rozprávke, ktorá má upokojiť dieťa, čo sa odráža vo formálnej výstavbe textu s radom slabo vyvinutých motívov. Z hľadiska nositeľa píše o detskom rozprávačovi, ktorý

je zriedkavý, o to vďačnejší je poslucháč a preto „rozprávky“ považuje za dôležitý náučný i výchovný nástroj. Praktickú funkciu rozprávky uvádza pri prácach, ako pradenie, páranie peria – aby sa aktérkam nedriemalo, keď sa rozprávajú „sujetové rozprávky“ – formálne najvyššie.

Melicherčík vidí medzi formou a funkciou/iami naratívu vzťah dialektickej antinómie: „Na vyjadrenie konkrétnych funkcií konštituujú sa špecifické formy ľudovej rozprávky, ktoré sú schopné dané funkcie v rámci rozprávačského kolektívu vykonávať. No nielen to. Jednotlivé zložky ľudovej rozprávky ako zložky štruktúrneho celku predstavujú nám napätie, ktoré sa vyrovnáva momentálnym uspokojením ľudovej rozprávky. Každá zložka ľudovej rozprávky je vo vzťahu k celku nositeľom sémantickej funkcie, má svoj význam vo vzťahu k celkovému zaradeniu v rozprávke i vo vzťahu k funkcii, ktorú rozprávka vykonáva“ (Melicherčík, 1945-46a: 131). Za dôležitý konštitutívny rys naratívu/ rozprávky považuje súzvuk rozprávača a poslucháčov, ktorý spočíva v kolektívnom princípe zdieľania hodnôt a významov: „Jednotlivé zložky ľudovej rozprávky existujú ako nositelia sémantických funkcií, koordinovaných vo vedomí rozprávača a rozprávačského kolektívu. Okrem svojich materiálových vlastností sú nositeľmi určitých významových prvkov, z ktorých na okamžité dominantné postavenie prichádzajú tie, ktoré sú v súhlase s funkčnou dominantou celkovej rozprávkovej koncepcie“ (Melicherčík, 1945-46a: 131-132). Tu sú jasné inšpirácie Bogatyriovovým uvažovaním ako pri charakteristike výskumných metód, tiež však pri analýze konceptov znaku, individua a kolektívu vo vzťahu k folklórnej tvorbe, folklórneho faktu, štruktúry folklórneho diela, funkcií folklóru, štruktúry a hierarchie funkcií, vzťahu formy a funkcie, normy a hodnoty.

ZÁVER

Čiastkové hodnotenia vedeckého a pedagogického diela prof. PhDr. Andreja Melicherčíka, CSc. vo vývine národopisu/etnografie a folkloristiky na Slovensku sa zhodujú v tom, že išlo o výnimočnú osobnosť. Doteraz jej však nebola venovaná sumarizujúca práca. Takýto prístup si totiž vyžaduje prácu s mnohými zdrojmi informácií, predovšetkým však snahu o čo najväčší odborný autorský, no nazdávam sa, i časový odstup pri ich interpretácii.

Výrazná koncepčná a organizátorská zdatnosť A. Melicherčíka, a z toho vyplývajúca ambicióznosť, ho viedli byť v centre diania vo vede, ktorá si v časoch jeho pôsobenia hľadala adekvátne inštitucionálne zázemie a budovala autoritu v samotných vedeckých kruhoch na Slovensku. Pôsobenie A. Melicherčíka bolo zároveň výrazne rámcované dvoma „epochami“ so špecifickými politicko-spoločenskými kontextmi a tomu prislúchajúcimi ideovými diskurzmi. Zaujímalo ma, či a do akej miery mimovedecké okolnosti a súvislosti ovplyvnili jeho tematickú a metodologickú orientáciu. Informácie som čerpala z rôznych zdrojov – z odbornej literatúry, z Melicherčíkových prác a ich konceptov, z korešpondencie, úradných dokumentov tak, ako sa ony zachovali v archívoch inštitúcií, kde pôsobil či v jeho pozostalosti, uloženej v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice.

A. Melicherčík sa narodil na Orave, kde v Dolnom Kubíne vyštudoval gymnázium a aj prvé príspevky venoval kultúrnej

histórii Oravy. Na bratislavskej univerzite absolvoval aprobačné štúdium slovenského jazyka a literatúry a nemeckého jazyka. Navštevoval však aj prednášky o ľudovej slovesnosti, literatúre a estetike u takých pedagógov, ako boli P. G. Bogatyriov, J. Mukařovský či F. Wollman. Počas univerzitného štúdia A. Melicherčík absolvoval študijný pobyt na univerzite v Lipsku. Na základe jeho publikovaných príspevkov predpokladám, že nemecký etnograf B. Schier, pôsobiaci začiatkom 40. rokov na Slovenskej univerzite, bol po P. G. Bogatyriovovi – predstaviteľovi funkčného štrukturalizmu – ďalší z odboru, kto mladého etnografa/folkloristu A. Melicherčíka tiež ovplyvnil. Je pravdepodobné, že mu navrhol či sprostredkoval študijný pobyt v Nemecku. Ako sa to zračí v Melicherčíkových odborných i popularizačných textoch, spájala ich prinajmenšom nacionálna rétorika a nemalú úlohu isto zohrala aj študijným pobytom získaná znalosť úrovne a tradície nemeckého národopisu v jeho odnoži Volkskunde.

Melicherčík pracovne pôsobil v Matici slovenskej (1945-1950), ktorá bola v tom čase inštitúciou, kde sa až do vzniku Slovenskej akadémie vied a umení (1942) sústreďovala zberateľská a vedecká práca humanitných, tzv. vlastivedných disciplín v oblasti jazyka, literatúry, histórie a ľudovej kultúry. Ešte v roku 1939 poukazuje na úzku previazanosť zberu materiálu a jeho interpretácie v národopise. Konštatuje dovtedajšiu nesystematickosť spoločného postupu práce v národopise. Keďže živá kultúra na dedinách, ktorá ako kultúrny prežitok začína miznúť, apeluje na potrebu zintenzívniť zberateľskú prácu, rozšíriť ju aj na iné, ako dedinské spoločenstvo. Metodický inštrumentár navrhuje rozšíriť o dotazníkovú metódu. Na matičnej pôde Národopisného sborníka sa A. Melicherčík veľmi aktívne zhostil práce redaktora i autora.

V roku 1946 mal tiež výrazný organizačný, predovšetkým však

koncepčný podiel pri založení Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení, v roku 1958 stál aj pri zrode Slovenskej národopisnej spoločnosti. V akademickom ústave, no tiež v rámci československej etnografie a folkloristiky, po spoločensko-politickej zmene vo februári 1948 formuloval a forsíroval plnenie základných výskumných úloh v úzkej previazanosti na sovietsky model marxistickej metodológie. Podieľal sa na uplatňovaní dobových zásad organizácie práce a jej indoktrinácie politikou – a to ako v Ústave, tak i na Katedre – podrobného plánovania, princípu kolektivismu, preverovania politickej spoľahlivosti, v tom i tzv. samokritike.

A. Melicherčík bol členom Vedeckej rady Národopisného ústavu SAV, redakčných rád časopisov Slovenský národopis a Československá etnografia, vedúcim Komisie pre výskum ukrajinského etnika na Slovensku pri Československo-ukrajinskej komisii ČSI SAV, členom Predsedníctva slovenskej slavistickej komisie, člen Rady pre ateizmus pri Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, členom Odborovej komisie pre etnografiu a folkloristiku pri SAV a tiež pri ČSAV, v Kolégiu histórie SAV a aktívne koncepčne spolupracoval s múzeami na Slovensku.

Pracovnú kariéru zavŕšil ako univerzitný pedagóg na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity/Univerzity Komenského, kde pôsobil v rokoch 1952-1966. Zomiera predčasne v roku 1966 ako 49-ročný.

V Melicherčíkovom vedeckom diele identifikujeme dva metodologické prístupy – funkčný štrukturalizmus a historický materializmus. Inštrumentár funkčného štrukturalizmu uplatnil predovšetkým v zásadnej teoretickej práci Teória národopisu, ktorú napísal ako 27-ročný. Zužitkoval v nej poznatky získané na študijnom pobyte v Nemecku, keď v prvej časti publikácie

predstavil všetky vtedajšie relevantné teoretické prístupy a metódy západoeurópskej, predovšetkým germanofónnej, etnografie. Druhá časť práce má teoretický charakter v duchu funkčného štrukturalizmu. Melicherčík charakterizoval kategóriu folklórnosti vo väzbe na nositeľa javov kultúry, pričom za metodologické novum je možné považovať Melicherčíkovu požiadavku, aby etnografia a folkloristika skúmali javy kultúry nielen na vidieku, ale aj v iných sociálnych prostrediach. Z tohto pohľadu uviedol do folkloristického bádania na Slovensku nové koncepty, ako napr. spevnosť, sociálny kontext folklóru, problematika tzv. druhej existencie folklóru/tradičnej ľudovej kultúry ai.

Bol autorom či spoluautorom zásadných prác syntetického charakteru, ako boli Slovenská vlastiveda, Slovenský folklór – chrestomatia a Československá vlastivěda, pričom posledné dve uvedené svojím vznikom i použitým metodologickým aparátom spadajú do ďalšieho obdobia jeho vedeckej tvorby. Je rámcované obdobím po Februári 1948, keď sa vedúcou silou v Československu stala Komunistická strana Československa. Predovšetkým začiatok 50. rokov sa vo vedeckých i pedagogických kruhoch nesie v duchu silnej politizácie a ideologizácie, označovaných aj ako sovietizácia. Ako ukázala analýza jeho článkov i samostatných publikácií, po politickej zmene vo Februári 1948 sa A. Melicherčík zaradil k tým československým etnografom a folkloristom, ktorí prijali metodológiu tzv. historického materializmu. V tomto duchu formuloval koncepciu vedeckého výskumu v oblasti etnografie a folkloristiky na Slovensku s akcentom na tzv. pokrokové odbojové tradície (Jánošíkovská tradícia a tradícia Slovenského národného povstania), výskum kultúry robotníkov, funkcie tradičnej kultúry v celku národnej kultúry. Vo vedeckých štúdiách, syntetických prácach, ale aj v príspevkoch a publikáciách určených širšej verejnosti sa venoval

tiež dejinám folkloristiky na Slovensku (L. Štúr, P. Dobšinský, A. P. Záturecký ai.), jednotlivým folklórnym žánrom a problematike tzv. druhej existencie folklóru – folklorizmu. Špecifické miesto v jeho vedeckom diele zaujíma zbojnícka/jánošíkovská tradícia, ktorej venoval viaceré samostatné publikácie. Chápal ju v duchu sociálneho determinizmu ako pokrokovú odbojovú tradíciu, obraz zbojníctva ako výraz sociálneho uvedomenia utláčaných a postavu J. Jánošíka ako folklórny obraz, nadväzujúci na obraz hrdinu čarovnej rozprávky – Popolvára.

Podrobnejší obraz o tematickej šírke vedeckého zamerania a jeho vývine v čase poskytuje aj jeho personálna bibliografia v tejto publikácii v podobe, aká doteraz nebola spracovaná.

A. Melicherčík v teoretickej interpretácii národopisných fenoménov, predovšetkým folklóru, uplatnil uvedené dva prístupy, ktoré sa do istej miery prepojili a vo vývine jeho bádateľských metód na seba nadviazali. Ako funkčno-štrukturalistický prístup, tak aj prístup z pozície historického materializmu – ideologicky inštitucionalizovaný – spájalo hľadisko nositeľa folklóru a teda sociálny kontext vzniku a života fenoménov folklóru.

Odlišovala ich miera mimovedeckej inštrumentalizácie, ktorá bola po roku 1948 výrazná a pre jednotlivcov i inštitúcie vo vede priam existenčne limitujúca. Oprávnený dialektický a historický aspekt však v Melicherčíkovej argumentácii stál na nedostatočnej pramennej báze a bol podriadený téze o triednom charaktere umeleckého odrazu reality, folklóru zvlášť.

Práve táto metodologická „dvojdomosť“ A. Melicherčíka je inšpiratívna aj v duchu motta, ktoré on sám uviedol v Teórii národopisu: *Veda nežije ustaľovaním právd, lež prekonávaním omylov* dodnes.

¹ Na Univerzite Komenského som študovala v rokoch 1974-1978.

² Projekt VEGA 2/0107/19 „Folklor, folkloristika a ideológia“ (vedúca riešiteľského kolektívu: Mgr. Zuzana Panczová, PhD.).

³ Pozri bibliografické údaje v personálnej bibliografii A. Melicherčíka v tejto publikácii.

⁴ Príspevky S. Burlasovej, L. Droppovej-Markovičovej, B. Filovej, D. Luthera, S. Kovačevičovej, M. Leščáka, J. Michálka a S. Švehláka v časopise *Slovenský národopis* 25, 1977, s. 565-594.

⁵ Prof. PhDr. Ján Michálek, DrSc. (1932-2020) – folklorista, vysokoškolský pedagóg. Bližšie: Hlôšková, H.: Vedecko-pedagogické dielo prof. PhDr. Jána Michálka, DrSc. v kontexte bádania o ľudovej próze na Slovensku. In: *Studia Academica Slovaca* 43, 2014. Bratislava : Univerzita Komenského, s. 196-216.

⁶ Na zaujímavú súvislosť poukazuje G. Kiliánová v článku o Melicherčíkovom školencovi – M. Leščákovi, ktorý zásadné úvahy o predmete a metodológii národopisného bádania formuloval a publikoval v temer takom istom veku, ako A. Melicherčík publikáciu *Teória národopisu* (Kiliánová, 2020: 15).

⁷ Spolok pre vedeckú syntézu bol založený 23. 7. 1937 a združoval mladých vedcov, inšpirovaných najmodernejšími myšlienkovými a umeleckými prúdmi, ktorí sa snažili zapojiť vedecké bádanie na Slovensku do širšieho európskeho kontextu (Bakoš, 2007).

⁸ Podrobnejšie sa argumentácii venujem v príslušnej časti tejto práce.

⁹ PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc. – riaditeľka Ústavu etnológie SAV v rokoch 2000-2012.

¹⁰ A. Melicherčík bol školiteľom diplomovej práce aj kandidátskej dizertačnej práce M. Leščáka. Po jeho náhlej smrti sa Leščákovým školiteľom stal O. Sirovátka (1925-1992) – brnenský folklorista európskeho významu.

¹¹ Popovič, A. (1970). *Štrukturalizmus v slovenskej vede*. Martin: Matica slovenská.

¹² Pri tej istej príležitosti bola jubileu A. Melicherčíka venovaná vedecká konferencia

„Etnológia pre súčasnosť“ pri XX. Valnom zhromaždení Národopisnej spoločnosti Slovenska (NSS). Podujatia sa konali 7. – 9. 9. 2017 v jeho rodnej obci v spolupráci s Obecným úradom Párnica.

¹³ Melicherčík, A.: *Slovenský folklór – chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959.

¹⁴ A. Melicherčík používal aj pseudonymy: A. M. Barina, Andrée Marie M., Andrej D. M., Andrej M. Balina.

¹⁵ P. Štrelinger: Pozostalosť A. Melicherčíka, 1972, 67 str. je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice pod signatúrou SC 29224 D1.

¹⁶ Viac aj v hesle: Melicherčík, Andrej. In: *Slovenský biografický slovník, IV. zväzok* M-Q. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 147-148.

¹⁷ Maturoval na štátnom reálnom gymnáziu v Dolnom Kubíne 5. 6. 1935. Archív Univerzity Komenského v Bratislave: Zbierka rigorózných diplomov Univerzity Komenského v Bratislave, Andrej Melicherčík – Talpaš, akademický rok 1940/1941, číslo protokolu 3289/63.

¹⁸ List A. Melicherčíka T. H. Florinovi z 20. 2. 1965. LA SNK, sign. 130 O 5.

¹⁹ A. Melicherčík sa v článku Ľudová kultúra ako národná hodnota. *Elán*, 9, 1938/1939, č. 7-8, s. 11-12 odvoláva na Mukařovského príspevok Estetická funkcie a hodnota jako sociální fakty z roku 1936.

²⁰ Prof. F. Ryšánek bol v rokoch 1932-1933 dekanom Filozofickej fakulty SU.

²¹ Soznam prednášok Univerzity Komenského 1936/1937, s. 97. Registratúrne stredisko FiF UK.

²² Soznam prednášok Slovenskej univerzity 1940/1941, s. 106. Registratúrne stredisko FiF UK.

²³ Uvedený je ako hosťujúci profesor zo sesterskej univerzity v Lipsku.

²⁴ Pozri: Prof. PhDr. Andrej Melicherčík, CSc. (1917-1966) – *personálna bibliografia* v tejto práci.

²⁵ Ľudová kultúra ako národná hodnota. *Elán*, 9, 1938/1939, č. 7-8, s. 11-12.

²⁶ Dvojhodinové rigorózum vykonal dňa 21. 10. 1940 z etnológie a z archeológie.

Jednohodinové rigorózum vykonal dňa 20. 1. 1941 z filozofie. Promócia dňa 25. 1. 1941. Archív Univerzity Komenského v Bratislave: Zbierka rigorózných diplomov Univerzity Komenského v Bratislave, Andrej Melicherčík – Talpaš, akademický rok 1940/1941, číslo protokolu 3289/63.

²⁷ Vedecká práca prijatá dňa 16. 10. 1940, výmer č. 2116/39-40. Archív Univerzity Komenského v Bratislave: Zbierka rigorózných diplomov Univerzity Komenského v Bratislave, Andrej Melicherčík – Talpaš, akademický rok 1940/1941, číslo protokolu 3289/63.

²⁸ Archív Univerzity Komenského v Bratislave: Zbierka rigorózných diplomov Univerzity Komenského v Bratislave, Andrej Melicherčík – Talpaš, akademický rok 1940/1941, číslo protokolu 3289/63.

²⁹ 1. 9. 1939 – 31. 8. 1940.

³⁰ 1. 9. – 1940 – 31. 1. 1941.

³¹ 1. 2. 1941 – 31. 8. 1941.

³² V tom čase mal A. Melicherčík 22 rokov.

³³ Archív MS, sign. S6G-66-3/11.

³⁴ Ministerstvo nekonkretizuje.

³⁵ Slovenský národopis a sberateľská prax. *Slovák*, 7. 4. 1939.

³⁶ Karel Chotek (1881-1967). Prvý profesor etnografie v Československu. V rokoch 1921-1931 pôsobil na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.

³⁷ Bruno Schier (nar. 7. 12. 1902 vo Vrchlabí) „študoval i pôsobil ako pedagóg na pražskej nemeckej univerzite NUP – Deutsche Karl-Ferdinands Universität Prag, od roku 1934 ako profesor na univerzite v Lipsku a počas vojnového obdobia tiež v Bratislave“ (Lozoviuk, 2001: 71).

³⁸ *Slovák* bol slovenský politický denník, ústredný tlačový orgán Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ). V rokoch 1940-41 vychádzal v náklade 20 000 výtlačkov v pracovný deň, 30 000 výtlačkov v nedeľu.

³⁹ <http://digitalna.kniznica.info/zoom/44777/view?search=Schier&page=4&p=separate&tool=search&view=867,453,1045,498> [prístup 17. 9. 2021].

⁴⁰ STK, Bratislava: Nemecký profesor hosťom Slovenskej univerzity. *Slovák*, 6. 12. 1940.

⁴¹ *Slovák*, 16. 1. 1941.

⁴² Súčasťou exkurzie bolo i prijatie na viedenskej radnici a prehliadka národopisného múzea.

⁴³ S výkladom po Bratislave študentov sprevádzal V. Plicka (brat K. Plicku a otec PhDr. E. Plickovej, CSc.). B. Schier predniesol účastníkom prednášku „o vzájomnom prenikaní východonemeckej a západoslavianskej ľudovej kultúry“ so svetelnými obrazmi. *Slovák*, 7. 6. 1941.

⁴⁴ Národopisná práca na Slovensku – Z príležitosti odchodu hostí. Prof. Dr. Bruna Schiera. *Slovák*, 6. 4. 1943

⁴⁵ Doc. PhDr. Vilém Pražák, CSc. – etnograf, múzejník, univerzitný pedagóg (1936-1939 a 1955-1957)
na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského.

⁴⁶ Keďže sa diapozitívy v Dokumentačnej zbierke dnešnej Katedry etnológie a muzeológie FiF UK nenachádzajú, pravdepodobne ich B. Schier odniesol pri svojom návrate do Nemecka.

⁴⁷ Organizátormi boli Univerzita a Fakulta a prednáška sa konala v Aule SU 8. 4. 1943.

⁴⁸ Za dôležitú okolnosť považujem aj Melicherčíkovu znalosť nemeckého jazyka, ktorý bol jedným z jeho odborov štúdia na univerzite.

⁴⁹ Ročník VI.-VII., 1945-46, č. 1.

⁵⁰ Ako autora príspevku publikovaného pod značkou -am- som identifikovala A. Melicherčíka.

⁵¹ Strojopisný rukopis prednášky je uložený v Archíve MS, sign. S6G-61-7-10/16.

⁵² Archív Matice slovenskej. Fond: Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií vyčlenená z archívneho fondu Matice slovenskej. Sign. AMS II 46.3 E19, AMS II 64.9 BC9.

⁵³ Kópia potvrdenia z 28. 2. 1961 dokladá, že A. Melicherčík v MS pracoval od 1. 9. 1945 do 31. 3. 1950.

⁵⁴ V rukou písanej žiadosti (dr. – univerzitný asistent, Bratislava) o prijatie do služieb MS zo 14. 6. 1945 uvádza, že môže nastúpiť 1. 9. 1945.

⁵⁵ Ašakert, od roku 1948 Nové Sady, okres Nitra.

⁵⁶ Archív MS, sign. AMS II 38K21.

⁵⁷ W. D. Carter bol v tom čase v UNESCO predsedom Exchange of Person Section.

⁵⁸ Obdobie účasti v SNP uvádza „od 25. aug. do 2. okt. 1948“, čo je v prípade uvedeného roku zjavný preklep.

⁵⁹ Archív MS, sign. AMS II 46.3 E 19.

⁶⁰ Od 1. 9. 1935 do 1. 3. 1940. Údaje v osobnom spise Andrej Melicherčík. Registratúrne stredisko Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (ďalej FiF UK).

⁶¹ 1. 9. 1941 – 31. 8. 1945.

⁶² Od 1. 11. 1952.

⁶³ Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁶⁴ V tom čase bol A. Melicherčík referentom Národopisného odboru Matice slovenskej.

⁶⁵ V tom období dochádzalo v Československu aj k takým excesívnym prejavom uplatňovania politickej moci vládnucej politickej strany, ako bol postih tzv. triednych nepriateľov, napr. tzv. Akciou B (Oravcová, 2020).

⁶⁶ IX. zjazd Komunistickej strany Slovenska sa konal 25. – 29. 5. 1949.

⁶⁷ Viac v: Hann – Sárkány – Skalník (eds.), 2005: 13 an.

⁶⁸ Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁶⁹ STM – Súťaž tvorivosti mládeže.

⁷⁰ Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷¹ Viď nižšie.

⁷² Pozri pozn. 46.

⁷³ Kováč, D. a kol., 2014, s. 66.

⁷⁴ List č. 1254/50: Ustanovenie zo dňa 3. 11. 1949 za asistenta NÚ SAVU od 1. 4. 1950 do 31. 12. 1950. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷⁵ List 4940/52. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷⁶ List 3.818/52. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷⁷ Zložka 4438/55. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷⁸ 44.674/56-B/1. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁷⁹ Materiál z 15. 6. 1960, podpísaný dekanom FF UK J. Dekanom. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁸⁰ Sign. 102 C 3. Literárny archív SNK.

⁸¹ V tomto zmysle mohlo záväziť i členstvo A. Melicherčíka za Hlinkovu mládež v pracovnom odbore, tzv. súručenstve pre ľudový svojráz Európskeho zväzu mládeže (EZM), ktorý vznikol v septembri 1942. Podrobne o okolnostiach vzniku, členstve a zameraní EZM pozri: Millo, M. (2008: 123-126).

⁸² V roku 1951 bol z KSS vylúčený (za výrok na adresu prezidenta republiky v roku 1948, ktorý bol kvalifikovaný ako trestný čin urážky osoby prezidenta).

⁸³ NN: Ohlas kultúrnych pracovníkov. *Národná obroda* tiež *Práca* 25. 5. 1948.

⁸⁴ Knižná publikácia *Jánošíkovská tradícia na Slovensku* vyšla v roku 1952.

⁸⁵ LA SNK, sign. 61 C 2.

⁸⁶ List č. 102/1964. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁸⁷ Švehlák, S.: Medzislovanské paralely zbojníckych a vojenských balád (dipl. práca 1961); Žabkayová, V.: Slovenské zvieracie rozprávky – katalóg (dipl. práca 1965); Leščák, M. : Súčasný stav humoristického rozprávania na Spiši (pokus o výskum frekvencie a výskytu) (kand. diz. práca 1971).

⁸⁸ Godálová, J.: *Slovenská národopisná spoločnosť pri SAV*. Rkp. diplomovej práce. Nitra, 2006, s. 52.

⁸⁹ Prednášku usporiadala SNS pri SAV – komisia pre štúdium folklóru 22. 10. 1958.

⁹⁰ List v pozostalosti A. Melicherčíka. Literárny archív SNK, sign. 61 A 4.

⁹¹ Referát vyšiel tlačou: Melicherčík, A.: K problematike špecifičnosti umeleckého obrazu vo folklóre. *Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*. Praha : ČSAV, 1958, s. 389–401.

⁹² List č. 82/1960, 14. 3. 1960: Vyžiadanie súhlasu s externými prednáškami s. doc. A. Melicherčíka. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁹³ Revolučné odborové hnutie.

⁹⁴ Závodná rada.

⁹⁵ List zo 7. 3. 1958. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁹⁶ Kádrový posudok Dr. Andreja Melicherčíka, 4. 11. 1952. Registratúrne stredisko FiF UK. Osobný spis: Andrej Melicherčík.

⁹⁷ Bližšie pozri v: Hložková, H. (2021): Folklór a folkloristika v zborníkoch *Studia Academica Slovaca* – reálie a prístupy. In: *Studia Academica Slovaca* 50, s. 356–373.

⁹⁸ Táto časť je spracovaná aj na základe údajov, ktoré mi ako súčasť výskumnej správy láskavo poskytol PhDr. Juraj Zajonc, CSc.

⁹⁹ Na význam pôsobenia P. G. Bogatyriova v slovenskom národopise poukazuje S. Kovačevičová: “K oceneniu Bogatyriovovho pôsobenia na Slovensku došlo r. 1945 menovaním za čestného predsedu tvoriaceho sa Národopisného ústavu SAVU“ (Kovačevičová, 1994: 55).

¹⁰⁰ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 9, Zpráva o činnosti Národopisného ústavu [z roku 1947]: 1.

¹⁰¹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 9, Zpráva o činnosti Národopisného ústavu [z roku 1947]: 1.

¹⁰² Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 9, Národopisný ústav: polročný výkaz práce.

¹⁰³ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 9, Zpráva o činnosti za rok 1949: 3. V októbri až decembri 1950 viedol vydavateľstvo SAVU (Fond organizácií

SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Dr. Ján Mjartan [...] splnenie individuálneho pracovného plánu za r. 1950: 2.

¹⁰⁴ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 6).

¹⁰⁵ Vid' pozn. 83.

¹⁰⁶ Po kádrových previerkach boli v roku 1951 prepustené z NÚ SAVU M. Kosová a S. Kovačevičová (Zajonc, 2016: 29).

¹⁰⁷ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 4.

¹⁰⁸ Viedla ho pracovníčka NÚ B. Barabášová (Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 5).

¹⁰⁹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 6.

¹¹⁰ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 6).

¹¹¹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 16, Zpráva o inštalačných prácach z 25. 2. 1951.

¹¹² Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 1, inv. č. 7, Pracovný plán NÚ na rok 1951: 1.

¹¹³ Do tejto sekcie boli zaradené ústavy: Filozofický ústav, Historický ústav, Archeologický ústav, Ústav slovenskej literatúry, Ústav slovenského jazyka, Kabinet politickej ekonómie, Kabinet právnych vied a Pedagogický ústav (Kováč a kol., 2014: 97).

¹¹⁴ Podrobne rozoberá dobové organizačno-personálne fungovanie Ústavu J. Zajonc (Zajonc, 2016: 23-37).

¹¹⁵ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 12, Dr. Ján Mjartan: Výkaz práce za rok 1952: 1.

¹¹⁶ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 12, Dr. Ján Mjartan: Výkaz práce za rok 1952: 1.

¹¹⁷ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 12, Dr. Božena Barabášová: Výkaz práce za rok 1952: 1.

¹¹⁸ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 1.

¹¹⁹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 2.

¹²⁰ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 2.

¹²¹ Vedeckí pracovníci čítali, recenzovali a referovali predovšetkým o príspevkoch v časopise *Sovjetskaja etnografija*.

¹²² V roku 1950 sa konalo 10. – 24. novembra v Trenčianskych Tepliciach. Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV : Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 2.

¹²³ M. Kosová v roku 1950 napr. kvôli účasti na politickom školení nerealizovala plánovaný terénny výskum. (Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Dr. Mária Kosová – pracovný plán 1950 – splnenie).

¹²⁴ Porada sa konala 6. júla 1950. Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Zpráva o činnosti za rok 1950: 1.

¹²⁵ Vplýva to zo správ o činnosti pracovníkov NÚ a konštatuje to i samotný A. Melicherčík: „Ako predseda Národopisného ústavu videl som pri rozvíjaní práce ústavu prvoradú svoju úlohu v tom, aby som ako budú mi moje sily a schopnosti stačiť uviedol do života rozhodnutia IX. zjazdu strany o úlohách našej vedy [...] Po IX. zjazde nástojil som jednak na prevedení kritiky a sebakritiky všetkých ústavov SAVU a vo svojej práci zameral som sa na to, aby jednak táto dôležitá metóda vošla do praxe nášho ústavu a potom, aby sa rozhodnutia zjazdu stali aj našou generálnou líniou.“ (Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 10, Doc. Dr. Andrej Melicherčík [...] zpráva o činnosti za rok 1950: 1).

¹²⁶ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 1.

¹²⁷ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 1, inv. č. 1, Zápisnica o porade NÚ SAVU [...] 13. 10. 1949: 2.

¹²⁸ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 2.

¹²⁹ K prednesenému referátu nasledovali koreferáty na základe literatúry a diskusia. Témy (január až jún 1951): úlohy výskumu veľkorodiny na Slovensku (referujúci A. Melicherčík), štrukturalizmus a funkcionalizmus v našom národopise (A. Melicherčík), problém migrácií a formalizmu v etnografii (M. Kosová), evolucionizmus v národopise (J. Mjartan, A. Polonec), reakčný základ kultúrno-historickej školy (S. Kovačevičová), súčasná sovietska etnografia a naše úlohy (O. Nahodil, Praha), význam M. Gorkého pre výstavbu sovietskej folkloristiky (A. Melicherčík, mimo plánu k výročiu úmrtia M. Gorkého) (Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 3-4).

¹³⁰ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 4.

¹³¹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 5.

¹³² Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 8.

¹³³ Výskum bol deklarovaný ako predpríprava na „široko plánovaný výskum slovenského baníctva na Slovensku“ ktorý sa mal realizovať v spolupráci s Historickým ústavom SAVU a „ústavom Slovenského národného povstania“ v roku 1952 (Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 5).

¹³⁴ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV:

Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, zložka Banický výskum 1957, Plán školenia o výskume banického folklóru.

¹³⁵ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 12, Dr. Božena Barabášová: Výkaz práce za rok 1952: 2.

¹³⁶ Podľa: Kiliánová, 2017b: 27-28.

¹³⁷ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 12, Dr. Božena Barabášová: Výkaz práce za rok 1952: 2.

¹³⁸ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 11, NÚ SAVU, zpráva o plnení pracovného plánu na prvý polrok 1951: 8.

¹³⁹ Heslo: socialistické súťaženie. In: *Encyklopédia Slovenska V. zväzok R-Š*. Bratislava: VEDA, s. 522-523.

¹⁴⁰ Fondy právnych predchodcov, SAVU, šk. 3, inv. č. 3, sign. A-03, Závazky SAVU k IX.jazdu KSS – termíny na uskutočnenie, 1017/1950.

¹⁴¹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 1, inv. č. 1, Zápisnica o porade NÚ SAVU [...] 13. 10. 1949: 1.

¹⁴² Presný názov: Národopisný sborník. Časopis Národopisného odboru Matice slovenskej.

¹⁴³ Bližšie pozri: Kiliánová 2013, s. 12 an.

¹⁴⁴ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 1, inv. č. 1, Zápisnica o porade NÚ SAVU [...] 13. 10. 1949: 2.

¹⁴⁵ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 1, inv. č. 2, Zápisnica o pracovnej porade NÚ SAVU [...] 12. 1. 1950: 2.

¹⁴⁶ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 15, textové podklady B. Barabášovej a S. Kovačevičovej.

¹⁴⁷ Usporiadateľom výstavy bolo Ministerstvo informácií v Prahe. Slovenskú časť pripravilo Poverenie informácií a osvetu v spolupráci s Ústavom a ďalšími inštitúciami (Matica slovenská, Revolučné odborové hnutie, Československý sväz mládeže, Ústav pre ľudovú pieseň, Ústredie ľudovej umeleckej výroby ai.).

¹⁴⁸ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 18, Zpráva NÚ SAVU o práci na príprave slovenskej časti.

¹⁴⁹ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 18, Moskovská výstava [...] Historický syllabus (časť slovenská).

¹⁵⁰ Fond organizácií SAV, Fondy vedeckých pracovísk, Národopisný ústav SAV: Materiály právneho predchodcu, šk. 2, inv. č. 18, Návrh základného libreta.

¹⁵¹ J. Podoba hovorí o sprostredkovateľskej úlohe českých vedcov, pôsobiach na Slovensku v medzivojnovom období.

¹⁵² *Teória národopisu*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1945.

¹⁵³ A. V. Isačenko (1910-1978) – jazykovedec, slavista, rusista. V rokoch 1941-1955 pôsobil v Bratislave v rôznych inštitúciách, tiež ako vedúci Katedry slavistiky na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity.

¹⁵⁴ Viktor Kochol (1919-1984) – literárny vedec a kritik. V roku 1943 absolvoval slovanskú a germánsku filológiu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity.

¹⁵⁵ Rukopis recenzie je uložený v LA SNK, sign. 181 CL 17. I keď sa na strojopisnom texte nachádzajú redaktorské úpravy perom, recenzia pravdepodobne nebola publikovaná. Nie je uvedená v žiadnej z odborových bibliografií. Text nie je datovaný.

¹⁵⁶ V pravdepodobnom čase písania recenzie mala S. Kovačevičová-Žuffová dvadsaťpäť rokov.

¹⁵⁷ Autorka uvádza, že kníhkupci o publikácii nevedia, ba vraj nečítali o nej ani nakladateľskú noticku.

¹⁵⁸ Prvá bola publikácia R. Bednárika: *Príručka pre národopisný výskum Slovenska* (1942), druhá R. Mrliana: *Štúrovci a ústna slovesnosť* (1943).

¹⁵⁹ Správne má byť: J. K. B. Musäusa.

¹⁶⁰ Melicherčík v zozname literatúry (s. 156-164) uvádza 23 Bogatyriovových prác, z toho jednu v spoluautorstve s R. Jakobsonom. M. Kolečáni však vyčíta autorovi nedôslednosť pri odvolávaní sa na literatúru, keď sa odkaz nekryje so skutočným použitím prameňa.

¹⁶¹ Úvod je datovaný júnom 1944.

¹⁶² V Melicherčíkovej terminológii – synchronickému národopisu.

¹⁶³ Stavenhagen, K.: *Kritische Gänge in die Volkstheorie*. Riga, 1936.

¹⁶⁴ Termín zjav Melicherčík používa v práci vo význame jav.

¹⁶⁵ Melicherčík, A.: *Slovenský folklór – chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959.

¹⁶⁶ Bogatyriov, P. G.: Herecké pověry (spolu s V. Rybom). *Přítomnost*, 4, 1927, s. 153-155.

¹⁶⁷ Kosová, M. 1972: Historické povesti s tureckou tematikou (k teórii fabuly a sujetu). *Slovenský národopis*, 20, 1972, s. 376-392; Tá istá: Tendencie v súčasnej štruktúrálnej folkloristike. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 427-433; Tá istá: Magické usmrcovanie protivníka na diaľku. *Slovenský národopis*, 21, 1973, s. 513-531.

¹⁶⁸ Pri vysvetľovaní znakovosti javov sa odvoláva na prácu lingvistu K. Bühlera: *Sprachtheorie*. Jena, 1934.

¹⁶⁹ Spesz, A.: *Psychológia slovenských ľudových povier*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1944.

¹⁷⁰ Prof. ThDr. Alexander Spesz (1889-1967) teológ a filozof, predstaviteľ novotomizmu. Zaoberal sa teológiou a filozofiou morálky.

¹⁷¹ Príspevok k metodike terénneho výskumu súčasného stavu folklóru. *Slovenský národopis* 14, 1966, s. 570-579; Úvahy o predmete národopisného bádania. *Slovenský národopis* 17, 1969, s. 369-380; Poznámky k výskumu súčasného stavu folklóru na Slovensku. *Slovenský národopis* 19, 1971, s. 207-219; Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku – metódy, problémy, ciele. *Slovenský národopis* 20, 1972, s. 85-94; K niektorým problémom slovenskej folkloristiky. *Slovenský národopis* 20, 1972, s. 632-635; Teoretické problémy štúdia súčasného stavu folklóru (synchronná analýza). In: *Československé prednášky pre VII. Medzinárodný zjazd slavistov – Varšava*. Praha: Academia, 1973, s. 331-336; Aktuálne otázky folkloristiky v ČSSR. *Slovenský národopis* 24, 1976, s. 333-335; Teoretické problémy súčasnej slovenskej folkloristiky.

Slovenský národopis 24, 1976, s. 337-346; Úvaha o súčasnom národopise. *Národopisné informácie* 1988, č. 1, s. 105-110; Folklór ako forma sociálnej komunikácie. *Slovenský národopis* 50, 2002, s. 318-330.

¹⁷² Stalin, J. V.: *O dialektickom a historickom materializme*. Bratislava, 1945.

¹⁷³ Termín *konverzia* v tomto kontexte použila T. Bužeková v práci *Mágia a čarodejníctvo v etnografických štúdiách do polovice 20. storočia*. Bratislava: AKAmédia, 2019.

¹⁷⁴ Burlasová, S.: K otázke klasifikácie slovenských ľudových piesní – teória a prax. In: Hlôšková, H. – Krekovičová, E. (eds.): *Folklórne žánre – archívy – katalógy*. Bratislava, 1991, s. 79-94.

¹⁷⁵ <https://uesa.sav.sk/?q=sk/personalna-bibliografia-phdr-sone-burlasovej-drsc-0> [prístup 20. 8. 2021].

¹⁷⁶ Urbancová, H.: *Trávnice – lúčne piesne na Slovensku: Ku genéze, štruktúre a premenám piesňového žánru*. Bratislava: AEPRESS, 2005; Tá istá: *Mariánske legendy v ľudovom speve: Príspevok k typológii variačného procesu*. Bratislava: AEPRESS, 2007; Tá istá: *Jánske piesne na Slovensku: Štruktúra, funkcia, kontext*. Bratislava: AEPRESS, 2010.

¹⁷⁷ Čistov, K. V.: *Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácie*. *Slovenský národopis*, 20, 1972, s. 345-360.

¹⁷⁸ Pozri v tejto práci tituly v personálnej bibliografii A. Melicherčíka.

¹⁷⁹ *Národopisný sborník SAVU*, 9, 1950, s. 25-36 (vyšiel v roku 1952).

¹⁸⁰ Pozri tiež jeho článok: Proletársky internacionalizmus a národná kultúra. *Slovenské pohľady*, 65, 1949, č. 9, s. 476-485.

¹⁸¹ Engels, F.: *Ludwig Feuerbach a zavŕšenie klasickej nemeckej filozofie*. [Z nemeckého originálu Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie preložil A. Melicherčík.] Bratislava, 1949.

¹⁸² Autori tu majú na mysli krajiny tzv. sovietskeho bloku: Poľsko, Maďarsko, Československo a NDR, používajúc termín East-Central Europe (Ostmitteleuropa).

¹⁸³ Ide o obdobie tzv. reálneho socializmu a zásadného nespochybňovania marxistickej vedy.

¹⁸⁴ Publikácia vyšla v náklade 1200 výtlačkov.

¹⁸⁵ Melicherčík hovorí, že existenciu napr. zaklínaní a zariekaní možno *predpokladať* [zdôraznila H.H.] už v raných štádiách predtiednych spoločností (Melicherčík, 1959: 49).

¹⁸⁶ Podrobnejšie sa tomuto projektu vo vzťahu k A. Melicherčíkovi venujem nižšie.

¹⁸⁷ V zozname je uvedených vyše sto publikácií.

¹⁸⁸ Dzubáková, M.: O súčasnej slovenskej folkloristike. *Slovenská literatúra*, XII., 1965, s. 300-305.

¹⁸⁹ M. Dzubáková štúdium národopisu a histórie na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity zavŕšila v roku 1956. Pracovala ako odborná a vedecká pracovníčka v Ústave slovenskej literatúry SAV. Venovala sa problematike vzťahov folklóru a literatúry od národného obrodnenia po súčasnosť, napr. v publikácii *Ku genéze slovenskej folkloristiky*. Bratislava: Veda, 1976.

¹⁹⁰ Dzubáková, M.: Nové prúdy v teórii folklóru. *Slovenská literatúra*, IX., 1962, s. 482-485; Tá istá: Spory o základných otázkach folklóru. *Slovenská literatúra*, X., 1963, s. 10, s. 300-305.

¹⁹¹ Tento Dzubákovej návrh je od roku 2014 čiastočne naplnený Múzeom slovenskej rozprávky v Drienčanoch. Expozícia o živote a diele P. Dobšinského je v priestoroch fary, kde Dobšinský 24 rokov pôsobil ako evanjelický kňaz.

¹⁹² Gašparíková, V. – Putilov, B. N. (eds.): *Geroj ili zbojnik? – Heroes or Bandits? (Obraz razbojnika v folklore evropského regiónu – Outlaw Tradition in the Carpathian Region)*. Budapest: European Folklore Institute, 2002.

¹⁹³ Gašparíková, V.: *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964.

¹⁹⁴ Hlôšková, H.: Folklór a folklorizmus (k terminológii a koncepciám v súčasnom diskurze). *Etnologické rozpravy*, 2005, č. 1, s. 16-25.

¹⁹⁵ Poukazujem na to v časti o problematike folklorizmu.

¹⁹⁶ Išlo o publikáciu vychádzajúcu z materiálov tzv. wollmanovskej zberateľskej akcie. Práca vyšla pri príležitosti XI. Medzinárodného kongresu slavistov, ktorý sa konal v Bratislave v roku 1993.

¹⁹⁷ V tejto časti vychádzam čiastočne zo štúdie: Hlôšková, H., 2005.

¹⁹⁸ V SN 1981/ 1, 2 boli napr. publikované štúdie, ktorých autormi sú: B. N. Putilov, V. J. Gusev, V. K. Sokolovová, I. Küllösová, V. Gašparíková, M. Šrámková – O. Sirovátka.

¹⁹⁹ *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 3-4, príspevky na s. 399 – 618.

²⁰⁰ Príspevky publikované priebežne od roku 1952 až do 1968, keď posmrtné vyšla *Československá vlastivěda – Lidová kultura*.

²⁰¹ Pozri bibliografiu prác A. Melicherčíka v tejto publikácii.

²⁰² Pozostalosť skatalogizoval P. Štrelinger. Katalóg vyšiel ako 65. zv. edície Fondy Literárneho archívu Matice slovenskej: *Pozostalost Andreja Melicherčíka (1917–1966)*. Martin: Matica slovenská, 1972.

²⁰³ Anonymná anketa z roku 1996 medzi gymnazistami z maturitného ročníka prebehla v rámci predmetu Náuka o spoločnosti, čo mohlo (ale nemuselo) ovplyvniť odpovede študentov.

²⁰⁴ Goszczyńska, J.: *Myt Janosika w folklorze i literaturze słowackiej XIX wieku*.

Warszawa 2001;

Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia [preložila Bogumila Suwara]. Bratislava: JUGA 2003.

²⁰⁵ P. G. Bogatyriov: *Slovackije epičeskije rasskazy i liroepičeskije pesni – zbojnickij cikl*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1963.

²⁰⁶ Ide o II. prepracované a doplnené vydanie.

²⁰⁷ Posudok uložený v pozostalosti A. Melicherčíka. LA SNK, sign. 61 T 14.

²⁰⁸ Práca vyšla dva roky po smrti A. Melicherčíka.

²⁰⁹ Mám tu na mysli termín ľudová literatúra, ktorým myslí folklór, resp. ľudovú slovesnosť (Goszczyńska, 2003: 173).

²¹⁰ *Slovenský národopis*, 12, 1964, č. 3.

²¹¹ *Slovenský národopis*, 19, 1971, č. 4 publikoval príspevky z filozoficko-metodologického seminára s medzinárodnou účasťou.

²¹² *Slovenský národopis* 9, 1961, s. 358-395.

²¹³ *Smernica...* je uložená v LA SNK, sign. 61 S 4.

²¹⁴ Elán bol literárny a umelecký mesačník, v roku 1930 ho založil a redigoval básnik Ján Smrek (1898-1982). Časopis vychádzal v náklade 2600 exemplárov a až do jeho zrušenia v roku 1947 okrem poézie a prózy uverejňoval štúdie z literárnej teórie a histórie, tiež kritické príspevky. Elán sledoval aj otázky vedeckého života. Slovenskú literatúru a umenie zapájal do medzinárodných súvislostí.

²¹⁵ Išlo tiež o tzv. štylizovaných ľudových rozprávačov (Hlôšková, 1982).

²¹⁶ Literárny archív SNK, sign. LA SNK 61 K 2.

²¹⁷ *Kultúrny život*, 1958, č. 16, s. 3.

²¹⁸ *Kultúrny život*, 1958, č. 17, s. 5.

²¹⁹ *Kultúrny život*, 1958, č. 18.

²²⁰ Strojopis uložený v Literárnom archíve SNK, sign. 61 F 35, 18 str.

²²¹ Usudzujem, že ide o text napísaný v roku 1959, keďže sa v ňom odvoláva na diskusiu v novinách, ktorá v periodiku *Kultúrny život* prebehla v roku 1958. A. Melicherčík v ňom hovorí o porade, takže text pravdepodobne predniesol ako referát v rámci seminára pracovníkov LUT.

²²² Zjazd sa konal v septembri roku 1958.

²²³ Rozprávačom tohto typu, predstaviteľov tzv. štylizovaného ľudového rozprávačstva, sa venovala autorka publikácie: HLÔŠKOVÁ, H.: K otázkam štúdia štylizovaného ľudového rozprávačstva. *Slovenský národopis*, 30, 1982, s. 255-267.

²²⁴ A. Melicherčík mal v čase vydania Slovenskej vlastivedy 26 rokov.

²²⁵ *Slovenská vlastiveda II.* je rozsiahla 461 stranová publikácia, obsahujúca z hľadiska ľudovej kultúry odborné texty, textové ukážky a ilustrácie v kapitolách: Duchovná kultúra slovenského ľudu, Hmotná kultúra slovenského ľudu (autor R. Bednárík), Slovenský folklór (autor A. Melicherčík).

²²⁶ Podrobnejšie sa významu diela P. J. Šafárika a J. Kollára pre vznik folkloristiky na Slovensku venovala M. Dzúbáková (Dzúbáková, 1976).

²²⁷ Štúr, E.: *O národných piesňach a povestiach plemien slovanských*. Praha, 1853.

²²⁸ A. Melicherčík tejto problematike venoval samostatnú prácu: *Spoločenský spev na Slovensku*. Bratislava: Slovenské nakladateľstvo a vydavateľstvo, 1944.

²²⁹ Podrobnejšie pozri v časti Odbojové tradície – inštrumentalizácia zbojníckej/jánošíkovej tradície a obraz SNP in statu nascendi.

²³⁰ Ide o prácu *La chanson populaire du point de vue fonctionnel*. In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 5.

²³¹ Dobšinský, P.: *Úvahy o slovenských povestiach*. Turč. sv. Martin, 1871.

²³² Tu má pravdepodobne na mysli Seminár pre slovanskú filológiu na FF SU, v rámci ktorého sa konala zberateľská akcia pod vedením prof. F. Wollmana.

²³³ S takou koncepciou bol pod vedením PhDr. Márie Kosovej, CSc. budovaný od 70. rokov archív prísloví v NÚ SAV (Kosová, 1975).

²³⁴ Práca vyšla dva roky po smrti A. Melicherčíka.

²³⁵ PhDr. B. Filová, CSc., členka korešpondentka SAV, v rokoch 1958-1989 riaditeľka Národopisného ústavu SAV.

²³⁶ Literárny archív SNK, sign. 61 C 4.

²³⁷ Podľa dohovoru mala B. Filová, ako hlavná redaktorka slovenskej časti *Vlastivedy*, zabezpečiť poverenie A. Melicherčíka Československou spoločnosťou pro šíření politických a vědeckých znalostí redaktorstvom pripravovanej publikácie.

²³⁸ Literárny archív SNK, sign. 61 A 21.

²³⁹ Literárny archív SNK, sign. 61 B 6.

²⁴⁰ Československá vlastivěda z roku 1968 vyšla v českom jazyku.

²⁴¹ Rukopis *Historiografia folkloristiky (učebnica)* má 56 strán. LA SNK, sign. 61 M 8.

²⁴² V roku 1859 začala vychádzať vo zväzkoch ich zbierka *Slovenské povesti*, ktorej posledný 6. zväzok vyšiel v roku 1861.

²⁴³ *Prostonárodní slovenské povesti I.-III.*. Bratislava: Tatran – Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

²⁴⁴ Napríklad vydanie z roku 1974 vyšlo v 25 000 náklade.

²⁴⁵ Horák, J.: *Naše lidová píseň*. Praha: Josef R. Vilímek, 1946.

²⁴⁶ Melicherčík, (1945-46a).

²⁴⁷ Propp, V. J.: *Morfologia skazki*. Leningrad: Izdatel'stvo Akademii, 1928.

²⁴⁸ Bratislava: Matica slovenská, 1989.

²⁴⁹ Bratislava: NÚ SAV, 1971.

²⁵⁰ Bratislava: NÚ SAV, 1979.

²⁵¹ Bratislava: NÚ SAV, 1984.

²⁵² Bratislava: NÚ SAV, 1986.

²⁵³ Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2013.

²⁵⁴ Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008.

²⁵⁵ Brno: Státní vědecká knihovna v Brně; MKKKB, 1984.

PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

PROF. PHDr. ANDREJ MELICHERČÍK, CSc. (1917-1966)

KNIHY (autor)

Spoločenský spev na Slovensku.

Bratislava : Slovenské nakladateľstvo a vydavateľstvo, 1944.

Rec.: Kovačevičová, S.: Andrej Melicherčík: Spoločenský spev na Slovensku. *Národopisný sborník*, 6-7, 1945-46, č. 1, s. 111-113.

Rec.: Rampák, Z.: Dr. Andrej Melicherčík: Spoločenský spev na Slovensku. *Slovenské pohľady*, 61, 1945, č. 11, s. 415-418.

Rec.: Hirner, A.: A. Melicherčík: Spoločenský spev na Slovensku. *Filozofický sborník MS*, 6-7, 1946, č. 1, s. 94-97.

Teória národopisu.

Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1945.

Rec.: Kolečáni, M.: Andrej Melicherčík: Teória národopisu. *Slovenské pohľady*, 62, 1946, č. 5, s. 240-244.

Rec.: Butvin, J.: Cenný prínos do našej vedeckej literatúry. Andrej Melicherčík: Teória národopisu. *Čas*, 12. 2. 1946.

Rec.: Márkus, M.: Andrej Melicherčík: Teória národopisu. *Ethnographia*, 59, 1948, s. 174-175.

Rec.: an-dy: Andrej Melicherčík: Teória národopisu. *Demokrat*, 2, 1946, č. 60, s. 3.

Rec.: Kochol, V.: Kniha o národopise. *Národná obroda*, 2, 1946, č. 36, s. 4.

Rec.: Voráček, J.: Andrej Melicherčík: Teória národopisu. *Český lid*, 2, 1947, č. 2, s. 38.

Jánošíkovská tradícia na Slovensku.

Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1952.

Rec.: Klátik, Z.: Andrej Melicherčík: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. *Slovenské pohľady*, 69, 1953, č. 10, s. 926-930.

Rec.: Hajčík, G.: Andrej Melicherčík: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. *Český lid*, 40, 1953, s. 228-232.

Rec.: Robek, A.: Za studium pokrokových tradíc nášho lidu. *Naše vlast*, 3, 1955, s. 127.

Rec.: Sivek, A.: Andrej Melicherčík: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. *Slavia*, 26, 1957, s. 142-144.

Rec.: Wollman, F.: Andrej Melicherčík: Jánošíkovská tradícia na Slovensku a Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu. *Sborník FF brněnské university*, 8, 1959, č. 6, s. 113-116.

Rec.: Fojtík, K.: Andrej Melicherčík: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. *Slovenský národopis*, 1, 1953, s. 270-278.

Rec.: Mráz, A.: Kniha o jánošíkovskej tradícii u nás. *Pravda*, 34, 2. 7. 1953, č. 188, s. 5.

Jánošíkovská tradícia.

Martin : Osveta, 1955.

Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu.

Praha : Naše vojsko, 1956; *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Zo slov. originálu preložili O. Majer a V. Justl. Praha : Naše vojsko 1956.

Fotografie Anton Horník [et al.]; obálka a väzba Ivan Štubňa. Martin : Osveta, 1963, 2. prepracované a doplnené vydanie.

Rec.: Michálek, J.: Hrdina ľudu. *Kultúrny život*, 11, 1956, č. 30, s. 4.

Rec.: Kočí, J.: Príspevek k dejinám zbojníctví na Slovensku. *Historie a vojenství*, 1957, s. 293-295.

Slovenský folklór – chrestomatia.

Ilustr. Radoslava Mikulová. Bratislava : SAV, 1959.

Rec.: Gašparíková, V.: Andrej Melicherčík: Slovenský folklór. *Slovenský národopis*, 8, 1960, s. 661-663.

Rec.: Huska, M. A.: Andrej Melicherčík: Slovenský folklór. *Sborník Slovenského národného múzea*, 46-54, 1952-1960, č. 1, s. 210-211.

Rec.: Dzubáková, M.: Andrej Melicherčík: Slovenský folklór. *Slovenská literatúra*, 7, 1960, 371-373.

Rec.: Michálek, J.: Andrej Melicherčík: Pavol Dobšinský. *Slovenský národopis*, 8, 1960, s. 381-383.

Rec.: -vk- [Vladimír Karbusický]: Andrej Melicherčík: Slovenský folklór. *Český lid*, 47, 1960, č. 2, s. 87-88.

Pavol Dobšinský – portrét život a diela.

Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959.

Rec.: Michálek, J.: Andrej Melicherčík: Pavol Dobšinský. *Slovenský národopis*, 8, 1960, s. 381-383.

Rec.: Čavojský, L.: Andrej Melicherčík: Pavol Dobšinský. *Slovenské divadlo – revue dramatických umení*, 8, 1960, č. 1, s. 113-114.

Rec.: Kraus, C.: Andrej Melicherčík: Pavol Dobšinský: portrét života a diela . Bratislava : SVKL, 1959. *Slovenská literatúra*, VII, 1960, č. 1, s. 122-124.

Rec.: Dzubáková, M. *Kultúrny život*, 14, 1959, č. 37, s. 4.

Rec.: Michálek, J.: Portrét života a diela P. Dobšinského. *Zlatý máj*, 1960, č. 1, s. 40-41.

Rec.: Nadubinský, M.: Portrét načisto rozotretý. *Mladá tvorba*, 1959, č. 8-9, s. 59.

V šírom poli studienečka.

Výber zo slovenskej a sociálnej ľudovej lyriky. Zostavil a úvod napísal A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961.

Rec.: Dzubáková, M.: V šírom poli studienečka. *Slovenská literatúra*, 9, 1962, s. 119-121.

Jánošík-junošík – Juraj Jánošík v ľudových piesňach a povestiach.

Texty povestí upravil, doslov, poznámky a vysvetlivky napísal A. Melicherčík; ilustr. Ján Lebiš. Bratislava : SVKL, 1963.

Rec.: Sirovátka, O. *Národopisné aktuality*, 1, 1964, č. 1, s. 43-44.

Protifeudálny odboj a jánošíkovská tradícia na Slovensku.

Bratislava : Čs. spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, Osvetový ústav, 1963.

Písne moje, písne. Výber ze slovenské lidové poesie.

Praha : Odeon, 1968.

Jánošík junošík – lidové pověsti o Juražovi Jánošíkovi.

Uspořádal a pozn. opatřil A. Melicherčík, ze slovenského originálu přeložil Josef Spilka. Praha : Odeon, 1974.

(spoluautor)

Slovenská vlastiveda II. Novák, L. (zost.). Duchovná kultúra slovenského ľudu, Hmotná kultúra slovenského ľudu, Slovenský folklór (autor: A. Melicherčík), Slovenská národná povaha. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1943.

Rec.: Filozofický sborník, 6-7, 1946, s. 97-100 (Alexander Hirner).

Jerga, J.: *Svadba pod Tatrami*. Úvod napísal A. Melicherčík. Liptovský Mikuláš : Tranoscus, 1950.

Historické piesne. Výber textov a komentáre R. Brtáň; úvod napísal A. Melicherčík. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1953.

Rodová spoločnosť. Národopisné materiály a výskumy. Úvod napísal A. Melicherčík. Z ruského originálu Rodovoje občestvo, etnografičeskije materialy preložil Jan Pagáč. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954.

Perečko belavé, červený dolomán. Zostavili V. Gašparíková a R. Brtáň, úvodnú štúdiu napísal A. Melicherčík. Praha : Naše vojsko, 1955.

Dejiny slovenskej literatúry I.- dejiny staršej slovenskej literatúry. J. Mišianik (zostavovateľ), J. Minárik, M. Michalcová, A. Melicherčík (spoluautori). Bratislava : SAV, 1958.

České národní pohádky a písne. Rozprávky a piesne vybral a upravil Jaroslav Závada; doslov napísal A. Melicherčík; ilustr. Mária Želibská. Bratislava : Mladé letá, 1958.

Líška a drozd. Rozprávku A. N. Tolstého preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Martin : Osveta Bratislava, Povereníctvo školstva a kultúry, 1958.

Karnauchova, I. V.: *Snehulienka*. Z ruského originálu preložil a upravil A. Melicherčík ; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Martin : Osveta, 1958.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti* . Zv. 1. Edične pripravil a poznámky doplnil Eugen Pauliny; úvodnú štúdiu napísal A. Melicherčík; ilustr. Martin Benka. Bratislava : SVKL, 1958; Bratislava : Tatran, 1966, 2. vyd.

Kapitán opriškov – ukrajinské rozprávky o Oleksovi Dovbušovi. Výber podľa zbierky Narodni opovidanja pro opriškov (26. zv. Etnografického zborníka Naukovoho tovaristva imeni Ševčenka, Lvov 1910) zostavil, preložil, texty upravil, doslov a poznámky napísal A. Melicherčík; ilustr. Vladimír Machaj. Bratislava : Mladé letá, 1959.

Rec.: Gašparíková, V.: Kapitán Opriškov. *Slovenský národopis*, 10, 1962, s. 158-160.

Rysula, Š.: *Život a pieseň podtatranského Važca*. Doslov A. Melicherčík; ilustr. Ján Hála. Bratislava : SVKL, 1960.

Zo živých prameňov – výber zo slovenskej ľudovej slovesnosti. Vybral a texty upravil Ján Michálek; doslov a poznámky napísal A. Melicherčík; ilustroval Alojz Pepich. Bratislava : Mladé letá, 1960.

Němcová, B.: *A három aranytoll*. Válog. és az utószót írta A. Melicherčík; illusztr. Alojz Pepich. Bratislava : SVKL, 1960; Bratislava : SVKL, 1962, 2. kiad.

Zelienka, L.: *Detvianska nátura – humoristické rozprávky a poviedky Matúša Bicana*. Ilustr. Božena Plochánová- Hajdučíková; doslov napísal A. Melicherčík. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1961; Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1965, 2. preprac. a dopl. vyd.; Bratislava : Obzor, 1973, 3. preprac. a dopl. vyd.; Bratislava : Obzor, 1975, 4. vyd. (v Obzore 2.)

Milota, V.: *Ja musím byť zbojník*. Predslov: A. Melicherčík; ilustr. Jozef Baláž. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964.

Pieseň nad vetrom. 41 cigánskych piesní v preklade Dezidera Bangu s drevorezmi Štefana Pruknera Doslov napísal A. Melicherčík. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1964.

Záturecký, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Edične pripravila a poznámky spracovala M. Kosová ; úvod A. Melicherčík; ilustrácie L. Fulla. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965.

Milota, V.: *Já musím být zbojník*. Ze slovenského originálu přeložila Anna Křemenáková; doslov A. Melicherčík. Praha : Naše vojsko, 1966.

Československá vlastivěda 3, Lidová kultura (vedecký redaktor A. Melicherčík). Praha : Orbis, 1968.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti*. 1. zv. Úvod napísal A. Melicherčík.

Bratislava : Tatran, 1972; Bratislava : Tatran, 1973, 3. vyd.; Bratislava : Tatran, 1974, 3. vyd. dotlač.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti*. 2. zv. Edične pripravil a poznámky napísal Eugen Paulíny; úvodnú štúdiu napísal A. Melicherčík; ilustr. Martin Benka. Bratislava : Tatran, 1972; Bratislava : Tatran , 1973, 3. vyd.; Bratislava : Tatran, 1974, 3. vyd. dotlač

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti*. 3. zv. Bratislava : Tatran, 1974; Bratislava : Tatran, 1974, 3. vyd.; Bratislava : Tatran, 1974, 3. vyd. dotlač.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti*, zv. 1. Ilustr. Martin Benka; poznámky Eugen Paulíny; úvodnú štúdiu napísal A. Melicherčík. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, 1. vyd.; Bratislava : Tatran, 1973, 3. vyd.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti* , zv. 2. Edične pripravil a poznámky napísal Eugen Paulíny; úvodnú štúdiu napísal A. Melicherčík; ilustr. Martin Benka, Bratislava : Tatran, 1966, 2. vyd.

Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti*, zv. 3. Edične pripravil a poznámky napísal Eugen Paulíny; index zosavil A. Melicherčík; ilustr. Martin Benka. Bratislava : Tatran, 1973.

Záturecký, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Edične pripravila, poznámky a register spracovala M. Kosová; úvod napísal A. Melicherčík. Bratislava : Tatran, 1974.

Záturecký, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky*. Edične pripravila, poznámky a register spracovala M. Kosová; slovenské hádanky edične pripravila M. Bratová; štúdiu napísal A. Melicherčík. Bratislava : Slovenský Tatran, 2005, 1. vyd. Bratislava : Tatran, s.r.o., 2018, 2. vydanie.

(zostavovateľ)

Moja radosť – rozprávky, veršovanky a hádanky národov SSSR. Zostavili M. Rázusová-Martáková a A. Melicherčík. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1950.

Slovenské ľudové príslovia. Zostavili: A. Melicherčík a E. Paulíny s použitím Slovenských prísloví, porekadel a úsloví A. P. Zátureckého. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1953.

Rec.: Michálek, J.: Slovenské ľudové príslovia. *Slovenské pohľady*, 69, 1953, č. 11, s. 1033-1037.

Rec.: Spilka, J.: Slovenské ľudové príslovia. *Český lid*, 40, 1953, č. 5, s. 226-227.

(prekladateľ)

Čiževskij, D. I.: Puškin medzi romantizmom a klasicizmom. Preložil: A. Melicherčík. *Slovenské pohľady*, 53, 1937, č. 2, s. 75-82.

Engels, F.: *Ludwig Feuerbach a zavŕšenie klasickej nemeckej filozofie*. [Z nemeckého originálu Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie preložil A. Melicherčík.] Bratislava : Pravda, 1949.

Potechin, I. I.: Úlohy boja s kozmopolitizmom v etnografii. Preložil A. Melicherčík. *Národopisný sborník SAVU*, 10, 1951, s. 89-112.

Nečajev, A.: *Múdry mužik*. Preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Martin : Osveta, 1958.

Afanasiev, A. N.: *Zlatá rybka*. Z ruského originálu „Zolotaja rybka“ preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Bratislava : Mladé letá, 1959.

Afanasiev, A. N.: *Zlatá rybka*. Z ruského originálu „Zolotaja rybka“ preložil A. Melicherčík; ilustrovala Kamila Štanclová. Bratislava : Mladé letá, 1977, 2. vyd.

Afanasiev, A. N.: *Finist jasný sokol*. Z ruského originálu preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Bratislava : Mladé letá, 1959.

Afanasjev, A. N.: *Rýchly posol*. Z ruského originálu preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Bratislava : Mladé letá, 1959.

Afanasjev, A. N.: *Sedem Simeonov*. Z ruského originálu preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jaroslav Vodrážka. Bratislava : Mladé letá, 1959.

Ako šakal oklamal tigra. Z ruského vydania „Indijskije skazki“ preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jozef Novák. Bratislava : Mladé letá, 1960.

Odkedy sa pes s mačkou nenávidia – čínska rozprávka. Z ruského vydania „Kitajskie narodnyje skazki“ preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Ľubomír Kellenberger. Bratislava : Mladé letá, 1960.

Vďačný bažant – kórejská rozprávka. Z ruského vydania preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jozef Novák. Bratislava : Mladé letá, 1960.

Pastier a lev – mongolská rozprávka. Podľa českého vydania „Mongolské pohádky“ preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Jozef Novák. Bratislava : Mladé letá, 1961.

Pán Kocúrovský. Z ukrajinského originálu preložil a upravil A. Melicherčík; ilustr. Ivan Štubňa. Bratislava : Mladé letá, 1961; Bratislava : Mladé letá, 1986, 2. vyd.

Štúdie a články

Janko Francisci – Rimavský. 1. 6. 1822 – 7. 3. 1905. *Slovenský ľud*, 15, 6. 3. 1935, č. 10-11, s. 156-157.

Ja veru, pltníčku, chytaj si nebožieci! *Slovenská politika*, 16, 1. 12. 1935, č. 276, s. 5.

Matica slovenská v rokoch 1863-1875. *Slovenský ľud*, 15, 1935, č. 44, s. 696-697; č. 45, s. 715-716; č. 46, s. 730; č. 47, s. 746.

Slovenskje národňje novini – deväťdesiat rokov od ich založenia. *Slovenský ľud*, 15, 7. 8. 1935, č. 12, s. 503-505.

Drevené kostoly na Orave. *Slovenská politika*, 17, 12. 1. 1936, č. 9, s. 4.

Pamiatke Petra M. Bohúňa. *Nový hlas*, 13, č. 38 – 17. 9. 1938, s. 8.

Ľudová kultúra ako národná hodnota. *Elán*, 9, 1938/1939, č. 7-8, s. 11-12.

Slovenský národopis a zberateľská prax. *Slovák*, 21, 7. 4. 1939, č. 82, s. 7.

Niekoľko poznámok k ľudovému staviteľstvu na dolnej Orave. *Národopisný sborník MS*, 1, 1939, s. 42-46.

Propagácia slovenského národopisu (niekoľko časových návrhov). *Slovák*, 21, 25. 4. 1939, č. 95, s. 7; 27. 4. 1939, č. 97, s. 7.

Vedecký význam atlasu slovenského národopisu (čo by nám ukázal). *Slovák*, 21, 28. 5. 1939, č. 123, s. 9.

Literárny charakter metodickej práce v slovenskej folkloristike. *Slovenské pohľady*, 55, 1939, s. 257-264.

Funkcia folklóru v literárnom diele. *Národné noviny*, 70, 30. 3. 1939, č. 75, s. 4.

Výstava slovenských krojovaných bábok v Bratislave. *Slovák*, 22, 21. 5. 1940, č. 118, s. 7.

Funkčné premeny v dnešnom dedinskom speve. *Národopisný sborník MS*, 1, 1941, s. 116-141.

O ľudovej piesni. *Slovenský rozhlas*, 2, 1941, č. 11, s. 15-16.

Po stopách našej ľudovej piesne. *Slovenský rozhlas*, 3, 1942, č. 6, s. 7-8.

Biela sobota vo zvykoch ľudu. *Národné noviny*, 73, 3. 4. 1942, č. 25, s. 13.

Literaturberichte. Wege der slowakischen Volksforschung. *Leipziger Vierteljahrschrift für Südeuropa*, 6, 1942, s. 125-135.

Národopisná práca na Slovensku (pri príležitosti odchodu dr. Bruna Schiera). *Slovák*, 25, 6. 4. 1943, č. 80, s. 6.

- O ľudovej piesni. *Slovenská jednota*, 3, 5. 4. 1944, č. 77, s. 6.
- Válasi v Karpatoch a na Balkáne. *Slovenský rozhlas*, 5, 1944, s. 134-136.
- Habánska keramika v Sobotišti. *Slovenský rozhlas*, 5, 1944, č. 36, s. 1128-1130.
- Úlohy a metódy súčasnej slovenskej etnografie a folkloristiky. *Slovenské pohľady*, 61, 1945, č. 7, s. 187-194.
- Etnografia ako veda. *Národopisný sborník*, 6-7, 1945-1946, s. 1-13.
- Svadobný obrad ako folklórny znak. *Národopisný sborník*, 6-7, 1945-1946, s. 28-38.
- Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. *Národopisný sborník MS*, 6-7, 1945-1946, s. 200-202.
- Príspevok k skúmaniu funkcií ľudovej rozprávky. *Národopisný sborník MS*, 6-7, 1945-1946, č. 2-4, s. 117-132.
- Súčasný stav chorvátskej etnografie. *Národopisný sborník*, 6-7, 1945-1946, s. 88-94.
- Vianoce slovenského ľudu. *Matičné čítanie*, 1, 1946, s. 173-174.
- Zasadnutie Národopisného odboru Matice slovenskej. *Národné noviny*, 77, 9. 2. 1946, č. 34, s. 3.
- Funkcia nefolklornej piesne v dedinskom prostredí. *Národopisný sborník MS*, 8, 1947, s. 69-80.
- Proletársky internacionalizmus a národná kultúra. *Slovenské pohľady*, 65, 1949, č. 9, s. 476-485.
- Prvý sväzok spisov J. V. Stalina. *Slovenské pohľady*, 66, 1950, č. 3, s. 172-178.
- Československá etnografia a niektoré jej úlohy pri výstavbe socializmu. *Národopisný sborník SAVU*, 9, 1950, s. 25-36.
- Matica slovenská a náš kultúrny dnešok. *Slovensko*, 14, 1949, č. 1, s. 7-8.
- Na rozhraní rokov. *Matičné správy*, 1, 1949, č. 4, s. 1-2.
- Matica s ľudom – ľud s maticou. *Lud*, 3, 1950, č. 117, s. 4.
- Sovietska etnografia – náš vzor. *Národopisný sborník SAVU*, 10, 1951, s. 5-23.
- Úspechy a nové úlohy sovietskej etnografie. *Národopisný sborník SAVU*, 10, 1951, s. 361-363.
- Za nový typ múzejníctva. *Nové slovo*, 8, 1951, s. 653-655.
- Výstava rumunského ľudového umenia. *Pravda*, 33, 15. 1. 1952, č. 12, s. 7.

Historická postava Juraja Jánošíka. *Historický sborník*, 10, 1952, s. 276-292.

Slovenská historická pieseň XVI. a XVII. stor. *Československá etnografie*, 2, 1954, s. 235-244.

Profesor dr. J. Horák sedemdesiatročný. *Kultúrny život*, 9, 1954, č. 50, s. 8.

Slovenské historické piesne s tematikou protitureckých bojov. *Príroda a spoločnosť*, 3, 1954, s. 499-503.

Vianočné obyčaje – odraz minulosti nášho ľudu. *Pravda*, 35, 1954, č. 355, s. 7.

Klasické dielo svetovej etnografie (k vydaniu Morganovej Pravekej spoločnosti). *Pravda*, 35, 23. 8. 1955, č. 233, s. 7.

Poznámky k výskumu folklóru gemerských baníkov. *Slovenský národopis*, 3, 1955, s. 401-410.

Pavol Dobšínsky a ústna ľudová slovesnosť. *Slovenské pohľady*, 71, 1955, č. 10, s. 1064-1080.

Viac úcty ku klasickému dedičstvu slovesnej tvorby nášho ľudu. *Slovenské pohľady*, 71, 1955, s. 77-87.

Ľudovít Štúr a ľudová slovesnosť. *Slovenský národopis*, 4, 1956, s. 3-16.

Ľudovít Štúr o vzťahu ľudovej slovesnosti k literatúre. *Slovenské pohľady*, 72, 1956, č. 1-2, s. 116-130.

Ľudovít Štúr a ľudová slovesnosť Slovanov. *Český lid*, 43, 1956, s. 1-4.

Ľudovít Štúr a ústna ľudová slovesnosť. *Ľudovít Štúr. Život a dielo*. Bratislava, 1956, s. 283-296.

Ľudovít Štúr o slovenskej ľudovej poézii. *Ľudová tvorivosť*, 6, 1956, s. 24-26.

Význam vyučovania ľudovej slovesnosti na našich školách. *Slovenský jazyk a literatúra v škole – časopis pre otázky jazyka a literatúry*, 2, 1956, č. 9, s. 385-388.

K otázke vzniku zbojníctva v Karpatoch. *Slovenský národopis*, 4, 1956, s. 163-194.

Zachrániť a či zveladiť ždiarske ľudové umenie? (zakončenie diskusie). *Osvetová práca*, 6, 1956, s. 128-129.

Niektoré otázky ľudovosti v literatúre. *Slovenská literatúra*, 4, 1957, č. 1, s. 77-87.

Niektoré otázky štúdia a výskumu ľudového divadla na Slovensku. *Slovenské divadlo – revue dramatických umení*. 5, 1957, č. 2, s. 92-100.

Vrchovská balada o Matúšovi Budáčovi. *Nová literatúra*, 1957, č. 11, s. 20.

Slovensko-ukrajinské vzťahy v zbojníckom folklóre. *Československo-ukrajinské vzťahy*. Bratislava, 1957, s. 539-548.

Slovensko-ukrajinské vzťahy v zbojníckom folklóre. *Slovanské štúdie*, 1, 1957, s. 539-548.

K problematike špecifičnosti umeleckého obrazu vo folklóre. *Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*. Praha : ČSAV, 1958, s. 389-401.

Slovenské povesti A. H. Škultétyho a P. Dobšinského. *Slovenský národopis*, 6, 1958, s. 449-468.

Folkloristická a národopisná práca P. Dobšinského. *Československá etnografie*, 6, 1958, s. 125-143.

Presýtenosti z folklóru. *Kultúrny život*, 13, 1958, č. 16, s. 3.

Pramene Prostonárodných slovenských povestí. *Nová literatúra*, 2, 1958, č. 7, s. 9 a 13.

Lud – tvorca hodnôt (o rozvoji LUT). *Predvoj*, 3, 1959, č. 23, s. 7-8.

Ludové rozprávky a možnosti ich využitia pre ateistickú výchovu. *Slovenský jazyk a literatúra v škole – časopis pre otázky jazyka a literatúry*. 6, 1960, č. 1, s. 3-7.

Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. *Slovenský národopis*, 9, 1961, č. 3, s. 358-395.

Povstanie v ústnom podaní slovenského ľudu. *Predvoj*, 6, 1962, č. 34, s. 8-9.

Ján Mjartan, šesťdesiatročný. *Slovenský národopis*, 10, 1963, s. 177-180.

Juraj Jánošík v poetickej tvorbe nášho ľudu. *Pravda*, 16. 3. 1963, s. 5.

Konferencia o problematike dejín ľudovej kultúry na Slovensku. Diskusia. *Slovenský národopis*, 12, 1964, s. 516-520, 524-525.

Tradičné a netradičné v ľudovej kultúre. *Slovenský národopis*, 14, 1966, č. 4, s. 563-569.

Niektoré stránky súčasnej slovenskej folkloristiky. *Slovenský národopis*, 14, 1966, s. 471-476.

Znak a význam v národopise (úryvok z knihy Teória národopisu). *Slovenské pohľady*, 82, 1966, č. 9, s. 90-92.

Pohľad na Kaukaz (adigejské národy). *Hlas ľudu*, 6. 1. 1966, s. 3; 22. 1. 1966, s. 3; 5. 2. 1966, s. 5.

Dagestan – najpestrejšia časť Kaukazu. *Hlas ľudu*, 15. 1. 1966, s. 5.

Recenzie

Erce: V tóni polmesiaca. *Slovenské pohľady*, 52, 1936, č. 4, s. 248-249.

Václavík, A.: Tradície ľudovej drevorezby. *Slovenské pohľady*, 53, 1937, s. 119-120.

Václavík, A.: Slovenské palice. *Slovenské pohľady*, 54, 1938, s. 507-508.

[am] Bednárik, R.: Zvykoslovné pramene výtvarného prejavu slovenského. *Národné noviny*, 73, 1942, č. 36, s. 5

Ludmila Reichlová-Kucháriková: Dejiny kroja. *Národopisný sborník MS*, 3, 1942, s. 114-116.

Erwin Wienecke: Untersuchungen zur Religion der Westslawen. Leipzig 1940. *Národopisný sborník MS*, 4, 1943, s. 54-57.

[am] Dr. Alexander Spesz: Psychológia slovenských ľudových povier. *Národopisný sborník MS*, 6-7, 1945-1946, č. 1, s. 102-108.

[am] J. J. Bachofen: O materskom práve. J. J. Bachofen: Lykijský mýtus. In: *Národopisný sborník*, 6-7, 1945-1946 č. 1, s. 108-111.

[am] Tr. Ionescu-Nișcov: Der Verrat als episches Motiv in der serbo-kroatischen, bulgarischen und rumänischen Volkspoese. *Národopisný sborník MS*, 6-7, 1945-1946, č. 2-4, s. 215-217.

Horák, J.: Naše lidová píseň. *Národopisný sborník MS*, 6-7, 1945-1946, s. 210-213.

Sokolov, V. I.: Narodnaja režba po derevu. *Národopisný sborník MS*, 8, 1947, s. 66-67.

Sovietskaja etnografija, 1946, č. 1-4. *Národopisný sborník*, 9, 1950, s. 226-229.

Sovietskaja etnografija, 1947, č. 6-7. *Národopisný sborník SAVU*, 9, 1950, s. 229-230.

Pavel Eisner: Tři kapitoly o lidové písni. *Národopisný sborník SAVU*, 9, 1950, s. 211-212.

Spilka, J.: Příslownictví české a slovenské. *Český lid*, 40, 1953, s. 226-227.

Kollár, J.: Opravdivý klenot slovesnej tvorby nášho ľudu. *Národné spievanky*. II. *Pravda*, 35, 1954, č. 79, s. 5.

Slovenské ľudové rozprávky v ruštine. *Pravda*, 37, 20. 2. 1956.

Kniha ľudového humoru. *Kultúrny život*, 11, 1956, č. 41, s. 4.

Hodnotná publikácia o slovenských krojoch. Kovačevičová, S.: Ľudový odev v hornom Liptove. *Pravda*, 37, 1956, č. 299, s. 7.

České pohádky Jana Drdu. *Slovenské pohľady*, 74, 1958, č. 7-8, s. 739-745.

Alois Sivek: Ondráš z Janovic. *Slovenský národopis*, 9, 1961, s. 321-324.

Viera Gašparíková: Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu. *Demos*, 6, 1965, Heft 1, stĺpec 84-85, č. 142.

Články o A. Melicherčíkovi

NN: Dr. Andrej Melicherčík docentom národopisu. *Hlas práce*, 2, 19. 9. 1947, č. 215, s. 5.

-p-: Dr. Melicherčík docentom národopisu. *Práca*, 2, 16. 9. 1947, č. 211, s. 4.

Mjartan, J.: Za prof. dr. Andrejom Melicherčíkom 1917-1966. *Slovenský národopis*, 14, 1966, s. 501-503.

JJ [J. Jech]: In memoriam Andreje Melicherčíka. *Český lid*, 53, 1966, s. 355.

Mjartan, J.: A. Melicherčík (1917-1966). *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*. Berlin : Akademie, 13, 1967, s.107-109.

Michálek, J.: Zomrel Andrej Melicherčík. *Zborník Slovenského národného múzea*, 61, 1967, č. 8, s. 221-223.

Kraus, C.: Za Andrejom Melicherčíkom (16. 1. 1917 – 30. 5. 1966. *Slovenská literatúra*, XIII, 1966, č. 5, s. 533-534.

Kubová, M.: Bibliografia prác prof. Dr. Andreja Melicherčíka. *Slovenský národopis*, 14, 1966, s. 503-505.

[jm] K 5. výročiu smrti Andreja Melicherčíka. *Slovenský národopis*, 19, 1971, s. 661.

Luther, D.: Andrej Melicherčík a historiografia slovenskej folkloristiky. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 595-597.

Burlasová, S.: Funkčné a vývinové chápanie piesne v rámci Melicherčíkovho štúdia odbojového folklóru. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s.587-589.

Droppová-Markovičová, E.: Štúdium piesní a problematika spevného repertoáru v prácach Andreja Melicherčíka. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 583-585.

Filová, B.: Úloha prof. Andreja Melicherčíka pri formovaní marxistickej etnografie a folkloristiky v ČSSR. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 565-566.

Michálek, J.: Význam diela Andreja Melicherčíka pre rozvoj marxistickej etnografie a folkloristiky. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 567-578.

Kovačevičová, S.: Význam diela Andreja Melicherčíka pre etnografiu. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 599-601.

Švehlák, S.: Štúdium zbojníctva ako jedno z hlavných pracovných zameraní A. Melicherčika. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 591-593.

nn: K nedožitému šesťdesiatiletiju Andreja Melicherčika. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 602-604.

nn: Zu Andrej Melicherčiks nicht erlebtem sechzigjährigem Geburtstag. *Slovenský národopis*, 25, 1977, s. 604-607.

Michálek, J.: Revolučné tradície v slovenskej ľudovej kultúre a dielo Andreja Melicherčika (k nedožitém sedemdesiatinám). *Slovenský národopis*, 35, 1987, s. 638-642.

Melicherčík, Andrej (pseud. A. M. Barina, Andrée Marie M., Andrej D. M., Andrej M. Balina) – folklorista, univerzitný profesor (16. 1. 1917 Párnica, okr. Dolný Kubín – 30. 5. 1966 Ružomberok, okr. Liptovský Mikuláš, poch. v Bratislave). *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. IV. zväzok, M-Q. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 147-148.

Melicherčík, Andrej (autor hesla: J. Michálek). In: Botík, J. – Slavkovský, P. (ved. red. kol.): *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*, Bratislava : VEDA; Ústav etnológie SAV, 1995, s. 347-348.

Profesor Andrej Melicherčík: Spomienky a inšpirácie – k nedožitej osemdesiatke (1917-1966). *Slovenský národopis*, 45, 1997, s. 78-86.

Leščák, M.: Andrej Melicherčík – osobnosť slovenskej etnológie. *Ethnologia Slovaca et Slavica*, 30-31, 1998-1999, s. 67-85.

Maťovčík, A.: Andrej Melicherčík (16. 1. 1917 Párnica – 30. 5. 1966 Ružomberok). *Knižnica*, 7, 2007, č. 4, s. 48-50.

Luptáková, E.: A. Melicherčík: literárny historik, etnograf, univerzitný profesor *16 . 1. 1917 Párnica, †30. 5. 1966 Ružomberok: medailón k 100. výročiu narodenia. Dolný Kubín : Oravská knižnica Antona Habovštiaka, 2017.

AM [Augustín Maťovčík]: Andrej Melicherčík (1917-1966). Folklorista a etnograf, profesor. *Národná osвета*, 2017, č. 3, s. 44-45.

Hlôšková, H.: Andrej Melicherčík – osobnosť v dobe, doba v osobnosti (na príklade jednej bádateľskej témy). *Slovenský národopis*, 66, 2018, s. 140-155.

EDIČNÁ POZNÁMKA

Pri zostavovaní personálnej bibliografie prof. PhDr. Andreja Melicherčíka, CSc. som čerpala predovšetkým z publikovaných odborových bibliografií:

Stano, P. – Žatko, R.: Národopisná literatúra na Slovensku za roky 1901–1959,²⁴⁸ Kubová, M.: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1960–1969,²⁴⁹ Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1970–1975,²⁵⁰ Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1976–1980,²⁵¹ Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1981–1990,²⁵² Zajonc, J. – Mészárosová, M. – Kostovská, I.: Slovenský národopis 1953–2002 bibliografia,²⁵³ Novotný, J. – Secká, M. – Woitsch, J.: Český lid 1946–2000 bibliografie,²⁵⁴ Frolec, V. – Kubíček, J.: Bibliographia ethnographica carpatobalcanica.²⁵⁵

Členenie publikačných jednotiek som zvolila podľa typu publikácií a v rámci takto vyčlenených skupín som postupovala chronologicky. Sledovala som tým cieľ ukázať vývin a premeny autorovho tematického záberu v čase. Samostatnú časť tvoria príspevky venované osobnosti a dielu A. Melicherčíka. Do súpisu som nezaradila bibliografické údaje o jeho literárnej tvorbe.

V celom texte publikácie som dobový pravopisný úzus, odlišný od súčasných pravidiel spisovného jazyka, zachovala v prípadoch, ktoré som považovala za nevyhnutné (napr. názvy publikácií, inštitúcií), ako aj s cieľom zachovať špecificky osobnostný písomný prejav konkrétnych osôb.

LITERATÚRA

am [Melicherčík, A.] (1945-46 d). Zasadanie Národopisného odboru MS. *Národopisný sborník MS*, VI. – VII., č. 1, s. 99-101.

am [Melicherčík, A.] (1945-46 e). Dr. Alexander Spesz: Psychológia slovenských ľudových povier. *Národopisný sborník MS*, VI. – VII., č. 1, s. 102-108.

BAHENSKÝ, F. (2016). Se sovětským národopisem na věčné časy! Fikce, či realita? In: J. Woitsch – A. Jůnová Macková a kol.: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., s. 148-158.

BAKOŠ, M. (1946). Organizovaný vedecký výskum Slovenska. *Národná obroda*, Na nový rok 1946.

BAKOŠ, V. (2007). Filozofia na pôde Vedeckej syntézy (k 70. výročiu založenia). *Filozofia* 62, č. 10, s. 853-869.

BARABÁŠOVÁ, B. (1952). Príspevok k vzniku nového folklóru na Slovensku. *Národopisný sborník SAVU*, 11, 1952, s. 321-364.

BEŇUŠKOVÁ, Z. – JÁGEROVÁ, M. – NÁDASKÁ, K. (2013). *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

Bibliographia ethnographica Carpatobalcanica (1984). (Redaktori zväzku: V. Gašparíková, P. Stano). Brno.

BOGATYRIOV, P. G. (1963). *Slovackije epičeskije rasskazy i liroepičeskije pesni – zbojnickij cikl*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.

BURLASOVÁ, S. (1974): Partizánske a odbojové piesne. In: Kol.: *Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe*. Bratislava: Obzor a Osvetový ústav, s. 151-224.

BURLASOVÁ, S. (1977). Funkčné a vývinové chápanie piesne v rámci Melicherčíkovho štúdia odbojového folklóru. *Slovenský národopis*, 25, s. 587-589.

BURLASOVÁ, S. (1980). *Ej, prišli sme, prišli sme na pole družstevné*. Bratislava: Príroda.

BUŽEKOVÁ, T. (2019). Prežitky a štrukturalizmus. „Magické usmrcovanie protivníka na diaľku“ v kontexte národopisného bádania na Slovensku. *Etnologické rozpravy/supplement*, r. XXVI., s. 7-24.

BUŽEKOVÁ, T. – KREKOVIČOVÁ, E. (2019). Dobšinského „Úvahy o slovenských povestiach“ vo svetle súčasných folkloristických a slavistických výskumov. *Slovenský národopis*, 56, s. 18-27.

DEMO, O. (1995). *Folklor na hudbu v rozhlase na Slovensku*. Martin: Matica slovenská v spolupráci s Národopisným odborom MS.

DEUTSCH, K. W. (2012). Nacionalizmus ve východní Evropě a v komunistickém světě. In: Lozoviuk, P. (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století (příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 165-189.

DOBŠINSKÝ, P. (1872). *Úvahy o slovenských povestiach*. Turčiansky Sv. Martin.

DOLAN, O. (1968). *Univerzita Komenského – prehľad profesorov 1919-1966, prehľad pracovísk 1919-1948*. Bratislava.

DROPPOVÁ-MARKOVIČOVÁ, L. (1960). Jarmočná pieseň v našej národnej kultúre. *Slovenský národopis*, 8, s. 529-553.

DROPPOVÁ-MARKOVIČOVÁ, L. (1977). Štúdium piesní a problematika spevného repertoáru v prácach Andreja Melicherčíka. *Slovenský národopis*, 25, s. 583-585.

DROPPOVÁ, L. – KREKOVIČOVÁ, E. (2010). *Počúvajte panny, aj vy mládenci...: letákové piesne zo slovenských tlačiarň*. Bratislava: Eterna Press.

DUCHÁČEK, M. (2016). Deset tezí k (dis)kontinuitě československé etnografie před rokem 1945. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kol.: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., s. 37-71.

DZUBÁKOVÁ, M. (1976). *Ku genéze slovenskej folkloristiky*. Bratislava: VEDA.

FERENCOVÁ, M. (2006). Od ľudu k národu: vytváranie národnej kultúry v etnografickej produkcii v socialistickom Československu a Maďarsku. *Etnologické rozpravy* XIII., č. 2, s. 104-134.

FERENČUHOVÁ, B. a kol. (2012). *Biografia a historiografia (slovenský, český a francúzsky pohľad)*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia.

FILOVÁ, B. (1977). Úloha prof. Andreja Melicherčíka pri formovaní marxistickej etnografie a folkloristiky v ČSSR. *Slovenský národopis*, 25, s. 565-566.

GAŠPARÍKOVÁ, V. (1964). *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu*. Bratislava: VEDA.

GAŠPARÍKOVÁ, V. (1966). *Zbojník Mišo Vdovčík*. Bratislava: Mladé letá.

GAŠPARÍKOVÁ, V. (1991, 1992). *Katalóg slovenskej ľudovej prózy I., II.* – Archív prof. Franka Wollmana. Bratislava: Národopisný ústav SAV.

GAŠPARÍKOVÁ, V. – FILOVÁ, B. (1993). *Slovenské ľudové rozprávky I*. Bratislava: VEDA.

GAŠPARÍKOVÁ, V. (2001, 2004). *Slovenské ľudové rozprávky II., III*. Bratislava: VEDA.

GODÁLOVÁ, J. (2006). *Slovenská národopisná spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied v Bratislave*. Diplomová práca. Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF, Nitra.

GOSZCZYŃSKA, J. (2003). *Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia*. Bratislava: Jaga.

HANN, Ch. – SÁRKÁNY, M. – SKALNÍK, P. (2005). Introduction: Continuities and Contrasts in an Essentially Contested Field. In: Hann, Ch. – Sárkány, M. – Skalník, P. (eds.): *Studying Peoples in the People's Democracies*. Münster: LIT Verlag, s. 1-20.

HIRNER, A. (1946b). Slovenská vlastiveda, sv. I.-II. *Filozofický zborník VI.-VII.*, 1946 b, s. 97-100.

HLÔŠKOVÁ, H. (1982). K otázkam štúdia štylizovaného ľudového rozprávačstva. *Slovenský národopis*, 30, s. 255-267.

HLÔŠKOVÁ, H. (1995). Minulosť ako argument (povešť v teoretickej interpretácii a literárnej praxi v 19. stor. na Slovensku). *Traditiones* (Ljubljana), 24, s. 237-249.

HLÔŠKOVÁ, H. (2005). Národný hrdina Juraj Jánošík. In: Krekovič, E. – Mannová, E. – Krekovičová, E. (eds.): *Mýty naše slovenské*. Bratislava: SAPpress, s. 94-104.

HLÔŠKOVÁ, H. (2009). *Príspevky k dejinám folkloristiky*. Bratislava: Univerzita Komenského.

HLÔŠKOVÁ, H. (2017). 20. Valné zhromaždenie NSS pri SAV a vedecká konferencia Etnológia pre súčasnosť (7. – 9. 9. 2017, Párnica). *Slovenský národopis*, 65, s. 347-350.

HLÔŠKOVÁ, H. (2017). Folkloristika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v medzivojnovom období. In: *95 rokov Filozofickej fakulty UK: pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej obce*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 203-218.

HLÔŠKOVÁ, H. (2018). Andrej Melicherčík – osobnosť v dobe, doba

v osobnosti (na príklade jednej bádateľskej témy). *Slovenský národopis*, 66, s. 140-155.

HUDEK, A. (2011). Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1942-1945. *Forum Historiae*, 5, č. 1, s. 37-55.

JANEČEK, P. (2016). Česká prozaická folkloristika v letech 1945-1989 v mezinárodním kontextu. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kol.: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., s. 226-243.

JJ (J. Jech) (1966). In memoriam Andreje Melicherčíka. *Český lid*, 53, s. 355.

KILIÁNOVÁ, G. (1996). František Šujanský a jeho folkloristická práca. In: Leščák, M. (ed.): *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Nadácia Prebudená pieseň, s. 37-55.

KILIÁNOVÁ, G. (2005). Continuity and Discontinuity in an Intellectual Tradition under Socialism: The 'Folkloristic School' in Bratislava. In: Hann, Ch. – Sárkány, M. – Skálník, P. (eds.): *Studying Peoples in the Peoples' Democracies*. Münster: LIT Verlag, s. 257-273.

KILIÁNOVÁ, G. (2013). Päťdesiat ročníkov Slovenského národopisu: bilancia vedeckého časopisu. In: Zajonc, J. – Mészárosová, M. – Kostovská, I.: *Slovenský národopis 1953-2002 – bibliografia*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, s. 10-44.

KILIÁNOVÁ, G. (2017). Metodologické inovácie v československom národopise 20. storočia. Pocta Andrejovi Melicherčíkovi k stému výročiu narodenia (1917-1966). *Národopisná revue* 27, č. 4, s. 342-345.

KILIÁNOVÁ, G. (2017b). Nové témy a metodologické prístupy vo vedeckej práci Boženy Filovej: život a dielo. In: Kiliánová, G. – Potančok, V. (eds.): *PhDr. Božena Filová, CSc., členka korešpondentka SAV: osobnosť, dielo a personálna bibliografia*, s. 8-63.

KILIÁNOVÁ, G. (2020). Práca Milana Leščáka v Národopisnom ústave SAV (1963-1992/2003) a zdravica k životnému jubileu. In: Hlôšková, H. (ed.): *Milan Leščák – vedec, pedagóg, človek*, s. 13-24.

KILIÁNOVÁ, G. (2021). Národopis a ideológia. Činnosť Ústavu pre vlastivedný výskum v Kežmarku počas druhej svetovej vojny. *Národopisný věstník XXXVIII* (80), 2021, č. 1, s. 20-36.

KILIÁNOVÁ, G. – POPELKOVÁ, K. (2010). Zavádzanie marxistickej etnografie v národopise na Slovensku: zmena vedeckého myslenia? *Slovenský národopis*, 58, s. 410-424.

KILIÁNOVÁ, G. – ZAJONC, J. (2016). *70 rokov Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied: kontinuity a diskontinuity bádania a jednej inštitúcie*. Bratislava: VEDA.

- KLAČKA, J. (1994). Prerastanie SAVU do SAV. In: Pöss, O. (ed.): *Slovenská akadémia vied a umení. Z dejín vied a techniky na Slovensku XVI*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 41-48.
- KOCHOL, V. (1946). Kniha o národopise. *Národná obroda*, 10. 2. 1946.
- KOLEČÁNI, M. (1946). Recenzia knihy A. Melicherčíka: Teória národopisu. *Slovenské pohľady*, 62, č. 5, s. 242-243.
- KOSOVÁ, M. (1975). Slovenská paremiológia a perspektívy jej ďalšieho rozvoja. *Slovenský národopis*, 23, s. 553-556.
- KOVAČEVIČOVÁ, S. (1977). Význam diela Andreja Melicherčíka pre etnografiu. *Slovenský národopis*, 25, s. 599-601.
- KOVAČEVIČOVÁ, S. (1994). Z rozpomienok na pôsobenie P. G. Bogatyriova v Bratislave. *Slovenský národopis* 42, s. 53-55.
- KOVÁČ, D. a kol. (2014). *Dejiny Slovenskej akadémie vied*. Bratislava: VEDA.
- KREKOVIČOVÁ, E. – POTANČOK, V. (ed.). (2013). *Personálna bibliografia PhDr. Sone Burlasovej, DrSc.* Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- KREKOVIČOVÁ, E. (2017). Význam diela Andreja Melicherčíka pre národopis v (Česko) Slovensku. *Slovenský národopis*, 65, s. 321-328.
- LENDEROVÁ, M. (2012). Historická biografie – proměny obrazu v kontextu doby. In: Ferenčuhová, B. a kol.: *Biografia a historiografia (slovenský, český a francúzsky pohľad)*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, s. 83-95.
- LEŠČÁK, M. (1969). Úvahy o predmete národopisného bádania. *Slovenský národopis*, 17, s. 369-380.
- LEŠČÁK, M. (1975). Slovenská folkloristika v rokoch 1945-1975. *Slovenský národopis*, 23, s. 515-546.
- LEŠČÁK, M. (1977). „Teória národopisu“ a jej miesto v rozvoji vedeckého myslenia v slovenskej etnografii a folkloristike. *Slovenský národopis*, 25, s. 579-583.
- LEŠČÁK, M. (1981). *Slovenské ľudové hádanky*. Bratislava: Tatran.
- LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. (1982). *Folklor a folkloristika – o ľudovej slovesnosti*. Bratislava: Smena.
- LEŠČÁK, M. (ed.) (1996). *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Bratislava: Nadácia Prebudená pieseň.
- LEŠČÁK, M. (2003). Andrej Melicherčík – osobnosť slovenskej etnológie. *Ethnologia Slovaca et Slavica*, 30, s. 67-85.
- LOZOVIUK, P. (2001). Etnografie jako národní věda. In: Kaiserová, Kristina –

Kunštát, Miroslav (eds.): *Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international, s. 59-98.

LUTHER, D. (1977). Andrej Melicherčík a historiografia slovenskej folkloristiky. *Slovenský národopis*, 25, s. 595-597.

MARÈS, A. (2012). Ako písať biografiu Edvarda Beneša? Medzi zvodmi hagiografie

a hyperkritickým diskurzom. In: Ferenčuhová, B. a kol.: *Biografia a historiografia (slovenský, český a francúzsky pohľad)*. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, s. 13-25.

MAŤOVČÍK, A. (2007). Andrej Melicherčík (16. 1. 1917 Párnica – 30. 5. 1966 Ružomberok). *Knižnica*, 8, č. 4, s. 48-50.

MELICHERČÍK, A. (1941). Funkčné premeny v dnešnom dedinskom speve. *Národopisný sborník MS*, 1, s. 116-141.

MELICHERČÍK, A. (1943). Slovenský folklór. In: Novák, L. (red.): *Slovenská vlastiveda*. Bratislava: SAVU, s. 259-331.

MELICHERČÍK, A. (1945). *Teória národopisu*. Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscus.

MELICHERČÍK, A. (1945-1946 a). Príspevok k skúmaniu funkcií ľudovej rozprávky. *Národopisný sborník MS*, VI.-VII., č. 2-4, s. 117-132.

MELICHERČÍK, A. (1945-46 b). Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. *Národopisný sborník MS*, VI. – VII., č. 2-4, s. 200-203.

MELICHERČÍK, A. (1945-46 c). J. Horák: Naše ľudová píseň. *Národopisný sborník MS*, VI.-VII., č. 2-4, s. 210-213.

MELICHERČÍK, A. (1945-46 f). Etnografia ako veda. In: *Národopisný sborník MS*, VI.-VII., 1945-46, č. 1, s. 1-14.

MELICHERČÍK, A. (1945-46g). Svadobný obrad ako znak. *Národopisný sborník MS*, VI.-VII., 1945-46, č. 1, s. 28-38.

MELICHERČÍK, A. (1950). Československá etnografia a niektoré jej úlohy pri výstavbe socializmu. *Národopisný sborník SAVU*, s. 25-36.

MELICHERČÍK, A. (1952). *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení.

MELICHERČÍK, A. (1959). *Slovenský folklór. Chrestomatia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

MELICHERČÍK, A. (1961). *V šírom poli studienečka*. Bratislava: SVKL.

- MELICHERČÍK, A. (1961b). Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. *Slovenský národopis*, 9, s. 358-395.
- MELICHERČÍK, A. (1963). *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta.
- MELICHERČÍK, A. (1966). Niektoré stránky súčasnej slovenskej folkloristiky. *Slovenský národopis*, 14, s. 471-476.
- MELICHERČÍK, A. (1966b). Tradičné a netradičné v ľudovej kultúre. *Slovenský národopis*, 14, s. 563-569.
- MELICHERČÍK, A. (ved. red.) (1968).: *Československá vlastivěda*. Praha: Orbis.
- MICHÁLEK, J. (1959). Prednáška o IV. Medzinárodnom kongrese slavistov v Moskve. *Slovenský národopis*, 7, 1959, s. 323.
- MICHÁLEK, J. (1974). Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. In: Kolektív NÚ SAV: *Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe*. Bratislava: Obzor, s. 85-148.
- MICHÁLEK, J. (1977). Význam diela Andreja Melicherčíka pre rozvoj marxistickej etnografie a folkloristiky. *Slovenský národopis*, 25, s. 567-578.
- MICHÁLEK, J. (1990). *Dejiny etnografie a folkloristiky (postavy, diela, inštitúcie)*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- MILLA, M. (2008). *Hlinkova mládež 1938-1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa.
- MINÁČ, V. (1970). *Dúchanie do pahrieb*. Bratislava: Smena.
- MINÁRIK, M. (2018). *Tanec života Cyrila Zálešáka*. Bratislava: Spektrum STU.
- MISTRÍK, J. (1990). K histórii Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. In: *Studia Academica Slovaca*, 19, s. 7-13.
- MJARTAN, J. (1966). Za prof. dr. Andrejom Melicherčíkom. *Slovenský národopis*, 14, s. 501-503.
- MLACEK, J. (1983). Slovenské porekadlá. *Studia Academica Slovaca*, 12, s. 357-371.
- NOVÁK, L. (red.) (1943). *Slovenská vlastivěda II.*, Bratislava: SAVU, 1943. (Autorom kapitoly *Slovenský folklór* na s. 259-331 je univ. asistent PhDr. Andrej Melicherčík).
- OLŠÁKOVÁ, D. (2016). Etnografický výzkum jako státní úkol i mocenský problém. Přehledová studie k hlavním plánům vývoje československé etnografie a folkloristiky v letech 1952-1989. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kol.: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., s. 125-148.
- ORAVCOVÁ, M. (2020). *Akcia B*. Bratislava: Ústav pamäti národa.

PÁCALOVÁ, J. (2010). *Metamorfózy rozprávky*. Bratislava: Ars Poetica, Ústav slovenskej literatúry SAV.

PAVLICOVÁ, M. (2016). Folkloristika v Brně. Od prvních impulzů po moderní vědu. In: Válka, M. a kol.: *Od národopisu k evropské etnologii. 70 let Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. Brno, s. 8-18.

PICHLER, T. (2000). „Jánošíčenie“ (O kariére jedného pojmu). In: Kamenec, I. – Kowalská, E. – Mannová, E. (eds.): *Historik v čase a v priestore*. Bratislava: Kalligram, s. 129-137.

PLICKOVÁ, E. (1985). Ľudová kultúra ako inšpiratívny zdroj slovenského výtvarného umenia (1918-1945). *Slovenský národopis*, 33, s. 483-495.

PODOBA, J. (2006). Menší brat strážcom tradície: „úděl bílého muže“, českí intelektuáli a slovenský národopis v 20. storočí. In: J. Pospíšilová – J. Nosková (eds.): *Od lidové písně k evropské etnologii – 100 let Etnologického ústavu AV ČR*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, s. 269-282.

POLÍVKA, J. (1923-1931). *Súpis slovenských rozprávok. I.-V.* Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská.

POPOVIČ, A. (1970). *Štrukturalizmus v slovenskej vede*. Martin: Matica slovenská.

PORTELLI, A. (2020). *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy. Forma a význam v orální historii*. Praha: Karolinum.

PRAŽÁK, V. (1947). Úkoly a organizace slovenského národopisu v přítomné době. *Národopisný sborník SAVU*, 8, 1, s. 1-21.

RYCHLÍK, J. (2020). *Československo v období socialismu 1945-1989*. Praha: Vyšehrad.

SKALNÍKOVÁ, O. (1952). II. Celostátní národopisná konference. *Český lid*, 39, č. 1-2, s. 1-2.

SKALNÍKOVÁ, O. (1953). Třetí celostátní ethnografická konference. *Český lid*, 40, č. 6, s. 241-243.

SLAVKOVSKÝ, P. (2012). *Slovenská etnografia (kompendium dejín vedného odboru)*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo SAV; Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied.

(sl.-) (1949). I. Celostátní národopisná konference. *Český lid*, 4, č. 1-4, s. 44-45.

ŠMIDCHENS, G. (1999). Folklorism Revisted. *Journal of Folklore Research*, 36, č. 1, s. 51-70.

ŠRÁMKOVÁ, M. (2003). Slovesná folkloristika v padesáti ročníkách Slovenského národopisu. *Slovenský národopis*, 51, s. 215-229.

- ŠRÁMKOVÁ, M. (2008). *Česká prozaická folkloristika v letech 1945-2000 (přehled, vývoj, témata, bibliografie)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
- ŠTEFÁNIK, J. (1975). *Bibliografia vydání slovenských ľudových rozprávok slovenských zberateľov a Slovenských pohádek a pověstí B. Němcovej (1845-1974)*. Martin: Matica slovenská.
- ŠVEHLÁK, S. (1977). Štúdium zbojníctva ako jedno z hlavných pracovných zameraní A. Melicherčika. *Slovenský národopis*, 25, s. 591-593.
- ŠVEHLÁK, S. (1982). *Funkcie folklóru pri formovaní slovenskej národnej kultúry*. Kandidátska dizertačná práca. Bratislava: Národopisný ústav SAV.
- UHEREK, Z.d. (2004). Slovenský národopis v minulých padesáti rokoch v kontextu evropských oborových periodik. *Slovenský národopis*, 52, s. 53-64.
- URBANCOVÁ, V. (1970). *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- URBANCOVÁ, V. (1987). *Slovenská etnografia v 19. storočí. Vývoj názorov na slovenský ľud*. Martin: Matica slovenská.
- WOITSCH, J. (2016). Úvod: Etnologie v zúženom priestore. In: Woitsch, J. – Júnová Macková, A. a kol.: *Etnologie v zúženom priestore*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., s. 9-37.
- ZÁLEŠÁK, C. (1982). *Folklórne hnutie na Slovensku*. Bratislava: Obzor.
- ZACHAR PODOLINSKÁ, T. (2021): Dobové paradigmy v kontexte dejín Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV (1946-1989). *Slovenský národopis*, 69, s. 137-165.
- ZAJONC, J. (2016). Národopisné pracovisko v Slovenskej akadémii vied a umení (1946-1953). In: Kiliánová, G. – Zajonc, J.: *70 rokov ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied – kontinuity a diskontinuity jednej inštitúcie*. Bratislava: VEDA, ÚEt SAV, s. 21-54.
- ZÁTURECKÝ, A. P. (1974). *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Bratislava: Tatran.
- ZEMCOVSKIJ, I. J. – KUNANBAEVA, A. (1997). Communism and Folklore. In: Porter, J. (ed.): *Folklore and Traditional Music in the Former Soviet Union and Eastern Europe: Proceedings of a One-Day Conference, May 16, 1994*. Los Angeles: University of California, s. 3-23.
- ŽEŇUCHOVÁ, K. (2019). Životná púť Pavla Dobšinského. In: Bocánová, M. – Žeňuchová, K.: *Zakliata hora Pavla Dobšinského*. Bratislava: Národopisná spoločnosť Slovenska, s. 34-47.

SUMMARY

In science, just like in any area of human activity, there are individuals who gain respect among their colleagues and successors and are perceived as important personalities. As we know, in personal contact and in dealing with joint tasks, personal properties also play a role; however, after death, what remains is only the scientific work in the form of studies or extensive publications, and where these become part of the “golden archive” of the scientific discipline, they confirm the credit of that particular personality. The opening of new topics and the application of new methods and approaches are essential to the development of scientific thinking. Such significant trace in the history of ethnography in Slovakia has been left by Prof. PhDr. Andrej Melicherčík, CSc. (1917–1966).

While studying his works as a student, what particularly called my attention was mainly a certain (apparent) rupture in his set of methodological instruments, as well as the fact that he wrote his extensive theoretical work *Teória národopisu* (*The Theory of Ethnography*) when he was 27 years old. He died suddenly at the age of 49, in 1966. These were the reasons why I was keen to learn about his personality and specifically about the context of the period and the circumstances that shaped him and to which he responded or which he co-created. So far, this study only adds to the mosaic of the history of ethnology – ethnography and, in particular, 20th-century folklore studies in Slovakia, where a comprehensive eva-

uation is still pending. The attempt to “newly read” his works is intended to be a contribution to the history of scientific thinking in ethnology/folklore studies in Slovakia with an ambition to offer a critical evaluation. Since the death of A. Melicherčík, the company and science in Slovakia underwent further political and social changes – the Prague Spring in 1968, the invasion of the Warsaw troops and the normalisation period after 1968, the stabilisation of real socialism, and the radical political and economic changes after November 1989. This opened space for the study of new, previously tabooed or marginalised topics, for the reconsideration of previous scientific approaches, or for the “new reading” of scientific outputs.

My intention was to explain the work of A. Melicherčík in the most comprehensive manner possible mainly to the younger generations of ethnologists, mainly current students, for whom the period of his life and work represent a very distant past. I attempted to collect and interpret large amounts of data, documents, and materials from the archives of institutions to which the work activities of A. Melicherčík were related.

Andrej Melicherčík came from the Orava region, to which he dedicated his first shorter ethnographic works. He attended the grammar school in Dolný Kubín and studied Slovak language and literature and German language at the Faculty of Arts of the Slovak University in Bratislava (Comenius University today). He also attended lectures on folklore, literature, and aestheticism by pedagogues such as P. G. Bogatyriov, J. Mukařovský or F. Wollman. During his university studies, he was on a study visit to Germany, probably on recommendation by B. Schier, German ethnographer, who lectured at the university in Bratislava at the beginning of the 1940s. As Melicherčík's expert and popularisation texts suggest,

what connected them was national rhetoric, and an important role was also played by Melicherčík's knowledge of the quality and traditions of German ethnography and its Volkskunde branch.

Melicherčík worked in Matica slovenská (1945–1950), an institution that concentrated, until the establishment of the Slovak Academy of Sciences and Arts (1942), the collecting and scientific activities in the field of humanities and homeland studies, in particular linguistics, literature, history, and folk culture. As early as 1939, he pointed out the close links between the collection of materials and its interpretation in ethnography. He noted the lack of consistency in the joint progress of works in ethnography. Since the living culture in villages began disappearing as a cultural relic, he appealed on the need to intensify collecting activities and extend it also to communities other than rural. He proposed expanding the methodological instruments by the questionnaire method. A. Melicherčík was also active as an editor and author contributing to *Národopisný sborník* (*Ethnographic Volume*) issued by Matica slovenská.

In 1946, he significantly contributed, in terms of organisation and, in particular, the conceptual background, to the establishment of the Institute of Ethnography of the Slovak Academy of Sciences and Arts. In 1958, he was one of the founding members of the Slovak Ethnographic Society. After the social and political change in February 1948, he formulated and promoted the fulfilment of the basic research tasks in the field of Czechoslovak ethnography and folklore studies in close connection to the Soviet model of Marxist methodology. He was involved in the application of the contemporary principles of work organisation and its indoctrination with politics – both within the Institute and the University Department – in detailed planning, the collectivism principle, check of political reliability, as well as self-criticism.

In addition, Andrej Melicherčík was a member of the Scientific Board of the Institute of Ethnography SAS, a member of the editorial boards of the *Slovenský národopis* (Slovak Ethnography) and *Československá etnografia* (Czechoslovak Ethnography) journals, head of the Committee for the Research on the Ukrainian Ethnic Group in Slovakia at the Czechoslovak-Ukrainian Committee of the CSI SAS, a member of the Presidium of the Slovak Committee for Slavic Studies, a member of the Atheism Board at the Society for the Dissemination of Political and Scientific Findings, a member of the Trade Union Committee for Ethnography and Folklore Studies at SAS and CSAS, a member of the History College SAS, and actively collaborated with museums in Slovakia on a conceptual basis.

He completed his work career as a university teacher at the Faculty of Arts of the Slovak University/Comenius University, where he worked in 1952–1966. He died prematurely in 1966 at the age of 49.

Two methodological approaches can be identified in Melicherčík's scientific work –functional structuralism and historical materialism. He applied the instruments of functional structuralism mainly in his fundamental theoretical work *Teória národopis* (*The Theory of Ethnography*), which he wrote at the age of 27. He built on the knowledge obtained during his study visit to Germany, by presenting all contemporary relevant theoretical approaches and methods of Western-European ethnography and, in particular, those used in German-speaking countries. The second part of the work has a theoretical character in the spirit of functional structuralism. Melicherčík described the folklore category in relation to the bearer of the culture phenomena. His demand that ethnography and folklore studies explore culture phenomena not only

in the countryside, but also in other social environments can be considered a methodological novelty. In this context, he introduced new concepts in the folklore research in Slovakia, such as melodiousness, the social context of folklore, the issue of the so-called second existence of folklore/traditional folk culture, and others.

He was the author or co-author of fundamental works of synthetic nature, such as *Slovenská vlastiveda* (*Slovak Homeland Studies*), *Slovenský folklór – chrestomatia* (*Slovak Folklore – Chrestomathy*), and *Československá vlastivěda* (*Czechoslovak Homeland Studies*), the latter two falling into the next stage of his scientific work in terms of their origin and methodology used. That stage refers to the period after February 1948, when the Communist Party of Czechoslovakia became the leading force in Czechoslovakia. Especially the beginning of the 1950s was marked by strong politicisation and ideologisation, also called Sovietisation, among scientific and pedagogical circles. As the analysis of his articles and autonomous publications showed, after February 1948 Andrej Melicherčík became one of those Czechoslovak ethnographers and folklorists who adopted the so-called historical materialism methodology. In this spirit, he formulated the concept of scientific research in the field of ethnography and folklore studies in Slovakia with an accent on progressive resistance traditions (Jánošík tradition and the Slovak National Uprising tradition), research on workers' culture, and functions of traditional culture in the context of national culture. In his scientific studies, synthetic works, as well as articles and publications intended for the general public, he also dealt with the history of folklore studies in Slovakia (L. Štúr, P. Dobšínský, A. P. Zátarecký and others), individual folklore genres, and the so-called second existence of folklore – folklorism. A specific place in his scientific work is occupied by the robbers'/Jánošík tradition

to which he dedicated several books. He perceived this tradition also in the context of social determinism as a progressive resistance tradition, the picture of robbery as an expression of the social awareness of the oppressed, and the figure of Juraj Jánošík as a folklore image related to the image of a hero from the magic fairy tale – Popolvár.

A more detailed picture of the thematic width of his scientific focus and its development over time is also offered by his personal bibliography in this publication in a form that has not been compiled so far.

In his theoretical interpretation of the ethnographic phenomena, mainly folklore, Andrej Melicherčík applied the above-mentioned two approaches which were interconnected to a certain degree and followed up on each other in the development of his research methods. What his functional-structuralist approach and the historical materialism-based approach – ideologically institutionalised – had in common was the perspective of the bearer of the folklore and, hence, the social context of the origin and life of folklore phenomena.

They differed by the degree of their non-scientific instrumentalisation, which was significant after 1948 and almost existentially limiting for some individuals and institutions. However, the justified dialectical and historical aspect in Melicherčík's argumentation was based on an insufficient source base and was subordinated to the thesis on the class character of the artistic reflection of reality, folklore in particular.

It is this methodological "ambiguity" of Andrej Melicherčík that is inspiring even today in the spirit of the motto that he himself wrote in the *Theory of Ethnography: Science lives not only by establishing truths, but also by overcoming errors.*

POĎAKOVANIE

Na tomto mieste ďakujem Mgr. Tatiane Zachar Podolinskej, PhD., riaditeľke Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV, za milo razantný podnet napísať túto prácu a za neočakávanú ponuku zavíšiť pracovnú kariéru na mojom pôvodnom odbornom pracovisku.

Ďakujem aj kolegovi a voľakedajšiemu školiteľovi prof. PhDr. Milanovi Leščákovi, CSc. za jemu vlastné – chvíľami ironické, ale v pozadí láskavé a nenápadné – „usmerňovanie“ mojej vedeckej i pedagogickej roboty. Priateľské poďakovanie vyslovujem aj PhDr. Jurajovi Zajoncovi, CSc. za kolegiálne poskytnutie doplňujúcich informácií k dejinám Národopisného ústavu SAVU.

Ďakujem za cenné pripomienky oponentkám doc. PhDr. Jolane Darulovej, CSc. a doc. PhDr. Margite Jágerovej, PhD.

Považujem za potrebné uviesť, že kniha sa rodila v zložitom čase pandémie Covid 19. I keď som heuristický materiál zhromažďovala dlhší čas, ťažisko práce v archívoch Slovenskej národnej knižnice, Matice slovenskej a Univerzity Komenského som musela prispôbiť zložitým podmienkam protipandemických opatrení. Preto vyslovujem úprimné kolegiálne poďakovanie PhDr. Ľubici Moncmanovej zo Slovenskej národnej knižnice, Helene Bellákovovej

z Matice slovenskej, Mgr. Martine Bobálikovej z Registratúrneho strediska FiF UK, Mgr. Nadežde Holubovej z Ústrednej knižnice FiF UK a Mgr. Margaréte Hernando z Archívu UK, ako aj Mgr. Andrei Kalivodovej z Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV za mimoriadne ústreto­vý prístup.

Srdečné poďakovanie patrí aj, vždy a všetko so mnou zdieľajúcej, kolegyni a priateľke PhDr. Jane Pospíšilovej, Ph.D.

Hana Hlôšková

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Zdroj fotografií

SNK LA – Slovenská národná knižnica, Literárny archív
Archív Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV
Archív MS – Archív Matice slovenskej

Andrej Melicherčík, etnograf, folklorista.
Foto: Anton Horník, Martin, SNK LA

Rodný dom Andreja
Melicherčíka v Párnici.
Záber z roku 1966.
Foto: Ján Bradňanský,
SNK LA

Andrej Melicherčík

Autogram Andreja
Melicherčíka. SNK LA

Andrej Melicherčík

Vysokoškolský národopisný
zájazd. 1. zľava stojí Ján Brezina,
2. sprava stojí Dr. Andrej
Melicherčík. SNK LA

Dr. Andrej Melicherčík, bývalý
tajomník Národopisného
odboru Matice slovenskej.
SNK LA

Dr. Jozef Škultéty s návštevou v Matici slovenskej pri príležitosti jeho 80. výročia narodenia v roku 1933. Na obr.: zľava sediaci: J. C. Hronský, Dr. A. Melicherčík, Dr. L. Novák, Dr. J. Škultéty, ?, ?, Dr. F. Hermanský, Stojaci zľava: Ž. Gašparíková, MUDr. J. Požeský, J. Geryk, JUDr. Miloš Vančo, J. Bodický, Dr. J. Marták (za ním v okuliaroch ?), R. Michaeli, Dr. S. Mečiar, H. Bartek, Ferdinand Hoffman, Dr. Ján Garaj, Dr. J. Cincík, ?, ?, ?, Ján Fraňo. SNK LA

Národopisný odbor MS v r. 1936 – 1937. Sediaci zľava: Viliam Figuš-Bystrý, Dr. Ján Mjartan, Karol Anton Medvecký, P. Danišovič, Dr. Ján Karol Garaj, Dr. Rudolf Bednárík, Ján Geryk. Stojaci zľava: Dr. Andrej Melicherčík, Miloš Ruppeldt, Anton Cíger, J. Hrozičák, Ján Štefánik. Archív MS

Ján Sedlák (1. sprava) s priateľmi Andrejom Melicherčíkom (1. zľava)
a Viliamom Mikičom v Bratislave-Rači v roku 1938. SNK LA

Čiastočný pohľad na rokovanie Národopisného odboru MS v máji 1942.
Zľava: Dr. Andrej Melicherčík, Dr. Ján Mjartan, Dr. Rudolf Bednárik. Archív MS

Prejav
Dr. A. Melicherčíka
na Valnom
zhromaždení MS
v Partizánskom
v máji 1949.
(Pohľad na
predsednícky stôl.)
Archív MS

Povereník
L. Novomeský pri
prejave na Valnom
zhromaždení MS
v Partizánskom
v máji 1949.
(Sediaci zľava:
Dr. J. Dekan,
Dr. A. Melicherčík,
Dr. J. Marták,
J. Štefánik,
Ing. Š. Veselý.)
Archív MS

A. Melicherčík
v strede medzi
účastníkmi
konferencie
k príprave
Československej
vlastivedy.
Smolenice, 1959.
Foto: E. Plicková,
Archív Ústavu
etnológie
a sociálnej
antropológie SAV.

A. Melicherčík
stojaci vpravo
s účastníkmi
konferencie
k príprave
Československej
vlastivedy.
Smolenice, 1959.
Foto: E. Plicková,
Archív Ústavu
etnológie
a sociálnej
antropológie SAV.

Andrej Melicherčík
(v poslednom rade
uprostred v okuliaroch)
s účastníkmi
národopisného výskumu
pre monografiu Oravy
na autobusovej zástavke
v Lučivnej, 26. 5. 1966.
SNK LA

Úmrtné oznámenie
univ. prof. Andreja
Melicherčíka, člena
Katedry archeológie,
dejin umenia, etnografie
a folkloristiky FFUK
v Bratislave.
30. mája 1966, SNK LA

Bude mať, dolina oravská,
viac ľuďov než dŕha!

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
a smútiaca rodina s hlbokým zármutkom oznamujú, že v pondelok
30. mája 1966 po krátkej chorobe zomrel v 49. roku svojho života

Univ. prof. dr. ANDREJ MELICHERČÍK

člen Katedry archeológie, dejín umenia, etnografie a folkloristiky
Filozofickej fakulty UK

Rozlúčka so zosnulým bude v piatok 3. júna 1966 o 11. hod.
v aule Univerzity Komenského, Šafárikovo nám. 12

Po rozlúčke bude pohreb v Slávičom údolí.

Česť jeho pamiatke!

Filozofická fakulta
Univerzity Komenského

Mária Hrabušková <small>matka</small>	Viera, rod. Záhurecká <small>manželka</small>	Zuzana, Martina, Juraj, Oleg <small>deti</small>
--	--	--

Mária Pudíková
a Elena Smirnová
sestry

a celá smútiaca rodina

ST 45, 1330-66

Andrej Melicherčík, SNK LA

Doc. Dr. A. Melicherčík

Účastníci konferencie „Etnológia
pre súčasnosť“ pri XX. Valnom
zhromaždení Národopisnej
spoločnosti Slovenska (NSS),
venovanej 100. výročiu narodenia
A. Melicherčíka. Párnica,
7. – 9. 9. 2017. Foto: M. Válka

Zl'ava PhDr.
M. Bocánová, PhD.
(predsedníčka NSS)
a autorka publikácie
v pamätnej izbe
A. Melicherčíka v jeho
rodnej obci Párnica
v rámci XX. VZ NSS.
Foto: M. Válka

PhDr. M. Bocánová,
PhD. kladie veniec
v pamätnej izbe
A. Melicherčíka v jeho
rodnej obci Párnica
v rámci XX. VZ NSS.
Foto: M. Válka

Pohľad do pamätnej
izby A. Melicherčika
v jeho rodnej obci
Párnica. Foto: M. Válka

Do kroniky v Pamätnej
izbe A. Melicherčika
sa podpisujú
zahraničné účastníčky
konferencie „Etnológia
pre súčasnosť“ prof.
T. Smolińska a prof.
J. Hajduk Nijakowska
(Poľsko). Foto: M. Válka

V EDÍCH ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE DOTERAZ VYŠLO:

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 1

Folklore in the Identification Processes of Society. G. Kiliánová, E. Krekovičová (eds.).

Bratislava: Ústav etnológie SAV, 1994. 165 s. ISBN 80-85665-32-8.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 2

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder.* Zväzok 1. E. Krekovičová (ed.). Bratislava: Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. 225 s. ISBN 80-224-0506-X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 3

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder.* Zväzok 2. E. Krekovičová (ed.). Bratislava: Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 227-441. ISBN 80-224-0509-4.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 4

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder.* Zväzok 3. E. Krekovičová (ed.). Bratislava: Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 445-682. ISBN 80-224-0512-4.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 5

Identita etnických spoločností. Výsledky etnologických výskumov. G. Kiliánová (ed.).

Bratislava: Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s r. o., 1998. 128 s. ISBN 80-88908-03-5.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 6

Dekoratívny prejav – tradícia a súčasnosť. O. Danglová, J. Zajonc (zost.).

Bratislava: VEDA, 1998. 179 s. ISBN 80-224-0523-X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 7

Identity of Ethnic Groups and Communities. The Results of Slovak Ethnological Research. G. Kiliánová, E. Riečanská (eds.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2000. 164 s. ISBN 80-88908-72-8.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 8

Traditional Culture as a Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics. Z. Profantová (ed.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 143 s. ISBN 80-89069-09-6.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 9

Ethnology in Slovakia at the Beginning of the 21st Century: Reflections and Trends. G. Kiliánová, K. Köstlin, R. Stoličná (eds.). Etnologické štúdie 9 and Veröffentlichungen Europäische Ethnologie 24. Bratislava – Wien: Ústav etnológie SAV – Institut für Europäische Ethnologie, Universität Wien, 2004. 229 s. ISBN 3-9-02029-10-2.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 10

Slavistická folkloristika na rázcestí. Z. Profantová (ed.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 116 s. ISBN 80-89069-10-X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 11

Beňušková, Zuzana: *Religiozita a medzikonfesijné vzťahy v lokálnom spoločenstve.* Bratislava – Dolný Oháj: Ústav etnológie SAV – MERKUR, 2004. 198 s.
ISBN 80-969163-5-1.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 12

Folklór v kontextoch. Zborník príspevkov k jubileu Doc. PhDr. Lubice Droppovej. CSc. H. Hlôšková (ed.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FFUK – Národopisná spoločnosť Slovenska, 2005. 215 s. ISBN 80-88997-20-8.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 13

Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989. I., II. Z. Profantová (ed.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – Ústav pamäti národa – Tomáš Písecký –ARM 333, 2005. I. – 283 s. ISBN 80-89069-13-4; II. – 193 s. ISBN 80-89069-14-2.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 14

Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 III. Naratívna každodennosť v kontexte sociálno-historickej retrospektívy. Z. Profantová (ed.) Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2007. 207 s. ISBN 978-80-88997-41-2.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 15

Od folklórneho textu ku kontextu. Venované pamiatke PhDr. Márie Kosovej, CSc.

E. Krekovičová, J. Pospíšilová (eds.). Bratislava – Brno: Ústav etnológie SAV – Etnologický ústav AV ČR, 2006. 214 s. ISBN 80-969427-4-3.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 16

Slavkovský, Peter: *Svet na odchode. Tradičná agrárna kultúra Slovákov v strednej a južnej Európe*. Bratislava: Veda, 2009. 216 s. ISBN 978-80-224-1086-1.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2009.9788022410861>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 17

Slavkovský, Peter: *Svet roľníka. Agrárna kultúra Slovenska ako predmet etnografického výskumu*. Bratislava: Veda, 2011. 135 s. ISBN 978-80-224-1205-6.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2011.9788022412056>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 18

Slavkovský, Peter: *Slovenská etnografia (kompéndium dejín vedného odboru)*.

Bratislava: Veda, 2012. 127 s. ISBN 978-80-224-1279-7.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2012.9788022412797>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 19

Slavkovský, Peter: *S nošou za industrializáciou krajiny. Tradičné podoby dopravy na slovenskom vidieku*. Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV, 2014. 128 s.

ISBN 978-80-224-1398-5. DOI: <https://doi.org/10.31577/2014.9788022413985>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 20

Vanovičová, Zora: *Autorita symbolu*. E. Krekovičová (ed.). Bratislava: Ústav etnológie SAV 2014. 119 s. ISBN 978-80-970975-2-3.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 21

Popelková, Katarína a kolektív: *Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?*

Bratislava: Ústav etnológie SAV 2014. 320 s. ISBN 978-80-970975-3-0.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2014.9788097097530>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 22

Burlasová, Soňa: *Naratívne piesne o zbojníkoch. Príspevok k porovnávaciemu štúdiu*. Bratislava: Ústav etnológie SAV 2015. 118 s. ISBN 978-80-970975-4-7.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2015.9788097097547>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 23

Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku. T. Podolinská, T. Hrustič (eds.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2015. 600 s.

ISBN 978-80-224-1413-5.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 24

Salner, Peter: *Židia na Slovensku po roku 1945. (Komunita medzi vierou a realitou.)* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2016. 216 s. ISBN 978-80-224-1510-1.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2016.9788022415101>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 25

Vrzgulová, Monika: *Nevyroprávvané susedské histórie. Holokaust na Slovensku z dvoch perspektív.* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2016. 141 s.

ISBN 978-80-224-1542-2. DOI: <https://doi.org/10.31577/2016.9788022415422>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 26

Za hranicami vedy? Aplikovaná antropológia v spoločnosti. Soňa G. Lutherová, Miroslava Hlinčíková (eds.). Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2016. 168 s.

ISBN 978-80-224-1543-9. DOI: <https://doi.org/10.31577/2016.9788022415439>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 27

Voľanská, Lubica: „V hlave tridsať, v krížoch sto.“ *Starnutie v autobiografiách v Bratislave a Viedni.* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2016. 224 s.

ISBN 978-80-224-1544-6. DOI: <https://doi.org/10.31577/2016.9788022415446>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 28

Vrzgulová, Monika – Voľanská, Lubica – Salner, Peter: *Rozprávanie a mlčanie. Medzigeneračná komunikácia v rodine.* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2017. 135 s. ISBN 978-80-224-1621-4. DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022416214>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 29

Panczová, Zuzana: *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie.* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2017. 160 s. ISBN 978-80-224-1546-0.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022415460>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 30

Wiesner, Adam: *Jediná jistota je zmäna: autoetnografie na transgender téma.* Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2017. 215 s. ISBN 978-80-224-1622-1.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022416221>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 31

Beňušková, Zuzana: *Občianske obrady na Slovensku*. Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2017. 136 s. ISBN 978-80-224-1623-8.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022416238>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 32

Salner, Peter: *Židovská komunita po roku 1989. Komunita medzi budúcnosťou a minulosťou*. Bratislava: Ústav etnológie SAV – VEDA SAV 2018. 144 s. ISBN 978-80-224-1624-5.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2018.9788022416245>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 33

Krekovičová, Eva: *Piesne a etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku. Výskum z obdobia 1991 – 2017*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2018. 264 s. ISBN 978-80-224-1698-6. DOI: <https://doi.org/10.31577/2018.9788022416986>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 34

Divinský, Boris; Zachar Podolinská, Tatiana et al.: *Globe in Motion. Patterns of International Migration: Similarities and Differences*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT 2018. 216 s. ISBN 978-80-970975-7-8 (hardback),

ISBN 978-80-970975-8-5 (PDF), DOI: <https://doi.org/10.31577/2018.9788097097578>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 35

Luther, Daniel: *Bratislava Česko-Slovenská: putovanie z monarchie do Slovenského štátu*. Bratislava: Marenčin PT 2018. 152 s. ISBN 978-80-569-0146-5.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2018.9788056901465>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 36

Globe in Motion 2. Multiple Shades of Migration: Regional Perspectives. Miroslava Hlinčíková, Martina Sekulová (eds.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT 2019. 154 s. ISBN 978-80-970975-9-2

(hardback), ISBN 978-80-973372-0-9 (PDF), DOI: <https://doi.org/10.31577/2019.9788097337209>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 37

Salner, Peter: *Judaizmus v tradícii a súčasnosti (Preneny židovskej komunity v 19. – 21. storočí. Etnologický pohľad)*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2019. 144 s. ISBN 978-80-224-1750-1.

DOI: <https://doi.org/10.31577/2019.9788022417501>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 38

Traces of the Virgin Mary in Post-Communist Europe. Tatiana Zachar Podolinská (ed.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2019. 424 s. ISBN 978-80-224-1782-2.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 39

Nové prístupy v etnológii a sociálnej antropológii na Slovensku. Ľubica Voľanská, Adam Wiesner (eds.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2019. 176 s. ISBN 978-80-224-1789-1.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 40

Bahna, Vladimír: *Nadprirodzené skúsenosti a naratívna myseľ. Sociálna nákazlivosť spomienok.* Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2019. 208 s. ISBN 978-80-224-1775-4, DOI: <https://doi.org/10.31577/2019.9788022417754>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 41

Tábor smrti Sobibor: Dejiny a odkaz. Ján Hlavinka, Peter Salner (eds.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Dokumentačné stredisko holokaustu – Marenčin PT 2019. 264 s. ISBN 978-80-569-0449-7.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 42

Dvojrozhovor. O pamäti, etnológii a meste... Monika Vrzgulová (ed.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT 2020. 257 s. ISBN 978-80-569-0676-7, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788056906767>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 43

Wiesner, Adam: *Monkey On My Back: An Autoethnographic Narrative of A Therapeutic Experience.* Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2020. 224 s. ISBN 978-80-224-1824-9, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788022418249>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 44

Zajonc, Juraj: *Svätí s menom Valentín a sviatky zamilovaných.* Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2020. 152 s. ISBN 978-80-224-1853-9, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788022418539>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 45

Beňušková, Zuzana: *Už sa chystá svadba istá. Svadobné obyčaje slovom*

a obrazom. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2020. 128 s.
ISBN 978-80-224-1831-7, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788022418317>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 46

Panáková, Jaroslava: *Vizuálne režimy ruskej Beringie*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2020. 127 s.
ISBN 978-80-224-1832-4,
DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788022418324>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 47

Holokaust okolo nás: Roky 1938 – 1945 v kultúrach spomínania. Peter Salner (Ed.). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT 2020. 120 s.
ISBN 978-80-569-0744-3, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788056907443>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 48

Ťažké časy: Roky 1938-1945 v aktuálnom spoločenskom diskurze. Peter Salner (Ed.) Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV: Marenčin PT, 2020. 128 s.
ISBN 978-80-569-0673-6, DOI: <https://doi.org/10.31577/2020.9788056906736>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 49

Popelková, Katarína: *Vinohradnícke mesto v etnologickej perspektíve*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV 2021. 176 s.
ISBN 978-80-224-1916-1, DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788022419161>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 50

Winkler, Tomáš: *Transactional Activism in Bratislava: A Case Study of Nová Cvernovka Cultural and Creative Centre*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – VEDA SAV, 2021. 128 s. ISBN: 978-80-224-1927-7,
DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788022419277>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 51

Beňušková, Zuzana: *Civil ceremonies in socialist Czechoslovakia and post-socialist Slovakia*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT, 2021. 147 s.
ISBN 978-80-569-0944-7 (e-Book), ISBN 978-80-569-0943-0 (e-PDF)
DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788056909447>

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 52

Zuzana Panczová – Gabriela Kiliánová – Tomáš Kubisa: *Národopis na Slovensku v službách Tretej ríše*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV – Marenčin PT, 2021.

ISBN 978-80-569-0959-1 (ePub)

DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788056909591>

Hana Hlôšková

**ANDREJ MELICHERČÍK – OSOBNOSŤ V DOBE,
DOBA V OSOBNOSTI**

Obálka Marenčin Media

Fotografie Slovenská národná knižnica, Literárny archív,
archív Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV,
archív Matice slovenskej, archív autorky
Grafická úprava a sadzba Marta Blehová

Vydal © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV,
Klemensova 19, 813 64 Bratislava, uetnsekr@savba.sk
v rámci edície Etnologické štúdie ako svoju 53. publikáciu
a vydavateľstvo Marenčin PT, spol. s r. o.

Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk, www.marencin.sk
ako svoju 935. publikáciu v roku 2021
Prvé slovenské vydanie

ISBN 978-80-569-0917-1 (ePub)

DOI: <https://doi.org/10.31577/2021.9788056909171>